УНІВЕРСИТЕТ
КОРОЛЯ
ДАНИЛА

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ТА ПРИКЛАДНОЇ НАУКИ

Матеріали

ІХ МІЖНАРОДНОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СИМПОЗІУМУ

(09 травня, 2025 року)

м. Івано-Франківськ
2025 рік

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ТА ПРИКЛАДНОЇ НАУКИ

Матеріали

IX Міжнародного науково-практичного симпозіуму
(09 травня 2025 рік)

Івано-Франківськ – 2025 р.

DOI: https://doi.org/10.33098/2025.9.09.05
УДК 001(477)(042.5)
К 65

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Короля Данила (протокол № 12 від 30.05.2025 р.).

Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Відповідальність за зміст поданих матеріалів несуть автори.

Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки : матеріали IX Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 9 травня 2025 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2025. 412 с.

Conceptual problems of the development of modern humanitarian and applied science: materials of the IX International Scientific and Practical Symposium (Ivano-Frankivsk, May 9, 2025). Ivano-Frankivsk: Editorial publishing department of University King Danylo, 2025. 412 p.

У збірнику опубліковано матеріали IX Міжнародного науково-практичного симпозіуму «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки» (9 травня 2025 року).

Усі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів симпозіуму покликання на джерела є обов’язковим.

УДК 001(477)(042.5)

© Університет Короля Данила, 2025
© Автори, 2025

СЕКЦІЯ 1.
КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ: МИСТЕЦТВО, ДИЗАЙН, АРХІТЕКТУРА, БУДІВНИЦТВО

УДК 72.03

Андрухів М.,
аспірант кафедри архітектури та будівництва,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-2446-536X

ВПЛИВ ПАРАМЕТРИЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ

У сучасних умовах зростаючих екологічних викликів, урбанізаційного тиску та потреб у підвищенні енергоефективності будівель особливу актуальність набувають інноваційні підходи до проєктування в архітектурі. Параметричне проєктування, як один із таких підходів, дозволяє реалізовувати складні архітектурні форми, що максимально адаптовані до навколишнього середовища та функціональних потреб користувача [1, с. 609]. Цей інструмент базується на використанні алгоритмічного моделювання та обчислювальних методів, що забезпечує гнучкість, оптимізацію ресурсів та адаптивність архітектурних рішень. Проте необхідність системного аналізу впливу параметричного проєктування на сталість архітектурного середовища зберігає свою дослідницьку актуальність. Можемо стверджувати, що дослідження інтеграції цифрових технологій у практику архітектурного проєктування для забезпечення сталого розвитку забудованого середовища є обґрунтованим з наукової точки зору.

На нашу думку, параметричне проєктування в сучасній архітектурі розглядається як методологія, що принципово змінює підходи до формоутворення, конструктивних рішень та взаємодії архітектурного середовища з навколишнім середовищем. Основною сутнісною характеристикою параметричного методу є генеративне моделювання, яке базується на використанні набору вхідних параметрів (величин) і алгоритмічних залежностей, що дозволяють варіативно керувати геометрією проєктованого об’єкта. Цей підхід формує основу для створення складних, адаптивних архітектурних структур, які враховують не лише естетичні та функціональні вимоги, а й ключові показники

сталості – енергозбереження, екологічну ефективність, економічну доцільність та соціальну інтегрованість.

Параметричне проєктування реалізується шляхом застосування спеціалізованих програмних засобів, зокрема Rhino + Grasshopper, Autodesk Revit із плагінами Dynamo та інших систем, які дозволяють створювати асоціативні моделі з високим ступенем точності та варіативності. Ключова перевага таких інструментів полягає в тому, що зміна одного або кількох параметрів автоматично викликає коригування всієї моделі, що істотно прискорює процес прийняття рішень, оптимізує витрати матеріалів та сприяє мінімізації відходів на всіх стадіях життєвого циклу будівлі.

У контексті сталого розвитку параметричне проєктування забезпечує унікальні можливості для інтеграції кліматичних даних, інсоляційного аналізу, повітряних потоків, акустичних характеристик, теплопередачі та ін. [2, с. 115]. Безперервна симуляція цих параметрів на етапі концептуального проєктування дозволяє виявити найефективніші рішення для конкретного середовища, адаптувати архітектурну форму до локального контексту, використовуючи при цьому місцеві ресурси. Наприклад, орієнтація фасадів, оптимізація форм покриттів, застосування подвійних оболонок або сонцезахисних елементів можуть визначатися не інтуїтивно, а шляхом чіткого обчислення, що суттєво підвищує продуктивність рішень.

Параметричний підхід дозволяє також реалізувати ідеї циркулярної архітектури – концепції, за якою будівля повинна проєктуватися з урахуванням можливості її демонтажу, повторного використання матеріалів, адаптації до зміни функцій протягом часу. За такого підходу формується не статичний об’єкт, а гнучка система, що здатна еволюціонувати відповідно до потреб користувача й змін довкілля. Така адаптивність є ключовим чинником довговічності будівлі та її сталості в динамічному урбаністичному середовищі.

Варто також зазначити, що параметричне моделювання виступає ефективним інструментом у процесі створення «розумних» будівель, які інтегрують системи моніторингу та автоматизації. Завдяки зв’язку між параметричними моделями і BIM-технологіями архітектори отримують можливість на етапі проєктування передбачити експлуатаційні характеристики, оцінити вартість утримання та потенційні ризики. У контексті повоєнної відбудови України цей підхід набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє оперативно проєктувати відновлювані об'єкти з урахуванням реального стану інфраструктури, доступності

ресурсів та пріоритетності соціальних потреб. Зокрема, параметричне моделювання може бути застосоване для:

- швидкої генерації варіативних моделей житлових або громадських будівель з урахуванням локальних кліматичних і містобудівних умов;
- оптимізації логістики будівництва шляхом аналізу маршрутів постачання матеріалів та доступності майданчиків;
- розробки тимчасових або трансформованих споруд, що можуть легко адаптуватися до змін функціонального призначення;
- створення цифрових двійників для об'єктів критичної інфраструктури з можливістю прогнозування їхнього зносу та планування обслуговування.

Можна цілком констатувати, що параметричне проєктування може стати не лише інструментом формоутворення, а й потужним засобом стратегічного планування у сфері архітектурної відбудови та стійкого розвитку після кризи.

Таким чином, параметричне проєктування виступає не лише інноваційним інструментом формоутворення, а й потужним засобом досягнення цілей сталого розвитку в архітектурі. Його застосування дозволяє інтегрувати екологічні, економічні та соціальні чинники в єдину проєктну систему, забезпечуючи адаптивність і ефективність архітектурних рішень. В умовах повоєнної відбудови України параметричні методи можуть значно підвищити оперативність і якість відновлення інфраструктури. Розширення використання таких технологій потребує підтримки на рівні архітектурної освіти, державної політики та міждисциплінарної співпраці.

Список використаних джерел:

1. Федорцова С. Ю. Цифрові технології в дизайні нелінійних (параметричних) об’єктів навколишнього простору. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). С. 608-612.

2. Ященко О., Макатьора Д., Кубанов Р. Сталий розвиток та архітектура: економічна доцільність використання дуалістичної конструкції на практиці. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. Вип. 326(1). С. 112-117. URL: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-19.

УДК 343.3

Артьомов В.,
к.т.н., доцент кафедри архітектури та будівництва,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-2699-5477

ЗАСТОСУВАННЯ TECHEDITOR У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО ФАХУ

У сучасному освітньому процесі для архітектурних та будівельних спеціальностей дедалі важливішу роль відіграють цифрові інструменти, які забезпечують високу точність розрахунків, автоматизацію оформлення та професійний рівень представлення інженерної інформації. Одним із таких інструментів є TechEditor – багатофункціональне середовище для підготовки технічної документації та інженерних розрахунків. Цей софт може використовуватися фахівцями різних галузей та напрямів діяльності, від проєктувальників будівельних конструкцій до конструкторів безпілотних систем. Ця доповідь присвячена використанню цього програмного забезпечення викладачами та студентами архітектурно-будівельного фаху.

Як редактор широкого профілю, TechEditor може застосовуватися в курсових та кваліфікаційних роботах студентів для виконання розрахунків і створення структурованої технічної документації. Однією з основних його переваг є автоматизоване обчислення математичних виразів з миттєвим оновленням результатів у випадку зміни вхідних параметрів. Це корисно у роботі над завданнями з опору матеріалів, будівельної механіки, розрахунку конструкцій, теплотехнічного аналізу, задач з матеріалознавства тощо (коли зміна геометричних розмірів або навантаження потребує повного перерахунку).

Документи, створені в TechEditor, мають чітку структуру: заголовки, формули, пояснення, таблиці та графіки розміщуються послідовно та логічно. Це сприяє розвитку в студентів навичок професійного оформлення інженерної документації, що є важливою складовою підготовки до практичної діяльності. Особливо цінною є підтримка математичного синтаксису та LaTeX-нотації, завдяки чому всі формули мають академічно правильне та наочне представлення, зрозуміле як студенту, так і викладачеві.

Ще однією перевагою редактора є можливість створювати шаблони для типових задач. Наприклад, у курсовій роботі з опору матеріалів

студент може побудувати повний розрахунок балки за методом перерізів або методом скінченних елементів. У дипломному проєкті – автоматизувати перевірку опорних елементів каркаса будівлі з урахуванням міцності, жорсткості, тріщиностійкості. В архітектурних проєктах TechEditor використовується для формування розділів конструктивних рішень, де подаються ключові розрахунки, обґрунтування вибору конструктивної схеми та основні технічні характеристики. Автоматичний контроль одиниць вимірювання дає можливість майбутнім дизайнерам та інженерам перевірити власні (ручні) обчислення з використанням фізичних величин (теплотехніка, інсоляція, кошторисні розрахунки та ін.).

Документи, що підготовлені в TechEditor, прозорі й легко перевіряються: усі формули, вихідні дані, проміжні та кінцеві результати наведені в явному вигляді, що значно спрощує процес контролю та знижує ймовірність помилок. Завдяки парадигмі «білої скриньки» програмне середовище дозволяє працювати як з національними стандартами (ДБН, ДСТУ), так і з міжнародними нормативами, зокрема Єврокодами.

У педагогічному сенсі використання TechEditor підсилює навчальний ефект: студент не просто виконує формальні дії, а бачить логіку розрахунків, вчиться структурувати технічну інформацію та презентувати результати в інженерно грамотному вигляді. Такий підхід готує майбутнього фахівця до роботи в сучасному цифровому середовищі та підвищує його конкурентоспроможність на ринку праці, де вміння володіти інструментами автоматизації вже є необхідною компетенцією.

УДК 343.3

Білоус І.,
асистент кафедри архітектури та будівництва,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-9881-6683

ПЕРЕВІРКА НА АНТИПЛАГІАТ ЧИ ПЕРЕВІРКА НА АНТИ-ДБН? ДО РОЗДУМІВ ПРО КУРСОВІ РОБОТИ БАКАЛАВРІВ ТЕХНІЧНИХ НАПРЯМІВ

У сучасному освітньому дискурсі боротьба з плагіатом набула майже сакрального значення. Системи перевірки текстів стали новими

арбітрами академічної чесності. Однак постає запитання: чи завжди це має сенс? Особливо – в галузі інженерії, де більшість студентських робіт базується не на науковій новизні, а на вивіреній повторюваності знань.

Природа технічного тексту

Інженерна робота не схожа на есе з філософії чи соціології. Це не поле для оригінальної літературної експресії. У технічній сфері точність, повторюваність і стандартизація – це не ознаки плагіату, а вимоги професії. Формулювання типу «арматурна сітка з арматури Ø12 з кроком 200 мм» – це не стилістична формула, а результат розрахунку, який у 9 з 10 випадків буде однаковим.

Студент-бакалавр: не дослідник, а учень

Від студентів бакалаврату очікують індивідуального інтелектуального внеску у свої курсові проєкти. Але це суперечить самій ідеї бакалаврського рівня, який є етапом **оволодіння базовими інструментами** мислення, а не створення нових ідей. Студент не створює теорію балки, а вчиться її застосовувати. Він не має вигадувати оригінальний опис дії згинального моменту, бо згинальний момент працює однаково в Чернівцях, у Варшаві й у Бухаресті.

Дослідницький контекст

Цю тезу підтверджує дослідження Basel Halak і Mohammed El-Hajjar (*Design and Evaluation of Plagiarism Prevention and Detection Techniques in Engineering Education*, 2019), де автори показують, що **текстова перевірка плагіату у технічних дисциплінах малоефективна**, адже системи типу Turnitin не здатні відрізнити шаблонний технічний опис від плагіату. Натомість пропонуються альтернативи – індивідуалізовані завдання, інтерактивні форми захисту, аналіз логіки рішень, а не стилістики тексту.

Аналогічні проблеми підкреслюють і В. І. Шинкаренко та О. С. Куроп’ятник у статті (*Система контролю плагіату в студентських роботах*, 2012), де вони критикують наявні програмні засоби перевірки за їхню непридатність до освітнього процесу. Автори зазначають, що **типові антиплагіатні сервіси не враховують локальні бази знань, специфіку інженерного тексту та шаблонність технічного викладу**. У відповідь вони пропонують графовий підхід до тексту, що дозволяє точніше відслідковувати справжнє запозичення, а не стандартне формулювання.

Європейська практика: розумні межі

Показовим є досвід технічних університетів Європи, де **курсові роботи на бакалавраті не підлягають обов’язковій перевірці на антиплагіат**. Це визнання того, що навчальні роботи мають

відтворювати стандартні знання, а не претендувати на оригінальність у кожному реченні.

Проблема фальшивих критеріїв

Змушуючи студента писати «унікально» про розрахунок армування плити, ми, по суті, підштовхуємо його до **нещирої гри**: штучної зміни формулювань, переставляння слів, словесної акробатики – замість глибшого розуміння суті. Ми навчаємо його не думати, а обманювати систему.

Отже, антиплагіат як інструмент корисний, але лише там, де йдеться про **авторський інтелектуальний внесок**. Очікувати цього від студента-бакалавра в технічній галузі – це як чекати поетичної експресії в схемі підключення кабелів. Ми повинні чітко розрізняти навчальне відтворення типових рішень і справжню наукову творчість. Інакше ми ризикуємо перетворити інженерну освіту на літературний конкурс без читачів.

Список використаних джерел:

1. Шинкаренко В. І., Куроп'ятник О. С. Система контролю плагіату в студентських роботах. *Інформаційні технології в освіті*. 2012. № 4/2 (58). С. 32-36.

2. Halak B., & El-Hajjar M. Design and evaluation of plagiarism prevention and detection techniques in engineering education. *Higher Education Pedagogies*. 2019. № 4(1). P. 197–208. DOI: https://doi.org/10.1080/23752696.2018.1563757

УДК 624.75(075,8)

Веркалець С.,
старший викладач кафедри
архітектури та будівництва,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7262-0864

ОСНОВИ ТА ФУНДАМЕНТИ В СТИСНУТИХ УМОВАХ

Випадки порушення роботи основ і фундаментів зустрічаються часто. Вони у більшості випадків обумовлені помилками, допущеними при інженерногеологічних вишукуваннях, проєктуванні, будівництві й експлуатації. Виконанню робіт з реконструкції та підсиленню

фундаментів повинні передувати натурні обстеження деформованих будівель і споруд.

Перед проведенням натурних обстежень основ і фундаментів будівель (споруд), що деформуються чи реконструюються, необхідно отримати від відповідних організацій (проєктних, органів нагляду) дозвіл на проведення цих робіт, при цьому повинні бути виконані заходи для забезпечення безпеки.

Метою обстеження основ і фундаментів є виявлення їхнього фактичного стану. До складу робіт входять: огляд існуючих фундаментів з фіксуванням їхнього стану і міцності; дослідження ґрунтів основи з установленням зміненого гідрогеологічного режиму; організація і проведення спостережень за деформаціями, осіданнями і кренами фундаментів. Характер і обсяг натурних обстежень визначається конкретними задачами перевлаштування фундаментів.

Обстеження фундаментів неглибокого закладання, огороджуючих підземних конструкцій, визначення виду і стану ґрунту основи здійснюють проходкою шурфу на глибину до 1,5 м нижче підошви фундаменту. Обстеження пальових фундаментів чи фундаментів з підвищеною глибиною закладання, а також їхніх основ роблять шляхом проходки шурфів-свердловин (дудок).

Спостереження за осіданнями здійснюють способом геометричного нівелювання. Найбільш оптимальною в умовах реконструкції і підсилення фундаментів може стати так звана методика «безперервного нівелювання», при якій визначають лише значення відносних вертикальних переміщення осадових знаків. При цьому вертикальні переміщення визначають шляхом порівняння відповідних перевищень, виміряних у різні моменти часу. Спостереження за осіданнями будівлі чи фундаментів здійснюють методом геометричного нівелювання (за різницею осідань протилежних сторін, віднесеної до поперечного розміру) чи способом проєктування з використанням теодоліта (за різницею відліків проєкцій верху і низу, віднесеної до висоти).

ЗМІЦНЕННЯ І ПІДСИЛЕННЯ ОСНОВ

Зміцнення і підсилення основ може бути забезпечено шляхом осушення і дренажу, закріплення і зміцнення ґрунтів.

Осушення і дренаж основ застосовують самостійно чи в комплексі з активними способами захисту від деформацій (підсилення фундаментів, заміна чи підсилення надземних конструкцій).

При захисті основ від впливу підземних вод здійснюють наступні заходи:

1. Цілком припинити доступ води на забудовану територію. У цьому випадку влаштовують нагірні канави і кювети, водоперехоплюючі і відвідні лотки, дренажні траншеї чи засипання з відвідними дренажними трубами, протифільтраційні завіси тощо. Сюди ж відносять заходи по відведенню поверхневих вод, які здійснюють шляхом вертикального планування і влаштування зливової каналізації.

2. Водозахисні заходи, призначені для відведення прибуваючої до будівлі (споруди) води від близько розміщених джерел замочування. У цьому випадку влаштовують кільцеві дренажі у вигляді траншей з укладеними в них дренами, заповненими дренажним матеріалом, дренажні завіси, дренажні галереї тощо.

3. Заходи, які здійснюють для зниження рівня підземних вод безпосередньо під фундаментами будівлі.

При здійсненні водозниження в ґрунтах, що мають коефіцієнт фільтрації менше 0,1 м/добу, використовують спеціальні методи водозниження – вакуумування і електроосушення.

Підвищення міцності основ, у тому числі і на період підсилення фундаментів і надземних конструкцій, може бути забезпечено методами закріплення (хімічне, термічне, фізико-хімічне).

За характером розташування ін’єкторів хімічне закріплення може бути вертикальним, похилим, горизонтальним і комбінованим (рис. 1, а, б, в і г відповідно). Зони, що закріплюють, влаштовують стрічковими, суцільними, переривчастими і кільцевими. Вибір способу і схем закріплення залежить від виду і характеристик ґрунту основи, форми і розмірів фундаменту, діючих навантажень.

До традиційних способів хімічного закріплення відносять цементацію, силікатизацію (одно- і дворозчинна, газова, електросилікатизація), електрохімічне закріплення, смолізацію.

Термозакріплення (випалювання) застосовують в основному при закріпленні лесових необводнених ґрунтів.

Основи можуть бути підсилені також шляхом зведення по периметру фундаменту огороджуючої стінки, влаштованої нижче підошви вертикально чи похило з монолітного чи збірного залізобетону, шпунта, паль (вдавлених, буронабивних, буроін’єкційних). Ґрунт основи, розташований між огороджуючими стінками, ущільнюється, і, внаслідок тертя, частину навантаження сприймають стінки. Крім того, огороджуючі стінки, що улаштовують звичайно на глибину, рівну 1–2 ширини фундаменту, перешкоджають випиранню слабкого ґрунту з-під підошви.

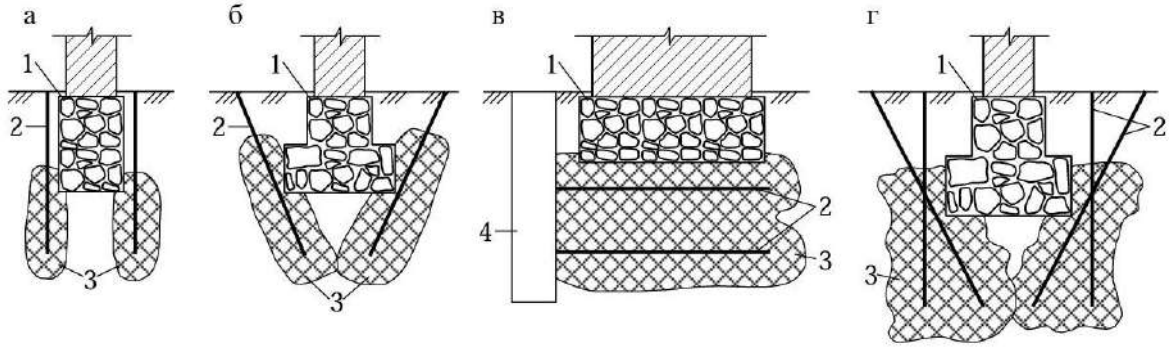

Рис. 1 Схеми можливого розміщення ін'єкторів при закріпленні основ: 1 – фундамент; 2 – ін'єктор; 3 – зона закріплення; 4 – шахта

ПІДСИЛЕННЯ І РЕКОНСТРУКЦІЯ ФУНДАМЕНТІВ НЕГЛИБОКОГО ЗАКЛАДАННЯ

Вибір методу підсилення і реконструкції фундаментів неглибокого закладання (як стрічкових, так і стовпчастих) залежить від причин, що викликають необхідність такого підсилення, конструктивних особливостей існуючих фундаментів і ґрунтових умов площадки. Методи, що застосовуються в таких випадках, підрозділяють на наступні групи:

1. В умовах руйнування матеріалу фундаменту, недостатньої несучої здатності основи і необхідності часткового збільшення навантаження застосовують підсилення кладки шляхом нагнітання цементного розчину в порожнини, заміну слабкої ділянки фундаменту, влаштування бетонних чи залізобетонних обойм без розширення чи з розширенням підошви фундаменту (рис. 2, а, б, в).

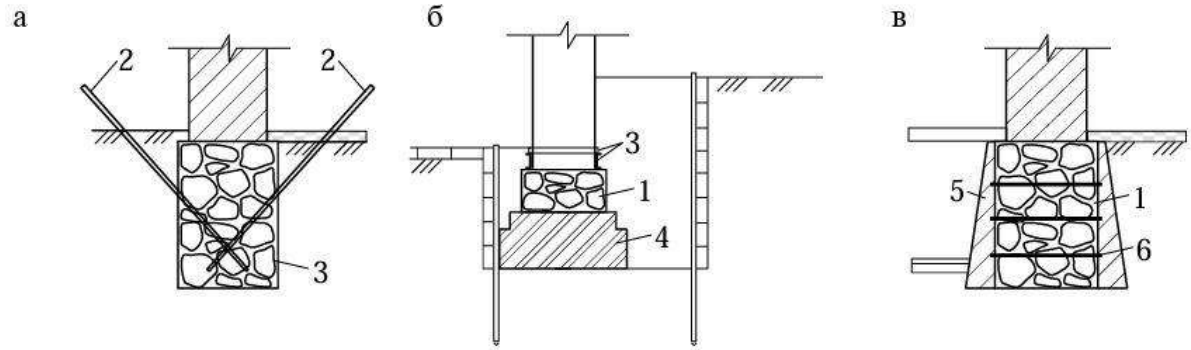

Рис. 2 Укріплення фундаментів: а – цементацією; б – заміною слабкої ділянки;
в – бетонною чи залізобетонною обоймою; 1 – існуючий фундамент; 2 – ін'єктор;
3 – металічні укріплюючі балки; 4 – заново влаштована частина фундаменту;
5 – обойма; 6 – анкеруючі стрижні

2. При великій товщі слабких ґрунтів d основі, корозійному чи іншому руйнуванні фундаменту, необхідності збільшення глибини закладання, чи зміни підземної частини будівлі здійснюють підведення конструктивних елементів (плити, стовпи) під існуючі фундаменти (рис. 3, а, б). Підведення стовпів і плит виконують у шаховому порядку чи шляхом суцільної стіни. Можливе збільшення опорної площадки.

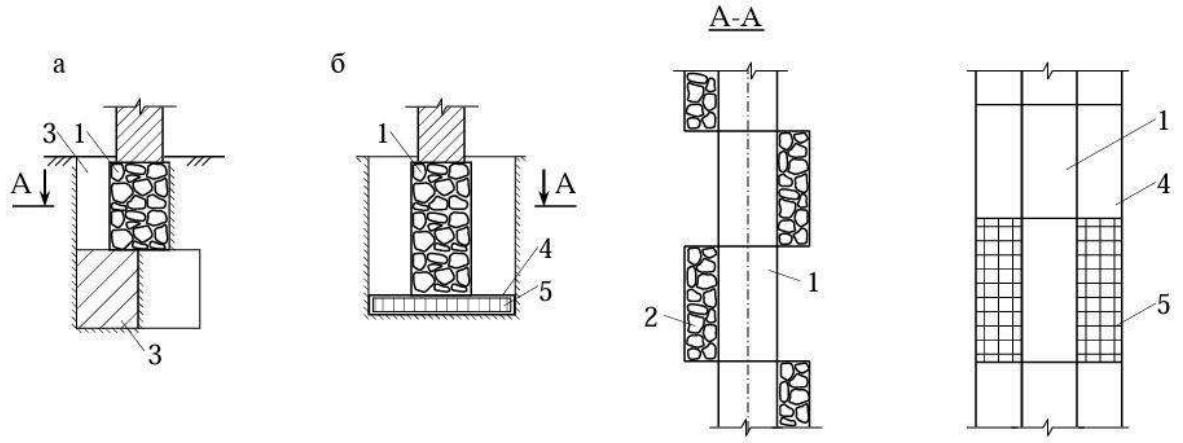

Рис. 3 Конструктивні рішення підведення фундаменту: а – стовпи з шаховим розміщенням у плані; б – залізобетонні плити; 1 – фундамент; 2 – стовп; 3 – шурф; 4 – плита; 5 – арматурний каркас

3. При неможливості розширення підошви фундаменту і наявності великої товщі слабких ґрунтів підсилення здійснюють шляхом:

– влаштування проміжних опор, що за допомогою обойм омонолічують з тілом фундаменту;

– збільшення шляхом постановки фундаментів на палі.

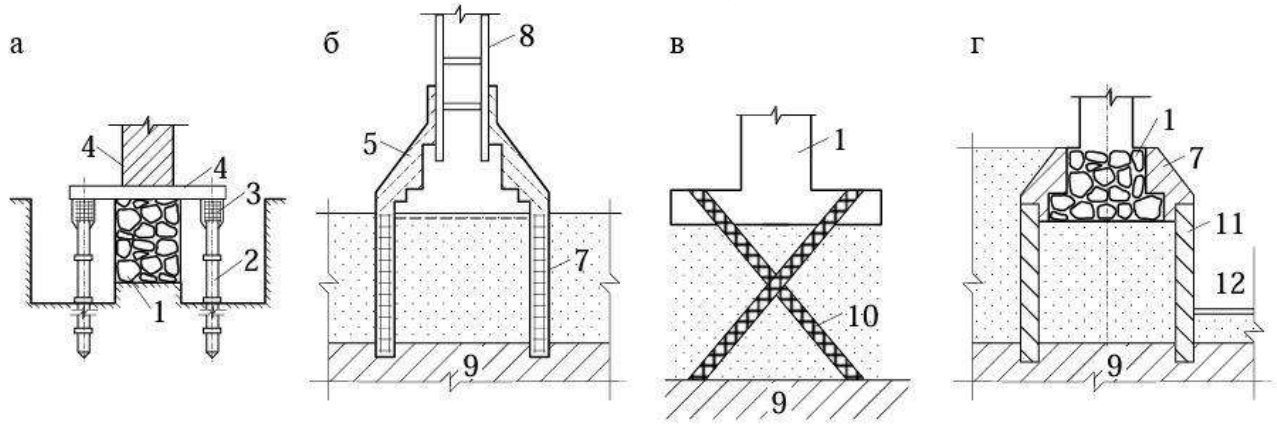

Рис. 4 Схеми підсилення фундаментів палями та глибокими стінами:
а – задавленими; б – набивними; в – буроін'єкційними; г – стіною в ґрунті; 1 – існуючий фундамент; 2 – металічні трубчаті палі; 3 – оголовок; 4 – монолітна залізобетонна балка; 5 – стіна будівлі; 6 – набивна паля; 7 – залізобетонна обойма; 8 – колона;

9 – щільний ґрунт; 10 – буроін'єкційна паля; 11 – стіна в ґрунті; 12 – підвальне приміщення

Підсилення роблять вдавленими палями (металевими, залізобетонними), у тому числі складеними (рис. 4, а), набивними (рис. 4, б), буроін'єкційними (рис. 4, в).

За великих навантажень підсилення може бути зроблене шляхом постановки фундаменту на виносні конструкції, які зводять по периметру способом «стіна в ґрунті». Такий спосіб підсилення застосовують також при влаштуванні глибоких виїмок і підвалів у безпосередній близькості від фундаменту (рис. 4, г).

Список використаних джерел:

1. ДБН В.2.1-10-2009. Основи та фундаменти. Основні положення проектування. К.: Мінрегіонбуд України, 2009. 104 с. Чинні від 01.07.2009.

2. Корнієнко М. В. Основи і фундаменти: навчальний посібник. К.: КНУБА. 2003. 110 с.

3. Глотов Н. М. Будівництво фундаментів глибокого закладання. М.: Транспорт, 2002. 248 с.

4. ДБН В.1.1-5-2000. Захист від небезпечних геологічних процесів. Будинки і споруди на підтоплюваних територіях і просідаючих ґрунтах.

5. Зоценко М. Л. Інженерна геологія. Механіка ґрунтів, основи та фундаменти. Полтава: ПНТУ, 2004. 568 с.

УДК 711.1

Габрель М. М.,
д. техн. н., професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: 0000-0002-2514-9165
Косьмій М. М.,
д. арх., професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: 0000-0003-4823-5573
Кудла Т. М.,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: 0009-0007-2238-9503

ФЕНОМЕН НЕМАТЕРІАЛЬНОГО В АРХІТЕКТУРІ ТА ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

1. **Феномен нематеріального в архітектурі та урбаністиці: науковий контекст сакрального.** Порушена проблематика «Сакральні

Карпати» вимагає уточнення категоріально-понятійного апарату, зокрема – сакрального й нематеріального.

Сакральний (від лат. *sacer*) — священний, який стосується релігійного культу, поклоніння та ритуалу, те, що має пов'язаність із божественним; описує щось, що освячується чи відокремлюється для служіння (поклоніння); вважається гідним духовної поваги чи відданості; вселяє благоговіння у віруючих. Властивість сакрального (священного) часто приписують предметам («священний артефакт», який шанують і благословляють) або місцям («священна земля»). Це поняття найпоширеніше в релігії, де існує дихотомія між священним і профанним: релігія є єдиною системою вірувань і практик щодо священних речей, що представляє інтереси групи та її особливу єдність (спільноту), які втілюються в священних групових символах. Сакральне проявляється як унікальний досвід, абсолютно незалежний від профанного (пов'язується з світськими й індивідуальними турботами).

Сакральні простори сприймаються як сильні та значущі порівняно з повсякденними просторами. Незалежно від культур і релігій, вони виявляють єдине бажання – перенести погляд із буденного й повсякденного на духовне та вічне. Для людини сакральними можуть бути поняття: патріотизму, жертовності, ненависті до ворогів, любові до рідної землі тощо. Ландшафтний аспект сакрального та його краса і неповторність особливо важливі для українців загалом та мешканців різних етнічних груп Українських Карпат зокрема.

Нематеріальне можна розкрити через розуміння ідеалістичного та на протипоставленні до матеріального (матеріалістичного). Матеріалізм ґрунтується на положеннях, що:

- світ існує сам по собі, ніколи ніким не створювався та розвивається в силу власних причин;
- відкидає будь-яку надприродну силу;
- матерія та буття вважається первинним, а свідомість і мислення – вторинним;
- використовує емпірично-аналітичні методи пізнання світу і закономірностей його функціонування, заперечує ідеалізм як науковий підхід.

Нематеріальне виділяє:

- первинність ідеї (свідомості та мислення);
- надприродну сутність створення і розвитку світу;
- використовує ірраціональне, суб'єктивне і якісні характеристики для пояснення об'єктивної реальності буття.

Базуючись на дослідження учених різних наукових сфер у проблематиці сакрального, нематеріального, а також просторового планування, архітектури та урбаністики [1–4], можна стверджувати, що роль нематеріального та її вплив на архітектуру, містобудування та просторове розпланування зростають, а природа нематеріального, на відміну від динамічно змінюваного матеріального, залишається постійною. *Нематеріальні сенси* хоч і закладені іншими силами, але також підлягають об'єктивним законам науки (філософія, теологія, психологія, політологія, соціологія, генетика), які досліджують нематеріальну *сутність людського буття* в категоріях добра і зла – віра і невірство, боротьба і зрада, убивця – жертва, справедливість – обман тощо. Аналізуючи механізми життєдіяльності через мотивацію й екзистенційні посили, можна змоделювати поведінку й самомотивацію соціуму.

Дискусію щодо нематеріального в процесах і явищах, що пов'язані з просторовою організацією і розвитком територіальних систем, а також дослідження їх сенсів і сутності, зосередимо на таких характеристиках нематеріального:

1) ідеології, філософсько-світоглядні погляди й ідеали;
2) політичні процеси й умови;
3) духовно-релігійні (психологічна атмосфера, цінності й духовний комфорт);
4) ментальність (спосіб життя, поведінка, ідентичність, соціальна солідарність і відповідальність);
5) історичні (спадщина, історична пам'ять);
6) знання (інтелект, креативність, освіченість);
7) інформаційні й інституційні процеси (інформованість суспільства, відносини влади, громад та інвесторів, сім'я, родина);
8) естетика й емоції сприйняття середовища життєдіяльності (природні ландшафти, міські краєвиди);
9) закони, традиції та звичаї організації життєдіяльності соціуму.

Ознаками нематеріального є його архітектурно-ландшафтна пов'язаність, що визначається насамперед людиною. Ментально-психологічне й структурно-функціональне середовище життєдіяльності – це професійно-зумовлені соціокультурні властивості, які визначають специфіку світосприйняття, образ мислення, особливості формування колективної та індивідуальної свідомості й поведінки. Нематеріальне розкриває зміст багатьох прихованих речей та підкреслює вимогу оцінки й вибору, змінює традиційні інституції, переконання, положення ідентичності й цінностей, які видавалися непорушними. Нематеріальні властивості мають здатність: відтворення; періодичності повторення;

спонукальності до дій; індивідуалізованого прояву. Вони можуть бути реальними й віртуальними; коротко й довготермінової дії чи постійні; залежати від засобів реалізації.

Дослідження нематеріального базуються на таких вихідних положеннях: 1) цифрові технології дозволяють як інформувати, так і дезінформувати з «необмеженою» точністю, і в дослідженні нематеріального мають опосередковане використання; 2) лише частину об'єкта, процесу чи явища можна побачити – решта невидиме і його потрібно відчувати; 3) невизначеність, невпорядкованість та недетермінованість завдань є важливою ознакою проблематики нематеріального, а задачі, процеси і дії, які виходять за межі детермінованих і ймовірнісних, можуть мати найбільший вплив на результат; 4) проблема нематеріального пов'язана з дослідженням ризиків (дій і бездіяльності) та загроз, окремі з яких неможливо передбачити й контролювати.

2. Характеристика та оцінка просторової ситуації в Українських Карпатах. Контекст нематеріального. У Карпатському регіоні України (в межах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей) станом на 1991 р. (відновлення незалежності держави) було зосереджено 9,2% загальної вартості основних фондів, у т.ч. 9,7% – невиробничих. Вироблялося майже 12% національного доходу. Регіон давав 32,7% товарної продукції лісової, деревообробної та паперової промисловості України, 13% хімічної й нафто-хімічної; 10% – машинобудування і будівельних матеріалів, а також 39% – телевізорів, 75% – автокранів, третину паперу та половину штучних нетканих матеріалів. У гірських районах чотирьох карпатських областей проживало приблизно 1,3 млн осіб (близько 20% всього населення регіону). З них третина – на висоті 500 метрів і вище. Карпатський регіон посідав друге місце в Україні за обсягами доходів від рекреаційної сфери (22% сукупного показника по Україні).

Карпатський регіон належить до найбагатших в Україні на пам'ятки історії та культури. Під охорону взято 6 тис. пам'яток архітектури 9-20 ст., тут знаходиться ряд археологічних пам'яток міжнародного значення – трипільські поселення на Дністрі, старослов'янські городища в Стільську, Плісненську, Звенигороді, Василеві, Непоротові, Рухотині, залишки стародавнього Галича, руїни скельних фортець у Спасі, Уричі, Розгірче, Бубнищі. Регіон пов'язаний із життям і діяльністю історичних осіб, представників культури і мистецтва національної та багатьох європейських культур. Збереглася багата культура – звичаї, обряди, народні промисли, фольклор різних етнічних груп [2].

Оцінка нематеріального в контексті пострадянських змін і реалій сьогодення зведена до наступного:

- зростає неорганізованість і невпорядкованість соціуму й процесів, порушується «нормальність» життєсприйняття та відчуття реальності;
- зростає вразливість культурної ідентичності та знищення культурної спадщини — культури, звичаїв та цінностей;
- активізуються дії, пов'язані з волею до життя, зростає самомотивація, а також зміни «відношення до життя» в середовищі молоді в бік здорового способу життя та усвідомлення його унікальності;
- знижується мотивація до знань та важливості освіти для майбутнього, відбувається компрометація науки (знищено традиційні наукові центри, знижується якість освіти);
- формуються нові підходи, наукові центри та творчі групи як важливі цінності нації, зростає частка молодих людей високомотивованих і високоактивних;
- зменшується пролівацька орієнтація частини населення, що традиційно пов'язується з Росією, істотно зросла частка людей, які знають і розуміють її агресивну сутність і фальшивість;
- поглиблюється поділ суспільства на активну та пасивну частини. Війна та нинішні зміни виявили цю лінію розлому;
- зберігаються протиставлення, які концентруються навколо релігії. В сьогоднішньому світі розвинулась філософія, яка «за замовчуванням» переймає популізм;
- посилення просторового хаосу в містах та на прилеглих територіях регіону, загострення проблем росту міст і їх оточення;
- погіршується використання просторового потенціалу та втрати нематеріальних ресурсів (інтелекту, енергії, інформації, часу);
- відсутні системні й алгоритмізовані методи аналізу, оцінки та врахування нематеріального в обґрунтуванні рішень просторового майбутнього регіону.

Фундаментальними наслідками є *природно-ландшафтні зміни і втрати* унікальності середовища, його історико-культурної різноманітності та естетики ландшафтів, які руйнують потенціал розвитку та майбутнє регіону. Характер просторового зосередження багатств ландшафтів вказує на їх диференціацію в локальному розрізі регіону. Земля є унікальним і невідновним ресурсом з високою ментальною цінністю для нації. В сьогоднішніх умовах інтенсифікуються рекреаційні навантаження в горах; відбувається знищення лісів та зменшення цілісності екосистеми, зростають збитки, заподіяні

непрофесійними діями фахівців і влади (проблеми з водою, природно-заповідним фондом, забезпечення рекреаційних і оздоровчих потреб) тощо. Руйнується пам'ять середовища, яка пов'язується насамперед із переміщенням людей і місцями, де ми народилися й виростали, втрачаються краєвиди, емоції, впізнаваність того, що видавалося святим і вічним, — їх змінюють життя, війна, нові реалії та технології. Емоції, нові цінності й інші нематеріальні реалії стають важливою вимогою й складовою формування майбутнього простору життєдіяльності, його збереження й використання — формування просторової політики на різних ієрархічних рівнях.

3. Нематеріальне в просторовій реорганізації та розвитку Українських Карпат. Порівняння нематеріальних дихотомій, аналіз і оцінка змін у регіоні дають можливість встановити пріоритетні напрями щодо просторової реорганізації й розвитку Українських Карпат. Нами обґрунтовані такі пропозиції й дії щодо просторового розвитку гірських територій регіону на вимогах нематеріального:

- в основі повернення до життя і розвитку гір має бути духовність (живемо в час раціонального, а регіон може протиставитись цій концепції) — базою її стає ідеологія гармонійності, в основі якої реальні речі та нематеріальне;
- просторової реіндустріалізації, інновацій і нових технологій у сферу рекреаційної діяльності;
- відродження регіону на вимогах самодостатності й гуманістичної ревіталізації (повернення до життя) простору та його розвитку в умовах депопуляції;
- збільшення відкритості простору регіону на оточення, яке обумовлюється новими реаліями й геополітичним розташуванням;
- збільшення гнучкості системи та прогнозування різних сценаріїв майбутнього;
- поширення екологічно орієнтованого способу життя і діяльності як підтримки розвитку історичних міст і малих міських поселень регіону;
- орієнтація на молодь та її об'єднання навколо спільної мети, нових цінностей, поведінки і співпраці, освіти (знань і компетенцій), поваги до традицій і порядків у суспільстві;
- міжнародне співробітництво та обґрунтування меж відкритості системи як умови її «виокремлення» з зовнішнього середовища та збереження його унікальності;
- вдосконалення місцевого самоврядування та відносин у сфері просторового планування з урахуванням нових ситуацій і реалій,

розвиток громадянського контролю боротьби зі зловживаннями у забудові та господарюванні в горах;

- зміцнення безпеки регіону та просторового порядку, формування структур захисту та оборони, їх органічного інтегрування в середовище;
- нейтралізація ідеологічного впливу російського євроазійства та його церковно-імперського тиску, що разом із усуненням надмірної толерантності українців має стати основою нової гуманітарної політики зміцнення національної і регіональної ідентичності;
- сакралізація простору та формування національних символів і семантичних форм в архітектурі та середовищі життєдіяльності;
- реформування та гармонізація просторів поселень, їх відповідного предметного й інформаційного наповнення та меморіалізації.

У сьогоднішньому раціональному світі роль нематеріального і сакрального збільшилася, змінилися наші уявлення про них. Вони закликають поважати не лише величне та славне, а й мале, буденне і недооцінене. Вони є постійною темою в професійному житті архітектора, урбаніста – навіть якщо ми їх не бачимо і не думаємо про них, вони формували нас і простір нашої життєдіяльності в минулому, продовжують це робити зараз та формувати майбутнє [1]. Такий шлях не тільки збагачує на особистісному й професійному рівнях, а й є потенціалом творити гармонійний світ.

Список використаних джерел:

1. Косьмій М. М. Нематеріальне в архітектурі та просторі міст. Івано-Франківськ: Кушнір Г. М., 2022. 364 с.

2. Кравців В. С., Євдокименко В. К., Габрель М. М., Копач М. В. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації. Чернівці: Прут, 1995. 72 с.

3. Bibri E. S., Krogstey J., Kerholm M. Compact city planning and development: Emerging practices and strategies for achieving the goals of sustainability. *Changes in the built environment*, 2020, vol 4, 100021. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S266616592030017X

4. Rappaport Roy A. Ritual and Religion in the Making of Humanity. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511814686

УДК 620.91:711.4

Жовтуля Л.,
доцент кафедри архітектури та будівництва,
кандидат технічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5255-8522
Васечко В.,
асистент кафедри архітектури та будівництва,
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-0414-7308

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ У РОЗРОБЦІ ПЛАНІВ ДІЙ СТАЛОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА КЛІМАТУ: ДОСВІД АКАДЕМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГРОМАД

Глобальні виклики, пов'язані зі зміною клімату та енергетичною безпекою, вимагають рішучих дій на всіх рівнях, зокрема на місцевому. Ініціативи, такі як Європейський Зелений Курс та Угода Мерів [1], підкреслюють важливість децентралізованих підходів та активної участі громад у формуванні сталого майбутнього. Плани дій сталого енергетичного розвитку та клімату (ПДСЕРК/SECAP) є стратегічними документами, що допомагають муніципалітетам визначати цілі зі скорочення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) та адаптації до зміни клімату. Однак розробка таких комплексних планів вимагає глибоких технічних знань, аналітичних навичок та доступу до актуальної наукової інформації, що часто є викликом для малих та середніх громад з обмеженими ресурсами.

У цьому контексті університети постають як важливі партнери для місцевого самоврядування. Маючи науковий потенціал, дослідницьку інфраструктуру та висококваліфікованих фахівців [2], вищі навчальні заклади можуть надавати експертну підтримку громадам у розробці ПДСЕРК.

Дослідження базується на аналізі досвіду розробки муніципальних планів з енергоефективності та енергетичної безпеки для дев'яти малих та середніх громад України: Долина, Городенка, Галич, Свалява, Горінчово, Хотин, Новоселиця, Глибока та Ясіня. Ця робота виконувалася протягом 2023-2024.

Процес розробки планів включав:

1. Аналіз поточного стану. Оцінка енергоспоживання в ключових секторах (будівлі, транспорт, промисловість, вуличне освітлення), стану енергетичної інфраструктури та ресурсного потенціалу (зокрема, ВДЕ).

2. Базова інвентаризація викидів CO2. Розрахунок викидів парникових газів для встановлення базового рівня та подальшого моніторингу прогресу.

3. Збір та аналіз локальних заходів. Ідентифікація та оцінка потенціалу енергоефективних та кліматичних заходів, адаптованих до специфіки кожної громади.

4. Розробка рекомендацій. Формулювання конкретних рекомендацій для різних зацікавлених сторін (органи місцевого самоврядування, бізнес, домогосподарства) щодо впровадження заходів та досягнення поставлених цілей.

Залучення університетських експертів дозволило забезпечити високий рівень аналітичної роботи та наукову обґрунтованість розроблених планів. Досвід фахівців у галузі енергоефективності та ВДЕ був ключовим для:

- Точної оцінки потенціалу. Наприклад, ідентифікація громад із значним потенціалом біомаси (Горінчово, Ясіня) та рекомендація зосередитись на її сталому використанні, на відміну від більш урбанізованих громад (Долина, Городенка), де пріоритетами визначено енергоефективність будівель та сонячну енергетику (PV).
- Розробки комплексних рішень. Рекомендації не обмежувались окремими технологіями, а охоплювали системні зміни, такі як пріоритезація енергоефективності в усіх будівлях, модернізація житлового фонду з переходом від газового опалення на теплові насоси та біомасу (де це доцільно), електрифікація муніципального транспорту паралельно з розвитком зарядної інфраструктури.
- Забезпечення відповідності європейським стандартам. Досвід участі в міжнародних проєктах та обізнаність з європейськими практиками (включаючи Європейський Зелений Курс) дозволили сформулювати рекомендації щодо регулярного моніторингу енергоспоживання та оновлення ПДСЕРК відповідно до сучасних вимог та цілей.

Експертами був використаний досвід раніше реалізованих проєктів, серед яких ILCA (Інноваційні лабораторії для кліматичних дій), а також роботи цифрового інноваційного хабу Green Carpathian European Digital Innovation Hub (GC-EDIH). Результати, отримані у цих проєктах, дозволили врахувати найкращі практики, підходи та напрацювання для досягнення високої якості впровадження нових ініціатив. Використання

такого досвіду забезпечило ефективність процесів та сприяло досягненню поставлених цілей.

Розроблені плани стали не просто формальними документами, а практичними дорожніми картами, що враховують місцеву специфіку та базуються на ретельному аналізі, проведеному кваліфікованими науковцями.

Представлений кейс-стаді яскраво ілюструє синергію між академічною спільнотою та місцевими громадами. Університети, завдяки своїм ресурсам та експертизі, можуть виконувати низку важливих функцій у сфері сталого енергетичного розвитку та клімату:

1. Надання науково-обґрунтованої експертизи, оскільки розробка ПДСЕРК вимагає складних розрахунків, моделювання сценаріїв та глибокого розуміння технологічних процесів, що є сильною стороною академічних фахівців.

2. Об'єктивність та незалежність університетських експертів, які можуть надавати неупереджені оцінки та рекомендації, базуючись на даних та наукових методах.

3. Завдяки доступу до міжнародного досвіду університети сприяють трансферу знань та кращих практик з інших країн, зокрема з ЄС.

4. Підготовка майбутніх фахівців та залучення їх до таких проєктів дозволяє готувати нове покоління експертів у сфері сталої енергетики та клімату.

5. Університети можуть бути платформою для тестування та впровадження інноваційних енергетичних рішень на місцевому рівні.

Співпраця з університетом дозволяє громадам отримати якісні, адаптовані до їхніх потреб стратегічні документи, які є необхідною передумовою для залучення фінансування (наприклад, від міжнародних донорів) та успішної реалізації проєктів у сфері енергоефективності та клімату.

Досвід розробки планів з енергоефективності та енергетичної безпеки для дев'яти українських громад підтверджує незамінну роль університетів у процесі формування місцевої енергетичної та кліматичної політики. Академічна експертиза, яку надають кваліфіковані науковці (зокрема, доктори філософії з релевантним досвідом), є ключовим фактором для створення якісних, науково обґрунтованих та практично спрямованих ПДСЕРК. Залучення університетів дозволяє громадам, особливо малим та середнім, подолати брак власних ресурсів та експертизи, забезпечуючи розробку ефективних стратегій сталого розвитку. Подальше поглиблення співпраці між університетами та місцевим самоврядуванням є важливим кроком на

шляху до досягнення цілей енергетичного переходу та кліматичної нейтральності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Covenant of Mayors Office, The Covenant of Mayors for Climate & Energy Reporting Guidelines. URL: https://eu-mayors.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-10/Covenant%20of%20Mayors%20Reporting%20Guidelines_0.pdf (date of access: 01.05.2025).

2. Universities as regional leaders for sustainable energy and climate EU-harmonized policies / M. Karpash et al. Transformations of national economies under conditions of instability. Tallinn, Estonia, 2024. P. 139–168. URL: https://doi.org/10.21303/978-9916-9850-6-9.ch5 (date of access: 01.05.2025).

УДК 628.477

Карпаш М.О.,
професор кафедри архітектури та будівництва,
доктор технічних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4223-3828
Жовтуля Л.Я.,
доцент кафедри архітектури та будівництва,
кандидат технічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5255-8522
Васечко В.Б.,
асистент кафедри архітектури та будівництва,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-0414-7308

УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄВИМ ЦИКЛОМ СОНЯЧНИХ ПАНЕЛЕЙ В ЄВРОПІ: ПЕРСПЕКТИВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сонячні фотоелектричні потужності в ЄС стрімко зростають у рамках переходу до чистої енергії. Це зростання неминуче призведе до утворення великих обсягів відпрацьованих фотоелектричних модулів у найближчі десятиліття. Нещодавнє дослідження Об'єднаного

дослідницького центру (JRC) прогнозує, що до 2040 року відходи фотоелектричних модулів у ЄС можуть становити 6-13 мільйонів тонн, а до 2050 року – 21-35 мільйонів тонн [1]. Такі панелі містять цінні матеріали (скло, алюміній, кремній, срібло тощо), але без належного управління вони стають тягарем для навколишнього середовища. Наприклад, навіть у ЄС багато підприємств з переробки сьогодні обробляють лише скло та металевий каркас (~80% ваги панелі), а решту спалюють або вивозять на звалище [2]. Це означає, що втрачається ~2/3 матеріальної цінності панелі (у вигляді кремнію, срібла, міді). Натомість ефективна переробка та повторне використання може зберегти ці ресурси. Дійсно, регуляторні органи ЄС зазначають, що відходи фотоелектричних панелей містять критично важливу сировину, яка, будучи відновленою, сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсів та безпеці поставок. У цьому контексті стале управління життєвим циклом фотоелектричних модулів є як екологічною необхідністю, так і можливістю: належна переробка або повторне використання EoL-панелей може забезпечити значну частину майбутнього попиту на фотоелектричну сировину в Європі. У звіті JRC навіть зазначається, що відновлене срібло з відходів сонячної енергетики в ЄС може покрити матеріальні потреби нового виробництва.

Директива ЄС про відходи електричного та електронного обладнання (2012/19/EU) чітко охоплює фотоелектричні панелі як велике обладнання "категорії 4" (включаючи споживчі фотоелектричні модулі) [1]. Відповідно до WEEE, виробники фотоелектричних панелей (виробники, імпортери або установники) несуть розширену відповідальність виробника за управління в кінці терміну служби. З 2018 року країни-члени ЄС повинні досягти цілей щодо відновлення фотоелектричних панелей: щонайменше 85% зібраних фотоелектричних панелей повинні бути відновлені, а 80% ваги панелей повинні бути підготовлені до повторного використання або [3]. Ці цілі поширюються на всю Європу, але їх дотримання було нерівномірним: станом на 2021 рік лише 6 з 12 країн, що звітували, виконали цільовий показник щодо відходів фотоелектричних панелей (рис. 1). Відсоток відноситься до кількості перероблених або підготовлених для повторного використання відходів сонячних фотоелектричних панелей. Показник вище 100% має місце, якщо у звітному році переробляються накопичені відходи фотоелектричних панелей з попередніх років. На практиці цей розрив відображає поточну економічну ситуацію: вартість переробки однієї панелі (~ 2-3 євро за панель, тобто 100-200 євро за тонну) означає, що

деякі інсталятори вирішують експортувати панелі за кордон або навіть утилізувати їх неналежним.

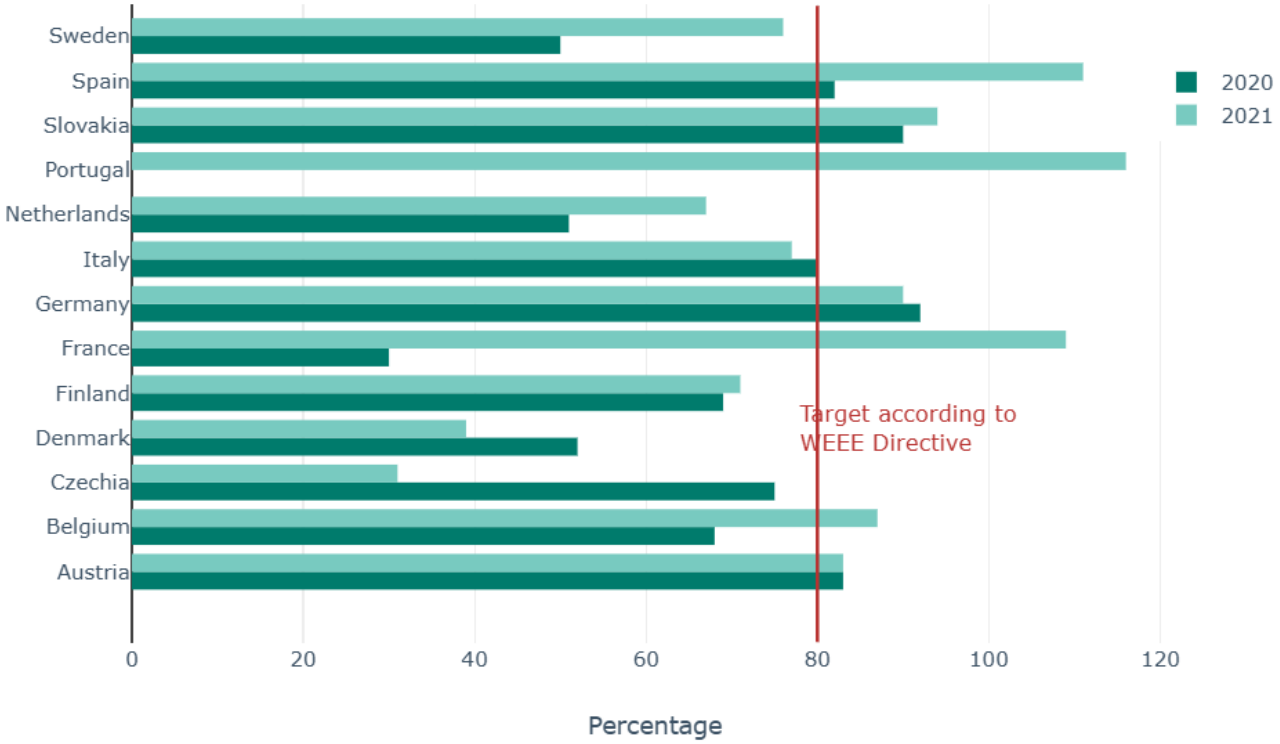

Рис. 1 Цільовий показник щодо відходів фотоелектричних панелей в країнах ЄС

Реальна переробка фотоелектричних модулів наразі є дорогою порівняно з вартістю знищення панелей на звалищах. Середня вартість переробки становить близько 100-200 євро за тонну фотоелектричних відходів (приблизно 2-4 євро за модуль). На відміну від цього, захоронення на полігонах (де все ще практикується за кордоном) може коштувати лише кілька євро за тонну. Цей дисбаланс витрат призводить до того, що збирачі відходів часто платять власникам фотоелектричних систем за те, що вони забирають старі панелі, а потім відправляють їх за межі ЄС або на неофіційні пункти демонтажу. По суті, багато панелей виходять з експлуатації як експорт. Економічні дослідження підтверджують цю динаміку: наприклад, американські дані показують, що витрати на переробку ($15-$45 за модуль) значно перевищують плату за захоронення ($1-$5) pmc.ncbi.nlm.nih.gov, і хоча в ЄС діють заборони на захоронення, але альтернативним рішенням стало переміщення відходів за кордон.

З точки зору вигоди, матеріали отриманні з переробки можуть бути цінними. Одна невелика панель містить лише ~0,1% срібла за вагою, але це срібло становить значну частину її цінності. Так само переробка кремнію, скла та алюмінію заощаджує енергію та виробництво сировини.

Однак сучасні процеси переробки дають лише незначну частину цих переваг. Більш досконалі процеси спрямовані на збільшення виходу та чистоти >95% кремнію, срібла, індію, галію та інших фотоелектричних матеріалів.

Щоб заповнити ці прогалини, ЄС інвестує в науково-дослідні та промислові ініціативи, спрямовані на утилізацію фотоелектричних установок, що вичерпали свій ресурс. Проєкти Horizon Europe наприклад, Reintegration of photovoltaic panel waste back into manufacturing as high value products (RETRIEVE) активно розвивають технології переробки. Важливо, що Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та інші фінансові установи підтримують комерціалізацію: наприклад, наприкінці 2023 року ЄІБ оголосив про плани профінансувати до 22 мільйонів євро для компанії ROSI Solar для розширення своїх заводів з переробки фотоелектричних матеріалів (масштабування методів хімічного піролізу). Разом ці програми фінансування спрямовані на те, щоб зробити процеси з високим ступенем утилізації конкурентоспроможними за вартістю та розбудувати інфраструктуру збору відходів по всьому ЄС.

Утилізація фотоелектричних панелей після закінчення терміну служби може відбуватися по-різному. У деяких випадках можливе пряме повторне використання цілих модулів (наприклад, у менш вимогливих сферах застосування), що зберігає майже всі вихідні матеріали та вміст енергії. Інші панелі розбиваються на частини у звичайних процесах переробки (механічне дроблення та сепарація), які відновлюють більшу частину скла та алюмінієвого каркасу, але зазвичай руйнують або втрачають значну частину напівпровідникового матеріалу [2]. Нарешті, передові методи переробки (хімічне вилуговування, піроліз, електрохімічні методи) спрямовані на вилучення високочистого кремнію, срібла, міді, індію, галію та інших цінних фракцій.

Французький стартап ROSI Solar розробив процес, заснований на піролізі, для відновлення високочистого кремнію, срібла та міді з відпрацьованих панелей [4]. За підтримки проєкту ЄС (EIT RawMaterials) з фінансуванням у розмірі 4,8 млн євро ROSI будує завод для переробки близько 3 000 тонн фотоелектричних модулів на рік. За таких масштабів компанія розраховує щорічно відновлювати приблизно 3 тонни срібла і 90 тонн кремнію. Це демонструє, що поглиблена переробка може бути економічно вигідною: хоча срібло становить лише ~0,1% маси панелі, воно становить значну частку цінності, а його відновлення перетворює відходи на потік ресурсів. Зацікавленість Європейського інвестиційного банку (який фінансує розширення ROSI) також свідчить про довіру до цих

технологій. На противагу цьому, в Німеччині та інших країнах багато інсталяторів наразі уникають внутрішньої переробки: вони продають старі панелі стороннім покупцям, які відправляють їх за кордон, оминаючи витрати на переробку в ЄС.

Стале управління життєвим циклом сонячних панелей в Європі залежить як від сильної політики, так і від економічної життєздатності. ЄС запровадив суворе законодавство щодо ВДЕ (Директива про відходи електричного та електронного обладнання) та амбітні цілі з відновлення, але прогалини у впровадженні залишаються. Заповнення цих прогалин вимагатиме розширення масштабів ефективної переробки та повторного використання. Поточні науково-дослідні проєкти, що фінансуються ЄС (наприклад, RETRIEVE), і нові підприємства з переробки (наприклад, ROSI Solar) роблять це реальністю. У перспективі подальша підтримка технологій циркулярної економіки та дотримання правил переробки відходів матиме вирішальне значення для забезпечення того, щоб європейський сонячний бум залишався екологічно стійким та економічно циркулярним.

Список використаних джерел:

1. There’s new waste coming from the transition to renewables. How to reuse and recycle it? An official website of the European. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/theres-new-waste-coming-transition-renewables-how-reuse-and-recycle-it-2025-03-11_en#:~:text=For%20PVs%20alone%2C%20the%20EU,demand%20for%20new%20PV%20manufacturing (дата звернення: 03.05.2025).

2. Peplow M. Solar Panels Face Recycling Challenge. *ACS Central Science*. 2022. URL: https://doi.org/10.1021/acscentsci.2c00214 (дата звернення: 03.05.2025).

3. EU regulation pushing forward PV recycling: the WEEE directive. *PHOTORAMA*. URL: https://www.photorama-project.eu/eu-regulation-pushing-forward-pv-recycling-the-weee-directive/#:~:text=panels%20are%20included%20in%20category,the%20collection%20%E2%80%A6%2C%20and%20the (дата звернення: 03.05.2025).

4. Startup: Recovering Silicon, Silver, and Copper from PV Panels with ROSI Solar. *Renewablematter*. URL: https://www.renewablematter.eu/en/Startup-Recovering-Silicon-Silver-Copper-from-PV-Panels-with-ROSI-Solar-photovoltaic (дата звернення: 04.05.2025).

5. The End of Life of PV Systems: Is Europe Ready for It? / M. Bošnjaković та ін. *Sustainability*. 2023. Т. 15, № 23. С. 16466. URL: https://doi.org/10.3390/su152316466 (дата звернення: 04.05.2025).

6. Towards a circular supply chain for PV modules: Review of today's challenges in PV recycling, refurbishment and re-certification / J. A. Tsanakas та ін. *Progress in Photovoltaics: Research and Applications*. 2019. Т. 28, № 6. С. 454–464. URL: https://doi.org/10.1002/pip.3193 (дата звернення: 04.05.2025).

УДК 339.9:001.83

Карпаш М.О.,
професор кафедри архітектури та будівництва,
доктор технічних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4223-3828
Жовтуля Л.Я.,
доцент кафедри архітектури та будівництва,
кандидат технічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5255-8522
Сорока Н.-А.,
старший викладач кафедри архітектури та будівництва,
доктор філософії,
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8549-7014

ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ЗДОБУТКИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ СПІВПРАЦІ УНІВЕРСИТЕТУ КОРОЛЯ ДАНИЛА ПРОТЯГОМ 2022-2025 РОКІВ

Університет Короля Данила (УКД), заснований у 1997 році та розташований в Івано-Франківську на заході України, є закладом вищої освіти, що пропонує програми бакалаврату, магістратури та докторантури (PhD) у різноманітних галузях, включаючи інженерію, гуманітарні науки та право. Університет здобув визнання за якість своїх освітніх послуг та відданість проєвропейському курсу [1]. Для закладів вищої освіти міжнародна співпраця відіграє все більш важливу роль у підвищенні дослідницького потенціалу, збагаченні методик викладання та зміцненні інституційної репутації. Така співпраця надає цінні можливості для мобільності як студентів, так і персоналу, сприяє культурному обміну та надає доступ до глобальних мереж знань. Це особливо актуально для університетів у країнах, які стикаються зі

специфічними викликами. Період 2022-2025 років став унікальним та складним тлом для українських університетів через повномасштабне російське вторгнення, що розпочалося у лютому 2022 року. Ця геополітична подія призвела до значних збоїв в академічній діяльності, переміщення студентів та персоналу, а також до випадків пошкодження освітньої інфраструктури.

Ця робота має на меті дослідити проблеми, виклики та результати міжнародної співпраці Університету Короля Данила в період 2022-2025 років. Крім того, вона прагне висвітлити рішучі зусилля університету щодо збереження та адаптації своїх міжнародних зв'язків в умовах триваючої війни.

Університет Короля Данила активно розвивав мережу міжнародних партнерств та брав участь у різноманітних спільних програмах протягом зазначеного періоду. Значуще партнерство було встановлено з Університетом Ексетера (Великобританія), формалізоване через твінінгову угоду в лютому 2023 року [2]. Ця угода була зосереджена на сприянні спільним дослідницьким проєктам, полегшенні академічних обмінів та наданні курсів англійської мови. Співпраця також поширювалася на ініціативи, що сприяють гендерній рівності, включаючи організацію віртуальних гостьових лекцій та надання стипендій для студенток-підприємниць з УКД для участі в інтенсивному технологічному буткемпі в Ексетері влітку 2024 року та запланованому на літо 2025 року [3].

УКД загалом підписав понад 20 угод з іноземними установами та організаціями з Польщі, Австрії, Німеччини, Грузії та інших європейських країн для забезпечення правової основи для майбутньої співпраці [4]. Трансатлантична співпраця була очевидною через партнерство з Вашингтонським державним університетом (США) через Бізнес-коледж Карсона [5], де студенти Університету Короля Данила брали участь у міжнародному курсі з туризму.

Ці партнерства сприяли різноманітним програмам та ініціативам співпраці у сфері науки, освіти та інновацій. УКД активно брав участь у міжнародних дослідницьких проєктах – університет став партнером у чотирьох проєктах Horizon Europe та EIT з середини 2023 року, зосереджених на кліматичних інноваціях, переробці фотоелектричних панелей, а також виробництві та використанні водню, і двох проєктах у рамках програми Erasmus (Таблиця 1).

З метою реагування на поточні обмеження академічної мобільності, обмеження воєнного стану та пов'язані з цим виклики, була створена програма віртуальних та очних гостьових лекцій за участю

видатних науковців зі США, Великобританії, Сербії, Норвегії, Румунії та інших країн [6].

Таблиця 1

Список міжнародних проєктів, в яких УКД виступав партнером протягом 2023-2025 років

№	Назва проєкту	Програма	Період реалізації	Вебсайт
1	Інноваційні лабораторії для кліматичних дій	Ініціатива EIT HEI	07.2022-06.2024	https://ilca-project.eu/
2	Реінтеграція відходів фотоелектричних панелей назад у виробництво	Horizon Europe	10.2023-04.2027	https://www.retrieveproject.eu/
3	Люксембурзька воднева долина	Horizon Europe	11.2023-12.2028	https://www.luxhyval.eu/
4	Джерела водню для альтернативної мобільності, реалізація можливостей та створення знань	Horizon Europe	01.2024-01.2029	https://www.sh2amrock.eu/
5	Водневі центри професійної майстерності	Erasmus+	03.2024-03.2028	https://h2cove.eu/
6	Цифрові комікси про міграцію	Erasmus+	12.2023-06.2026	https://dicomiproject.eu
7	Двадцять років культурного збагачення в об'єднаній Європі	CERV	03.2024-03.2025	https://universities4culture.eu/

Війна в Україні суттєво вплинула на здатність Університету Короля Данила брати участь у міжнародній співпраці. Обмеження воєнного стану, особливо щодо подорожей студентів та співробітників чоловічої статі віком від 18 до 60 років, обмежили фізичну міжнародну мобільність [7]. Ці обмеження безпосередньо вплинули на здатність університету брати участь у традиційних програмах обміну, відвідувати міжнародні конференції та проводити спільні дослідницькі заходи, які вимагали фізичної присутності. Організація та реалізація міжнародних проєктів також зіткнулася з логістичними труднощами через триваючий конфлікт. Підтримка послідовного спілкування та ефективної

координації з міжнародними партнерами стала більш складним завданням перед обличчям воєнних невизначеностей. Психологічний вплив війни як на персонал, так і на студентів становив ще один значний виклик. Постійний стрес і потенційна травма, пов'язані з проживанням у країні, що переживає активний конфлікт, могли вплинути на їхню здатність повноцінно брати участь у міжнародних взаємодіях. Крім того, внутрішнє переміщення студентів і персоналу в межах України створило додаткові перешкоди для підтримки академічної безперервності та сприяння міжнародній співпраці. Нарешті, еміграція дослідників та науковців з України, які шукали безпеки та стабільності, становила виклик для підтримання дослідницького потенціалу університету та його здатності підтримувати міжнародні дослідницькі партнерства [8].

Зусилля, докладені протягом 2022-2024 років, призвели до покращення позицій УКД у національних та міжнародних університетських рейтингах.
Рейтинг «Топ-200 Україна», який враховує ширший спектр факторів, включаючи міжнародне визнання та академічні досягнення, розмістив Університет Короля Данила на 159-160 місці. УКД не був у списку в 2022 році та посідав 193 місце у 2023 році. У 2023 та 2024 роках УКД був включений до рейтингів Times Higher Education та QS World University Rankings зі статусом «Reporter».

Отже, Університет Короля Данила зіткнувся зі значними перешкодами у своїх зусиллях у сфері міжнародного співробітництва в період з 2022 по 2025 рік, головним чином через повномасштабну війну в Україні. Ці виклики включали обмеження мобільності, логістичні складнощі та психологічний вплив конфлікту на університетську спільноту. Незважаючи на ці значні перешкоди, університет продемонстрував надзвичайну стійкість та високу здатність до адаптації. Завдяки впровадженню віртуальних форматів співпраці, стратегічному зосередженню на тематичних напрямках, актуальних у контексті війни, та активній підтримці існуючих міжнародних партнерств, УКД не тільки зберіг, але й, у певних аспектах, розширив свою міжнародну діяльність. Активна участь університету в міжнародних дослідницьких проєктах, його успіх у залученні міжнародних грантів, його співорганізація міжнародних наукових конференцій та його відданість сприянню академічному обміну підкреслюють його проактивний підхід до інтернаціоналізації. Відчутні результати цих зусиль є очевидними у внеску УКД у дослідження та інновації, його підтримці регіонального розвитку через такі ініціативи, як проєкт ILCA, та його постійній участі в європейських освітніх програмах через Erasmus+.

У перспективі, Університет Короля Данила може спиратися на свій досвід шляхом подальшого розвитку своїх можливостей у сфері віртуальної мобільності та зосередження на тематичних напрямках, що відповідають пріоритетам відновлення та довгострокового розвитку України. Подальше зміцнення існуючих партнерств у поєднанні з пошуком нових можливостей для співпраці з установами по всьому світу буде мати вирішальне значення для майбутньої міжнародної траєкторії університету. Використовуючи свої налагоджені міжнародні мережі та залишаючись адаптивним до мінливого глобального ландшафту, Університет Короля Данила може продовжувати зміцнювати свій дослідницький потенціал та надавати цінні глобальні можливості для своїх студентів та співробітників.

Список використаних джерел:

1. Проєвропейська зорієнтованість УКД як показник якості освіти. *Версії (Versii.if.ua)*. URL: https://versii.if.ua/novunu/proyevropejska-zoriyentovanist-ukd-yak-pokaznyk-yakosti-osvity/ (дата звернення: 29.04.2025).
2. University of Exeter to support 'twinned' institution in Ukraine. *News*. URL: https://news.exeter.ac.uk/university/university-of-exeter-to-support-twinned-institution-in-ukraine/ (дата звернення: 29.04.2025).
3. Exeter and King Danylo collaborate on Gender Equality. *News*. URL: https://news.exeter.ac.uk/university/exeter-and-king-danylo-collaborate-on-gender-equality/ (дата звернення: 29.04.2025).
4. Перелік підписаних угод із закордонними закладами вищої освіти та організаціями. *Університет Короля Данила*. URL: https://ukd.edu.ua/mizhnarodna-spivpratsya
5. Ukrainian students tune into WSU class on international tourism. *News*. URL: https://news.wsu.edu/news/2022/04/26/ukrainian-students-tune-into-wsu-class-on-international-tourism/ (дата звернення: 29.04.2025).
6. Перелік закордонних гостьових професорів Університету Короля Данила. *Університет Короля Данила*. URL: https://ukd.edu.ua/dovidnyk/zaprosheni-vykladachi
7. International cooperation with Ukraine in research and innovation. *European Commission (European Union)*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/europe-world/international-cooperation/association-horizon-europe/ukraine_en (дата звернення: 29.04.2025).
8. The impact of the war in Ukraine on science and universities. *CEPR. VoxEU*. URL: https://cepr.org/voxeu/columns/impact-war-ukraine-science-and-universities (дата звернення: 29.04.2025).

УДК 72.03

Косьмій М.М.,
доктор архітектури,
професор кафедри архітектури та будівництва,
перший проректор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4823-5573

НЕМАТЕРІАЛЬНА СПАДЩИНА В СУЧАСНОМУ АРХІТЕКТУРНОМУ ПРОЄКТУВАННІ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ ЧЕРЕЗ ПРОСТІР

У контексті глобалізації, урбаністичного уніфікування та втрати локальної ідентичності зростає потреба в інтеграції нематеріальної культурної спадщини у сучасні архітектурні практики. Архітектура, як носій символів, традицій і соціальної пам'яті, здатна не лише матеріалізувати фізичне середовище, а й транслювати культурні наративи, обряди, ремесла та звичаї, що є основою нематеріальної спадщини. Водночас переважна частина сучасного проєктування зосереджена на функціональних та технічних аспектах, залишаючи нематеріальне поза увагою або спрощуючи його до декору. Виникає проблема: як переосмислювати й актуалізувати локальні традиції у просторі сучасної архітектури, не перетворюючи їх на стилізацію чи імітацію. Важливо дослідити, яким чином архітектурні інструменти (структура, масштаб, світло, ритм, матеріали) можуть виразити нематеріальні цінності, зберігаючи гідність спадку і надаючи йому нової життєздатності. Такий підхід відкриває шлях до формування простору, що поєднує інновацію з контекстом, сучасність із пам'яттю, глобальне з локальним.

З огляду на зазначене, наукова актуальність дослідження полягає в необхідності концептуалізації архітектурних стратегій інтеграції нематеріальної спадщини як складової культурної стійкості та просторової ідентичності. Одночасно дослідження має й практичну актуальність, адже важливо створити методологічну основу для розробки архітектурних рішень, що втілюють локальні традиції, забезпечуючи сталий розвиток культурно-історичних середовищ.

У сучасному архітектурному проєктуванні зростає усвідомлення важливості інтеграції нематеріальної культурної спадщини як ключового чинника формування просторової ідентичності та соціальної стійкості. Це особливо актуально для України, де війна спричинила не

лише фізичні руйнування, а й загрозу втрати нематеріальних культурних практик, пов’язаних із традиційними ремеслами, обрядовістю та локальними наративами. Архітектура, як синтез матеріального та символічного, має потенціал стати платформою для переосмислення та актуалізації нематеріальної культурної спадщини у сучасному контексті.

Згідно з дослідженням іноземних вчених, інтеграція нематеріальної культурної спадщини в архітектуру сприяє збереженню культурної спадщини та підтримці сталого розвитку [2]. У цьому контексті архітектурні практики можуть включати в себе елементи традиційних ремесел, місцевих матеріалів та форм, що відображають культурні особливості регіону. Наприклад, використання дерев’яних конструкцій у стилі українського бароко, включення елементів народного орнаменту в сучасні фасади або формування внутрішніх просторів відповідно до обрядових традицій.

Практичні приклади такої інтеграції можна знайти в проєктах, що поєднують сучасні архітектурні рішення з елементами традиційної культури. Це сприяє не лише збереженню нематеріальної культурної спадщини, але й створенню унікального архітектурного середовища, яке відображає історичну та культурну спадщину місцевості. Важливо, що архітектура в такому форматі перестає бути лише фізичною оболонкою – вона стає провідником сенсів, носієм культурної пам’яті та активним учасником соціального діалогу.

Важливим завданням є розробка нових архітектурних моделей, які здатні не лише відтворювати традиційні мотиви, але й переосмислювати їх в умовах цифрової доби та змін клімату. У цьому контексті інтеграція нематеріальної культурної спадщини безпосередньо відповідає глобальним Цілям сталого розвитку, зокрема: ЦСР 4 – «Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» (через інклюзивність культурного контексту), ЦСР 11 – «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів» та ЦСР 12 – «Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва» (через використання традиційних технологій та локальних матеріалів) [1]. Нематеріальна спадщина як частина архітектурної парадигми сприяє соціальній інтеграції, збереженню культурного різноманіття та формуванню наративів, що об'єднують спільноти.

Крім того, важливо забезпечити участь місцевих громад у процесах проєктування, особливо в контексті повоєнної відбудови України. Такий підхід дозволяє не лише формувати архітектуру «для» людей, але й «разом з ними», перетворюючи нематеріальну спадщину на спільно

розділений ресурс. У цьому процесі ключовими є міждисциплінарність, діалог і довіра.

Враховуючи вищезазначене, архітектурне проєктування, яке враховує нематеріальну культурну спадщину, є важливим кроком до збереження культурної ідентичності та підтримки сталого розвитку. Це вимагає міждисциплінарного підходу, що поєднує архітектурні знання з розумінням культурних практик та традицій. Для подальшого вивчення та впровадження таких підходів у практику варто звернутися до ресурсів, які спеціалізуються на інтеграції НКС у сучасний дизайн та архітектуру.

Список використаних джерел:

1. Цілі сталого розвитку. *Дія.Бізнес*. URL: https://business.diia.gov.ua/entrepreneur-handbook/item/cili_stalogo_rozvitku.

2. Liu S., Pan Y. Exploring Trends in Intangible Cultural Heritage Design: A Bibliometric and Content Analysis. *Sustainability*. 2023. №15(13). URL: https://doi.org/10.3390/su151310049.

УДК 7.05:004.9

Кухар Г.М.,
старший викладач кафедри дизайну,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3305-4246

ФОРМОУТВОРЕННЯ В СУЧАСНОМУ ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ: ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕСТЕТИКА ВПЛИВАЮТЬ НА ЯКІСНІ РІШЕННЯ

Гармонійна форма в графічному дизайні така ж важлива, як і в будь-якому іншому процесі створення продуктів дизайну. Процес формоутворення супроводжується організацією видимих елементів, що завершує композиційну структуру об’єкта. Він відіграє ключову роль у передачі змісту, емоційного впливу та сприйняття візуального продукту.

Головним завданням кожного об’єкта графічного дизайну є комунікація та візуальна ідентичність. Формоутворення, як процес, покликано повністю передавати ідеї, концепції та меседжі, використовуючи форму, лінії, текстури та кольори. Завдяки цьому дизайн стає ефективним засобом взаємодії між продуктом і споживачем. Гармонійне поєднання форми і простору покращує читабельність, структурує інформацію та робить графічний продукт інтуїтивно

зрозумілим [2, с. 174]. Це особливо важливо у вебдизайні, UI/UX-дизайні та друкованій продукції, оскільки сучасний графічний дизайн динамічно розвивається під впливом технологічних інновацій та змін в естетичних уподобаннях. Нові технології відкривають можливості для експериментів із формою, структурою та взаємодією, тоді як тренди запускають стильові напрямки та видимі акценти.

Поєднання кольорів, текстур та типографії є основою формоутворення в графічному дизайні. Їх вплив є ключовим, тому вони не лише відповідають за естетичність об'єкта, а й впливають на його сприйняття та функціональність. Так, колір може додатково створювати ілюзію глибини, об'єму та просторової організації [3, с. 98].

Дизайн серії упаковок для чаю різних смаків від англійської компанії Eliksir (Рис. 1) демонструє палітру впливів на організм людини – чай, що тонізує, наповнює енергією, має заспокійливу дію. Запропонована кольорова палітра допомагає споживачеві безпомилково визначити вплив продукту і вибрати потрібний смак. Однакова стилізація зображень горняток простих форм також формує сталі асоціації.

Рис. 1 Дизайн серії упаковок для чаю для англійської компанії Eliksir

Не менше значення для сприйняття об’єкта дизайну має його фізична текстура, яка впливає на тактильне сприйняття форми, додаючи їй складності чи простоти. Шорсткі поверхні можуть виглядати більш природними, а гладкі – технологічними та сучасними і, оскільки вони по-різному відбивають світло, використання тієї чи іншої текстури змінює вигляд маси й форми об'єкта [2; 4]. У пропозиції упаковки для компанії Nexon (Рис. 2) дизайнери скористалися контрастом текстур. Контраст між грубими та гладкими текстурами і використання тактильних елементів (тиснення за допомогою кліше) надає дизайну чуттєвості, зробивши його більш захопливим та інтерактивним.

Рис. 2 Поверхня упаковки для продукції компанії Nexon

Ще однією важливою формоутворюючою складовою є шрифт. Його вибір визначає характер текстового повідомлення та його зв'язок із загальним стилем форми, адже розмір, вага, розташування тексту можуть створювати динаміку, певний ритм, рівновагу, а ієрархія текстової частини може змінювати сприйняття форми, навіть якщо форма абсолютно статична [1, с. 120-121]. Динамічна типографіка для бляшанок пива «Чернігівське» авторства сестер Лопухіних візуально змінює звичну форму (Рис. 3).

Рис. 3 Лімітована серія «Українські пісні» від сестер Лопухіних

Поєднання цих трьох чинників дозволяє дизайнерам створити гармонійні, функціональні та естетично привабливі форми, які ефективно комунікують із глядачем. Вплив естетичних трендів, таких як простота форми, чистота ліній та увага до простору, допомагають створити зрозумілий та ефективний дизайн. Він завжди базується на відродженні яскравих форм, текстур та експериментів із матеріалами, що в поєднанні з природними мотивами формує унікальні видимі концепції.

Та сучасний дизайн не обходиться без застосування інструментарію алгоритмічного дизайну AI-технологій. Вони дозволяють автоматизувати процеси створення дизайну, генерувати унікальні форми та аналізувати візуальні рішення на основі великих масивів даних.

3D-графіка, VR та AR тривимірне моделювання відкривають нові можливості у формоутворенні, створюючи дизайн більш реалістичним, інтерактивним та глибоким. VR і AR можуть створити доповнену реальність, змінюючи спосіб взаємодії користувача з візуальним контентом. Динамічний та інтерактивний дизайн, анімація, мікровзаємодії та генеративні форми стають базовими елементами цифрового дизайну. Так, на сьогодні існує кілька трендів у застосуванні штучного інтелекту в графічному дизайні. Одним із них є AI-сюрреалізм – створення зображень, що нагадують художні навички або складні маніпуляції з фотографіями. Дуже цікавим трендом є ретрофутуризм, який поєднує елементи ретро-дизайну 1980-х років та інноваційні концепції. Геометричні патерни легко генеруються алгоритмічним інструментом, заощаджують час на їх створення, а точні математичні зображення допомагають розставити акценти, добре працюють в айдентиці та забезпечують пізнаваність продукту графічного дизайну [5].

Все ж баланс між унікальністю та функціональною формою – це один із ключових викликів у дизайні. Унікальність творчого авторського підходу забезпечує асоціативність сприйняття і емоційний зв'язок з користувачем. Це забезпечує логіку рішень, «олюднює» запропоновані форми, вони «говорять» мовою, зрозумілою споживачеві. AI працює за алгоритмами та трендами, але не створює новаторських рішень. Дизайнер враховує культурні, соціальні, релігійні й ментальні аспекти, які AI поки що не здатен глибоко аналізувати. Але функціональна, структурована форма, запропонована AI, може забезпечити оптимальні практичність, зручність і ефективність використання. Також алгоритмічні технології забезпечують автоматизацію рутинних завдань, таких як видалення фону, генерація макетів, варіативність логотипів, банерів, ілюстрацій.

Отже, найефективніший підхід – використовувати AI як інструмент для оптимізації процесу, а не як повну заміну дизайнерського мислення, інструмент, що допомагає, прискорює, автоматизує, але творчість та стратегічне мислення залишається за людиною. Таким чином, поєднання технологій та естетики має на меті забезпечити майбутнє графічного дизайну, створюючи його більш гнучким, експериментальним та інтерактивним.

Список використаних джерел:

1. Емброуз Г., Леонард Н. Основи. Графічний дизайн 01. Підхід і мова / пер. з англ. Л. Бязь, Р. Дзюба, Т. Кривов’яз. Видавництво: ArtHuss, 2019. 192 с.

2. Емброуз Г., Леонард Н. Основи. Графічний дизайн 02. Дизайнерські дослідження / пер. з англ. М. Мельник, В. Пугач. Видавництво: ArtHuss, 2019. 192 с.

3. Емброуз Г., Леонард Н. Основи. Графічний дизайн 03. Генерування ідей / пер. з англ. М. Мельник, В. Пугач. Видавництво: ArtHuss, 2019. 192 с.

4. Іттен Й. Наука дизайну і форми / пер. С. Святенко. Видавництво: ArtHuss. 2021. 136 с.

5. Штучний інтелект у графічному дизайні: як він змінює галузь? *Clickable*: вебсайт. URL: https://clickable.agency/ua/shtuchnij-intelekt-u-grafichnomu-dizajni/ (дата звернення: 16.03.2025).

УДК 78.07

Семкович В.,
викладач кафедри естрадно-вокального мистецтва,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1210-0562

МУЗИЧНЕ ТА НАУКОВЕ БАГАТОМІР'Я ОЛЕКСАНДРА КОЗАРЕНКА

Коломиянин Олександр Володимирович Козаренко – видатна постать в українському мистецтвознавстві. Був надзвичайно відкритою людиною. Завжди активним. Володів феноменальною пам'яттю, яку ми називаємо ейдетичною – фотографічною. Буквально після короткого ознайомлення з текстовим матеріалом міг точно його відтворити. Це стосовно словесного запам'ятовування. У звуковому аспекті був ще яскравішим і унікальнішим. За спогадами видатного мистецтвознавця Анатолія Калиниченка, Козаренко після прослуховування міг відразу скопіювати великі за обсягом ілюстрації музичних творів. Знав декілька мов, які осилив самостійно: німецьку, польську, частково англійську.

Козаренко був показовою людиною. Ту, яку ми звикли називати екстравертом. Завжди перебував у центрі уваги будь-якого оточення, чим викликав захоплення шанувальників його таланту та заздрість конкурентів. У навчальному аспекті був демократичним, однак часто виступав як ідейний натхненник майбутніх творів своїх студентів, структури та її підрозділів. У розмові зі студентами був дуже елегантний, дотримувався шляхетного етикету галицької інтелігенції. Доволі часто опікувався своїми учнями після закінчення вузу. Допомагав із

працевлаштуванням. Він був впливовою людиною з величезним серцем. Постійно стимулював студентську молодь до праці. І молодь до нього горнулася. Авторські концерти, які влаштовував Маестро, були постійно переповнені студентською молоддю. За його виступи дуже хвилювалися митці-колеги, друзі. Неважливо, чи він виконував свої твори, а чи маститих класиків, – Козаренко з блиском, з епатажністю ілюстрував, неодноразово роблячи фурор. Про це багато написано та є чимало відеопублікацій у соціальних мережах. Відео за його участі є дуже популярними.

На початку 2000-х років Козаренко перебуває на піку своєї слави. Про нього постійно говорять у вищих та студентських колах. Він активний учасник наукових конференцій. За спогадами доктора мистецтвознавства Юрія Ясіновського: «Науковий виступ Козаренка справляв магічне враження на оточуючих». Він шокував енциклопедичними знаннями наукову спільноту та укріплював львівську делегацію, представником якої він був у закордонних відрядженнях. Ще один спогад від постійної учасниці конференцій, які організувала наша кафедра естрадно-вокального мистецтва, доктора мистецтвознавства Ганни Василівни Карась на захисті дисертації своєї вихованки: «Козаренко в кінці обговорення брав слово і цитував з пам'яті довгі і цікаві промови видатних учених». Здавалося, неможливе поєдналося в одній особі: віртуоз-піаніст, мистецтвознавець, композитор та педагог, активний громадський діяч. Козаренко горів цією поліфонічною діяльністю, а також був дуже схильний до театралізації як у творчості, так і в повсякденному спілкуванні [1, с. 24]. Ніхто інший не міг зрівнятися з Маестро в цьому. Він справедливо, щоправда, неофіційно зайняв одноосібну лідерську позицію в культурно-мистецькому середовищі. Організовував конкурси різного масштабу: обласні та всеукраїнські, часто винагороджував лауреатів зі свого гаманця. Однак, по праву обдарованості, вістрям його таланту була композиція. Самобутня композиція. Коли наприкінці 90-х років вийшла праця іноземних дослідників стосовно найбільш талановитих композиторів України, то львівську гілку представили тільки двоє композиторів із самобутнім яскравим стилем. Це Юрій Ланюк та Олександр Козаренко. Корифей українського мистецтвознавства доктор Стефанія Стефаніївна Павлишин, якось на черговій конференції у Львові в приміщенні малого залу Львівської музичної академії дорікнула Олександру Володимировичу: «Пане композиторе, я не розумію, для чого Вам та докторська дисертація, адже композиторське обдаровування стоїть вище, ніж теоретичне!». Треба сказати, що й науковий почерк праць

Козаренка був надзвичайно самобутній, так що студенти-теоретики буквально записували його промови слово в слово, а потім за допомогою викладачів «перекладали» його наукові винаходи-перли на адаптовану мову повсякдення.

Коломийщина дала музичному мистецтву багато своїх талановитих дітищ. Це і видатний теоретик, композитор Ярема Васильович Якубяк, видатний фольклорист Богдан Луканюк, доктор мистецтвознавства Юрій Ясіновський, видатний симфонічний диригент Іван Юзюк та багато інших, серед яких постать Олександра Козаренка аж ніяк не губиться і є центральною.

Олександр Володимирович – блискучий майстер оркестрування. Це доводять його композиції. А ще в кожній із них він постає справжнім патріотом. Не має значення, в якому жанрі пише композитор, усе в нього пройнято українськими мотивами. Його унікальна майстерність полягала в досконалості знання про інструмент та його взаємодію з іншими інструментами симфонічного оркестру. Козаренко пішов ще далі. Він сміливо експериментував з барвами. Фортепіано в нього дуже часто препароване і митець знаходить специфічні пасажі, щоб склалося враження, що грає не фортепіано, а цимбали. Те саме з партією кларнетів. Композитор, не використовуючи гри народних інструментів: трембіти, цимбал, імітує їх звучання шляхом зміни позиції інструментів. Так, гра кларнетів у нього відтворює звук трембіти. І це дивовижно. Звукова магія.

Композитора люблять, поважають і шанують. Він відкритий, але не практичний. Говорив те, що думав. Відстоював свою позицію, так і позицію своїх студентів. Саме через це не склалися стосунки з адміністрацією Львівської національної музичної академії ім. Лисенка. Композитор пише відкритого листа і, на жаль, залишає вуз. Саме це стало болючим ударом по Маестро. Він був позбавлений високого мистецького спілкування. Потім була праця в Львівському національному університеті ім. І. Франка на посаді декана, але тут митець не зміг прижитися і вирішує переїхати до рідної Коломиї. Будучи вже титулованим митцем-науковцем, доктором мистецтвознавства, заслуженим діячем мистецтв України, лавреатом державних премій ім. Миколи Лисенка та Левка Ревуцького, Козаренко гостро сприймав невдачі. Працюючи над фортепіанними творами Б. Лятошинського та А. Кос-Анатольського, він по праву очікував на Шевченківську премію в цій області, однак журі вирішило по-іншому. Композитора все іритує, він у депресії. Це помітно по численних інтерв'ю, які митець дає наприкінці свого життєвого шляху. 2023 року митця не стало. Причиною його смерті

стала дифузна ковідна пневмонія. Іменем Козаренка титуловано місцеву філармонію в Коломиї. І знову трапилось диво. Життєва активність та яскравий талант митця запалив усю філармонію на високомистецьку продуктивність. Її відвідують з гастролями митці всеукраїнського та світового рангу. Також пам'ять про коломийського генія вшанувала і доктор мистецтвознавства Ганна Василівна Карась у книзі: «Олександр Козаренко: недочитана партитура життя».

Список використаних джерел:

1. Коменда О. І. Олександр Козаренко – піаніст, композитор, музикознавець : монографія. Луцьк : Вежа, 2017. 252 с.

УДК 620.91:662.993:621.311.25

Сорока Н.-А.,
старший викладач кафедри архітектури та будівництва,
доктор філософії,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8549-7014
Карпаш М.О.,
професор кафедри архітектури та будівництва,
доктор технічних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4223-3828
Жовтуля Л.Я.,
доцент кафедри архітектури та будівництва,
кандидат технічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5255-8522

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ВОДНЕВИХ ДОЛИН

Впровадження відновлюваних джерел енергії є необхідною складовою досягнення кліматичної нейтральності та підвищення рівня енергетичної безпеки в світі. Частка відновлюваної електроенергії в загальному енергетичному балансі становила 8 % у 2021 році [1]. Внаслідок військових атак на енергетичну інфраструктуру України близько 90% потужності ТЕС та 40% потужності ГЕС було виведено з ладу станом на червень 2024 року [2, с. 3]. Брак потужностей генерації електроенергії зумовив стрімкий попит на встановлення сонячних

електростанцій, забезпечивши розподілену генерацію і електропостачання споживачам. Таким чином, частка ВДЕ у виробництві електроенергії станом на 2024 рік досягла відмітки 11% [3]. Враховуючи переривчастий характер генерації відновлюваної енергії, необхідно активно впроваджувати концепцію Smart Grid та встановлювати системи накопичення енергії. Традиційні технології на базі акумуляторних батарей є дорогими і дозволяють накопичувати енергію до декількох днів.

Виробництво водню шляхом електролізу води із використанням відновлюваних джерел енергії може виступати рішенням балансування електромережі, однак не обмежується лише таким застосуванням. Зелений водень вважається перспективною технологією для декарбонізації промислових процесів, де електрифікація є недоцільною через особливості технологічних процесів, або є надто дорогою. Також розглядається можливість застосування водню для опалення будівель та в транспортному секторі.

З метою впровадження водневих технологій запускають пілотні проєкти та дослідження різних масштабів. Одним із найбільш дієвих і складних є повноцінний запуск водневих долин, які поєднують у відносній близькості потужності виробництва зеленого водню, його зберігання, транспортування та споживання. Університет Короля Данила залучений до 3 водневих проєктів, 2 з яких є водневими долинами у Люксембурзі (LuxHyVal) та Ірландії (SH2AMROCK), а третій – стосується водневої професійно-технічної освіти (H2CoVE). В результаті участі в цих проєктах планується створення водневої долини в Івано-Франківській області, що потребує рішення ряду технічних, економічних та соціальних проблем.

Створення водневої долини – це комплексне рішення, що потребує залучення значних інвестицій, грамотного розроблення технічної документації відповідно до вимог чинного нормативного забезпечення, вирішення питань сумісності матеріалів та ін. У цій публікації розглянемо питання сертифікації походження водню та режимів роботи електролізерів.

Початковим етапом будь-якого проєкту буде визначення його спрямування, мети і оцінка потенціалу наявних ресурсів. Таким чином, необхідно провести дослідження щодо наявності водних ресурсів відповідної якості, потенціалу генерації електроенергії відновлюваними джерелами, потенційних споживачів та інфраструктури для зберігання та транспортування водню.

Мета буде важлива для визначення необхідної потужності виробництва зеленого водню і, відповідно, вибору та оптимізації режимів роботи обладнання. Важливим питанням буде сертифікація зеленого водню, оскільки саме підтвердження походження буде стимулювати підприємства на перехід до цього виду палива з метою зменшення викидів у атмосферу. Водень може вироблятися шляхом парового риформінгу метану, піролізу метану, газифікації вугілля, електролізу води, термохімічного розщеплення води та ін. [4]. Проте, щоб вважатися «зеленим», тобто із нульовим рівнем викиду парникових газів у атмосферу, необхідно застосовувати електроліз води в комбінації із відновлюваними джерелами енергії.

Тож питання походження водню зміщується до сертифікації походження електричної енергії. У випадку, якщо електролізери напряму живляться від сонячної чи вітрової електростанції, підтвердити, що відновлювані джерела були задіяні для виробництва водню – легко. Якщо ж електролізер підключений до електричної мережі, важко стверджувати, що електроенергія, надана оператором, є відновлюваною, особливо, якщо не введено системи Smart Grid. У такому випадку рішенням може бути укладання контрактів з операторами, які закуповують виключно відновлювану електроенергію [5].

Незалежно від того, чи виробництво водню розглядатиметься лише для балансування мережі, чи для іншого типу застосувань, переривчастий характер генерації впливатиме на електролізери через режими змінного навантаження та часті зупинки і повторні пуски. Різні дослідження вивчають наслідки переривчастого режиму роботи на протонно-обмінні мембранні (PEM), лужні, аніонно-обмінні мембранні (AEM) електролізери. Одними з основних параметрів електролізерів, які підпадають значному впливу внаслідок змінного навантаження, є ефективність, якість водню та зносостійкість системи [6, с. 475, 479]. Якість газу пов'язана з тим, що водень, який виходить зі стеку, ніколи не буває абсолютно чистим і обов'язково містить певну кількість сторонніх і небажаних домішок, в основному через механізми перехресного обміну, що відбуваються під час процесу електролізу. Зазвичай його оцінюють на рівні комірки або стеку, вимірюючи вміст кисню і залишків води у виробленому водні.

Часті зупинки і пуски електролізерів впливатимуть на коливання температурних робочих режимів, а також можуть впливати на корозію електродів та деградацію каталізаторів. Незалежно від того, чи це холодний старт, чи гарячий, кожен пуск дещо підвищуватиме напругу, що понижуватиме коефіцієнт перетворення водню. Така зміна від

одинарного запуску зазвичай є надзвичайно малою, тому оцінку підвищення напруги проводять для року експлуатації [7, с. 5]. Враховуючи вищенаведену інформацію, найбільш оптимальним режимом експлуатації електролізерів є робота зі сталим навантаженням та без частих вимикань/увімкнень, однак, враховуючи специфіку генерації відновлюваними джерелами, необхідно буде проводити оптимізацію робочих режимів залежно від наявних умов.

Список використаних джерел:

1. Виробництво електроенергії в Україні у 2021 році. *Всеукраїнська Енергетична Асамблея. 2022.* URL: https://uaea.com.ua/news/pek-news/power-generation-202112.html
2. Рябцев Г., Омельченко В. Енергетика України у червні 2024. *Центр Разумкова.* 2024. URL: https://razumkov.org.ua/images/2024/07/11/2024-PAKT-12.pdfhttps://razumkov.org.ua/images/2024/07/11/2024-PAKT-12.pdf
3. Виробництво електроенергії з ВДЕ у 2024 р. зросло на 6,4%. *ExPro Consulting.* 2025. URL: https://expro.com.ua/novini/virobnictvo-elektroenerg-z-vde-u-2024-r-zroslo-na-64
4. Martino M., Ruocco C., Meloni E., Pullumbi P., Palma V. Main Hydrogen Production Processes: An Overview. Catalysts. 2021. № 11(5), 547. p. 1–31. URL: https://doi.org/10.3390/catal11050547
5. Guarantees of Origin: Ensuring 100 per cent renewable power in Europe. *Statkraft.* URL: https://www.statkraft.com/newsroom/explained/guarantees-of-origin-ensuring-100-per-cent-renewable-power-in-europe/
6. Nguyen E., Olivier P., Pera M.-C., Pahon E., Roche R. Impacts of intermittency on low-temperature electrolysis technologies: A comprehensive review. International Journal of Hydrogen Energy. 2024. № 70. p. 474–492.
7. Zheng Y., Huang C., Tan J., et al. Off-grid wind/hydrogen systems with multi-electrolyzers: Optimized operational strategies. Energy Conversion and Management. 2023. № 295. p. 1–14. https://doi.org/10.1016/j.enconman.2023.117622

УДК 624.012.35/46(075.8)

Шевчук М.О.,
доцент кафедри архітектури та будівництва,
доцент, кандидат хімічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ.
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0362-6378

ЗАХИСТ ЗАЛІЗОБЕТОНУ ЯК ШЛЯХ ПРОДОВЖЕННЯ ТЕРМІНУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Залізобетонні конструкції є одними з найпоширеніших конструкцій у всіх галузях будівництва. Їх застосовують у промисловій, цивільній, сільськогосподарській, транспортній та інших областях будівництва. Із залізобетонних конструкцій зводять заводи й житлові будинки, лікарні й школи, мости й тунелі, гідроелектростанції й атомні реактори, іригаційні системи і греблі, стадіони і манежі, надшахтні споруди і кріплення підземних виробок, метрополітени, стартові майданчики для запуску космічних ракет й аеродромні покриття. На сьогодні важко назвати ту галузь будівництва, де б не знайшов застосування залізобетон. Залізобетонні конструкції також використовують у машинобудуванні (опорні станини металорізальних верстатів), у суднобудуванні (вантажоперевізні баржі), ракетобудуванні (елементи космічних кораблів), медицині (армовані модифіковані елементи хребта) та інших областях.

Таке широке розповсюдження залізобетон одержав унаслідок багатьох його позитивних властивостей: довговічності, вогнестійкості, опору корозійним впливам, високому опору статичним і динамічним навантаженням, малих експлуатаційних витрат на утримання будинків і споруд, відносної дешевизни виготовлення [1, с. 196]. Наявність розповсюдженого великого і дрібного заповнювача, що йде на виготовлення залізобетону, робить його застосовним у всіх куточках земної кулі і навіть за її межами.

Поява залізобетону збігається з періодом прискореного розвитку промисловості, транспорту й торгівлі в другій половині XIX ст. Період виникнення залізобетону (1850-1885 рр.) характеризується появою перших конструкцій з армованого бетону у Франції.

В Україні залізобетонні конструкції починають розвиватися з 1900 р. У 1904 р. в м. Миколаєві в морському порту був побудований унікальний залізобетонний маяк висотою 40,2 м. На початку XX ст. у

всьому світі йде бурхливе освоєння нового будівельного матеріалу. Провідну роль в цьому відіграють Франція, Німеччина [2, с. 4].

Залізобетон складається з бетону і сталевої арматури, що працюють разом завдяки надійному зчепленню між арматурою і бетоном. Основний зміст залізобетону полягає в тому, що в ньому раціонально сполучаються для сумісної роботи бетон і арматурна сталь. Найчастіше арматура сприймає розтягуючі зусилля, а бетон – стискальні. У стиснутих елементах (колонах, опорах мостів, стояках ферм) арматура працює вже не на розтяг, а на стиск, і бетон також сприймає стискальні зусилля. На місці арматури може використовуватися не тільки сталь, але й інші матеріали: пластмаса, скловолокно, дерево та інші матеріали [1, с. 77]. Основні переваги залізобетону: висока міцність, довговічність, вогнестійкість, стійкість проти атмосферних впливів, можливість використання місцевих будівельних матеріалів, простота формоутворення, невеликі експлуатаційні витрати на утримання, відносна економічна перевага. До його недоліків слід віднести значну середню щільність (питома вага), високу тепло- і звукопровідність, появу тріщин внаслідок усадки і невеликих силових впливів, схильність до корозії.

Незважаючи на все перелічене, а також те, що залізобетон починає поступатися новітнім конструкційним елементам, він залишається найбільш поширеним та доступним будівельним матеріалом. Тому все більшим актуальним питанням є продовження терміну експлуатації залізобетонних конструкцій.

Для усунення значної питомої ваги залізобетону використовують легкі пористі заповнювачі. Щоб зменшити навантаження, застосовують тонкостінні й пустотні конструкції. Введення спеціальних полімерних добавок, а також використання попередньо напруженої арматури підвищує тріщиностійкість, жорсткість залізобетонних конструкцій та зменшує їх вагу.

Процес захисту залізобетонних конструкцій від корозії є багатостадійним та повинен передбачатися, починаючи зі стадії проєктування, з визначення виду агресивного середовища, міри його агресивності та тривалості дії. Згодом, на підставі аналізу, потрібно встановити вид захисту, здійснити вибір матеріалів для його здійснення, обрати конструктивні рішення і підібрати необхідні способи здійснення цього захисту.

У залізобетонних конструкціях необхідно розглядати також питання збереження арматури в бетоні. Оскільки при дії на бетон рідких середовищ, що не містять агресивних по відношенню до сталі іонів (O_2,

SO_2 і ін.), в першу чергу, як правило, руйнується бетон, тобто процес корозії бетону є первинним. В умовах повітряного середовища (при підвищенні відносної вологості повітря більше 60 %), а також при дії на конструкцію рідких або твердих середовищ, що містять агресивні по відношенню до сталі іони (наприклад, O_2), можливий розвиток корозії арматури. Руйнування залізобетонної конструкції в цьому випадку може відбутись унаслідок корозії арматури. Продукти іржі накопичуються на арматурі, чинять тиск на бетон через збільшення в об'ємі, викликають появу тріщин, а потім і відшаровування захисного шару.

Щоб продовжити і покращити експлуатаційні властивості залізобетону, потрібно захищати конструкції на всіх етапах її становлення: проєктування, зведення, експлуатація.

Список використаної літератури:

1. Саницький М. А., Шевчук Г. Я., Хаба П. М. Структуроутворення композиційних портландцементів з хімічними добавками. *Вісник Державного університету "Львівська політехніка"*. 1997. № 316. С. 195-197.

2. Кривошеє П. І., Шейніч Л. О. Стан бетонознавства в Україні. *Міжвідомчий науково-технічний збірник "Будівельні конструкції"*. 2002 Вип. 56. С. 3-8.

СЕКЦІЯ 2.
ПРАВО ТА БЕЗПЕКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ Й ІННОВАЦІ

УДК 340.1

Андрухів О.І.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4871-0143

УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД 2022–2024 РР.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало не лише викликом для територіальної цілісності та суверенітету держави, але й серйозним випробуванням для системи гарантування та захисту прав людини. Умови воєнного стану, масштабні бойові дії, окупація частини територій, масові порушення міжнародного гуманітарного права з боку агресора створили безпрецедентні обставини, в яких українська держава змушена була шукати баланс між забезпеченням національної безпеки та дотриманням основоположних прав і свобод громадян.

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), станом на кінець 2024 року було задокументовано понад 12 300 загиблих цивільних осіб [2], причому 78% з них загинули на територіях, що перебували під контролем уряду України. Ці дані засвідчують особливу вразливість мирного населення навіть за межами зони активних бойових дій.

Окремий виклик становить системне і масове порушення прав військовополонених з боку військових і спецслужб росії, що кваліфікується як воєнні злочини згідно з нормами Женевських конвенцій. Згідно з офіційною доповіддю УВКПЛ, понад 90% українських військовослужбовців, які перебували в полоні, повідомили про застосування до них фізичних і психологічних тортур, включаючи побиття, удари електричним струмом, сексуальне насильство та імітацію страт [1]. У більшості випадків ці дії мали цілеспрямований характер і супроводжувалися систематичними приниженнями людської гідності.

З серпня 2024 року зафіксовано щонайменше 79 випадків страти українських військовополонених російськими військовослужбовцями, що становить грубе порушення міжнародного гуманітарного права [4]. Ці

дії демонструють високий ступінь зневаги до норм міжнародного права з боку держави-агресора. Такі порушення створюють прецеденти безкарності та викликають необхідність ефективної реакції з боку як національних, так і міжнародних правозахисних інституцій. У цьому контексті особливого значення набуває систематичне документування воєнних злочинів, яке має стати основою для майбутнього правосуддя та відновлення справедливості.

На тлі масових та системних порушень прав людини, зафіксованих під час повномасштабної агресії росії, українська держава здійснила низку інституційних, правових та адміністративних кроків, спрямованих на забезпечення правового захисту людини в умовах збройного конфлікту. Центральним елементом правової відповіді стало запровадження воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року, який передбачає тимчасове обмеження окремих прав і свобод задля гарантування державної безпеки. Водночас ці обмеження здійснюються суворо в межах Конституції України, а також відповідно до міжнародних зобов'язань держави, зокрема статті 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [3].

В умовах війни уряд України у співпраці з правозахисним середовищем активізував діяльність із документування злочинів проти людяності та грубих порушень гуманітарного права: серед таких механізмів – робота Офісу Генерального прокурора, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, УВКПЛ та міжнародних партнерів. Зібрані докази передаються до міжнародних інституцій, зокрема Міжнародного кримінального суду, що є важливим кроком до забезпечення невідворотності відповідальності.

Так само значного оновлення зазнала законодавча база. Зокрема, було ухвалено закони про посилення захисту прав внутрішньо переміщених осіб, жертв сексуального насильства, дітей, які зазнали воєнної травми, та українських військовополонених. Значну увагу приділено також питанням соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх родин, компенсаційних механізмів для потерпілих від бойових дій, а також удосконаленню судових процедур у справах про воєнні злочини.

У рамках реформування правової системи України продовжується адаптація нормативно-правових актів до умов воєнного часу з одночасним збереженням правозахисної орієнтації. Ці кроки засвідчують прагнення української держави не лише протистояти агресії, а й захищати гідність людини навіть в умовах екстремальної небезпеки.

Незважаючи на системні зусилля держави, реалізація прав людини в умовах воєнного стану стикається з низкою суттєвих викликів, які мають як об'єктивний, так і структурний характер. Зокрема, важливим обмеженням стало призупинення виборчого процесу – національних і місцевих виборів – що, попри конституційну обґрунтованість в умовах війни, викликало на рівні наукової спільноти дискусії щодо потенційного руйнування демократичної легітимності влади. Значною перешкодою для повноцінної реалізації прав є ускладнений доступ до правосуддя: через бойові дії, окупацію, руйнування судової інфраструктури та евакуацію суддів низка громадян була фактично позбавлена можливості ефективного захисту своїх прав. Водночас гуманітарні виклики залишаються критичними: мільйони внутрішньо переміщених осіб, брак житла, доступу до медичних, соціальних та освітніх послуг ускладнюють забезпечення базових стандартів прав людини. Також залишається актуальною проблема недостатнього психологічного, соціального та правового супроводу найбільш уразливих категорій населення – дітей, осіб з інвалідністю, жертв сексуального насильства, що потребує подальших державних та міжнародних зусиль у сфері соціальної підтримки й правового захисту.

Таким чином, українська модель дотримання прав людини в умовах війни 2022–2024 рр. демонструє намагання забезпечити баланс між потребами національної безпеки та зобов'язаннями у сфері прав людини, що відповідає як внутрішньому конституційному порядку, так і міжнародному праву. Незважаючи на безпрецедентний рівень викликів – від масових порушень міжнародного гуманітарного права до гуманітарної кризи всередині країни, українська держава ініціювала низку інституційних, нормативно-правових і правозахисних механізмів, спрямованих на мінімізацію шкоди цивільному населенню та гарантування основоположних свобод. У довгостроковій перспективі українська практика правового захисту має стати прикладом поєднання демократичних цінностей із практичною здатністю реагувати на екстремальні виклики сучасної війни.

Список використаних джерел:

1. Войцехівська Ю. У полоні 90% українських військових зазнають фізичних або моральних тортур – генпрокурор. *Главком*. URL: https://glavcom.ua/country/society/u-poloni-90-ukrajinskikh-vijskovikh-zaznajut-fizichnikh-abo-moralnikh-tortur-henprokuror-1004399.html

2. ООН: кількість загиблих і поранених серед цивільних в Україні зросла на 30% минулого року. *Радіо Свобода*. 2024. URL:

https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-ukraina-tsyvilni-viyna/33318629.html.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. №64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

4. Собенко Н. В ООН зафіксували 79 страт українських військовополонених. Суспільне | Новини. URL: https://suspilne.media/939743-v-oon-zafiksuvali-79-strat-ukrainskih-vijskovopolonenih/

УДК 340(4-672ЄС)

Барсук В.М.,
аспірант кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Під час триваючої вже понад 11 років збройної агресії рф проти суверенної України важливим питанням є створення умов міжнародної підтримки України та її громадян. На міжнародній арені створено цілий ряд міжнародних організацій, метою яких є недопущення збройної агресії та захист її жертв. Сучасна практика продемонструвала неспроможність існуючого механізму протидії міжнародним злочинам. Є важливим питанням визначити ефективність діяльності Ради Європи (далі – РЄ) та Європейського Союзу (далі – ЄС) в частині забезпечення та захисту прав громадян України.

Актуальність обраної теми підсилюється також активною проукраїнською політикою Європейських інституцій після виборів у США, зокрема в питанні гарантій безпеки України. Саме ЄС та Рада Європи займають активну позицію у питанні притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності рашистський режим та його очільників. Особливо гостро стоїть проблема створення реального правового механізму притягнення до відповідальності рф щодо злочину агресії проти України, включаючи і питання компенсації заподіяної шкоди всім, хто постраждав.

Метою наукової доповіді є розкриття змісту діяльності європейських регіональних інституцій у процесі забезпечення і захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні.

Опрацювання останніх доктринальних досліджень і наукових публікацій дає можливість констатувати, що проблеми діяльності міжнародних, зокрема і європейських регіональних інституцій у процесі забезпечення та захисту прав громадян України в особливий період чи в період правового режиму воєнного стану у своїх дослідженнях розглядали такі вчені як: М. Кельман [1], В. Іванова [2], П. Давиденко [3], Ю. Усманов [4] та інші. Доцільним виробити узгоджену позицію міжнародними та європейськими інституціями щодо гарантій української державності, а також питань забезпечення та захисту прав громадян України, включаючи компенсацію матеріальних збитків.

Створено спеціальну групу зі створення спеціального трибуналу для розслідування злочину агресії проти України, починаючи з 2022 року відбулося 13 засідань. На початку 2025 року з'явились нові імпульси до створення спеціального міжнародного трибуналу, який пропонується створити в рамках РЄ [5]. До створення спеціального трибуналу залучено Україну, Службу зовнішньої діяльності ЄС, Європейську комісію, РЄ, а також понад 35 держав.

Європейська Комісія 4 лютого 2025 року ухвалила Рекомендацію для Ради ЄС щодо участі в офіційних переговорах щодо створення Міжнародної Комісії з розгляду позовів для України. Ця Комісія буде відповідальною за розгляд, оцінку та ухвалення рішень щодо претензій, зареєстрованих у Реєстрі збитків, а також за визначення суми компенсації у кожному окремому випадку. Створення Комісії з розгляду позовів стане вирішальним кроком до компенсацій жертвам війни.

Для України в національних інтересах створити спеціальний трибунал, що не може бути розціненим як обмеження суверенітету держави. Для прикладу, статус і діяльність ЄСПЛ та суду ЄС доводить, що на європейському континенті питання захисту прав людини вже тривалий час є екстратериторіальними. Діяльність спеціального трибуналу має враховувати дотримання найвищих процесуальних гарантій і відповідного міжнародного права прав людини.

Міжнародна система захисту прав людини, після створення ООН на світовому рівні, знайшла свій подальший розвиток у створенні регіональних, зокрема європейських, правозахисних механізмів. Це має велике значення для того, щоб уряди держав змогли подолати труднощі, з якими вони стикаються у процесі побудови нової Європи. Європейська система захисту прав людини належить до регіональних механізмів

захисту, яка включає в себе діяльність таких міжнародних організацій на регіональному рівні, як РЄ, ЄС та ОБСЄ. Це ті три організації, які намагаються встановити в усій Європі демократичну та економічну стабільність, без якої неможливий ефективний захист прав людини. З цією метою фактично і здійснюється співробітництво первинних і вторинних суб'єктів міжнародного права.

Регіональний механізм захисту прав людини, можна сказати, включає декілька основних елементів, а саме: наявність регіональних стандартів, які закріплені в актах регіонального рівня, впровадження цих стандартів у національне законодавство України та створення гарантій для реалізації та захисту цих прав, в тому числі і надання можливості звернутися до міжнародних регіональних інстанцій за захистом своїх прав [6, с. 219].

У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 41/120 «Визначення міжнародних стандартів у сфері прав людини», ухваленій 4 грудня 1986 року, викладено керівні принципи, яких слід дотримуватись під час розроблення міжнародних документів у зазначеній сфері. Зокрема, такі документи повинні: a) узгоджувати з чинним зводом міжнародно-правових норм у сфері прав людини; b) мати фундаментальний характер і ґрунтуватись на притаманних людській особистості гідності та цінності; c) бути досить чіткими аби слугувати джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й здійсненню; d) передбачати, де це доречно, реалістичний та ефективний механізм здійснення, ураховуючи системи подання доповідей; e) мати широку міжнародну підтримку [7]. У межах системи європейських стандартів загальновизнаним є виокремлення стандартів у галузі прав людини.

На європейському континенті створено РЄ, одним із основних досягнень якої є ухвалення 1950 року Європейської Конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) [8] та створення ЄСПЛ. Діяльність РЄ щодо захисту прав людини можна поділити на такі основні блоки: 1. Забезпечення прав людини, що здійснює ЄСПЛ і Європейський комітет з питань запобігання катуванням. 2. Просування прав людини, що здійснюється перш за все Комісаром з прав людини РЄ. 3. Забезпечення рівності, різноманітності та прав вразливих груп. 4. Забезпечення соціально-економічних прав людини.

Правову основу сучасного надзвичайного стану будь-якої країни становить ЄКПЛ, яка за виняткових обставин надає урядам держав-учасниць можливість у тимчасовий, обмежений і контрольований спосіб відступити від свого зобов'язання забезпечити певні права та свободи відповідно до ЄКПЛ (ст. 15). Однак цьому передує декілька обов'язкових

умов: право на відступ може застосовуватись лише у воєнний час чи під час іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації; держава повинна вживати заходів щодо відступу від своїх зобов'язань за ЄКПЛ лише в межах, яких вимагає гострота становища; будь-які відступи не можуть суперечити іншим зобов'язанням держави згідно з міжнародним правом; певні права за Конвенцією не дозволяють відступ [9].

Встановлено, що інституційне (організаційне) забезпечення прав людини на міжнародному рівні являє собою систему органів, задіяних у процесі забезпечення прав людини. Обґрунтовано положення, що європейська інституційна система захисту прав людини належить до регіональних механізмів захисту, яка включає в себе діяльність таких міжнародних організацій на регіональному рівні, як РЄ, ЄС та ОБСЄ.

Підтримуємо створення спеціального трибуналу в структурі РЄ. Відстоюємо позицію, що створення спеціального трибуналу для злочину агресії проти України має одночасно супроводжуватись із визначенням його чіткої юрисдикції, однозначним розподілом на військові злочини та злочини агресії. Воєнні злочини мають залишатись у юрисдикції Міжнародного кримінального суду, а злочини агресії мають бути віднесені до юрисдикції спеціального трибуналу. Суб'єктами відповідальності злочину агресії мають виступати вищі посадові особи рф. Без злочину агресії не було б військових злочинів. Тільки після притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за злочин агресії є можливість говорити про справедливість і реальність міжнародного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кельман М. С., Токарська А. С., Ярмол Л. В., Цебенко С.Б., Дутко А. О. Сучасні механізми захисту прав людини : колективна монографія. Львів : Галицька видавнича спілка, 2020. 220 с.

2. Іванова В. Рішення Європейського суду з прав людини в контексті компенсації шкоди, заподіяної воєнною агресією. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2024. № 1(127). С. 21-26.

3. Давиденко П. О. Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану : дис. … д-ра філософії [спец. 081 - Право]; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 226 с.

4. Усманов Ю. І. Міжнародно-правове забезпечення права на життя в умовах збройних конфліктів та ситуацій насильства всередині держави. Автореф. дис. … канд. юрид. наук. 2018. 23 с.

5. У Брюсселі заявляють про значний прогрес у створенні спецтрибуналу для розслідування злочинів агресії проти України.

Інтерфакс-Україна. 04.02.2025. URL: https://interfax.com.ua/news/general/1045587.html

6. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підручник. К., 2008. 350 с.

7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 41/120. URL: http://www.worldlii.org/int/other/ UNGA/1986/215.pdf

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. (станом на 1 серп. 2021 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

9. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації : Інформаційний бюлетень / Європейський суд з прав людини. 2020. URL: https://rm.coe.int/factsheet-derogation-in-time-of-emergency/1680a2868e

УДК 343.14:343.98 (477)

Бондар В.,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики
навчально-гуманітарного інституту
Національної академії служби безпеки України,
м. Київ, Україна
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1552-4555

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ВІДКРИТИХ ЗА ОЗНАКАМИ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

Кримінальне провадження, центральною частиною якого є доказування (доведення), зважаючи на його завдання та значення для учасників кримінально-процесуальних відносин, спрямоване на встановлення обставин, які мають як кримінально-правове (для кваліфікації), так і кримінальне процесуальне значення для реалізації повноважень учасниками процесу (прийняття проміжних, а також остаточних процесуальних рішень). Сукупність таких обставин у теорії доказів отримала назву *предмета доказування*.

Оскільки перелік обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, викладених у ч. 1 ст. 91/ч. 1 ст. 298-1 КПК України є універсальним, при їх доказуванні слідчий (дізнавач) та прокурор повинні виходити з того, що всі вони є рівнозначними, тому

недоведеність хоча б однієї з них викликає визнання всієї сукупності доказів недостатньою для прийняття підсумкового рішення.

У структурі предмета доказування (послідовності розміщення і обґрунтування обставин), сформованої в законі, насамперед знаходить відображення склад кримінального правопорушення, у цьому випадку державної зради (ст. 111 КК України).

В кримінальній процесуальній доктрині зазначається, що під час досудового розслідування та судового провадження виникає необхідність ухвалювати рішення, не пов'язані з вирішенням справи по суті, такі, наприклад, як:

- рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- рішення за наслідками розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора і т.ін.

Питання про те, які саме факти та обставини повинен встановити слідчий суддя, залежить від того, яке клопотання, скаргу, заяву він розглядає. Ці обставини та факти визначені в окремих статтях КПК, які регулюють порядок розгляду конкретних клопотань та підстави їхнього вирішення. Розглядаючи, наприклад, клопотання про обрання запобіжного заходу, слідчий суддя повинен встановити наявність умов та підстав обрання конкретного запобіжного заходу, а також встановити обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу. Вирішуючи питання про надання дозволу на проведення конкретної негласної слідчої (розшукової) дії, слідчий суддя повинен встановити обставини, визначені ч. 3 ст. 248, а крім того, переконатися, що, як передбачено ч. 2 ст. 246, відомості про кримінальне правопорушення та особу, що його вчинила, не можна отримати в інший спосіб. Такі обставини являють собою *локальний предмет доказування* [1, с. 342-343].

Зокрема, метою обґрунтування необхідності *проведення обшуку* у кримінальних провадженнях, відкритих за ознаками державної зради, обставинами, що підлягають доказуванню, є встановлення підстав вважати, що в житлі можуть знаходитися предмети, що мають істотне значення для виконання завдань кримінального провадження, а відомості, які містяться у відшуканих речах і документах, можуть бути доказами під час досудового розслідування та судового розгляду:

- належності житла, розташованого за певною адресою певній особі (згідно відомостей Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо суб'єкта);

- фактів придбання особами засобів передачі до іноземної країни для подальшого вивчення тактико-технічних характеристик;
- можливості збереження фігурантами мобільних телефонів з певними номерами, сім-карток, накопичувачів пам'яті, жорстких та гнучких магнітних носіїв інформації, блокнотів, записників, комп'ютерної техніки з інформацією про співпрацю цих осіб з представниками іноземної держави, документів з відомостями про надання іноземній державі допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, документів, що підтверджують їх співпрацю з іноземною державою або її представниками, банківських карток та інших матеріальних цінностей, отриманих від представників російської федерації за надану їм допомогу у підривній діяльності;
- неможливість отримання предметів обшуку, або відомостей, які в них містяться у добровільному порядку, тобто шляхом їх витребування відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України, чи за допомогою інших слідчих та процесуальних дій ризиком знищення, зміни чи спотворення з боку осіб, причетних до вчинення державної зради.

З метою обґрунтування клопотання про застосування *запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою*, згідно зі ст. 177 КПК України підлягають встановленню наступні ризики:

1. *Можливість підозрюваного переховуватись від органів досудового розслідування та/або суду* з метою ухилення від кримінальної відповідальності, зважаючи на тяжкість вчиненого ним злочину.

Обґрунтуванням наявності цього ризику слугують результати НС(Р)Д відносно фігурантів, у яких вони неодноразово обговорювали про свої плани найближчим часом у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою співробітників спецслужб рф, виїхати до російської федерації.

2. *Можливість підозрюваного знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.*

Обґрунтуванням наявності цього ризику можуть виступати результати проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку, в результаті якого встановлено, що підозрюваний на виконання вказівок і інструктажів співробітників спецслужб рф видаляв листування із співробітниками спецслужб рф, чітко дотримувався вимог конспірації та користувався всіма можливостями інтернет-месенджерів з метою приховування своєї кримінально-протиправної діяльності. Додатковою аргументацією щодо можливості знищити, сховати або спотворити речові докази, які мають значення для кримінального провадження

можуть також слугувати:

- проведення на момент обрання запобіжного заходу не всього необхідного комплексу слідчих (розшукових) дій та не встановлення всіх обставин, що мають значення для досудового розслідування;
- не встановлення всіх співучасників злочину, місць їхнього проживання, знаходження та переховування речей і документів, що мають значення речових доказів у кримінальному провадженні;
- соціальне положення, коло спілкування підозрюваного.

3. *Можливість підозрюваного незаконно впливати на свідків, інших підозрюваних у цьому ж кримінальному провадженні*.

Обґрунтуванням наявності цього ризику є обізнаність підозрюваного про осіб, які вже допитані в якості свідків, та осіб, недопитаних на цей час, яким можуть бути відомі обставини, які підлягають доказуванню. Додатковим обґрунтуванням може виступати наявність тісних відносин з іншим підозрюваним, який причетний до кримінально-протиправної діяльності.

4. *Можливість підозрюваного перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином*.

Обґрунтуванням наявності цього ризику є факт невстановлення всіх співучасників злочину, яким підозрюваний може повідомити про факт виявлення їх кримінально-протиправної діяльності та обставини, які стали відомі йому в ході проведення досудового розслідування, що унеможливить притягнення до кримінальної відповідальності всіх винних осіб, а тому підозрюваний може перешкоджати кримінальному провадженню іншим шляхом.

5. *Можливість підозрюваного вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити вчиняти кримінальне правопорушення, у якому він підозрюється*.

Обґрунтуванням наявності цього ризику є результати вивчення особи підозрюваного, його намірів виїхати до російської федерації, позиція підозрюваного, що єдиним способом уникнути кримінальної відповідальності за вчинення інкримінованих протиправних дій є доведення своїх злочинних намірів до кінця, враховуючи характер вчиненого підозрюваним злочину та тяжкість покарання, що загрожує йому у разі визнання винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ст. 111 КК України.

Крім того, під час встановлення обставин, що становлять локальний предмет доказування, слід брати до уваги відповідні нормативні приписи.

Зокрема, відповідно до ч. 6 ст. 176 КПК України, під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260, 261, 437-442 КК України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, застосовується запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті, тобто тримання під вартою.

Також стаття 183 КПК України передбачає, що під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109-114-1, 258-258-5, 260, 261, 437-442 КК України.

З метою обґрунтування клопотання про надання дозволу на проведення *комплексу* ***негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують права і свободи людини*** стосовно підозрюваного, відповідно до ст.ст. 246-249 КПК України наводяться наступні аргументи:

1. Відповідність кваліфікації діяння тяжкості злочину та обставинам провадження [2, с. 98]. Встановлення факту вчинення громадянином України умисних дій на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України у формі переходу на бік ворога та наданні іноземній державі або її представникові допомоги в проведенні підривної діяльності проти України в умовах воєнного стану, тобто злочину, передбаченого ч. 3 ст. 110 КК України, який відповідно до частини 6 ст. 12 КК України віднесений до категорії особливо тяжких злочинів.

2. Встановлення факту отримання підозрюваним на криптогаманець від співробітників спецслужб рф грошової винагороди, ймовірно за коригування ракетних ударів зс рф по об’єктах, розташованих на території м. Суми та Сумської області, у криптовалюті.

3. Встановлення факту отримання підозрюваним грошових коштів у проміжок часу перед нанесенням ударів зс рф по території Сумської області або одразу після.

4. Виявлення намірів підозрюваного встановити контакти серед місцевих мешканців, військовослужбовцями Збройних сил України, Державної прикордонної служби України, проявів безпідставної зацікавленості інформацією щодо розташування військової техніки та особового складу військових підрозділів, які дислоковані на території Сумської області.

5. Відомості про особу – суб'єкта розробки, групу осіб чи організації: отримання оперативної інформації про контакти підозрюваного зі співробітниками спецслужб рф у дистанційному форматі через свого знайомого, який має родинні зв'язки на окупованих територіях України. Якщо питання стосується розвідки, контррозвідки, дій особи, професійно обізнаної з навичками конспірації, яка володіє методикою виявлення і припинення злочинів, неможливість одержання протягом перших місяців інформації, яка має значення для провадження [3, с. 24].

6. Тривалість перебування особи під контролем органу правопорядку.

Обсяг обставин, які підлягають доказуванню в процесі досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 111 КК України, необхідно визначати, виходячи з предмету та меж доказування, які містяться у ст. 91 КПК України, кваліфікуючих ознак цього виду злочинів, закріплених у відповідній статті КК (ст.ст. 27, 28), і обставин, обумовлених своєрідністю конкретного злочину.

Особливості загального предмета доказування в кримінальних провадженнях про злочини, передбачені ст. 111 КК України, насамперед, це стосується фактів учинення злочинів даної категорії, які кваліфікуються за ознаками реальної сукупності. Вибірковий контент-аналіз вироків свідчить про те, що державна зрада (ст. 111 КК України) кваліфікується за сукупністю кримінальних правопорушень, зокрема, з інкримінуванням при цьому:

- ч. 2, 3 ст. 109 «Публічні заклики до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій»; ч. 1 ст. 110 «Публічні заклики та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України»; ст. 436 «Розповсюдження матеріалів із публічними закликами до агресивної війни»; ч. 2 ст. 436-2 «Поширення матеріалів, у яких міститься заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, та заперечення тимчасової окупації частини території України» [4; 5; 6; 7; 8];
- ч. 2 ст. 110 «Умисні дії з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України» [9];
- частини 1 та 2 ст. 111 «Державна зрада» [10];
- ч. 1 ст. 14, ст. 113 у випадках готування до диверсії [11];
- ч. 1 ст. 114 «Шпигунство» (при тому, на думку авторів науково-

практичного коментаря «Злочини проти основ національної безпеки України: кримінально-правова кваліфікація в умовах війни»: «У випадку, коли суб'єкт тривалий час передавав іноземним представникам відомості, що становлять державну таємницю, та при цьому, наприклад, починав злочинну діяльність у статусі громадянина України, а згодом, продовжуючи її, змінив громадянство, дії такого суб'єкта залежно від періоду вчинення кожного епізоду кваліфікуються відповідно за ч. 1 ст. 111 та ч. 1 ст. 114 КК України») [12, с. 135];

- ст. 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» [13; 14];
- ст. 260 «Участь в діяльності не передбаченого законом збройного формування» (наприклад, «Самооборона Криму»; ст. 258-3 «Участь у діяльності терористичної організації» (ЛНР, ДНР) [15; 16; 17; 18; 19];
- ч. 1 ст. 263 «Незаконне придбання, носіння та зберігання вибухових речовин, вибухових пристроїв та бойових припасів без передбаченого законом дозволу»;
- ч. 2 ст. 332 «Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями, сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, усуненням перешкод, щодо кількох осіб, з використанням службового становища» [20];
- ч. 4 ст. 27 і ст. 336 (у випадках підбурювання, наприклад, у соціальних мережах осіб до ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період за завданням іноземного представника [12, с. 157];
- ч. 1 ст. 361 «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж» [22];
- ст. 408 «Дезертирство» [23; 24; 25];
- ч. 1 ст. 438 «Вчинення жорстокого поводження з цивільним населенням та інших порушень законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [26].

Крім того, вчинення державної зради в організованих формах виступає кваліфікуючою ознакою [27].

Стосовно розслідування терористичних актів основними

обставинами, що складають загальний предмет доказування та підлягають доведенню, можна назвати:

І. Подія кримінального правопорушення.

1. Час:

- встановлення контакту громадянина України з представником іноземної держави;

- отримання попередження підозрюваного співробітниками спеціальних служб рф про нанесення удару по будівлях та про необхідність дотримання заходів особистої безпеки;

- виїздів підозрюваного до території рф з метою проведення зустрічей з представником спецслужб іноземної держави (рф);

- перебування підозрюваних (мобільних терміналів або абонентських номерів, які використовували підозрювані) за певними адресами під час проведення розвідки та фіксування місць, які привернули їх увагу як місця можливого скупчення військовослужбовців Збройних сил України та військової техніки, для подальшої передачі цієї інформації співробітнику спецслужб рф, а також після нанесення удару, що може свідчити про те, що він коригував удар та звітував про результати ураження;

- завдання ракетних, авіаційно-бомбових ударів по об'єктах цивільної та критичної інфраструктури, поранень цивільним особам;

- перетину державного кордону України підозрюваним;

Крім того, встановлюються час затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, у випадку затримання винного сторонніми особами (ст. 207 КПК України).

2. Місце:

- встановлення контакту громадянина України з представником спецслужби іноземної держави;

- перебування підозрюваних (мобільних терміналів або абонентських номерів, які використовували підозрювані) під час проведення розвідки та фіксування місць, які привернули їх увагу як місця можливого скупчення військовослужбовців Збройних сил України та військової техніки, для подальшої передачі цієї інформації співробітнику спецслужб рф;

- розміщення військової техніки чи військових ЗС України та/або інших воєнізованих підрозділів України за певною адресою (адресами) чи іншими ідентифікаційними ознаками (координатами) станом на момент нанесення ракетного, авіаційно-бомбового удару.

3. Спосіб вчинення державної зради:

3.1. Форма кримінально-протиправної поведінки:

3.1.1. Перехід на бік ворога в період збройного конфлікту.

3.1.2. Шпигунство.

3.1.3. Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Наприклад, шляхом виконання завдань представників спеціальних служб рф з розвідки, дорозвідки, наведення та отримання інформації за результатами нанесення авіаційно-бомбових, ракетних та артилерійських обстрілів по місцях розміщення особового складу та техніки Збройних сил України та інших військових формувань на певній території.

3.1.4. Відомості про криптогаманець використаної криптовалютної біржі, дані про користувача криптогаманця, фотозображення осіб, які були отримані біржою при реєстрації криптогаманця, про рух, конвертацію та вивід активів із вказаного криптогаманця, відомості про реквізити банківських карток, які мають відношення до вказаного криптогаманця.

3.1.5. Можливість нанесення шкоди державній безпеці України, стану боєготовності підрозділів ЗС України, загрози життю та здоров'ю військовослужбовцям у разі передачі інформації про розміщення військової техніки чи військових ЗС України та/або інших воєнізованих підрозділів України представникам спецслужб, збройним формуванням рф та окупаційній владі рф.

3.2. У разі вчинення державної зради у формі шпигунства чи становив предмет злочину державну таємницю. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх зносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому вказаним Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

3.3. Чи відноситься інформація про розташування певних підрозділів Сил оборони України до відомостей, що становлять державну таємницю/обмежений доступ і чи становить така інформація загрозу національній безпеці в разі її потрапляння до спецслужб російської федерації/військових підрозділів російської федерації.

3.4. Засоби, які використовувалися для збирання та передачі співробітникам спецслужб рф розвідувальної інформації щодо місць дислокації підрозділів ЗСУ, переміщення військової техніки та установчих й характеризуючих даних на українських

військовослужбовців, мобільних телефонів, компроментуючої інформації: комп'ютерна техніка, транспортні засоби тощо.

4. У разі вчинення державної зради організованою групою, злочинною організацією чи в інших формах злочинного лідерства, то встановленню підлягають:

- кількість осіб, які брали участь у готуванні або вчиненні злочину, хто був організатором, виконавцем, посібником, підбурювачем;
- попередня зорганізованість у стійке об'єднання;
- спрямованість на вчинення кількох кримінальних правопорушень;
- наявність єдиного, відомого всім учасникам групи плану злочинної діяльності з розподілом функцій учасників групи;
- хто надавав допомогу в організації агентурного зв'язку зі спецслужбами рф.

II. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив, мета вчинення кримінального правопорушення

1.1. Чи є суб'єкт державної зради осудною особою, тобто здатною під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії чи бездіяльність і керувати ними на підставі аналізу таких критеріїв:

- юридичного критерію: чи могла особа усвідомлювати свої дії чи бездіяльність у сукупності з вольовою ознакою, тобто чи могла керувати своїми діями чи бездіяльністю (ч. 1 ст. 18 КК України);
- медичного критерію: у вигляді характеристики психічного стану (здоров'я) особи під час вчинення нею суспільно небезпечного діяння, тобто стану здорового розсуду й розуміння вчинюваного діяння.

1.1.1. Чи усвідомлював суб'єкт того, що він діє:

- на шкоду своїй державі;
- на користь іншої держави;
- у взаємодії з представниками іншої держави;
- у спосіб, що визначений у нормі ст. 111 КК України.

Наприклад, чи усвідомлював підорюваний, що передана ним інформація за результатами проведення розвідки по місцях розміщення особового складу та техніки Збройних сил України та інших військових формувань на певній території використовується збройними силами рф для проведення авіаційно-бомбових, ракетних та артилерійських обстрілів.

1.2. Мотив державної зради. Наприклад, мотивом державної зради у формі шпигунства можуть бути:

1.2.1. Негативне налаштування щодо чинної в Україні державної

влади, особисте несприйняття відсічі збройній агресії рф. Як наслідок, ініціативне рішення налагодити контакт з представниками спецслужб країни-агресора, подальше надання добровільної згоди на конфіденційне співробітництво з органами гру, фсб рф;

1.2.2. Корисливий мотив, за певну грошову винагороду;

1.2.3. За власною ініціативою, діючи умисно для сприяння кримінально-протиправній діяльності терористичним організаціям «ЛНР», «ДНР» щодо дестабілізації суспільно-політичної обстановки й утрати авторитету органів державної влади України, а також для надання представникові спецслужби іноземної держави – рф допомоги в проведенні підривної діяльності проти України;

1.2.4. Попереднє вербування близьким родичем за завданням представників спецслужб рф з подальшою пропозицією надати родині в росії роботи, житла та матеріального забезпечення.

1.2.5. Учинення злочину заради виїзду на постійне проживання в рф, отримання житла в будь-якому місці, підвищення у військовому званні, отримання допомоги в працевлаштуванні на території рф та матеріальної вигоди [28, с. 48-58].

IV. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження.

4.1. Анкетні дані, інформація про абонентські номери операторів стільникового зв'язку, адреси поштових скриньок, що використовувались підозрюваними в ході кримінально-протиправної діяльності, зокрема для підтримки конспіративного зв'язку з представниками спецслужб іноземної держави, наявність транспортних засобів, місця проживання, знаряддя вчинення злочину.

4.2. Оперативний псевдонім (позивний), який обрав собі підозрюваний під час надання згоди на співпрацю з представником спецслужби іноземної держави в якості негласного співробітника, тобто агента.

4.3. Дані, інформація про акаунти у месенджерах за певними ідентифікаторами, які використовуються співробітниками спецслужб іноземної держави, на агентурному зв'язку з якими перебуває підозрюваний громадянин України з метою додержання вимог конспірації.

4.4. Особи з числа працівників правоохоронних органів та підрозділів Збройних Сил України, що дислокуються на визначеній

території, з якими на виконання завдань спецслужб рф встановив і підтримує контакти підозрюваний для збирання розвідувальної інформації на шкоду державній безпеці України, їх місця проживання, номери, мобільних телефонів, транспортні засоби та інша інформація, що може підтверджувати наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню у рамках кримінального провадження.

4.5. Носіями доказової інформації про обставини, які характеризують особу обвинуваченого можуть виступати:

4.5.1. Копія паспорта підозрюваного (обвинуваченого), його батьків.

4.5.2. Характеристика на підозрюваного, взятого під варту від державної установи «Слідчий ізолятор».

4.5.3. Інформація персонально-довідкового обліку Єдиної інформаційної системи МВС України про притягнення підозрюваного до кримінальної відповідальності раніше, а у разі притягнення – копія вироку суду.

4.5.4. Інформація з ІКС «Інформаційний портал Національної поліції України» про наявність у підозрюваного зареєстрованої зброї (ІП «Зареєстрована зброя», ІП «Єдиний облік»).

4.5.5. Інформація щодо перебування підозрюваного на диспансерному обліку у лікаря-нарколога та лікаря-психіатра від лікувального закладу.

4.5.6. Інформація з послужного списку особово-пенсійної справи.

4.5.7. Повідомлення Департаменту інформації Служби зовнішньої розвідки України про те, що підозрюваний є громадянином іноземної держави, має військове звання, бере (брав) участь т.зв «сво», регулярно здійснює публікації у соціальних мережах, що підтверджує факт участі цієї особи в збройній агресії проти України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес України: підручник / за ред. С. В. Ківалов та М. С. Цуцкірідзе. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 342-343.

2. Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: теорія і практика; наук.-досл. ін-т публічного права; 2-ге вид., випр. та доповн. Київ: Норма права, 2024. С. 98.

3. Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів; наук. - досл. ін-т публіч. права. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. С. 24.

4. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 24 січня 2024 р. у справі № 127/15700/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116618973

5. Вирок Фрунзенського районного суду м. Харкова від 01 листопада 2024 року у справі № 621/3461/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122724850

6. Вирок Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 14 січня 2025 р. у справі № 588/1094/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124387934

7. Вирок Кіровського районного суду м. Кропивницького від 11 березня 2025 р. у справі № 404/9352/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125799165

8. Вирок Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 20 березня 2025 р. у справі № 583/6238/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125994091

9. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 23 квітня 2024 р. у справі № 61/2323/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118549087

10. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 09 травня 2024 р. у справі № 461/869/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118937393

11. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 05 березня 2025 р. у справі № 303/3264/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125654331

12. Злочини проти основ національної безпеки України: кримінально-правова кваліфікація в умовах війни (науково-практичний коментар) / за заг. ред. С. А. Наумюка. Київ: Алерта, 2024. С. 135.

13. Вирок Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14 жовтня 2024 р. у справі № 210/3372/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122455692

14. Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 24 березня 2025 року у справі № 485/1301/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126039926

15. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 09 січня 2024 р. у справі № 461/8598/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116170724

16. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 31 січня 2024 р. у справі № 461/7736/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116761724

17. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 08 лютого 2024 р. у справі № 461/666/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116943362

18. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 06 лютого 2024 р. у справі № 760/23986/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118038715

19. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 30 липня 2024 р. у справі № 344/8509/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120709348

20. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 18 лютого 2025 р. у справі № 591/3624/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125215303

21. Злочини проти основ національної безпеки України: кримінально-правова кваліфікація в умовах війни (науково-практичний коментар) / за заг. ред. С. А. Наумюка. Київ: Алерта, 2024. С. 157.

22. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 04 вересня 2024 року у справі № 760/8515/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121738831

23. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 08 січня 2024 року у справі № 750/3047/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116146229

24. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 22 травня 2024 р. у справі № 947/23516/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119311100

25. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 31 березня 2025 р. у справі № 336/7245/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126194759

26. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 07 квітня 2025 р. у справі № 766/12885/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126490833

27. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 23 вересня 2024 р. у справі № 333/6938/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121831094

28. Зайцев О. В. До питання державної зради у формі шпигунства (ст. 111 КК України). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2017. № 3 (79). С. 48-58.

УДК 341.384

Войціховський А.,
професор кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини, кандидат юридичних наук, доцент, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5629-8852

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Збройна агресія російської федерації проти України, яка почалася у 2014 році з незаконної окупації Автономної Республіки Крим, а у 2022 році переросла у повномасштабне вторгнення, є грубим порушенням основоположних принципів та норм міжнародного права, зокрема Статуту ООН [1]. Ці дії спричинили масові порушення прав людини, зокрема вбивства, катування, незаконні затримання, депортації та інші злочини проти цивільного населення, а також завдали значних матеріальних збитків, знищення об'єктів критичної інфраструктури, шкоду навколишньому середовищу, культурній спадщині та майну громадян. Така масштабна шкода потребує комплексного та справедливого відшкодування для постраждалих осіб та держави Україна відповідно до норм міжнародного права як необхідний елемент відновлення справедливості та запобігання повторенню подібних порушень у майбутньому.

Відповідно до норм і принципів міжнародного права, включно з Проєктом статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року [2]: держава-агресор зобов'язана здійснити повне відшкодування шкоди, завданої своїми протиправними діяннями.

Виходячи з цього, до міжнародно-правових засад відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії рф, належать:

1. ***Міжнародно-правова відповідальність держави за протиправні діяння.*** У міжнародному праві суб'єктом відповідальності зазвичай виступає держава, яка може нести як матеріальну, так і політичну (нематеріальну) відповідальність [3, с. 131-137]. Основним джерелом регулювання відповідальності держав є Проєкт статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння,

розроблений Комісією міжнародного права у 2001 році та схвалений Резолюцією 56/83 Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 2001 року [4]. Відповідно, держава, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, зобов'язана відшкодувати шкоду в повному обсязі шляхом реституції, компенсації та сатисфакції, будь то окремо або в їх поєднанні (ст.ст. 1, 31, 34). Крім того, важливим є принцип, згідно з яким відшкодування шкоди не може звільнити державу-агресора від відповідальності за скоєні злочини [4].

2. ***Міжнародно-правова відповідальність фізичних осіб.*** Оскільки злочини проти міжнародного права вчиняються конкретними особами, а не абстрактними суб'єктами, міжнародне право передбачає відповідальність індивідів, які скоюють такі злочини [3, с. 139-142]. У цьому контексті Міжнародний кримінальний суд, відповідно до положень Римського статуту, розглядає справи щодо злочинів агресії, воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду (п. 1 ст. 5), скоєних індивідами [5]. Важливо відзначити зусилля міжнародної спільноти щодо створення Спеціального міжнародного трибуналу для розслідування злочину агресії росії проти України. Цей трибунал розглядається як один із ключових міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності вищого військово-політичного керівництва росії [6, с. 203-217].

3. ***Відшкодування шкоди в контексті збройного конфлікту***. Згідно з нормами і принципами міжнародного гуманітарного права, порушення заборонених засобів і методів ведення війни, атаки на цивільні і культурні об'єкти, цивільне населення, а також об'єкти критичної інфраструктури створюють обов'язок держави-агресора компенсувати завдану шкоду. Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них передбачають відповідальність за серйозні порушення норм гуманітарного права [3, с. 330-355] [7, с. 293-312]. Окрім того, Резолюція 60/147 Генеральної Асамблеї ООН «Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права» від 16 грудня 2005 року встановлює право жертв на ефективне відшкодування через реституцію, компенсацію, реабілітацію, сатисфакцію та гарантії неповторення (Принцип 18) [8].

4. Використання міжнародно-правових механізмів забезпечення відшкодування шкоди. Існує декілька міжнародно-правових механізмів для забезпечення відшкодування завданої шкоди:

- Судові та арбітражні інстанції, такі як Міжнародний суд ООН, Постійна палата третейського суду та Європейський суд з прав людини, які можуть встановлювати обов’язки держави-агресора щодо відшкодування завданої шкоди. В межах своєї юрисдикції ці авторитетні міжнародні органи можуть ухвалювати обов’язкові рішення, що передбачають визнання міжнародно-правової відповідальності держави-агресора та визначення конкретних зобов'язань щодо компенсації матеріальних і нематеріальних збитків, спричинених порушенням норм міжнародного права, зокрема внаслідок збройної агресії.

- Створення реєстру збитків (Register of Damage for Ukraine) як систему збору заяв фізичних і юридичних осіб та держави Україна про відшкодування шкоди, завданих агресією рф проти України, починаючи з 24 лютого 2022 року на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Реєстр є першим кроком міжнародного компенсаційного механізму, який був створений Україною і Радою Європи та ще 42 державами [9].

- Використання заморожених активів російської федерації, що знаходяться за межами України, для фінансування компенсаційних програм. Такий механізм передбачає спрямування конфіскованих або заморожених державних та приватних коштів рф на покриття збитків, завданих агресією проти України. Зокрема, це стосується відшкодування постраждалим особам, відновлення зруйнованої інфраструктури та підтримки економічної стабільності в постраждалих регіонах. Реалізація цієї ініціативи вимагає ухвалення відповідних міжнародно-правових рішень, зокрема укладення спеціальних законів та міжнародних угод [10].

Підсумовуючи викладене, необхідно підкреслити, що відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, вимагає створення ефективного механізму, що ґрунтується на певних міжнародно-правових засадах. Комплексний підхід до компенсації та покарання винних є важливим для відновлення справедливості та зміцнення міжнародного правопорядку. Для цього міжнародне право пропонує низку механізмів, зокрема різні форми компенсації збитків, спричинених агресією. Водночас існують спеціалізовані інститути та процедури, які забезпечують відновлення прав постраждалих. Запровадження цих механізмів сприятиме не лише відновленню справедливості, а й утвердженню принципу невідворотності покарання, що є запорукою недопущення аналогічних порушень у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. United Nations Charter : international agreement of 26.06.1945 / United Nations. URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (дата звернення: 04.04.2025).

2. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries : international document adopted at the 53rd session of the International Law Commission (23 April – 01 June and 02 July – 10 August 2001) / United Nations. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 04.04.2025).

3. Міжнародне право : підручник / А. В. Войціховський ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.

4. Responsibility of States for internationally wrongful acts : UN General Assembly Resolution 56/83 of 12.12.2021 / United Nations. URL: https://docs.un.org/en/a/RES/56/83 (дата звернення : 05.04.2024).

5. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний договір від 17.07.1998. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 05.04.2024).

6. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Спеціальний міжнародний трибунал із розслідування злочину агресії росії проти України: правовий аналіз, міжнародна юрисдикція та виклики. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3 (102). Ч. 1. С. 203-217.

7. Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін. Права людини у міжнародному праві : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. А. В. Войціховського. Харків : ООО «Планета- Принт», 2021. 404 с.

8. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law : UN General Assembly Resolution 60/147 of 16.12.2005 / United Nations. URL: https://docs.un.org/en/A/RES/60/147 (дата звернення: 05.04.2024).

9. Реєстр збитків для України : мандат та функції. Рада Європи. Реєстр збитків для України. URL: https://rd4u.coe.int/uk/mandate-and-functions (дата звернення: 05.04.2024).

10. EU Seeks Ways to Seize Part of Russia's Frozen $280 Billion. *Bloomberg* : сайт. 22.02.2025. URL: https://www.bloomberg.com/

news/articles/2025-02-22/eu-seeks-ways-to-seize-part-of-russia-s-frozen-280-billion?srnd=homepage-europe (дата звернення : 02.04.2025).

УДК 342.9

Гамалюк Б.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат наук з державного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0986-1259
Пташник О.,
в.о. завідувача кафедри права та публічного управління,
кандидат соціологічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1529-2443

СУЧАСНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У контексті стрімкого розвитку цифрових технологій та глобалізації інформаційного простору формування ефективної інформаційної політики набуває особливої важливості для України як демократичної держави, що інтегрується у світове інформаційне суспільство. Від якості державної інформаційної політики залежить не лише рівень інформованості громадян, але й забезпечення національної безпеки, захист інформаційного суверенітету, розвиток цифрової економіки та зміцнення демократичних інститутів.

В умовах зростання інформаційних загроз, зокрема дезінформації, кіберзлочинності та гібридних впливів, особливої значущості набуває необхідність формування прозорої, збалансованої та правової інформаційної політики, яка враховує як інтереси держави, так і права громадян. Також важливим є забезпечення доступу до достовірної інформації, сприяння розвитку медіаграмотності населення, підтримка незалежних засобів масової інформації та цифрової інфраструктури.

У зв’язку з цим, дослідження інформаційної політики в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні є надзвичайно актуальним, оскільки від її ефективності залежить здатність держави

реагувати на виклики нової епохи, забезпечуючи інформаційну безпеку та сталий соціально-економічний розвиток.

Сучасний стан дослідження інформаційного суспільства залишається предметом наукової дискусії – чи являє собою цей феномен сформовану соціальну систему, чи перебуває у стадії становлення. Ця проблематика заслуговує на особливу увагу наукового співтовариства, що підтверджується значним обсягом академічних публікацій та міждисциплінарних досліджень, присвячених його різним аспектам.

Можна припустити, що цей феномен демонструє характерні риси соціальної самореференції, аналогічно до того, як у XIX столітті наукова рефлексія концентрувалася на аналізі індустріальних суспільств (капіталістичних та модерних), а згодом – на дослідженні феноменології масових суспільств та їх культурних парадигм.

Почнемо з розуміння терміна «інформаційне суспільство», який, мабуть, був першим терміном, запропонованим у 1963 році японцем Тадео Умесао, популяризованим Кенічі Коямою та використовуваним Юджі Марудою для досліджень [1-4].

Можливо, було б навіть краще згадати та адаптувати термін, запропонований у 1970 році Збігневом Бжезінським, і говорити про «технотронне суспільство» – що видається найбільш прийнятним терміном. Проте немає порад щодо мовних переваг і продовжимо, принаймні тут, про інформаційне суспільство [5].

Сучасний етап розвитку України як демократичної держави характеризується інтенсивним переходом до інформаційного суспільства, що обумовлює необхідність наукового осмислення трансформації інформаційної політики. До чинників, які впливають на формування інформаційної політики в Україні, слід віднести:

❖ *глобальні виклики цифрової епохи*. Швидкий розвиток цифрових технологій, зростання ролі соціальних медіа та штучного інтелекту створюють нові виклики для державного управління інформаційними процесами. Україна, як частина глобалізованого світу, потребує адаптації інформаційної політики до мінливих умов, зокрема щодо протидії дезінформації, кібербезпеки та захисту цифрових прав громадян;

❖ *військова агресія та інформаційні загрози*. Умови повномасштабної збройної агресії Російської Федерації супроводжуються інтенсивною інформаційно-психологічною війною. Ефективна інформаційна політика стає критично важливою для забезпечення національної безпеки, консолідації суспільства та формування об’єктивного іміджу України на міжнародній арені;

❖ *демократизація та прозорість влади*. Відкритість інформаційних потоків, доступ громадян до публічних даних та забезпечення медіаграмотності є ключовими елементами демократичного суспільства. Дослідження інформаційної політики дозволяє виявити механізми підвищення довіри до державних інституцій через ефективну комунікацію;

❖ *реформування медіасередовища.* Україна перебуває на шляху гармонізації медіазаконодавства з європейськими стандартами, зокрема в контексті імплементації Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги. Аналіз інформаційної політики дозволяє оцінити ефективність регуляторних механізмів та запропонувати шляхи вдосконалення медіаринку;

❖ *цифрова трансформація державного управління.* Розвиток електронного урядування, відкритих даних та цифрових сервісів вимагає комплексного підходу до формування інформаційної політики. Дослідження допоможе визначити оптимальні моделі взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством у цифровому просторі.

«Термін «інформаційне суспільство» – це свого роду ментальний ярлик, який є спробою синтетичного визначення найважливіших ознак, механізмів функціонування та наслідків відносно нових цивілізаційних явищ. Термін «інформаційне суспільство» використовується для опису спільноти на досить високому рівні технологічного розвитку, для якої інформація є найціннішим та найчастіше обмінюваним предметом, інтенсивно використовується в економічному, соціальному, культурному та політичному житті, трактується як особливий нематеріальний ресурс, еквівалентний, а в деяких випадках навіть цінніше матеріальних благ» [6].

Таким чином, у контексті трансформаційних процесів, пов'язаних із формуванням інформаційного суспільства в Україні, інформаційна політика виступає ключовим детермінантом суспільного розвитку. Вона визначає стратегічні орієнтири цифровізації, інституційні механізми забезпечення інформаційної безпеки та реалізацію конституційних гарантій щодо вільного доступу до інформації.

Сучасний стан інформаційної політики характеризується високою динамічністю та поліфункціональністю, що обумовлено комплексом ендогенних та екзогенних факторів, зокрема в умовах гібридної агресії, інформаційно-психологічних операцій та глобалізаційних процесів.

Інформаційна політика України потребує постійного вдосконалення у напрямі розвитку нормативно-правової бази,

впровадження інноваційних цифрових інструментів, підвищення рівня медіаграмотності громадян, а також забезпечення прозорості та підзвітності державних інституцій. Важливою умовою ефективної реалізації інформаційної політики є міжвідомча координація, співпраця з громадськими інституціями та міжнародними партнерами, що дозволить підвищити її результативність.

Список використаних джерел:

1. Hartley J. Budowanie zrębów społeczeństwa informacyjnego w Japonii, przeł. A. H. Wasilewska, „Przekazy i Opinie". 1988. Nr 1-2. S.16-20.
2. Wilk A. M. Państwo w dobie społeczeństwa informacyjnego – perspektywa strategicznych zmian,w: Internet 2000. Prawo – ekonomia – kultura, red. R. Skubisz, Lublin, 2000. 294 s.
3. Eriksen T. H. Tyrania chwili. Szybko i wolno płynący czas w erze informacji, przeł. G. Sokół. Warszawa, 2003. 330 s.
4. Goban-Klas T., Sienkiewicz P. Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania. Kraków, 1999. 243 s.
5. Sienkiewicz P. Społeczeństwo informacyjne jako system cybernetyczny, w: Społeczeństwo informacyjne. Wizja czy rzeczywistość?, t. 1, red. L. H. Haber / Kraków, 2004. 276 s.
6. Graff L. Rewolucja informacyjna: globalne trendy restrukturyzacyjne, wizje i decyzje [w:] L. Zacher, Problemy społeczeństwa informacyjnego, Warszawa 1997. 220 s.

УДК 349.225.6

Гуменюк Т.,
професор кафедри права та публічного управління,
доктор історичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0724-189X

СПРЯМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна є одним із найзначніших викликів у глобальній системі міжнародної безпеки XXI століття. Війна виявила суттєві обмеження тих рамок безпеки, які ми мали, та підняла важливі питання про майбутнє міжнародних відносин, особливо в епоху гібридної війни, ядерних загроз і геополітичних перебудов.

Повномасштабна збройна російська агресія спричинила руйнування промислової та сільськогосподарської інфраструктури, призвела до масштабних втрат людського і трудового потенціалу країни, робочих місць. Збитки України, як вважають вітчизняні експерти, на кінець 2022 р. дорівнюють більше 1 трлн дол.; за оцінками західних фахівців – близько 600 млрд дол. Проте війна ще триває. Ще однією загрозою є втрати людського і трудового потенціалу країни. Від початку війни за кордон виїхали понад 7 млн українських громадян. Понад 3,3 млн отримали статус тимчасового захисту в країнах ЄС. Ще близько 8 млн людей стали внутрішніми переселенцями, які переїхали із зони бойових дій та окупованих територій до безпечніших регіонів України. Серед осіб працездатного віку від початку війни втратили роботу майже 5 млн українців. Із них 1,2 млн виїхали до сусідніх країн; 3,6 млн громадян, які залишилися в Україні, стали безробітними. У травні-червні 2022 р. майже 4,5 млн внутрішньо переміщених осіб повернулися додому, частина з них – до своєї попередньої роботи [1, с. 87].

В умовах війни державна соціальна політика спрямована на залучення міжнародної допомоги і сприяння розташуванню переміщених суб'єктів господарювання, що виступають у ролі головного осередка додаткових надходжень до бюджету. Слід зазначити, що соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, а також їхніх сімей, зумовлений особливістю професійних обов'язків не залежить від розміру доходів цих осіб, чи наявності фінансування з бюджету, а має безумовний характер. Ці гарантії не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації. Громадяни України, які захищають Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції, тому держава повинна надавати їм і членам їхніх сімей особливий статус та забезпечувати додаткові гарантії соціального захисту відповідно до ч. 5 ст. 17 Конституції України як під час проходження служби, так і після її закінчення. Закріплення в Конституції України обов'язку держави щодо забезпечення соціального захисту громадян України, які обороняють Вітчизну, суверенітет і територіальну цілісність України, є запорукою його реалізації державою та недопущення зниження рівня соціального захисту цих осіб та членів їхніх сімей [2, с. 83]. Важливим у реалізації соціальної політики стало прийняття 21 вересня 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та

впровадження нових активних програм на ринку праці», яким передбачено низку програм щодо підтримки бізнесу під час працевлаштування окремих категорій населення та сприяння на ринку праці в Україні особам з інвалідністю; визначено додаткові можливості отримання статусу безробітного особами, які перебувають на територіях, на яких ведуться бойові дії, та у яких не розірвані трудові договори з роботодавцем тощо [3, с. 121].

У довгостроковому періоді провідними векторами бюджетної політики соціального спрямування стануть: по-перше, розвиток використання інструментарію бюджетного стимулювання економічної активності ВПО та включення їх в економічну ринкову взаємодію, зокрема грантові програми на відкриття власної справи для перенавчання та перекваліфікації тощо; по-друге, розвиток бюджетних механізмів будівництва й відновлення житла для осіб, які його втратили від війни, у тому числі формування фонду комунального житла, активізацію іпотечних схем та ін. У контексті реалізації першого із визначених векторів бюджетної політики в Україні впроваджено механізми фінансового стимулювання підприємництва. Крім загальнодоступних програм пільгового кредитування малого бізнесу «Доступні кредити 5–7–9 %», у нашій країні реалізують цільові урядові програми «єРобота» (з можливістю отримати від держави стартовий капітал на відкриття власної справи до 250 тис. грн), «Рука допомоги» (надання непрацюючим громадянам із малозабезпечених сімей одноразової безвідсоткової поворотної допомоги в розмірі до 100,5 тис. грн для відкриття чи розвитку власного бізнесу) та ін. Проте інший вектор бюджетної політики, що передбачає розвиток механізмів фінансового стимулювання відновлення та будівництва житлового фонду для постраждалих від війни поки не має відчутного прогресу в реалізації. На сьогодні відновлення зруйнованого або пошкодженого житла відбувається за кошти місцевих бюджетів, а також коштів субвенції на реалізацію проєктів у межах Програми з відновлення України. Ця субвенція передбачає співфінансування проєктів відновлення соціальної та житлової інфраструктури на територіях, звільнених від агресора, а джерелом її фінансування є кошти залученої Україною позики Європейського інвестиційного банку [4, с. 62–63].

Станом на 2023 р. Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів визначений головним у опрацюванні декілька «євроінтеграційних» законопроєктів, зокрема: проєкт Закону про колективні угоди та договори за реєстр. № 7628; проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо

забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю за реєстр. № 5344-д; проєкт Закону про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо правонаступництва в трудових відносинах за реєстр. № 8244; проєкт Закону про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо регулювання деяких питань трудових відносин за реєстр. № 5054–1 [5, с. 89].

Яскравим показником і досить ефективним інструментом солідарності, підтримки й допомоги Європейського Союзу Україні у її героїчному протистоянні російській агресії є антиросійські санкції. У відповідь на неспровоковану й невиправдану путінську воєнну агресію проти України ЄС запровадив безпрецедентні санкції, спрямовані на обмеження здатності Кремля фінансувати війну, накладення помітних економічних і політичних витрат на російську політичну еліту, позбавлення Росії економічної опори й перспектив модернізації. Зокрема, 24 червня 2024 р. Рада Європейського Союзу схвалила вже 14-й пакет економічних та індивідуальних санкцій проти Росії, які «завдадуть подальшого удару по режиму Путіна й тих, хто підтримує його незаконну, неспровоковану й невиправдану агресивну війну проти України». Усі ці санкції націлені насамперед на російську політичну еліту й завдають Росії прямих втрат за її агресивну війну, а також шкодять її паливо-енергетичному комплексу, іншим галузям російської промисловості, а отже економічній здатності країни-агресора вести війну, виробляти більше зброї і ремонтувати наявні системи озброєння [6, с. 35].

Список використаних джерел:

1. Панькова О., Касперович О. Соціальний діалог і трудова сфера України в умовах воєнного стану, євроінтеграції, цифровізації: проблеми та перспективи для повоєнного відновлення. *Економіка промисловості*. 2023. № 2(102). С. 78-104. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/191399/05-Pankova.pdf?sequence=1

2. Грень Т. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72). № 6. С. 80-84.

3. Савчук С., Коломийчук Н. Фінансові аспекти реалізації соціальної політики України в умовах військового стану. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2022. Вип. 3(03). С. 118-122. URL: http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/141/129

4. Горин В., Малішевська О. Реалізація соціальної складової бюджетної політики в умовах воєнного стану в Україні. Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірн. матер. Десятої заоч.-

дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квіт. 2023 р.). Ч. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 60-63.

5. Костишина Т., Тужилкіна О., Костишина А., Голубець В., Красюк Р. Регулювання соціально-трудових відносин в контексті реалізації соціальної політики. *Modern engineering and innovative technologies*. 2023. № 27. С. 85-91. URL: https://moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit27-02/meit27-02

6. Віднянський С. Російсько-українська війна та міжнародна спільнота: основні напрями, проблеми й деякі уроки західної підтримки України. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2024. С. 26-64.

УДК 340.1

Дем'янчук Т.,
кандидат історичних наук, доцент,
докторант кафедри теорії держави і права,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8908-4356

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РАДЯНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ І ЦІННІСНИЙ АНАЛІЗ

Радянська правова спадщина, попри тривалу історичну дистанцію, і досі залишається однією з найскладніших перешкод на шляху до побудови справжньої правової держави в Україні. Закономірно, що в умовах повномасштабного вторгнення, перед українцями стоїть екзистенційна загроза повернення до радянського минулого, але воно проявляється і в інших формах. Найяскравіше вплив радянської правової спадщини проявляється в уявленні суспільства про роль права як інструменту примусу, а не гарантії прав і свобод. Правовий формалізм, централізм, підпорядкованість судової системи виконавчій владі, ігнорування природного права – усе це риси, що передані в спадок із радянського минулого. Сьогодні, в умовах війни та екзистенційної боротьби України за демократичну ідентичність, стає очевидним: позбутися залишків радянської правової традиції – не лише правове, а й цивілізаційне завдання. Без критичної переоцінки цього минулого неможливе справжнє реформування правоохоронної, судової та адміністративної систем. Саме радянський спадок породжує недовіру до

інституцій, толерантність до зловживань владою, репресивний стиль управління [1, с. 60]. Тому оцінка радянської правової спадщини має відбуватися не лише з історичної чи академічної позиції, а і як елемент політичної та моральної переорієнтації української державності.

Актуальність дослідження методологічних підходів до оцінки радянської правової спадщини зумовлюється необхідністю її критичного переосмислення як інституційного, ціннісного та нормативного феномену, який суперечить демократичним стандартам і правам людини. Україна, обравши курс на європейську інтеграцію, повинна не просто відмежуватися від тоталітарного минулого, а і провести глибоку аналітичну ревізію правових основ, успадкованих від УРСР та СРСР. Це стосується не лише правової доктрини, а і стилю правозастосування, підходів до законотворчості, управління та публічної служби. Оцінка радянської правової системи дасть змогу виявити її репресивні механізми, антигуманну сутність і визначити сфери, де її вплив досі відчутний. Особливу загрозу становить відтворення радянських практик у діяльності сучасних правоохоронних органів, які мають бути трансформовані відповідно до європейських стандартів. Системне й методологічно виважене дослідження є запорукою ефективної деколонізації українського правового простору. Воно має стати частиною ширшої стратегії правового оновлення, спрямованої на утвердження в Україні правової держави європейського зразка.

Для здійснення повноцінної критичної оцінки радянської правової спадщини доцільним є застосування комплексного методологічного підходу, який охоплює як історико-правові, так і порівняльно-правові, соціологічні та ціннісні інструменти аналізу. Такий підхід забезпечує багатовимірне дослідження радянської моделі права як інституційного, політичного та соціального явища, що справило неабиякий вплив на формування правосвідомості й системи публічного управління в Україні.

Історико-правовий підхід є ключовим для реконструкції логіки формування правової системи СРСР, її нормативної структури та політико-правової функціональності. Він дає змогу дослідити механізми створення правових інститутів у контексті домінуючих ідеологій, політичних репресій і централізованого державного контролю. Особливу увагу слід приділити критичному осмисленню діяльності органів НКВС, прокуратури та судів у періоди інтенсифікації репресивної політики, зокрема у 1920–1930-х рр., а також в умовах «застою». Аналіз має враховувати, як політична доцільність підміняла принципи законності, а норми права фактично виконували роль інструментів державного насильства. Історичний контекст дає можливість зрозуміти, чому певні

елементи радянської правової культури, такі як: знецінення інституту суду, нехтування презумпцією невинуватості, домінування інтересів держави над правами особи – зберігаються і донині в правовій практиці. Завданням цього підходу є не лише виявлення таких інерцій, а й визначення шляхів їхнього усунення в умовах правової реформи.

Порівняльно-правовий аналіз забезпечує можливість оцінити специфіку радянської правової моделі в співвідношенні з правовими системами інших країн – як демократичних, так і авторитарних. У межах цього підходу доцільно порівнювати джерела права, механізми правозастосування, принципи розподілу влади, статус особи в юридичному полі. Особливу увагу слід приділити правовим системам країн Центрально-Східної Європи, які, маючи спільний з Україною радянський спадок, змогли ефективніше здійснити демонтаж тоталітарних структур і перейти до європейської правової моделі. Порівняння таких елементів, як незалежність судової влади, функціонування конституційного контролю, реальний механізм захисту прав людини, дає змогу не лише виявити відставання, але й окреслити напрями правової гармонізації з acquis communautaire. Метод має особливу цінність для розробки стратегічних моделей реформування українського законодавства та інституцій публічної влади відповідно до європейських стандартів.

Соціологічний підхід спрямований на аналіз впливу радянського права на формування правосвідомості, правової культури та очікувань громадян щодо взаємодії з державою. Важливими об’єктами дослідження є рівень правового нігілізму, ставлення до закону як до інструменту покарання, а не захисту, і поширення толерантності до авторитарних форм управління. Радянська правова традиція сформувала в суспільстві пасивність у реалізації прав, підозріле ставлення до судової системи, а також віру в «закон за наказом», що й сьогодні часто проявляється в публічному дискурсі.

Ціннісний підхід є центральним для оцінки радянської правової спадщини як феномену, що конфліктує із засадничими принципами сучасного демократичного суспільства. У цьому контексті радянське право має оцінюватися через призму міжнародних стандартів прав людини, верховенства права, недоторканності особистості, свободи совісті та вираження поглядів. Особливої уваги потребує аналіз легітимізації репресій, правового оформлення політичних переслідувань, обмежень прав і свобод під виглядом «захисту соціалістичного ладу». Завданням ціннісного аналізу є виявлення глибинної несумісності радянського підходу до права з принципами

людської гідності та природного права, які лежать в основі європейської правової традиції. Цей аналіз також дає змогу чітко демаркувати, що має бути остаточно відкинуто як прояв неправової, антигуманної доктрини. Результати ціннісного переосмислення можуть лягти в основу нормативного очищення правової системи та формування правничої етики нового типу.

Отже, радянська правова спадщина потребує не лише історичної фіксації, а передусім глибокої критичної оцінки з урахуванням сучасних демократичних і правових стандартів. Застосування багаторівневого методологічного підходу –історико-правового, порівняльного, соціологічного та ціннісного – дає змогу комплексно проаналізувати її сутність, механізми впливу та наслідки для сучасного правового простору України. Усвідомлення глибини деформацій, спричинених тоталітарним правопорядком, має стати основою для рішучого оновлення національної правової системи. Лише через критичне осмислення і цілеспрямоване позбавлення від спадку репресивної правової культури можливо закласти фундамент справжньої правової держави.

Список використаних джерел:

1. Вовк Д. Теологія радянського права. *Філософія права і загальна теорія права.* 2020. Вип. 1. С. 53-86. DOI: https://doi.org/10.21564/2227-7153.2020.1.219042

УДК 340.1

Довганич В.А.,
кандидат юридичних наук, полковник ДБР,
старший оперуповноважений в особливо важливих справах
третього оперативного відділу (з дислокацією у м. Тернополі)
територіального управління Державного бюро розслідування,
м. Львів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3933-9007

КОРУПЦІЯ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: ЮРИДИЧНИЙ ТА ЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

У контексті повномасштабної агресії росії питання національної безпеки набуло першочергового значення. Однак поруч із зовнішньою загрозою не менш небезпечним чинником залишається внутрішній – корупція. Саме вона підриває довіру громадян до державних інституцій,

знижує ефективність державного управління і створює загрозу внутрішній стабільності. У період війни, коли ресурси обмежені, а суспільна солідарність має вирішальне значення, корупція стає не лише соціальним злом, а прямою загрозою національній безпеці.

Корупція в умовах війни має особливо руйнівний характер. Вона перешкоджає справедливому розподілу гуманітарної допомоги, послаблює обороноздатність держави через неефективне використання бюджетних коштів, а також деморалізує суспільство. Водночас боротьба з корупцією не повинна обмежуватися лише правовими механізмами, потрібен цілісний підхід, що включає також етичний компонент.

Звичайний аналіз правової бази та суспільної думки засвідчує, що корупція в Україні має системний характер і проникає в усі сфери життя – від освіти й охорони здоров'я до оборонного комплексу. Згідно з даними міжнародних організацій, навіть під час активних бойових дій фіксуються випадки розкрадання гуманітарної допомоги, зловживань при закупівлях для Збройних сил та корупції в митних і податкових органах.

На нашу думку, є три ключові моменти, в межах яких варто говорити про боротьбу з корупцією. По-перше, варто говорити про юридичний аспект проблеми, який включає прогалини у законодавстві, низьку ефективність антикорупційних органів та слабкий контроль за використанням державних ресурсів. По-друге, це етичний аспект – толерантне ставлення до корупції серед населення, небажання повідомляти про порушення, а також моральна деградація окремих посадовців, які, незважаючи на війну, продовжують зловживати владою. По-третє, важливим є міжнародний аспект, який варто використовувати як позитивний досвід.

Конкретизуючи юридичний аспект, слід зауважити, що система антикорупційних органів України включає низку спеціалізованих інституцій, серед яких ключову роль відіграють Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Вищий антикорупційний суд України (ВАКС). Ці органи утворюють єдину інституційну вертикаль, що забезпечує виявлення, розслідування, процесуальне керівництво та судовий розгляд корупційних правопорушень, зокрема тих, що вчиняються високопосадовцями. НАБУ, згідно із Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-VII від 14 жовтня 2014 р., має повноваження здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини

[2]. НАЗК, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14 жовтня 2014 року, відповідає за моніторинг способу життя чиновників, контроль за конфліктом інтересів та перевірку декларацій [1]. САП здійснює процесуальне керівництво у справах, що розслідуються НАБУ, тоді як ВАКС є спеціалізованим судовим органом, що розглядає корупційні справи виключно в межах своєї компетенції.

Попри наявність чітко прописаних повноважень, діяльність антикорупційних органів ускладнюється низкою об’єктивних та суб’єктивних факторів. Одним із основних викликів є політичний тиск на керівників зазначених інституцій, що ставить під сумнів їхню незалежність і неупередженість. Додатково існують значні бюрократичні перешкоди, які уповільнюють розгляд справ та сприяють процесуальній затримці. Недостатнє фінансування та кадрова нестабільність також знижують ефективність реалізації антикорупційної політики.

Окрім організаційних проблем, антикорупційне законодавство, хоч і прогресивне за своєю структурою, має істотні недоліки. Зокрема, складність доведення суб'єктивної сторони корупційного злочину (умислу) часто стає перешкодою для успішного завершення розслідування. Також на практиці виявляється недостатнім рівень правового та інституційного захисту викривачів корупції. Це знижує мотивацію громадян повідомляти про правопорушення, що, у свою чергу, ускладнює формування ефективної системи громадського контролю.

Якщо говорити про етичну складову, то корупція як соціально-правове явище, набуває особливої загрози тоді, коли в суспільстві спостерігається її часткова легітимізація або толерування. У сучасному українському соціумі все ще зберігається патерналістський світогляд, в основі якого лежить уявлення про хабар як про засіб оптимізації адміністративних процедур, а не як про кримінально каране діяння. Такий тип правової свідомості спричиняє розмивання межі між законним і протиправним, що, у свою чергу, негативно впливає на стан правопорядку. Особливо небезпечною така морально-правова сліпота настає в умовах збройного конфлікту, коли кожна спроба зловживання службовим становищем, зокрема у сфері оборонних закупівель чи гуманітарної допомоги, фактично прирівнюється до дій, що підривають національну безпеку. З етичної точки зору, хабарництво в таких обставинах набуває характеру державної зради, адже ставить під загрозу життя військовослужбовців та довіру до державних інституцій.

У зв’язку з цим формування етичних стандартів у сфері державного управління має стати одним із пріоритетів антикорупційної стратегії.

Необхідно розвивати систему правової освіти, яка б сприяла підвищенню правосвідомості населення та формуванню громадянської нетерпимості до проявів корупційної поведінки. Важливим інструментом у цьому процесі є впровадження стандартів доброчесності у діяльність публічних службовців, зокрема через Кодекс етики державного службовця. Окрім того, важливо створювати умови для суспільного визнання та підтримки осіб, які демонструють приклади професійної та етичної поведінки, тим самим зміцнюючи довіру до держави та її інституцій. Формування нульової толерантності до будь-яких форм корупції має стати невід'ємною складовою сучасної правової культури.

Одним із ключових способів уникнення корупційних зловживань може стати міжнародний досвід. Досвід держав, які зазнали збройних конфліктів або перебувають у стані тривалої військової напруги, свідчить про те, що боротьба з корупцією є необхідною умовою для відновлення довіри до органів влади та забезпечення функціонування держави в умовах кризи. У Хорватії, наприклад, після завершення війни 1990-х років антикорупційна політика була інтегрована до комплексної стратегії національного відновлення, що включала як інституційні реформи, так і активізацію громадянського суспільства. В Ізраїлі, де збереження обороноздатності є ключовим пріоритетом, існує ефективна система фінансового моніторингу та контролю над використанням бюджетних коштів у військовому секторі, що значно знижує рівень зловживань. Подібні практики демонструють ефективність поєднання правових, інституційних та етичних підходів у сфері запобігання корупції. Враховуючи зазначене, адаптація елементів міжнародного досвіду в Україні можлива за умови врахування національної правової традиції, інституційної структури та ментальних особливостей суспільства. Такий підхід дозволить підвищити ефективність антикорупційної політики в умовах воєнного стану та посилити легітимність державної влади.

Таким чином, корупція в умовах війни постає не лише як економічне чи правове явище, а як безпосередня загроза національній безпеці держави. Вона суттєво підриває боєздатність армії, дестабілізує внутрішню єдність суспільства, завдає шкоди міжнародному іміджу України та знижує ефективність співпраці з міжнародними партнерами у сфері безпеки й гуманітарної підтримки. Ефективна протидія цьому явищу можлива лише за умови впровадження комплексного підходу, що передбачає посилення юридичних механізмів, реформування антикорупційних інституцій, виховання громадянської відповідальності та утвердження високих етичних стандартів у державному управлінні.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 49, ст. 2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 47, ст. 2051. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text

УДК 343.77(477)(075)

Дудоров О.,
професор кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права,
доктор юридичних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4860-0681
Мовчан Р.,
професор кафедри конституційного, міжнародного
і кримінального права,
доктор юридичних наук, професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2074-8895

ПРО ВПЛИВ ЗМІН У РЕГУЛЯТИВНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ НА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОЦІНКУ ЛІСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ[1]

23 квітня 2024 р. Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) ухвалив постанову № 454 «Деякі питання ведення лісового господарства у період дії правового режиму воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 724» (далі – постанова від 23 квітня 2024 р.). Одним із наслідків цього рішення стала зміна нормативного визначення поняття «рубки переформування». До набрання чинності постановою від 23 квітня 2024 р. рубками переформування визнавались комплексні рубки, спрямовані на поступове перетворення одновікових чистих у різновікові мішані

[1] Тези підготовлені в межах виконання проєкту Національного фонду досліджень України 0122U000803 «Підвищення ефективності кримінально-правової охорони довкілля в Україні: теоретико-прикладні засади».

багатоярусні лісові насадження. З моменту ж набрання чинності згаданою урядовою постановою рубки переформування визначаються як комплексні рубки, спрямовані на поступове перетворення деревостанів, які не відповідають цільовим деревостанам для певних типів лісу, у різновікові мішані багатоярусні деревостани на основі природного насіннєвого поновлення та відновлення лісів штучним способом (без наявного раніше обмеження щодо того, що такі рубки призначаються виключно для одновікових чистих лісових насаджень). З огляду на викладене, постала проблема належної кримінально-правової поведінки особи, яка на момент її вчинення визнавалась протиправною і мала (за наявності інших підстав) кваліфікуватися за ст. 246 Кримінального кодексу України (далі – КК), однак згодом перестала бути такою, проте не через оновлення КК, а через зміну одного з іншогалузевих джерел права, до якого відсилає бланкетна диспозиція ст. 246 КК, – постанови КМУ від 12 травня 2007 р. № 724 «Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів, проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства» (далі – постанова від 12 травня 2007 р.), положення якої у частині визначення поняття «рубок переформування» зазнали змін внаслідок ухвалення постанови від 23 квітня 2024 р.

На практиці при вирішенні подібних питань зазвичай керуються усім відомим Рішенням Конституційного Суду України (далі – КСУ) у справі про зворотну дію кримінального закону в часі від 19 квітня 2000 р., в якому зроблено висновок про те, що кримінальний закон за наявності нового, конкретизованого іншими нормативно-правовими актами змісту бланкетної диспозиції кримінально-правової норми не можна вважати новим (зміненим) і, відповідно, не слід застосовувати до нього положення, зокрема, ч. 1 ст. 58 Конституції України. Вважаємо, однак, Рішення КСУ від 19 квітня 2000 р. не може вплинути на розв'язання розглядуваного питання хоча б через те, що у ньому добре прослідковуються а) відсутність чіткого розмежування таких філософських категорій, як форма і зміст, і б) ототожнення статті кримінального закону та кримінально-правової норми. Із КСУ варто погодитись хіба що в тому, що форма кримінального закону при зміні нормативно-правових актів іншої галузевої належності залишається незмінною; водночас твердження про незмінність у цьому випадку змісту бланкетної диспозиції кримінально-правової норми є сумнівним. Конкретизований зміст кримінально-правової норми з бланкетною диспозицією не може існувати інакше, як у взаємозв'язку із загальним змістом цієї норми. До того ж, якщо буквально сприйняти аргументацію

КСУ, бути послідовним і виходити із конституційно-правового припису про визначення злочину виключно законом, то взагалі можна зробити висновок про неконституційність кримінально-правових норм із бланкетними диспозиціями.

Відповідно, застосувати ст. 246 КК – словесно-документну форму кримінального закону – без з'ясування змісту кримінально-правової норми, яка у ній міститься, на нашу думку, неправильно. Бо лише в комплексному поєднанні приписів кримінального і регулятивного (лісового) законодавства можна встановити ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК. Передусім ідеться про таку юридичну значиму ознаку, як незаконність порубки дерев або чагарників, встановлення якої інакше, ніж через звернення до Лісового кодексу України і численних підзаконних нормативно-правових актах у сфері лісових відносин, включаючи постанову від 12 травня 2007 р., неможливо.

Відповідальність за передбачену ст. 246 КК порубку дерев та чагарників (як і за інші варіативно перераховані у цій статті діяння) настає лише за умови, якщо такі діяння були «незаконними». Згідно з п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» відповідальність за незаконну порубку лісу настає у випадках, коли вона здійснювалась із порушенням нормативних актів, які регулюють порядок порубки дерев і чагарників, у лісах, захисних та інших лісових насадженнях. Звідси слідує, що певний нормативно-правовий акт у сфері лісових відносин, посилання на який є необхідним для з'ясування ознаки «незаконності» здійсненої порубки, залежить від обставин конкретного кримінального провадження. Зокрема, вирішуючи питання про законність/незаконність рубок переформування, слід звертатись до постанови від 12 травня 2007 р., в якій надається нормативна дефініція поняття «рубок переформування» та визначається цільове призначення таких рубок. Відповідно до тієї редакції згаданої постанови, яка діяла до набрання чинності постановою від 23 квітня 2024 р., рубки переформування могли проводитися лише в одновікових чистих лісах для подальшого їх перетворення у різновікові мішані багатоярусні лісові насадження. Таким чином, проведення рубок переформування в інших, ніж одновікові чисті ліси, лісах було незаконним і за наявності підстав могло кваліфікуватися за ст. 246 КК. З ухваленням КМУ і набранням чинності постановою від 23 квітня 2024 р. існуюче раніше обмеження щодо проведення рубок переформування лише в одновікових чистих лісах скасоване, і відтепер такі рубки

дозволено проводити з метою поступового перетворення будь-яких деревостанів, які не відповідають цільовим деревостанам для певних типів лісу, у різновікові мішані багатоярусні деревостани на основі природного насіннєвого поновлення та відновлення лісів штучним способом.

Отже, якщо до набрання чинності постановою від 23 квітня 2024 р. проведення рубок не в одновікових чистих лісах не могло визнаватися рубкою переформування, через що визнавалось незаконним, то з моменту набрання чинності постановою від 23 квітня 2024 р. рубками переформування необхідно вважати комплексні рубки, спрямовані на поступове перетворення деревостанів у будь-яких лісах, які не відповідають цільовим деревостанам для певних типів лісу, у різновікові мішані багатоярусні деревостани на основі природного насіннєвого поновлення та відновлення лісів штучним способом. І навіть за умови, що такі рубки проводяться не в одновікових чистих лісах, вони нині вже не є незаконними, бо можуть розцінюватись як рубки переформування, що і передбачає оновлена дефініція таких рубок, закріплена у постанові від 23 квітня 2024 р.

Як слушно зазначають А. Музика і С. Багіров, у подібних випадках не слід ігнорувати системні зв'язки кримінального права з іншими галузями права і штучно перебільшувати роль форми кримінального закону над його змістом. Пізнати суть поведінки, яка забороняється кримінальним законом за допомогою норм із бланкетними диспозиціями, можна лише на підставі звернення до змісту іншого нормативного акту, де докладніше описано ознаки цієї поведінки. У такому разі зовнішня оболонка у вигляді відповідної статті кримінального закону (форма) залишається, однак зміст кримінально-правової норми змінюється. Тому і правові наслідки мають визначатись у такий спосіб: кримінальна відповідальність виключається через втрату протиправності у межах тієї галузі права, до змісту якої відсилає кримінально-правова норма з бланкетною диспозицією. Це має призвести до застосування принципу зворотної дії кримінального закону в часі, оскільки кримінальна відповідальність скасована опосередковано [1, с. 103]. Суголосно висловлюється й чимало інших вітчизняних дослідників [2, с. 70–71, 96–103; 3, с. 209; 4, с. 396; 5, с. 156–157; 6, с. 159, 166, 170–171].

Отже, у подібних ситуаціях формально диспозиції кримінально-правових норм залишаються незмінними, однак їх зміст зазнає змін у спосіб скасування кримінальної протиправності низки діянь, через що слід вести мову про опосередковану декриміналізацію. Це – випадки, в

яких поліпшення правового становища того, хто порушив кримінальний закон, стає результатом змін не цього закону, а тих іншогалузевих джерел права, до яких відсилають бланкетні диспозиції статей КК.

Звернемо увагу і на те, що в контексті розглядуваного питання не є принциповим, проявом чого саме («прихованої» бланкетності або відмінної від неї форми запозичення іншогалузевого матеріалу) є необхідність звернення при застосуванні ст. 246 КК до постанови від 12 травня 2007 р., яка, як уже зазначалось, містить нормативне визначення поняття «рубок переформування» та визначає мету їх мету. Головне – це змістовний момент, а саме: набрання чинності постановою від 23 квітня 2024 р. має своїм наслідком скасування кримінальної протиправності такого діяння, як комплексна рубка лісу, вчинена не в одновікових чистих лісових насадженнях, у випадку, якщо вона має на меті згадане у відповідному урядовому акті перетворення будь-яких деревостанів, які не відповідають цільовим деревостанам для певних типів лісу, у різновікові мішані багатоярусні деревостани на основі природного насіннєвого поновлення та відновлення лісів штучним способом.

Можна вказати і так: форма відповідної кримінально-правової норми (ст. 246 КК) залишилась незмінною; натомість її зміст змінився (звузився), і така зміна не є способом «деталізації» чи «наповнення більш конкретним змістом», про що йдеться у Рішенні КСУ від 19 квітня 2000 р. (до слова, воно стосувалося положень КК України і КПК України, які нині не є чинними) – йдеться про зміну, що трансформує кримінально караний тип поведінки в кримінально не караний. Протилежна думка з розглядуваного питання підштовхує до несправедливого за своєю суттю висновку: ніби скасування кримінальної протиправності діяння залежно від способу декриміналізації може мати різні правові наслідки – для когось поблажливі, а для когось – ні. Такий підхід підриває принцип справедливості у кримінальному праві, адже відповідальність тих осіб, кримінальну протиправність поведінки яких безпосередньо визначає КК, скасовуватиметься, а тих, кримінальна протиправність поведінки яких визначається опосередковано (у комплексному поєднанні з іншими нормативно-правовими актами) – наставатиме.

Навіть якщо поставити під сумнів обстоювані нами та іншими дослідниками міркування про існування опосередкованої декриміналізації і вважати, що а) у подібних ситуаціях має місце лише зміна обстановки як підстава звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 48 КК) і б) ч. 1 ст. 5 КК охоплює лише випадки безпосередньої декриміналізації (такої, що здійснюється у спосіб текстуальних змін КК як окремого законодавчого акту), то в такому разі

при розв'язанні досліджуваного у тезах питання слід спиратися на ч. 1 ст. 58 Конституції України, яка має найвищу юридичну силу і норми якої є нормами прямої дії. При цьому принципово важливою є та обставина, що ч. 1 ст. 58 Конституції України сформульована порівняно зі ст. 5 КК ширше. Цією конституційною нормою передбачено зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів незалежно від їх галузевої належності за умови, що вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (треба так розуміти – і кримінальну також). Відповідно, правозастосувач зобов'язаний керуватися безпосередньо вказаною конституційною нормою, а не хоч формально обов'язковим, проте вельми неоднозначним (сумнівним) Рішенням КСУ від 19 квітня 2000 р. [7, с. 175–180]. Основний Закон України (зокрема, його ст. 58) не поступається за юридичною силою жодним іншим законам (наприклад, КК), будь-якому правовому акту, рішенню КСУ або політичному рішенню. Ст. 5 КК про зворотну дію у часі не повною мірою відповідає ст. 58 Конституції України, згідно з якою цей принцип стосується не лише законів, а й інших нормативно-правових актів [1, с. 112]. П. Рабінович, коментуючи ч. 1 ст. 58 Конституції України, слушно звертає увагу на те, що цей конституційно-правовий припис стосується не лише санкцій, а і диспозицій і гіпотез юридичних норм, що містяться в законах та інших нормативно-правових актах. «... не можуть мати зворотної дії юридичні норми, які встановлюють нові права й обов'язки чи заборони, оскільки порушення таких прав, невиконання таких обов'язків, недотримання таких заборон завжди буде новим видом («складом») правопорушень» [8, с. 302].

При відповіді на питання, якому присвячено тези, слід зважати і на те, що усі сумніви на підставі ст. 62 Конституції України і засади верховенства права, складником якої є принцип правової визначеності, мають усуватися судами на користь особи, в розглядуваній ситуації – на користь положення про те, що набрання чинності постановою від 23 квітня 2024 року має своїм наслідком скасування кримінальної відповідальності особи за вчинення проведених раніше (до цього моменту) «рубок переформатування» не в одновікових чистих лісових насадженнях.

Зважаючи на викладені аргументи, можемо зробити такий висновок: хоч постанова від 23 квітня 2024 р. не призвела до формальних (текстуальних) змін кримінального закону, вона в опосередкований спосіб установила новий зміст кримінально-правової заборони, яка передбачає відповідальність за незаконну порубку (ст. 246 КК). Викладене згідно з ч. 1 ст. 58 Конституції України зобов'язує надавати

зворотну дію в часі вказаній (оновленій опосередковано) нормі КК, що, своєю чергою, уможливлює звернення, зокрема, до п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України. У випадках, коли надається кримінально-правова оцінка діям особи, котра вчинила рубку лісу, яка визнавалась незаконною відповідно до попередньої редакції постанови від 12 травня 2007 р., однак перестала вважатися такою (незаконною) після набрання чинності постановою від 23 квітня 2024 р., є підстави для застосування ч. 1 ст. 58 Конституції України. Адже у такій ситуації має місце прийняття нормативно-правового акту, який скасував відповідальність за діяння, яке раніше визнавалося (за наявності інших підстав, передбачених ст. 246 КК) кримінально протиправним.

Наведена вище аргументація в частині декриміналізації стосується не лише кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК, адже проведення того чи іншого лісогосподарського заходу залежно від суб'єкта поведінки, яка піддається кримінально-правовій оцінці, може (за наявності підстав) кваліфікуватися за іншими статтями КК (статті 364, 366, 367 тощо). Принципово важливими є не формула кваліфікації та юридичне формулювання обвинувачення у конкретній правозастосовній ситуації, а факт відповідних законодавчих змін, пов'язаних із описаною вище проблематикою, і положення про існування такого узгодженого із Конституцією України і практикою ЄСПЛ правового феномену, як опосередкована декриміналізація. Насамкінець зазначимо, що об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду нещодавно ухвалила рішення, в якому заперечується існування згаданого феномену [9]. Докладному аналізу цієї неоднозначної постанови будуть присвячені наші подальші наукові розвідки.

Список використаних джерел:

1. Музика А. А., Багіров С. Р. Верховенство права і правовий прагматизм як наукові методи дослідження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. № 3. Том 30. С. 98–105.

2. Денькович О. І. Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2015. 270 с.

3. Марін О. Ще раз про зворотну дію кримінального закону у часі в аспекті опосередкованої криміналізації. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Вип. 67. С. 205–212.

4. Панов М. І., Квасневська Н. Д. Кримінально-правова норма при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність: поняття і особливості застосування. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права:* матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф.

19–20 квітня 2012 р. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 391–396.

5. Гаджук О. Застосування кримінально-правових норм з бланкетними диспозиціями і дискусійні питання опосередкованої декриміналізації. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 2. С. 133–165.

6. Демидова Л. М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків: Право, 2013. 752 с.

7. Дудоров О. О. Бланкетність і зворотна сила кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 175–180.

8. Права людини і громадянина: навч. посібник / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. Київ: Атіка, 2004. 464 с.

9. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 лютого 2025 р. у справі № 552/4770/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125711164 (дата звернення: 23.04.2025).

УДК 342.9

Загурський О.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0797-8864
Лис А.,
старший викладач кафедри права та публічного управління,
кандидат наук з державного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-7082-1020

СУЧАСНА ПАРАДИГМА СВІТОВОГО ДОСВІДУ В СФЕРІ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У сучасних умовах глобалізації, цифрової трансформації та зростаючих викликів для державного управління, реформування публічного сектору постає як ключовий чинник підвищення

ефективності та прозорості влади. Світовий досвід реформ публічного управління демонструє наявність багатьох підходів і моделей, які дозволяють адаптувати інститути державного управління до нових соціально-економічних реалій. Зокрема, концепції «нового публічного менеджменту», «належного врядування» (good governance) та «орієнтованого на громадянина управління» формують сучасну парадигму, що активно впроваджується у різних країнах світу.

Для України, яка перебуває у процесі глибоких трансформацій державного управління, актуальність вивчення зарубіжного досвіду набуває особливої ваги. Поєднання кращих світових практик із національними особливостями дозволяє формувати ефективні управлінські рішення, що відповідають потребам громадян і сприяють сталому розвитку. Водночас аналіз глобальних трендів у сфері публічного управління є необхідним для визначення стратегічних напрямів реформ, узгоджених із принципами демократії, відкритості та підзвітності.

Як наслідок, актуальність обраної теми зумовлена необхідністю теоретичного осмислення сучасної парадигми реформ публічного управління та її практичного значення для країн, які прагнуть до модернізації системи державного управління відповідно до світових стандартів.

«Не існує універсального підходу до організації державного сектору. Необхідний диференційований підхід, який враховує витрати та вигоди від проєктування та управління різними комбінаціями стилів управління для досягнення бажаних результатів та оптимізованого розподілу ресурсів на основі різних потреб» [1].

Традиційні ієрархії все частіше відступають перед новими організаційними формами, що наголошують на тому, що можна охарактеризувати як здатність до спільної роботи. Те, що прийнято називати мережевим управлінням, ґрунтується на співпраці та координації як у системі державного управління, так і з усіма зацікавленими особами та посередниками.

«Сюди входить подолання ізоляції в різних адміністративних одиницях, одночасне спільне використання інфраструктури, процесів, даних, активів, знань, ресурсів, вмісту та інструментів» [2-3].

«Згідно з концепцією Декларації тисячоліття, ефективна влада, якісне врядування – це єдина гарантія забезпечення народам права на реальний розвиток» [4].

Втілення цієї ідеї в реальність на рівні країни потребує від державних органів серії значних системних перетворень. Це стосується насамперед тих країн, які перебувають на етапі демократизації, тобто

долають наслідки тоталітарного минулого та авторитарних методів управління.

«Демократичне врядування є ключовим компонентом у досягненні амбітних цілей, поставлених українським суспільством перед собою на найближчу перспективу» [5]. Необхідність реформувати чинну систему публічного управління таким чином, щоб державна адміністрація як центральна частина демократичного врядування стала ефективною, алертною, прозорою та відповідальною, обумовлює пошук концептів, здатних задовольнити відповідний запит суспільства.

Згідно з світовою практикою публічного управління, його функція полягає у передбаченні суспільних загроз та активних діях для зменшення негативного впливу на громадян і підприємства. Однак на саме публічне управління впливають ключові зовнішні фактори, що не можуть бути вирішені миттєво.

«Майбутні громадські організації повинні прагнути бути такими: орієнтованими на місії, інноваціями, довгостроково орієнтованими на цілі, децентралізованими, мережевими та ризикованими. Виключно майбутня реструктуризація може допомогти державним чиновникам забезпечити свої установи необхідними можливостями, навичками, знаннями та структурами» [6-7].

Наприклад, порівняльний розбір електронного урядування станом на 2019 рік (доковідний період) показує значні розбіжності у результативності електронного урядування в межах Європи. Найбільш переконливі показники продемонстрували скандинавські держави, країни Балтії, держави Піренейського півострова, Німеччина, Мальта, Нідерланди та Австрія. Найгірше ситуація склалася в країнах Південно-Східної Європи.

У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації дослідження світового досвіду реформування публічного управління набуває особливої наукової та практичної значущості, враховуючи наступні ключові фактори:

1. *глобальні виклики сучасності* потребують переосмислення традиційних моделей публічного адміністрування. Пандемії, економічні кризи, кліматичні зміни та геополітична нестабільність демонструють необхідність адаптивних механізмів державного управління;

2. *цифрова революція* кардинально змінює парадигму взаємодії між державою та суспільством. Досвід провідних країн у сфері електронного урядування, відкритих даних та штучного інтелекту в публічному секторі становить особливий інтерес для країн, що розвиваються.

3. *новітні управлінські концепції* (good governance, agile-уряд, керована демократія) формують сучасні стандарти ефективного державного управління, що потребують наукового аналізу та адаптації до національних умов.

4. *український контекст реформ* потребує критичного осмислення міжнародного досвіду для подальшого вдосконалення системи публічного управління, особливо в умовах воєнного стану та подальшої євроінтеграції.

5. *трансформація суспільних очікувань* щодо якості публічних послуг, прозорості прийняття рішень та участі громадян у управлінських процесах формує нові вимоги до державних інституцій.

Таким чином, провідні держави світу демонструють розмаїття підходів до модернізації публічного сектору, де важливу роль відіграють концепції «нового публічного менеджменту», «належного врядування», «розумного врядування» та «сервісної держави».

До того ж узагальнення міжнародного досвіду вказує на те, що успіх реформ значною мірою зумовлений спроможністю країн адаптувати глобальні управлінські практики до національного контексту, зберігаючи при цьому рівновагу між інноваціями та стабільністю. Особливої ваги в цьому контексті набуває орієнтація на потреби громадян, посилення їхньої участі у процесі прийняття рішень, а також удосконалення механізмів підзвітності влади.

Для України врахування актуальних підходів до реформування публічного управління відкриває шлях до побудови гнучкої, ефективної та результативної системи управління, здатної адекватно відповідати на виклики сьогодення та забезпечувати сталий розвиток. Розуміння ключових тенденцій світової управлінської думки є наріжним каменем для формування якісної, інклюзивної та інноваційної публічної політики.

Список використаних джерел:

1. Meuleman L. Public Management and the Metagovernance of Hierarchies, Networks and Markets – The Feasibility of Designing and Managing Governance Style Combinations (Публичното управление и метауправлението на йерархиите, мрежите и пазарите. Изпълнимост на проектирането и ръководенето на комбинации на стилове на управление). Springer, 2018. 290 с.

2. Gillian T. The Silo effect (Ефектът на изолацията). Simon & Schuster, 2018. 450 с.

3. Европейска комисия. Визия за публичните услуги. 2019 г. 300 с.

4. Декларація тисячоліття Організації Об’єднаних Націй ООН;

Міжнародний документ від 08.09.2000 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_621. (дата звернення: 24.04.2025).

5. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 474-р від 24.06.2016 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/474-2016-%D1%80. 22.09.2020. (дата звернення: 24.04.2025).

6. Christopher P. Advanced Introduction to Public Management and Administration (По-задълбочено запознаване с публичното управление и администрацията). Edward Elgar Publishing, 2016 г. 400 с.

7. Mazzucato M. Mission-Oriented Innovation Policy (Ориентирана към мисията политика за иновации). Работен документ на Институт за иновации и обществена цел, 2017. 300 с.

УДК 347.73

Ivanova R.,
Ph.D. in Law, Professor of International and European Law,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law,
Khmelnytskyi, Ukraine,
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8257-4486

INSTITUTE OF INTERNATIONAL FINANCE (IIF): LEGAL AND COMPARATIVE ANALYSIS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The Institute of International Finance (IIF) is a non-profit international organization that brings together more than 400 of the world's leading banking, investment and insurance companies operating in more than 70 countries. Founded in 1983, the IIF has emerged as one of the key stakeholders for global policies pertaining to finances, providing expert guidance on managing risk, regulation, governance (ESG), and systemic stability. Although lacking legal personhood under public international law, whose outputs – reports, frameworks and position papers – form an important element of financial soft law see [1, p. 3].

IIF's impact on Ukraine has notably increased after the banking crisis of 2014 and more recently, the wartime financial turbulence. The National Bank of Ukraine (NBU), together with the Financial Stability Council and other regulators have started applying elements of global soft law, adopting IIF recommendations as part of national policy. For example, the IIF's operational risk guidelines have also been incorporated within the Strategic Report on Cyber Resilience by the Financial Stability Council in 2023 [2, p. 10]. Also, NBU

Resolution No. 62/2022 applies stress-testing methodologies of IIF International Standard aligned with the Council's standards.

A comparative study shows that the courts of the European Union, particularly through the actions of the European Banking Authority (EBA), interfaces with the IIF recommendations during consultations and climbs up the supervisory convergence ladder. In the United States, the IIF is an important advocacy group for the SEC and the CFTC, especially concerning the climate-related financial disclosures and digital economy [3, p. 21].

In Ukraine, there is no formal recognition of IIF documents as law. Nonetheless, their content has entered the law and regulation making processes through three main avenues:

Expert involvement – The engagement of Ukrainian experts working as IIF consultants in the Parliament’s answer to the USAID funded reforms.

Soft convergence – Citation of IIF standards in the development of financial legislation with special focus on ESG, risk-weighted assets, and capital buffer legislation.

Regulatory borrowing – Inclusion of rules into the byelaws of the NBU that are based on IIF reports and which reflect internationally accepted practices, especially during the alignment of Ukrainian regulations to the European Union’s banking law.

Defining Ukraine’s financial regulations is fundamentally conditioned by the formal powers and influence extended by the Institute of International Finance. Despite being non-negotiable, its power rests on guiding influence of experts, which is ultimately transformed to formal law system in Ukraine along the guidelines of regulatory capture.

The integrated approach which merges the concepts of soft law and unregulated policies into one system is in need of deff approval and democractic validation in addition to a proper method of enforcing these laws without infringing upon the domain of state’s sovereignty.

Ukraine lags behind almost all EU counterparts when it comes to overarching policies. The foremost point here is that it is unreported which turns impossible to define the exact problem Ukraine aims to solve with the payments system or deal with the underlying issues framing the country’s very existence. Where shall I draw the sharp and distinct border between limitless self-constructive mega-change and the meticulous Frankenstein-like disassembly and arrangement of the country's “tools” assembled throughout nefty years?

Integrating a max of permissive flexibility policies should not be the focus of decision makers in the state however without the restriction crafted form austere precondition surrender on over-restrictive order bordering

tyranny as a strategy is flawed. Without tackling the vast issues nettled within reason, the very notion of spreading order disobeys. The sole bounder-based premise Ukraine could adhere to when entering a system with boundaries must enforce is solve everything beyond inconsistency is beyond imagination - which is already eastern core lacking western edge devoid of bounder society.

References:

1. Institute of International Finance. *Policy Priorities for Global Financial Stability*. Washington D.C., 2024. Available at: https://www.iif.com
2. Financial Stability Council of Ukraine. *Strategic Report on Cyber Resilience*. Kyiv, 2023. Available at: https://bank.gov.ua
3. European Banking Authority. *Consultation Paper on ESG Risks Management and Supervision*. Brussels, 2023.
4. National Bank of Ukraine. *Financial Stability Report*. December 2023. Kyiv: NBU Press.
5. Resolution of the National Bank of Ukraine No. 62 of May 20, 2022 "On the Procedure for Assessing Banks' Resilience". Available at: https://bank.gov.ua
6. OECD. *Ukraine: Civil Society Engagement and Public Integrity*. Paris, 2022. Available at: https://www.oecd.org/ukraine
7. IMF Country Report No. 23/187. *Ukraine: Request for an Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility*. International Monetary Fund. July 2023. Available at: https://www.imf.org

УДК 347:34(091)

Каленюк О.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права, проректор
з науково-педагогічної роботи,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО МОРАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ІСТОРИЧНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ РИМСЬКОГО ПРАВА

Римське право, що є першоджерелом для сучасної західної правової культури, як цілісну систему, безумовно, можна вважати найбільшим досягненням античного римського суспільства, що сприяло становленню професійних юристів, як із середовища патриціїв, тобто родової

аристократії, так і з-поміж заможних плебеїв, які свій високий суспільний статус одержали саме завдяки високій соціальній активності та професійній самореалізації. До останньої когорти належав, до прикладу, Цицерон. Саме давньоримські юристи першими почали трактувати право як об'єкт наукового аналізу, створивши, таким чином, систему основоположних принципів, що отримали обґрунтування та розвиток у сучасних європейських правових системах. Цінності, які слід вважати базовими для виникнення правових принципів, мають морально-етичну природу, власне, це аксіологічне наповнення дозволяє їм не втрачати своєї актуальності й у наш час. Тому у вітчизняному правознавстві назріла необхідність підійти до більш виваженого аналізу аксіологічного потенціалу морально-правових принципів римського права, що актуалізується у процесі гармонізації національної правової системи України з європейським правом з інших, відповідним чином обґрунтованих світоглядних та методологічних позицій.

Незважаючи на існуючу на сучасному етапі розвитку правової системи об'єктивну диференціацію між законом і мораллю, їхній зв'язок саме в античний період був особливо сильним. З позиції саме правової аксіології, вважаємо виправданою констатацію, що у публічному аспекті права в римській правовій системі етатизм ставився понад особисте благо. У морально-етичному аспекті в синкретичній єдності знаходяться релігійні та соціально-політичні цінності, які обумовлювали ідеальну поведінку індивідів, що моделювалася системою римського права.

Водночас римський ідеал не передбачав гедоністичних установок, віддаючи перевагу морально та юридично детермінованим обов'язкам. Із позиції правової аксіології можна з'ясувати, що на традиційній релігійній основі формувались фундаментальні морально-етичні принципи, завдяки яким більшість римлян знаходила відповіді на життєві питання. Загальне переважання єдиних релігійних цінностей у межах єдиної держави було для римлян необхідною умовою успішного соціального та економічного розвитку. Римлянин пишається своїм почуттям обов'язку та вмінням його виконувати [1, с. 5].

Відтак, демаркаційною характеристикою системи римського права слід вважати тісну взаємодію права і моралі, що створювало певну систему нормативного контролю, необхідного для поступу суспільства на основі системи моральних цінностей. Зазначене розкриває нерозривний зв'язок у свідомості римлян правових поглядів із моральними ідеалами, що зосереджені на обов'язках. Чимало правових інститутів ґрунтувалися саме на моральності, а багато моральних норм у римському суспільстві були юридично обов'язковими, що створювало загалом всеосяжну

систему нормативного контролю, який забезпечував розвиток суспільства на основі системи духовних цінностей.

Однією з основних цілей юриспруденції, власне, у системі римського права була реалізація доцільності (aequitas). Утім, правотворчість та правозастосування розвивалися на основі етичних цінностей. За влучним висловом Цицерона, право було реалізацією доцільності (aequitas constituta). Згідно з методологією римського права, виробленою мислителем, критерієм цінності позитивного права слід вважати загальну відповідність моральним принципам, виведеним із розрізнення добра і зла. Закони, які б ігнорували цей основний принцип, категорично не можуть вважатися правильними і не мають юридичної сили [2**, с. 105**]. Аксіологічним обґрунтуванням права займався також Цельс, який визначав право як мистецтво застосування того, що є добрим і правильним (ius est ars boni et aequi).

Слід підкреслити, що етичне розуміння та застосування категорії доцільності (aequitas) як рівності усіх перед законом було оригінальним підходом у практиці саме римських юристів. Здебільшого цим принципом послуговувались юристи для обгрунтування цивільно-правових підходів або як інструменту для критики існуючих законів. Саме за допомогою цього принципу було реалізовано гнучкий підхід до права, тому що саме його належна імплементація уможливлювала адекватне реагування на нові потреби суспільного розвитку [3, с. 116].

Один аспект (aequitas) стосується його функціонування не тільки як практичного механізму, здатного послаблювати суворість закону в окремих випадках, але як більш загальний гуманний і ліберальний підхід до тлумачення та розробки правових норм, щоб вони могли відображати дух, який римляни називали гуманістичним. Існує багато прикладів, що демонструють реалізацію цього процесу в пізнішому римському праві, до прикладу, спосіб тлумачення юридичних документів через призму їх змісту, а не форми.

Принцип (aequitas) тісно пов'язаний з іншим фундаментальним морально-етичним принципом справедливості (iustitia) та виступає аксіологічно обґрунтованою чеснотою, яка має свої корені у грецькій філософії. Римляни надали цьому принципу оригінальної інтерпретації, що екстраполювалась на юридичну практику. Ульпіан визначив сутність окресленого принципу як перманентну можливість кожного громадянина реалізувати на практиці власні права. Важливим питанням був зв'язок цієї ідеї з законом, на що вказує етимологія слова iustitia, що походить від ius. Юристи трактували справедливість як базовий принцип здійснення правосуддя, тому їх називали жерцями справедливості

(sacerdotes justitiae). Претори, у свою чергу, були визначені імператором Юстиніаном як слуги правосуддя (iustitiae ministri) [2, с. 106].

Далі варто перейти до характеристики принципу гуманізму (humanitas), який, за Ф. Шульцом, є етимологічно терміном корінного римського походження, і хоча греки передавали його значення за допомогою таких термінів, як філантропія або пайдея, жоден з них не відповів до кінця концепції humanitas. Ідея humanitas включає як етичні, так і естетичні проблеми та постулати всебічне духовне виховання і підготовку до громадянського життя [4, с. 125].

Практичним виявом цього принципу стали навчальні програми, які у Греції набули статусу системи, що передбачала тренування тіла і духу. Вони були перенесені на римський ґрунт Катоном. Його реалізація у давньоримській системі правосуддя пов'язана з імплементацією у неї професійних і технічних елементів, заснованих на таких чеснотах, як: наполегливість, старанність, помірність і дисципліна тощо. Римська держава протягом усього свого існування була рабовласницьким утворенням, тому дуже великим успіхом слід вважати реалізацію ідеї (humanitas) саме в цій суспільній формації, що сприяло поступовому покращенню становища рабів.

У класичному римському праві, спираючись на спадщину стоїчної філософії, особлива увага приділялася становищу рабів, які за природним правом були вільними людьми. Тому в сумнівних випадках між свободою і рабством римські юристи завжди вирішували за принципом (favor libertatis) – на користь свободи [2, с. 104]. З III століття покращилось також економічне становище рабів через можливість надання їм комплексу активів під управління.

Повага до людської гідності, що була в основі принципу гуманізму, дала про себе знати у багатьох галузях римського права. В приватному і сімейному праві шляхом визнання свободи (libertas) за цінність, властиву людині. У кримінальному праві, у свою чергу, її реалізацію можна побачити у створенні можливості заміни смертної кари засланням і забороні катувань вільних людей. Навіть у Законі XII таблиць були дозволені послаблення для боржників (partes secanto) [5, с. 25]. Суворі закони щодо вбивства та розчленування боржників, ймовірно, були залишком правил, що містяться в кодексі Хаммурапі, але відповідно до принципу humanitas вони підпорядковувалися римському праву, зазнаючи при цьому поступового послаблення.

Римські юристи також надавали великого значення принципу fides, що розуміється як чесність, надійність, серед іншого тримати слово. Довіра, яку розуміють у такий спосіб, була основою добросовісності (bona

fides), зокрема, у торгівлі облігаціями. Цей принцип був пов'язаний з концепцією дружби (amicitia), яка була елементом таких інститутів, як man datum, negotiorum gestio або знаменита fiducia.

У всіх зазначених правових конструкціях, дружба була однією з причин укладання договору, і основою його довговічності була довіра, яку друзі зазвичай мають один до одного. Важливо зазначити, що остання зі згаданих конструкцій уперше стала моделлю трастів (право довіри), які успішно функціонують в англосаксонській правовій системі, а також у процесі становлення інституту опікунства за польським законодавством [5, с. 24].

Однак загальна тенденція розвитку римського права полягала у поступовому звільненні його від етнічної екзотичності і набутті ним рис наднаціональних, універсальних для всіх народів. За таких умов спочатку в цивільному (ius civile), а згодом і в більш космополітичних преторському (ius praetorium) і праві народів (ius gentium) виникає потреба у зверненні до поняття добра в його загальнолюдському значенні як найвищого імперативу.

Таким універсальним морально-правовим принципом виступає поняття добросовісності (bona fides), що трактується в романістиці як «власна чесність і довіра до чужої чесності, вірність даному слову, моральний обов’язок усіх людей виконувати свої зобов’язання, у чому б вони не полягали» [2, с. 105].

А основу цього поняття складає не що інше, як міжнародний економічний звичай, який передбачає сумлінність учасників торгового обороту, без якої в жодному соціокультурному середовищі ринкові відносини існувати просто не можуть, адже товарно-грошовий обмін в силу звісної абстрактності загального еквіваленту потребує певного ступеню довіри. Змістовій біполярності цього терміна відповідає його формально-логічний дуалізм. Вербальна структура терміна bona fides двоєдина і дозволяє порівняти його логічний зміст із судженням як формою мислення.

Отже, добросовісність – bona fides виступає як «добра віра» чи «віра у добро» або навіть «добро, гідне віри» в їх гранично загальному, наднаціональному розумінні. Існують авторитетні оцінки bona fides як суто «тавтологічного» по відношенню до довіри (fides) поняття [6, с. 230]. Це постає виправданим з огляду на те, що застосування предиката, близького за змістом до суб’єкта, має бути зумовлене необхідністю підкреслити протилежність добросовісності її антиподу – недобросовісності (mala fides) чи обману (dolus).

Дослідження проблеми становлення та історичного розвитку фундаментальних морально-етичних принципів у системі римського права виявляє їх сутнісне значення, що може бути підгрунтям для гуманізації правових систем сучасності. Застосовані у розвідці філософсько-правові підходи мають потенціал онтологічного, гносеологічного та аксіологічного аналізу означеної проблеми через особливості античного світосприйняття, який сьогодні використовується лише частково. Тим часом, питання про значення морально-правових принципів у процесі становлення та історичного розвитку системи римського права засвідчує одну з перших спроб вивчити та проаналізувати римське право як соціокультурний феномен у контексті взаємодії особи і держави, приватного інтересу та загального блага тощо.

Список використаних джерел:

1. Бабанін В. В. Філософська рефлексія публічного римського права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 19 с.

2. Brodecki Z., Kowalczyk B. J. Uniwersytet Gdański Podstawowe wartości jurysprudencji rzymskiej. *Gdańskie Studia Prawnicze*. S. 106-117.

3. Kupiszewski H., Prawo rzymskie a współczesność. Warszawa, 2013. 248 s.

4. Schulz F., Prinzipien des römischen Rechts. Duncker & Humblot, 1934. 128 s.

5. Zabłocki J., Zabłocka M., Ustawa XII tablic. Tekst. Tłumaczenie – Objaśnienia. Liber, 2000. Tab. 3, 6.

6. Олійник О. С. Особливості реалізації принципів добросовісності, розумності та справедливості в римському приватному праві. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей.* 2018. Вип. 48. С. 224-235.

УДК 340.131

Кельбя С.Г.,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
деканеса юридичного факультету,
ПВНЗ «Буковинський університет»,
м. Чернівці, Україна
ORCID: 0000-0002-1817-8160

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВЛАДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

В офіційному перекладі українською мовою прийнятої Генеральною асамблеєю ООН Резолюції з питання укріплення та координації діяльності організації в сфері верховенства права вислів правовладдя («*rule of law*») розуміється як «влада закону», хоча точнішим перекладом його буде саме «правовладдя», оскільки в міжнародному праві джерелами права виступають найчастіше не нормативно-правові акти, різновидом яких є закон, а нормативні договори, правові звичаї та принципи права. Тому використання виразу «правовладдя», що є в цьому випадку родовим стосовно словосполучення «верховенство закону», точніше відбиває зміст становища, закріпленого в абз. 3 преамбули Декларації, що аналізується. Крім того, якщо при перекладі цього словосполучення враховувати ще й різні типи праворозуміння, то коректнішим буде також переклад «верховенство права», оскільки переклад «влада закону» відображає лише позитивістську концепцію праворозуміння. Хоча є й думка, що в цій Декларації ООН «говориться лише про верховенство закону», а принцип верховенства права на міжнародному рівні було закріплено вперше 1949 року у Статуті Ради Європи та продубльовано в Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950) [2, с. 3].

Отже, правотворчість міжнародної спільноти в особі ООН та інших міжнародних організацій зробила принципи правової держави міжнародно-правовими стандартами. Вони були сприйняті багатьма державами, які закріпили в основних законах лише правовий характер влади держави, і розкрили змістовні характеристики тих чи інших принципів правової держави. Верховенство права є універсальним принципом забезпечення прав людини. У своїй доповіді «За більшої свободи: до розвитку, безпеки та прав людини для всіх» (A/59/2005) Генеральний секретар ООН зазначив, що «необхідно позбавлятися потреби і страху, але цього не достатньо. Усі люди мають право на гідне

звернення та повагу» (пункт 27). «Запорукою забезпечення людям такого гідного звернення та поваги є здійснення у повному обсязі прав людини, а їх захист – верховенство прав людини» [3, с. 206].

Надалі ідея правовладдя, хоча і не в своєму звичайному на сьогоднішній день вигляді, почала набувати свого звичного для сьогодення значення переважно в контексті реалізації ідей та ідеалів природного права у поєднанні зі становленням верховенства людини під час демократичних революцій у Європі та воєн за незалежність у США й інших державах Америки наприкінці XVIII – в середині XIX століть. Хоча історія знає і більш ранні спроби конституювання верховенства закону. Правовладдя, що відображало у собі зародження становлення прав людини, стало основним гаслом та найбільшим здобутком тогочасних революцій та воєн за незалежність. Невипадково одним із перших загальновизнаних нормативних актів в історії людства стала Декларація прав людини і громадянина 1789 року у Франції, яку на сьогоднішній день можна вважати предтечею Загальної декларації прав людини 1948 року. Варто зауважити, що Французька Декларація 1789 року зберігає свою чинність на сьогоднішній день.

Сучасна концепція правовладдя була предметом аналізу британського юриста, фахівця з конституційного права, професора А. В. Дайсі в його праці «Вступ до вивчення англійської Конституції» 1988 року. Дайсі вважав, що існують два принципи, які невід'ємно пов'язані з неписаною Конституцією Великобританії. Перший і головний принцип – це «суверенітет» або верховенство парламенту (тим самим підкреслюється поняття представницького правління як основної риси демократичної держави). Другий принцип, який переплітається з першим (але в умовах Сполученого Королівства не може бути вище нього) – це принцип правовладдя.

Виходячи з цього, Дайсі розглядав правовладдя як обмеження (а не як повний контроль) теоретично необмеженої влади (в умовах Великобританії) держави щодо індивіда.

На його думку, принцип правовладдя є результатом існуючого прецедентного (на підставі судових постанов) права, що складається впродовж багатьох років (і тому необов'язково кодифікованого в будь-якої письмової Конституції). На думку Дайсі, правовладдя має три основних риси: по-перше, ніхто не може бути покараний інакше, ніж за порушення закону і при цьому сам закон повинен бути визначеним і орієнтованим на майбутнє для того, щоб направляти дії і угоди людей і не дозволяти карати їх шляхом застосування закону зі зворотною дією.

Він вважав, що влада, заснована на свободі розсуду, буде призводити до свавілля.

По-друге, жодна людина не повинна бути вище закону і всі класи суспільства повинні підкорятися закону рівною мірою. По-третє, верховенство права має виходити не з будь-якої писаної Конституції, а з «прецедентного (на підставі судових ухвал) права».

Третя риса правовладдя, запропонована Дайсі, не може бути прийнята сучасним суспільством, оскільки, хоча перша риса (законність і визначеність) і друга риса (рівність) є ключовими для цієї концепції, погляди Дайсі на правову визначеність не були прийняті всіма, враховуючи, що, на його думку, будь-яка влада, що має свободу розсуду, неминуче приводила б до «безпідставного» здійснення влади.

У першій половині XX століття концепція «правовладдя» стала активно оспорюватись, оскільки заперечення Дайсі проти влади, яка має широке поле розсуду, подавалося архітекторами «держави загального благоденства» як концепція, пов'язана з його запереченнями проти державного втручання взагалі. Свобода розсуду розглядалася як необхідна умова для прийняття рішень, необхідних у все більш складному суспільстві.

Цікавим є трактування розуміння принципу правовладдя, обґрунтоване
В. Ф. Погорілком, який першим після проголошення нової Конституції України в коментарі до неї визначив, що «…принцип верховенства права відображає місце і роль права в державі і суспільстві; означає співвідношення права і держави; співвідношення права і політики; співвідношення права і економіки; співвідношення права і моралі; співвідношення права і звичаїв…» [1, с. 40].

Одним з доктринальних визначень правовладдя визнається теза, яку обґрунтовує відомий в наукових колах правознавець, доктор юридичних наук Володимир Селіванов. На його думку, принцип верховенства права необхідно розглядати як принцип, що має бути скерований саме на особу, а також достовірно має бути забезпечений таким порядком, відповідно до якого ніхто не може бути примушений робити того, що не є передбаченим чинним законодавством держави [4, с. 184].

На думку провідного фахівця з теорії держави та права, П. М. Рабіновича, правовладдя – це не що інше, як «панування права у суспільстві», «панування права у життєдіяльності громадянського суспільства і функціонуванні держави», «підпорядкованість держави та її

інститутів правам людини, визнання пріоритету права перед іншими соціальними нормами (моралі, звичаїв тощо)» [5, с. 67].

У свою чергу, суспільство, забезпечуючи свободу особи, не може допускати анархії, беззаконня, обмеження прав і законних інтересів інших громадян, свавілля держави. Саме визначені ідеї становлять основу принципу правовладдя.

Отже, правовладдя необхідно розглядати як принцип, що має бути скерований саме на особу, а також достовірно має бути забезпечений таким порядком, відповідно до якого ніхто не може бути примушений робити того, що не є передбаченим чинним законодавством держави. Крім того, саме принцип правовладдя відображає місце і роль права в державі і суспільстві; означає співвідношення права і держави; співвідношення права і політики; співвідношення права і економіки; співвідношення права і моралі; співвідношення права і звичаїв.

З врахуванням зазначеного встановлено, що набуває особливої актуальності вирішення проблеми систематизації та поглиблення досліджень з цієї проблематики, яка є надзвичайно важливою на шляху України до політичної та економічної євроінтеграції, а також становлення нормального громадянського суспільства. Саме цей принцип становить базис, основу та керівні засади доктринального розуміння наповненості поняття верховенства права загалом.

Список використаних джерел:

1. Погорілко В. Коментар до статті 8. Коментар до Конституції України. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. 145 с.

2. Погребняк С. Історичні витоки верховенства права. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. № 15. С. 3–13.

3. Головатий С. Верховенство права, або ж Правовладдя: вкотре про доктринальні манівці вітчизняної науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 206–219.

4. Селіванов В. Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів «верховенства права» і «верховенства закону». *Право України*. 1997. № 6. С. 182-185.

5. Рабінович П. Конституційний принцип верховенства права. *Юридический вестник*. 1997. № 3. С. 65-69.

УДК 343.98

Коваленко А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад факультету № 2,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна
ORCID: http://orcid.org/0000-0003-3665-0147

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Протягом останнього десятиліття українська вища школа зазнала низки суттєвих трансформацій, зумовлених суцільною цифровізацією всіх сфер життя, євроінтеграційними процесами, обмеженнями у зв'язку з пандемією Covid-19 та повномасштабним вторгненням росіян, а також низкою інших зовнішніх і внутрішніх факторів. Не стоїть на місці й вища юридична освіта, яка має вчасно реагувати на часті зміни законодавства, новації правозастосовної практики, адаптуватися до потреб здобувачів та роботодавців тощо.

Зокрема, освітній компонент «Криміналістика» є класичною нормативною складовою правничої освіти, проте має й низку особливостей, які вирізняють його з-поміж інших юридичних галузей та зближують з навчальними дисциплінами технічного спрямування. Насамперед, це постійний і безпосередній вплив результатів науково-технічного прогресу на основний предмет цього освітнього компонента – практичний інструментарій розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду кримінальних проваджень. У зв'язку із цим криміналістична підготовка здобувачів і здобувачок вищої освіти має не лише забезпечити належний рівень теоретичних знань, а й сформувати низку прикладних компетентностей щодо застосування інноваційних техніко-криміналістичних засобів у практичній діяльності.

Проте указане завдання не можна назвати тривіальним. Викладачі вищої школи стикаються зі складнощами в організації освітнього процесу (через високу завантаженість здобувачів та здобувачок освіти випускних курсів), зацікавленням та мотивуванням студентів, різним рівнем їх базової підготовки тощо. Водночас і на практиці існують проблеми несприйняття та навіть супротиву практиків новим технологіям, невизначеності процесуального порядку їх застосування,

дороговизни самої техніки та відсутності кваліфікованих спеціалістів, здатних її застосовувати та передавати досвід майбутнім поколінням.

З урахуванням описаних вище складнощів освітянам доводиться шукати нові підходи до структурування навчального матеріалу з криміналістики та формулювання завдань для аудиторної й самостійної роботи здобувачів і здобувачок освіти з метою формування в них реальних навичок застосування інноваційних техніко-криміналістичних засобів.

Так, задля посилення практичної підготовки майбутніх правоохоронців щодо використання передових криміналістичних технологій у 2024 році в Донецькому державному університеті внутрішніх справ Єгор Назимко та Артем Коваленко розробили факультативний навчальний курс під назвою «Сучасні техніко-криміналістичні засоби доказування в кримінальному провадженні». Головним призначенням цієї навчальної дисципліни є набуття здобувачами та здобувачками освіти поглиблених криміналістичних знань і реальних практичних навичок застосування сучасних техніко-криміналістичних засобів під час здійснення доказової діяльності у кримінальному судочинстві. Окрім загальнотеоретичних питань щодо сутності криміналістичних засобів доказування та процесуальних засад їх застосування, здобувачі й здобувачки мали отримати реальні навички використання передових зразків криміналістичної техніки: безпілотних літальних апаратів, 3D-сканерів, відеоспектральних аналізаторів документів, цифрових дактилоскопічних сканерів тощо.

При тому варто зауважити, що, на наше глибоке переконання, основне завдання підготовки майбутніх слідчих, дізнавачів та оперативних співробітників полягає не у формуванні в них навичок самостійного використання передової криміналістичної техніки. Указані суб'єкти мають насамперед уміти ефективно керувати діями залучених спеціалістів, які й застосовують описані технічні засоби під час проведення процесуальних дій. Відтак, у межах криміналістичної підготовки майбутні правники мають опанувати сутність новітніх технічних засобів, процесуальну регламентацію їх використання, усвідомити основні можливості й обмеження, а також сфери застосування таких передових технологій у кримінальному судочинстві.

Реалізація курсу «Сучасні техніко-криміналістичні засоби доказування в кримінальному провадженні» розпочалася у вересні 2024 року із двогодинного офлайн-тренінгу, під час якого здобувачам й здобувачкам освіти продемонстрували новітні науково-технічні засоби та роз'яснили загальний зміст навчального матеріалу. Після цього

протягом вересня-жовтня 2024 року відбулася реалізація дистанційної складової навчального процесу. Усі зацікавлені курсанти й курсантки мали змогу ознайомитися з теоретичним матеріалом на платформі дистанційної освіти ДонДУВС, переглянути відеолекції до кожної з тем, виконати запропоновані викладачами завдання й перевірити якість власних знань.

Курс, звичайно, містить і «класичні» для правничої підготовки завдання: аналіз описових текстових фабул, складання проєктів протоколів процесуальних дій та підготовка проєктів постанов про призначення судових експертиз. Проте основну увагу розробники приділили отриманню курсантами й курсантками практичних навичок застосування у кримінальному судочинстві трьох передових науково-технічних засобів: безпілотного літального апарата, відеоспектрального аналізатора документів та 3D-сканера.

Зокрема, як завдання для самостійної підготовки викладачі запропонували здобувачам освіти проаналізувати супутникові та виконані за допомогою БПЛА аерофотознімки реальних місць вчинення представниками держави-агресора воєнних злочинів. За указаними зображеннями із використанням картографічного сервісу Google Maps курсанти мали скласти фрагменти протоколу огляду місцевості та підготувати план-схему місця події з позначенням локалізації й координат усіх місць влучань ворожої артилерії.

З метою опанування відеоспектрального аналізатора документів здобувачам і здобувачкам освіти запропонували опрацювати фотознімки банкнот номіналу 100, 200 або 500 гривень, виконані за допомогою такого пристрою в різних режимах освітлення. За результатами огляду таких зображень курсанти мали скласти фрагменти протоколу огляду банкнот із зазначенням характеру та локалізації усіх захисних елементів, а також видів освітлення, застосованих для виявлення кожного з них.

Окрім того, задля отримання навичок застосування 3D-технологій курсанти й курсантки з використанням власних смартфонів та спеціалізованого програмного забезпечення PolyCam здійснили 3D-сканування окремих побутових предметів за методом поліфотограмметричної фотозйомки. Згадане ПЗ має технічну можливість поширювати виготовлені за допомогою програми 3D-моделі в мережі Інтернет, що дозволило здобувачам і здобувачкам освіти направити результати їх роботи викладачам для оцінки.

Усі виконані курсантами завдання були перевірені й оцінені викладачами, а самі здобувачі отримали змістовні коментарі щодо якості виконаної ними роботи.

Протягом першого року імплементації навчальний курс «Сучасні техніко-криміналістичні засоби доказування в кримінальному провадженні» успішно завершили 37 курсантів четвертого (випускного) року навчання університету. Оскільки досвід розроблення та запровадження цього освітнього компонента є позитивним, науково-педагогічні працівники ДонДУВС вже розпочали підготовку окремого курсу, присвяченого застосуванню передових технологій 3D-моделювання в кримінальному судочинстві. У його межах планується надати курсантам і курсанткам теоретичні знання й реальні практичні навички здійснення 3D-сканування об'ємних слідів, окремих матеріальних об'єктів та ознак зовнішності людини. Так само як і минулорічний, майбутній курс міститиме очну й дистанційну складові, якісний ілюстраційний матеріал та цікаві практичні завдання.

УДК 340.12

Kubko A.,
PhD in Law,
Doctoral student of the Department of Theory of State and Law
of the V.M. Koretsky Institute of State and Law of the
National Academy of Sciences of Ukraine
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0002-2870-8567

STATE INTEREST IN PUBLIC AND PRIVATE LAW

The first references to the category of «interest» and reflections on the relationship between private and public interests in law were already available in the works of thinkers of ancient China, Greece and Rome. Since the beginning of the formation and development of society, prominent researchers of the past have drawn attention to the contradictions of interests different parts of society and the need to compare primary and secondary interests [2, p. 97-98]. In the views of ancient Chinese thinkers, in particular, Kunfucius, Mo Tzu, Shang Yang and others, the idea of human responsibility for the system of government, the priority of the interests of the state over the interests of the people was established. Thus, the legislation of ancient China enshrined and reflected mainly duties rather than rights and interests. At the same time, ancient Greece is the birthplace of political and legal theory. The works of ancient Greek thinkers, primarily Democritus, Plato and Aristotle, are associated with the beginning of legal civilization, legal and political thought, in particular with regard to the understanding of private and public interests.

Ancient Roman thinkers inherited and reinterpreted most of the achievements of Hellenistic culture. In this context, the issue of the relationship between private and public interests in law is no exception. It is typical of this historical era that it was in ancient Rome that the Latin word «interest», which can be interpreted as «to be between something», «to differ», «to be of importance», found its legal consolidation. Later it became the legal term «interesse». Roman lawyers used it to refer to a fee charged in the form of interest for granting a loan. In the second half of the thirteenth century, the term was used by canonists, the founders of the system of Western European canon law. The purpose of its use was to distinguish between the legitimate payment for granting a loan and the sin of usury. From canon law, the term migrated to German, where the word «interesse» appeared, meaning «benefit, gain» [2, p. 100].

It was the ancient Roman lawyer and statesman of the Severnian dynasty, Domitius Ulpianus (170-228), who used the concept of «interest» to distinguish between private and public law. Public law is that which relates to the affairs of the Roman State, and private law concerns the benefit of individuals; there is usefulness in both public and private relations [6, p. 83]. Thus, the thinkers of Ancient Rome laid the foundation for the differentiation of law into public and private law, applying it to this category of «interest». Moreover, it was stated that public rights should prevail over private rights [8, p. 15].

Compared to the ancient period, the scientific thought of the Middle Ages was not so marked by novelty in understanding the role of interest in the regulation of social relations, defining the essence of this phenomenon by divine design and providence. The division of law into private and public law was virtually non-existent both at the beginning and at the end of the early Middle Ages. Roman achievements in the field of private law were eventually forgotten. The materials of Justinian's systematization have not been found to this day [2, p. 107]. At the same time, the theological interpretation of interest in the XIV-XVI centuries lost its relevance due to the trends of the new era - the Renaissance and the Reformation. For this historical period, the most important social values were freedom of expression, active human activity, and respect for human rights and interests. Therefore, during this period, the relationship between private and public interests became the subject of research by contemporary thinkers.

One of the first theorists of the new era was the famous Florentine N. Machiavelli (1469-1527), an innovator in political theory who had a significant impact on its further development. The thinker considered interest to be the most general cause of human actions that form the basis of relations and

history itself. In order to manage people, you need to know the reasons for their actions, to realize their interests and aspirations. People are restless, ambitious, and therefore constantly dissatisfied with their own destiny. Therefore, in politics, one should always expect the worst, not the good and ideal. The peculiarity of Machiavelli's position on the relationship between private and public interests was that he viewed the republic as the result and means of harmonizing the aspirations and interests of certain social groups. The philosopher noted that personal and public interests coexist harmoniously in the republic, since all citizens, competing with each other, take care of both private and public interests, and this contributes to the constant growth of their well-being [5, p. 98-99].

In the Modern era, which lasted from the period of revolutions in the Netherlands and England to the War of Independence of the English colonies in North America and the French Revolution, thinkers such as Grotius, Hobbes, and Spinoza argued that the relationship and interaction of private and public interests are conditioned by human life experience and determined by feelings and passions. This period saw the gradual strengthening of the position of private interest. In the XVIII century, the study of the relationship between private and public interests was reflected in the works of leading French materialists. Thus, P.A. Holbach, D. Diderot, C.A. Helvetius, J.-J. Rousseau attempted to explain social life through the prism of the phenomenon of interest, defining it as the most important component of human activity. For the first time in the history of philosophy, the definition of “interest” was proposed in the eighteenth century by the French philosopher of German origin Paul Henri Holbach (1723-1789). He argued that an interest is an object with which each person associates (depending on the temperament of his or her own actions) the idea of happiness. In other words, interest is what each of us considers necessary for personal happiness. According to the theorist, interest is the only and ultimate motive for all actions, and human behavior is subject to the «law of interests». In addition to P. A. Holbach, this position is also present in the works of K. A. Helvetius and D. Diderot, who substantiated the theory of interests by comparing them to a magnet that «attracts» to active activity and organizes the social system. In particular, C. A. Helvetius (1715-1771) argued that if the physical world is subject to the law of motion, the spiritual world is equally subject to the law of interest. Interest is an «all-powerful magician» that changes the essential appearance of any object in the eyes of everyone [7, p. 78-79].

Since the nineteenth century, scholars, including I. Kant, G. W. F. Hegel, K. Marx and others, have been actively analyzing the essence and relationship of private and public interests in concepts and theories. For example, I. Kant

(1724-1804) first emphasized that only rational beings – people – have interests, and also distinguished between the concepts of needs and interests [8, p. 9-10]. At the same time, studying history, G. W. F. Hegel (1770-1831) noted that people's actions stem from their needs, passions, and interests, and only these play a major role. The objective basis of interest is not historical necessity, not the development of social production and various forms of social relations, but the need for an absolute idea reflected in the sphere of spirit. G. W. F. Hegel formulated his key provisions on interest in the doctrine of the relationship between civil society and the state. According to him, civil society is a «battlefield» of individual and private interests, an «arena» where they clash. The state has a public interest, while civil society has an individual interest. Moreover, civil society harmonizes the interests of its members, endowing them with the character of generality [5, p. 225].

Thus, a certain peculiarity of philosophical research is the awareness of interest as a universal category, and also the lack of attention to the study of the problems of sectoral, inter-sectoral, specialized areas of cognition of the nature of private and public interests in law. With regard to certain issues of the latter's essence, the literature has formed a number of scientific positions of the philosophical level of knowledge, which together constitute a rather diverse palette of discourses combining elements of historical, traditional and modern progressive thinking, sometimes prescribed from other philosophical and legal schools and studies [4, p. 17].

The study of interest as a legal category was initiated in German law. Professor Rudolf von Hiering (1818-1892) is considered to be the founder of the «jurisprudence of interests». The scientist convincingly proved the decisive role of private interests of free citizens in the formation of Roman law. He tried to combine political and legal and psychological and sociological concepts, realizing objective law as a reflection of the general interests, and subjective law as a legitimate interest [2, p. 10].

The topic of understanding the nature of private and public interests was not left without attention of pre-revolutionary scholars, including K. Nevolin, L. Petrazhytsky, M. Rennenkampf, V. Solovyov, B. Chicherin, and G. Shershenevych. They continued the discussion on the harmonious combination of private and public interests in law. For example, K. O. Nevolin (1806-1855) proved that the sharp opposition of private (individual) and public (general) interests was the reason for the fall of the Roman Empire. This argumentation of the importance of interests for the development of the state and law was made long before the publication of the work of the German researcher R. Jering on the purpose in law. However, unlike R. Hiering, who discusses the existence of public interests in public law and private interests

in private law, Professor K. Nevolin argues that the entire system of law is marked by the opposition of public and private interests. That is, in both private and public law there is a combination of public and private interests, a set of elements of public and private law [1, p. 29].

In our opinion, a new and promising area of study of the category of interest, its place and role in modern society, and the correlation between private and public interest has been the scientific research of leading legal experts from Poland and Ukraine, set out in the joint monograph «The Concept of Interest in Legal Sciences, Laws and Courts of Poland and Ukraine». In addition, the study of the nature of private and public interests is now recognized as a key task of a number of thematic scientific conferences.

So, based on the above, we can summarize the following. The concept of «interest» is systematically studied by representatives of legal science, as well as by specialists in related fields of humanitarian knowledge. The continued interest in this subject of scientific research can be explained by the significant role of interest in the system of organization of social life, as well as by the importance of the tasks set before the legal community to build state legal institutions and ensure the harmonious development of society. In view of this, the issue of the essence of private and public interests in law is historically determined.

References

1. Banchuk O. A. (2008). Publichne i pryvatne pravo: istoriia ukrainskykh vchen ta suchasnist [*Public and private law: history of Ukrainian teachings and modernity*]. Kyiv: Konus-Yu. (in Ukrainian)

2. Venediktova I. V. (2011). Metodolohichni zasady okhoroniuvanykh zakonom interesiv u pryvatnomu pravi [*Methodological principles of legally protected interests in private law*]. Kharkiv: Novye Slovo. (in Ukrainian)

3. Vinnyk O. M. (2003). Publichni ta pryvatni interesy v hospodarskykh tovarystvakh: problemy pravovoho zabezpechennia [*Public and private interests in business partnerships: problems of legal security*]. Kyiv: Atika. (in Ukrainian)

4. Gusarev S. D. (2005). Yurydychna diialnist: metodolohichni ta teoretychni aspekty [*Legal activity: methodological and theoretical aspects*]. Kyiv: Znannya. (in Ukrainian)

5. Demydenko G. G. (2012). Istoriia vchen pro pravo i derzhavu: kurs lektsii [*History of teachings on law and state*]. Kharkiv: Pravo. (in Ukrainian)

6. Istoriia vchen pro pravo i derzhavu : khrestomatiia dlia yuryd. vyshchykh navch. zakl. i f-tiv. (2005). [*History of teachings about law and state: a textbook for legal higher education institutions and faculties*] Edited by G. G. Demydenko. 3rd ed., additional. Kharkiv: Pravo. (in Ukrainian)

7. Trofanchuk G. I. (2004) Istoriia vchen pro derzhavu ta pravo: navch. posib. dlia dystants. navch. [*History of teachings about the state and law: a teaching aid for distance learning*] Kyiv: University of Ukraine. (in Ukrainian)

8. Khomitska Z. M. (2008) Slovnyk latynskykh yurydychnykh vysloviv. [*Dictionary of Latin Legal Expressions*]. 3rd ed. Kharkiv: Pravo. (in Ukrainian)

УДК 341.4:342.7

Кузенко У.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3978-5007
Филипчук А.,
студентка ІІ курсу спеціальності «Право»,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ШПИГУНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ВИПАДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Російсько-українська війна, що триває з 2014 року та набула нового масштабу з початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, продемонструвала багатогранність сучасних загроз національній безпеці. Одним із ключових елементів гібридної агресії стало шпигунство – приховане збирання стратегічної інформації, вербування агентів впливу та дестабілізація державних інституцій. У контексті сучасної війни шпигунство набуває особливо небезпечного характеру, оскільки поєднується з інформаційними операціями, кібератаками та іншими формами підривної діяльності. Проблематика викриття та нейтралізації шпигунської діяльності є критично важливою не лише для збереження суверенітету України, але й для зміцнення безпеки демократичного світу загалом. Саме тому аналіз російського шпигунства на тлі російсько-української війни є надзвичайно актуальним та потребує детального вивчення. Метою дослідження є аналіз основних напрямів, методів і форм діяльності російських шпигунів у контексті російсько-української війни.

Поняття шпигунства у міжнародному праві визначається як таємне здобуття інформації політичного, військового або економічного

характеру з метою передачі третій стороні без згоди власника цієї інформації. Гаазька конвенція 1907 року про закони та звичаї війни на суходолі в статті 29 визначає шпигунів як осіб, що діють таємно або під фальшивим приводом у районі військових дій для отримання інформації [1].

Розвідувальна діяльність Росії проти України здійснюється через три основні відомства: Службу зовнішньої розвідки (СЗР), Головне управління Генштабу ЗС РФ (ГУ, колишнє ГРУ) та Федеральну службу безпеки (ФСБ). За оцінками експертів естонської служби зовнішньої розвідки, ці структури мають чіткий розподіл функцій, хоча часто діють у координації, особливо на українському напрямку [2]. З початком повномасштабного вторгнення стратегічними цілями російської розвідки стали збір інформації про військовий потенціал України, виявлення маршрутів постачання західної зброї, підготовка диверсій та поширення дезінформації серед населення.

Спостереження за діяльністю російських розвідувальних служб дозволяє стверджувати, що їхня активність значно еволюціонувала порівняно з радянським періодом. Якщо за часів Холодної війни основний акцент робився на довгостроковому проникненні у державні структури іноземних країн, то сьогодні спостерігається поєднання класичних методів шпигунства із сучасними технологіями, зокрема кібератаками, інформаційними операціями та використанням соціальних мереж. Така трансформація відображає адаптацію розвідувальних служб до сучасних реалій інформаційного суспільства.

Російські спецслужби використовують різноманітні форми прикриття для своїх агентів, що дозволяє їм діяти непомітно і тривалий час. Найефективнішим залишається дипломатичне прикриття – використання посольств і консульств як баз для розвідувальної діяльності. За даними естонської розвідки, до третини російського дипломатичного корпусу за кордоном складають офіцери розвідки або їхні помічники [2]. Дипломатичний статус надає їм імунітет від кримінального переслідування, що робить цей вид прикриття особливо цінним.

Не менш популярними є журналістське та академічне прикриття. Аналіз діяльності російських державних медіа демонструє, що їхні «журналісти» часто з'являються в гарячих точках безпосередньо перед військовими операціями Росії, що свідчить про координацію з військовим командуванням. Щодо академічного прикриття, російські спецслужби активно використовують університети для вербування

агентів і збору розвідданих, особливо в галузях кібербезпеки та військових технологій [3].

Варто відзначити, що після розпаду СРСР Росія не лише зберегла, але й розвинула систему підготовки нелегальної розвідки агентів з фальшивими біографіями та документами, які роками живуть під прикриттям. Така система, попри її високу вартість і складність, дозволяє Кремлю мати довгострокові інструменти впливу в інших країнах. Характерним прикладом став випадок Пабло Гонсалеса (справжнє ім'я Артем Долгопятов), якого у 2023 році звинуватили у шпигунстві на користь Росії в Польщі [4]. Він під виглядом іспанського журналіста збирав інформацію про військову допомогу Україні.

З початком повномасштабного вторгнення діяльність російських розвідників в Україні набула нових форм. Основним напрямком стало проведення розвідувально-диверсійних операцій виявлення та передача координат військових об'єктів для подальших ракетних ударів. У серпні 2022 року СБУ повідомила про викриття агентурної мережі, що працювала на ГУР РФ і передавала координати енергетичних об'єктів для російських ракетних ударів. Іншим важливим напрямком є проникнення у військові та правоохоронні структури. В січні 2023 року СБУ викрила мережу російських шпигунів, до якої входили співробітники українських спецслужб та правоохоронних органів, що передавали інформацію про плановані військові операції [5]. Ця ситуація демонструє глибину проникнення російської агентури в українські державні структури, що частково пояснюється спільним радянським минулим і тривалими зв'язками між спецслужбами двох країн до 2014 року.

Особливістю розвідувальної діяльності РФ під час війни стало використання «сплячих агентів» – осіб, завербованих задовго до початку повномасштабного вторгнення, які активувалися за спеціальним сигналом [6]. Така тактика робить виявлення шпигунів особливо складним завданням і вимагає постійної пильності контррозвідувальних служб.

Аналізуючи проблему російської шпигунської діяльності, необхідно відзначити і юридичний аспект. Діяльність російських розвідувальних служб порушує численні норми міжнародного права, зокрема Віденську конвенцію про дипломатичні зносини 1961 року, яка забороняє дипломатам втручатися у внутрішні справи держави перебування [7]. Також порушується принцип невтручання у внутрішні справи, закріплений у Статуті ООН [8], та зобов'язання поважати суверенітет і територіальну цілісність України відповідно до Будапештського меморандуму 1994 року [9].

Розглядаючи масштаби розвідувальної діяльності РФ проти України, можна стверджувати, що вона виходить за межі «звичайної» розвідувальної роботи, яку в той чи інший спосіб ведуть усі держави. Російські спецслужби не обмежуються збором інформації, а активно беруть участь у підготовці та проведенні диверсій, терористичних актів, інформаційних операцій, спрямованих на підрив державності України. Таким чином, розвідка стає не просто інструментом отримання інформації, а й активним учасником бойових дій.

Особливу небезпеку становить трансформація методів вербування громадян України. Якщо раніше перевага надавалася ідеологічній мотивації або матеріальному заохоченню, то в умовах війни значно посилилося використання примусу, шантажу, погроз рідним, особливо на тимчасово окупованих територіях. Це створює значні виклики для контррозвідувальних органів, оскільки потребує не лише виявлення завербованих осіб, але й розробки механізмів їх захисту та реабілітації.

Дослідження діяльності російських шпигунів у контексті російсько-української війни дозволяє зробити висновок про системне використання Росією розвідувальних служб як інструменту гібридної війни. Методи прикриття, тактики вербування і використання агентів впливу, проведення розвідувально-диверсійних операцій та інформаційно-психологічних кампаній інтегровані в загальну стратегію РФ щодо України.

Особливо небезпечними аспектами російської розвідувальної діяльності є використання дипломатичного прикриття для ведення підривної роботи, створення агентурних мереж серед представників правоохоронних органів, проведення диверсій проти об'єктів критичної інфраструктури та використання психологічних операцій для дестабілізації ситуації. Вивчення досвіду протидії російській розвідці в умовах війни має важливе значення не лише для України, але й для інших країн, особливо колишніх республік СРСР та держав Східної Європи, які також можуть стати об'єктами агресії РФ. Розуміння методів і тактик російських шпигунів дозволяє розробляти більш ефективні механізми захисту національної безпеки та протидії зовнішнім загрозам.

На основі проведеного дослідження можна запропонувати низку рекомендацій щодо протидії російській шпигунській діяльності. По-перше, необхідно посилити міжнародну координацію у сфері контррозвідки, оскільки російські спецслужби часто використовують території третіх країн для підготовки та проведення операцій. По-друге, важливим є розвиток технічних засобів контррозвідки, особливо у сфері кібербезпеки та захисту комунікацій. По-третє, необхідно проводити

систематичну роботу з підвищення обізнаності населення щодо методів вербування та ознак шпигунської діяльності.

Список використаних джерел:

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

2. Valisluureamet (Estonian Foreign Intelligence Service). International Security and Estonia 2023: Covers used by Russian intelligence services. URL: https://raport.valisluureamet.ee/2023/en/4-russian-special-services/4-1-covers-used-by-russian-intelligence-services/ (дата звернення: 26.04.2025).

3. Reynolds J., Watling J. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022. Royal United Services Institute (RUSI). URL: https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-russias-unconventional-operations-during-russo-ukrainian-war-february-2022 (дата звернення: 26.04.2025).

4. Гонсалес П. Російські шпигуни в Європі. URL: https://babel.ua/texts/111757-rosiyskiy-shpigun-pronik-v-otochennya-navalnogo-zvabiv-donku-nyemcova-i-tovarishuvav-z-yashinim-vidayuchi-sebe-za-ispanskogo-zhurnalista-yak-svit-loviv-yogo-ta-ne-spiymav-velika-istoriya (дата звернення: 26.04.2025).

5. СБУ викрила мережу шпигунів РФ, до якої входили співробітники спецслужб України. URL: https://militarnyi.com/uk/news/sbu-vykryla-merezhu-shpyguniv-rf-do-yakoyi-vhodyly-spivrobitnyky-spetssluzhb-ukrayiny/ (дата звернення: 26.04.2025).

6. Військовий експерт розповів про “сплячих агентів” і помсту від Росії. URL: https://www.galychyna.fm/articles/vijskovij-ekspert-rozpoviv-pro-splyachih-agentiv-i-pomstu-vid-rosiyi (дата звернення: 26.04.2025).

7. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1964. № 18. Ст. 199.

8. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. *Відомості Верховної Ради України*. 1945. № 1. Ст. 2.

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 26.04.2025)

УДК 342.4

Данилець В., Олеськів Р.,
студенти IV курсу спеціальності «Право»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Кузик Вікторія,
викладач кафедри права та публічного управління,
доктор філософії в галузі права,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Конституційна юстиція в Україні є ключовим елементом гарантування верховенства Конституції та прав і свобод людини. Основним органом конституційної юрисдикції виступає Конституційний Суд України (КСУ), який здійснює перевірку законів та інших нормативно-правових актів на відповідність Конституції. У сучасних умовах інтеграції України в європейський правовий простір значення конституційної юстиції зростає, адже вона покликана зміцнити демократичні інститути та правопорядок. Водночас діяльність КСУ супроводжується численними проблемами, серед яких найбільш гостро постають питання незалежності, прозорості, довіри та ефективності.

Становлення конституційної юстиції в Україні бере свій початок із 1996 року, коли було ухвалено Конституцію та створено Конституційний Суд України. Його діяльність спочатку орієнтувалася на забезпечення стабільності конституційного ладу [2].

У 2016 році проведено реформу конституційної юстиції у контексті імплементації європейських стандартів, яка передбачала оновлення суддівського корпусу, покращення процедур добору суддів, а також посилення ролі Конституційного Суду в системі стримувань і противаг. Водночас у 2020–2021 роках в Україні виникла конституційна криза, коли КСУ скасував низку норм антикорупційного законодавства. Це спричинило критику з боку міжнародних партнерів (ЄС, МВФ) та суспільства, оскільки поставило під сумнів реформи у сфері правопорядку та боротьби з корупцією [1].

Незважаючи на певний прогрес, у діяльності КСУ залишаються суттєві проблеми. Однією з найбільш серйозних є питання незалежності суддів від політичного впливу. Процедура призначення суддів КСУ, яка передбачає вирішальну роль Верховної Ради та Президента, фактично

відкриває можливості для політизації суду. Це підриває його авторитет і довіру суспільства. На додачу, законопроєкти на кшталт №4433-IX, які пропонують спрощений механізм добору суддів, ще більше посилюють ризик політичного тиску [4].

Низький рівень суспільної довіри через корупційні ризики. Згідно з соціологічними дослідженнями, довіра до судової системи загалом (включно з КСУ) залишається низькою, що лише незначно покращилось після реформ. У свою чергу, рішення КСУ 2020 року, яким було скасовано низку антикорупційних положень, поставило під загрозу зусилля держави у сфері боротьби з корупцією та прозорістю [5].

Сьогодні ми спостерігаємо відсутність чіткого етичного кодексу та належної системи самоконтролю суддів КСУ. Хоча у 2025 році тривало обговорення Кодексу етики, проте на практиці відсутній ефективний механізм перевірки дотримання цих норм та притягнення до відповідальності.

Незважаючи на проблеми, конституційна юстиція в Україні має значний потенціал для розвитку. Передусім необхідно вдосконалити законодавче регулювання діяльності КСУ. Доцільно забезпечити прозорі та незалежні процедури добору суддів із залученням представників громадськості та міжнародних експертів. Це сприятиме підвищенню довіри до інституції та зменшить ризики політизації [7].

Крім того, важливо завершити розробку та імплементацію Кодексу етики суддів Конституційного Суду. Він має передбачати дієві механізми контролю за дотриманням професійної етики та можливість притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Такий крок допоможе уникнути конфлікту інтересів і підвищить авторитет КСУ.

Особливої уваги потребує також відкритість та комунікація Конституційного Суду з громадянами. Публічність розгляду справ, активна комунікація через офіційний вебсайт, соціальні мережі та ЗМІ сприятимуть кращому розумінню ролі КСУ та його рішень у суспільстві.

Також перспективним є посилення співпраці Конституційного Суду України з міжнародними інституціями, такими як Венеційська комісія, Європейський суд з прав людини, Конституційні суди інших країн. Такий обмін досвідом дозволить запозичити найкращі практики та підвищити професіоналізм суддів [6].

Розвиток академічних досліджень у галузі конституційної юстиції, залучення науковців та експертів до обговорення актуальних проблем сприятимуть формуванню нової правової культури та удосконаленню інституту конституційного контролю.

Список використаних джерел:

1. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: https://zakon.rada.gov.ua

2. Конституція України від 28 червня 1996 №254/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua

3. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень–жовтень 2022 р.): результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 22 вересня по 1 жовтня 2022 року. URL: https://razumkov.org.ua

4. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо уточнення процедур конкурсу на посаду судді та відрядження судді. URL: https://zakon.rada.gov.ua

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України "Про запобігання корупції", Кримінального кодексу України. Справа № 1-24/2020(393/20). м. Київ, 27 жовтня 2020 року. № 13-р/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua

6. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: монографія. Київ: КНТ, 2022. 246 с.

7. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); / редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с.

УДК 343.13

Лотоцький М.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права та
публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
Огерук І.С.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та
публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ З УРАХУВАННЯМ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України основними засадами судочинства, крім іншого, є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 392 КПК України, в апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а саме:

1) вироки, крім випадків, передбачених ст. 394 КПК України;

2) ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру;

3) інші ухвали у випадках, передбачених цим Кодексом [2].

Судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об’єктивно з’ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 цього Кодексу (ч. 1, 3 ст. 370 КПК України) [2]. Положення ст. 370 КПК України розповсюджуються на здійснення правосуддя судами трьох інстанцій.

Ч. 1, 2 ст. 23 КПК України передбачено, що суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим

Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом [2].

Що стосується розгляду кримінальної справи апеляційним судом, то ст. 404 КПК України передбачено межі перегляду судом апеляційної інстанції поданих сторонами апеляційних скарг, зокрема:

- вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення;

- за клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується [2].

Згідно з ч. 1 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом, а також забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, передбачений процесуальним законодавством [6].

Із змісту засад безпосередності дослідження доказів судом апеляційної інстанції вбачається, що засада безпосередності дослідження доказів відрізняється від змісту цієї засади в суді першої інстанції. Особливістю є те, що суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги, відповідно, судом апеляційної інстанції не мають бути порушені принципи змагальності та диспозитивності.

Чинним законодавством передбачено, що тільки за клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження

таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується (ч. 3 ст. 404 КПК України) [2].

У Постанові Верховного Суду від 27 червня 2019 року, справа № 235/6552/15-к, колегія суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) вказала, що відповідно до ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо, і не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах та документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

При цьому, з огляду на принцип безпосередності дослідження доказів апеляційний суд не вправі дати їм іншу оцінку, ніж ту, яку дав суд першої інстанції, якщо ці докази не були досліджені при апеляційному перегляді вироку.

ККС ВС дійшов висновку, що в цьому кримінальному провадженні була порушена засада безпосередності дослідження доказів. Недотримання її судом, якщо виходити зі змісту ч. 2 ст. 23 та ст.ст. 86, 94 КПК України, означає, що докази, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані допустимими і враховані при постановленні судового рішення судом [3].

У Постанові ККС ВС, справа № 382/1058/15-к від 19 березня 2019 року, постановив, що за відсутності клопотання про дослідження доказів апеляційний суд не вправі за своєю ініціативою досліджувати докази. Таке розуміння випливає з правових позицій ЄСПЛ, викладених у рішеннях у справах: від 13 січня 2005 року «Капо проти Бельгії», від 24 листопада 2000 року «Дактарас проти Литви», від 9 листопада 2006 року «Білуха проти України» про безсторонність суду за об'єктивним критерієм, а також про обов'язок несення тягаря доказування сторонами та обов'язок забезпечення рівності сторін (п. 61 рішення ЄСПЛ від 27 березня 2007 року у справі «Талат Тунч проти Туреччини»). Відповідно до змісту кримінального процесуального закону, суд апеляційної інстанції покликаний не стільки самостійно встановити обставини кримінального провадження, скільки перевірити й оцінити правильність їхнього встановлення судом першої інстанції, точність та відповідність застосування ним норм матеріального й процесуального закону, справедливість призначеного заходу кримінально-правового впливу, а також безпомилковість вирішення інших питань, що підлягають з'ясуванню при ухваленні судового рішення. Також необхідно наголосити, що положення ч. 1 ст. 404 КПК ґрунтуються на принципі

римського права tantum devolutum quatum appellatum («скільки скарги – стільки рішення»). Іншими словами, на відміну від суду першої інстанції, апеляційний суд здійснює перегляд вироку суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Тому повноваження суду апеляційної інстанції стосовно дослідження доказів визначаються переглядом кримінального провадження в межах вимог апеляційної скарги з урахуванням змісту ч. 2 ст. 404 КПК. Отже, відсутність клопотання про дослідження доказів не зумовлює обов'язку апеляційного суду повторно досліджувати обставини, установлені під час кримінального провадження, та передумов для здійснення судом свого права дослідити нові докази за наявності умов, установлених ч. 3 ст. 404 КПК України [4].

У висновках ВС ККС у справі № 462/3571/14-к від 12.08.2020 р. зазначено, що апеляційний суд не вживав заходів для виклику свідків та не допитав їх під час апеляційного перегляду, безпосередньо не дослідив ці докази. Таким чином, порушивши принцип безпосередності дослідження доказів, апеляційний суд дав іншу оцінку, ніж суд першої інстанції, показанням свідків, чим не дотримався вимог ст. 23 КПК, що є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону. Зазначене свідчить про відсутність в апеляційного суду належних підстав для обґрунтування висновку про відсутність у діях ОСОБА_1 складу інкримінованого кримінального правопорушення, що призвело до неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність через відсутність підґрунтя для правильної кваліфікації вчиненого ОСОБА_1 діяння».

Виходячи з принципу безпосередності дослідження доказів, апеляційний суд не може дати їм іншу оцінку, ніж та, яку дав суд першої інстанції, якщо їх не було досліджено під час апеляційного розгляду справи (абз. 2 п. 5 постанови пленуму ВСУ № 1 від 15.05.2006 р. «Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку») [5].

Згідно з чинним законодавством суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги та зобов’язаний повторно дослідити обставини, установлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції:

- неповністю або з порушеннями;

- може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно, якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження подавали клопотання під час розгляду в суді першої інстанції і судом було відмовлено в клопотанні;

-якщо відомості (докази) стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується.

За відсутності клопотань про повторне дослідження доказів чи нових доказів, які не були відомі стороні кримінального провадження, апеляційний суд постановляє рішення за наявність доказів, які є в матеріалах кримінальної справи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 25.04.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 28.04.2025).

3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду справа № 235/6552/15-к від 17.06. 2019 року. *Протокол UA*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_27_06_2019_roku_u_spravi_235_6552_15_k/ (дата звернення: 28.04.2025).

4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду справа № 382/1058/15-к від 19 березня 2019 року. *ipLex*. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=80681508&red=100003465e866905c8efdef3ecf0cc1e5a1317&d=5 (дата звернення: 27.04.2025).

5. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 462/3571/14-к від 12.08.2020 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91010393 (дата звернення: 26.04.2025).

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31, ст. 545. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 27.04.2025).

УДК 342.1

Луцький А.І.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: ID 0000-0001-9850-9128

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення росії стало важливим чинником, що призвело до трансформації правової ідеології України. Одночасно слід вказати на паралельний вплив внутрішніх і зовнішніх чинників трансформації правової ідеології. Потужним внутрішнім чинником, що диктує перегляд правових принципів та механізмів задля гарантування безпеки держави і громадян, виступає саме режим воєнного стану. Зокрема, виникла потреба перебудувати систему влади, тимчасово обмежити певні права і свободи та запровадити надзвичайні правові заходи для охорони правопорядку. Паралельно діють зовнішні чинники: міжнародні зобов'язання України, тиск світового співтовариства щодо додержання гуманітарного права, а також стратегічний курс на євроінтеграцію, що вимагає адаптації законодавства до європейських стандартів.

Фундаментом правової ідеології України закономірно є конституційні принципи (суверенітет народу, демократія, верховенство права), однак їх реалізація в умовах війни зазнає змін. Так, відповідно до Конституції, в Україні запроваджено воєнний стан, що дозволяє тимчасово обмежувати окремі права громадян з метою забезпечення національної безпеки. Саме під впливом війни Україна офіційно змушена була відступити від дотримання низки зобов'язань, визначених Європейською конвенцією з прав людини – зокрема щодо права приватності, свободи вираження, мирних зібрань, пересування тощо [4].

Водночас Конституція містить перелік прав, які не підлягають обмеженню навіть у воєнний час (рівність, право на життя, гідність та ін.), що підкреслює пріоритетність базових цінностей [1]. Отже, основні конституційні принципи адаптуються до екстремальних умов, що виникли в умовах війни. Держава закономірно посилює централізацію управління (створено військові адміністрації) та зосереджується на

функціях оборони і підтримання порядку, але декларує вірність засадничим правам і свободам.

Війна породила розвиток спеціального військового права та зумовила корективи кримінального права. Після 22 лютого 2022 року було прийнято низку актів воєнного часу (закон про правовий режим воєнного стану, укази про мобілізацію тощо), що визначають повноваження влади та регулюють мобілізаційні процеси. Кримінально-правова політика також оперативно відреагувала на виклики агресії. До Кримінального кодексу введено нові склади злочинів – колабораціонізм, пособництво агресору, виправдовування агресії тощо. Також посилено відповідальність за воєнні злочини, мародерство та інші правопорушення воєнного часу [2, с. 303].

Українські суди вже розглядають справи проти російських військових за злочини війни, утверджуючи принцип невідворотності покарання навіть в умовах триваючого конфлікту.

Права людини під час війни потребують делікатного балансу з вимогами безпеки. На практиці це означає тимчасове звуження деяких громадянських прав через воєнну необхідність при збереженні ядра фундаментальних свобод. Держава повинна дотримуватися міжнародного гуманітарного права і мінімізувати шкоду цивільним – ця умова стала важливою частиною правової ідеології України, особливо на контрасті з ворогом, що грубо порушує гуманітарні норми. Суспільство усвідомило цінність прав людини ще гостріше: захист життя і безпеки мирних мешканців проголошено серед головних цілей оборони. Одночасно слід констатувати, що серед науковців тривають дискусії щодо меж обмежень прав. Правозахисники закликають удосконалити законодавство, щоб заходи проти колаборантів та інших загроз не порушували основоположних гарантій [3].

Отже, війна примушує переосмислити співвідношення між безпекою і свободою, але права людини залишаються наріжним каменем правової ідеології, нехай і з тимчасовими винятками на період бойових дій.

Вивчаючи трансформацію правової ідеології в умовах війни, варто проаналізувати й досвід інших держав, які також стали жертвою військової агресії. Досвід інших держав, зокрема Ізраїлю, підтверджує схожі трансформації правової ідеології під час війни. Ізраїль фактично перебуває у режимі надзвичайного стану з моменту заснування через постійні воєнні загрози. Така ситуація стала приводом того, що уряд держави наділений широкими, додатковими повноваженнями для забезпечення безпеки (превентивні затримання, цензура тощо), хоча

демократичні інститути й суди намагаються втримати баланс із правами людини. Так само й європейські країни після Другої світової війни переосмислили правові цінності, зробивши акцент на верховенстві права, недопущенні тоталітаризму та захисті прав людини. Як наслідок, створено міжнародні механізми (Рада Європи, Європейська конвенція з прав людини), покликані запобігти повторенню воєнних злочинів і масових порушень прав. Україна, обороняючи власну державність і європейські демократичні цінності, також коригує свої правові зобов'язання. Зокрема, ратифіковано Римський статут Міжнародного кримінального суду, що підтвердило намір притягати воєнних злочинців до відповідальності разом із міжнародною спільнотою.

Таким чином, сучасна війна спричинила глибоку трансформацію правової ідеології України – від адаптації конституційних принципів і кримінальної політики до переоцінки пріоритетів у сфері прав людини та зміцнення орієнтації на глобальні стандарти права, що покликано забезпечити перемогу правосуддя й справедливості навіть у найважчих випробуваннях.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution

2. Письменський Є. Формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Університет Короля Данила, 2024. Вип. 17(29). С. 300-310.

3. Україна: Недосконаліть окремих положень законодавства про відповідальність за колабораційну діяльність. Human Rights Watch, 2024. URL: https://www.hrw.org/uk/news/2024/12/05/ukraine-flawed-legislation-collaboration

4. Чому Україна відмовилася від деяких своїх зобов'язань перед Радою Європи? Україна-Світ. 2024. URL: https://ukraineworld.org/en/articles/analysis/derogate-obligations-council-europe#:~:text=,of%20the

УДК 342.1

Луцький М.І.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Категорія державного суверенітету займає центральне місце у політико-правовій теорії та практиці державотворення. Її ґенеза сягає європейської правової традиції XVI ст., коли, на тлі занепаду феодальної системи й консолідації централізованих держав, виникла потреба в теоретичному обґрунтуванні верховної влади. Одним із перших системне визначення суверенітету дав Ж. Боден, який пропонував розуміти його як абсолютну, неподільну та невідчужувану владу, незалежну від будь-яких зовнішніх чинників. Цей підхід став засадничим для формування уявлень про суверенну державу нового часу.

Подальша еволюція поняття суверенітету відбувалася під впливом ідей Просвітництва, конституціоналізму та теорії народного суверенітету. Так, Т. Гоббс, спираючись на концепт суспільного договору, стверджував, що особи, задля забезпечення безпеки, добровільно делегують свою волю суверену.

Ж.-Ж. Руссо, навпаки, наголошував, що джерелом суверенітету є виключно народ як носій вищої влади [3, с. 12]. Отже, суверенітет поступово набув двовимірного змісту – як внутрішня компетенція держави щодо встановлення та реалізації публічної влади на своїй території та як її зовнішня незалежність і рівноправність у міжнародному співтоваристві.

В українській політико-правовій думці концепт суверенітету розвивався в контексті боротьби за національну самобутність та державну самостійність. Від давніх традицій державотворення Київської Русі та Галицько-Волинської держави, через автономістські прагнення Гетьманщини до національного руху XIX ст., ідея самоврядування поступово оформлювалась у концепцію національного територіального суверенітету. Вперше у правовій формі потреба створення незалежної української держави була обґрунтована в працях Ю. Бачинського «Україна irredenta» (1895 р.) та М. Міхновського

«Самостійна Україна» (1900 р.). В обох випадках мова йшла про потребу об'єднання українських земель на засадах етнічної й територіальної єдності. Згодом ця концепція стала ідеологічним фундаментом для подальших державно-правових актів періоду Української революції 1917–1921 рр.

Однак тільки з проголошенням Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р., а згодом – Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., суверенітет отримав нормативне визнання як фундаментальний принцип конституційного ладу. У статті 1 Конституції України 1996 року закріплено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Суверенітет трактується як повнота владних повноважень держави всередині країни та її зовнішня незалежність. Водночас згідно зі статтею 5 Конституції, носієм суверенітету є народ України [1].

Сучасна доктрина суверенітету дедалі більше відходить від концепту абсолютизму. У правовій державі суверенітет означає не лише верховенство влади, а й її легітимність, що ґрунтується на демократичних виборах, дотриманні прав людини та принципі поділу влади. У зовнішньому аспекті держава вважається суверенною, якщо вона бере участь у міжнародних зносинах як рівноправний суб’єкт та виконує свої міжнародно-правові зобов’язання [2, с. 9].

Особливий виклик для ідеї суверенітету становить сучасна глобалізація. Участь у наднаціональних об’єднаннях, зокрема Європейському Союзі, передбачає добровільне делегування частини суверенних повноважень. У теорії це тлумачиться як поділений або кооперативний суверенітет, де держава зберігає базові атрибути суверенітету (територіальна цілісність, правотворча компетенція), але функціонує в умовах спільних правил. Це обмеження є взаємним і компенсується вигодами колективної безпеки, ринку та політичної ваги в глобальному світі.

Однак повномасштабна збройна агресія росії проти України у 2022 р. продемонструвала вразливість міжнародного правопорядку. Принцип суверенітету, який формально гарантується Статутом ООН та низкою міжнародних актів, виявився нездатним самостійно зупинити акт агресії. Попри це, Україна змогла мобілізувати підтримку міжнародної спільноти, що підтверджує важливість суверенітету як об’єднувального принципу міжнародного права. Інституційні механізми, зокрема рішення Міжнародного Суду ООН, розслідування Міжнародного кримінального суду, резолюції Генеральної Асамблеї ООН, свідчать про намагання цивілізованого світу відновити справедливість.

Український досвід боротьби за суверенітет показує, що в умовах воєнної агресії захист суверенітету потребує не лише політичної волі, а й юридичного забезпечення, зокрема системи міжнародних гарантій, правової відповідальності за агресію та злочини проти людяності. Це створює підґрунтя для оновлення міжнародно-правової доктрини суверенітету, з урахуванням реалій XXI ст., в яких держави мають не лише права, але й обов'язки щодо дотримання міжнародного миру, прав людини та територіальної недоторканності інших держав.

Таким чином, державний суверенітет постає як багатовимірна правова категорія, що пройшла складну еволюцію: від абсолютної монархічної влади до демократичного народного суверенітету, від ізоляціоністської незалежності до інтегрованої взаємозалежності. В українському контексті суверенітет має особливу цінність – як символ державності, чинник національної єдності та передумова міжнародної суб'єктності. Його захист – це не лише обов'язок держави, а й вираз політичної зрілості та історичної відповідальності народу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution.

2. Скрипнюк О. В. Державний суверенітет: ґенеза доктрини та визначення поняття (частина друга). *Публічне право*. 2013. № 3. С. 6-13.

3. Скрипнюк О. В., Крусян А. Р. Концепт «державний суверенітет» у класичних західних теоріях. *Альманах права*. 2021. Вип. 12. С. 11-19.

УДК 340. 12

Луцький Р.П.,
доктор юридичних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9558-3699

ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СЬОГОДЕННЯ

Політика національної безпеки – діяльність органів державної влади та державного управління, суспільних і інших організацій і об'єднань, спрямована на організацію оптимального управління загрозами та небезпеками з метою виявлення загроз та небезпек

національним інтересам, визначення стратегічних завдань по забезпеченню національної безпеки, удосконалення системи забезпечення національної безпеки, її сил та засобів, створення мобілізаційних ресурсів і визначення порядку їх розгортання [2].

Без ясного усвідомлення того, що являє собою соціальна природа поняття «безпека», які її джерела, рушійні сили, цілі, неможлива подальша діяльність із забезпечення безпеки. Не випадково з найдавніших часів кращі уми людства б'ються над вирішенням завдань для стабільного суспільства, про природу загроз безпеці та шляхи їх подолання.

Прагнення до безпеки стало однією із спонукальних причин об'єднання древніх людей в суспільство. Інтенсивність і масштаби цієї потреби постійно зростали: безпека, від зародження цивілізації виступала найголовнішою метою діяльності окремих індивідуумів, а в подальшому – всього суспільства і держави. Так, необхідність особистої і майнової безпеки викликає до життя державу, в цій необхідності держава знаходить найголовніше роз'яснення свого існування, вона ж вказує державі основну її мету і призначення.

Це ж стверджував і Сократ ще за 400 років до нашої ери, говорячи про необхідність захисту держави, як про одну із спонукальних причин його створення, оскільки без забезпечення безпеки всяка людська діяльність виявляється безцільною [3]. Тому вивчення проблем національної безпеки в порівнянні з іншими напрямками пізнання більшою мірою відповідає і сприяє розумінню суспільства як єдиного, нерозривного цілісного організму. Саме ця обставина, з одного боку, пояснює величезну складність пізнання проблем забезпечення безпеки і слабку розробленість багатьох її теоретичних і практичних аспектів, а з іншого боку, породжує такий високий інтерес до проблем безпеки з боку мало не всіх галузей науки, в першу чергу суспільних.

У наших же теорії і практиці проблема розвитку людини і суспільства, на жаль, розглядається у відриві від проблем безпеки. В результаті досі розвиток і безпеку представляють у вигляді незалежних, паралельних, непересічних напрямків людської діяльності.

Іншою важливою особливістю в розумінні відносин між розвитком і безпекою є ненавмисне, а частіше продумане і цілеспрямоване змішання або підміна цих понять. Об'єктивна основа для цього є: багато завдань, що стоять перед нашою країною в області суспільного розвитку і в галузі забезпечення безпеки, часто близькі і схожі.

Політика національної безпеки спрямована на подолання відповідних загроз. Загрозами безпеки України слід вважати реальні чи

потенційні чинники та явища, які ускладнюють або унеможливлюють реалізацію національних інтересів в гуманітарній сфері і створюють небезпеку для суверенітету нації та свободи громадянина, а також для цілісності, стабільності і прогресивного розвитку Української держави як рівноправного члена світової спільноти.

Варто виділити такі джерела загроз.

Зовнішні: діяльність іноземних національних і транснаціональних структур державної і недержавної форми власності, спрямована проти реалізації національних інтересів України або послаблення можливостей щодо їх реалізації; прагнення ряду країн до домінування та ущемлення національних інтересів України в світовому просторі, витиснення її із зовнішнього та внутрішнього ринку безпеки; загострення міжнародної конкуренції за володіння найсучаснішими технологіями і системами забезпечення безпеки; космічних, повітряних, морських і наземних технічних та інших засобів (видів) розвідки іноземних держав; діяльність країн світу, спрямовану на послаблення інтелектуального потенціалу України шляхом сприяння «відтоку мізків»; посилення потужних негативних інформаційних впливів, що несуть загрозу зовнішньо- та внутрішньополітичній стабільності держави, фізичному та моральному здоров'ю громадян України; збільшення технологічного відриву розвинених країн світу і нарощування їх можливостей по протидії створенню конкурентоспроможних українських засобів і систем безпеки; поширення низькопробної комерційної культурної продукції, що пропагує культ насилля і розпусти.

Внутрішні: відсутність національної ідеї, яка повинна забезпечувати консолідуючі та інтегруючі функції; культурно-історичні відмінності розвитку різних регіонів країни, аксіологічно-світоглядне розшарування українського народу; критичний стан розвитку вітчизняних культурних індустрій; нерозробленість ефективної етнонаціональної політики; надмірна політизація гуманітарної сфери (зокрема питань мови, історії, релігії); недостатній рівень підтримки української мови як державної; еміграція вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили; нерозвиненість вітчизняного ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від іноземної технічної і технологічної експансії; недостатній рівень розвитку інноваційних процесів в освітній, культурній, науково-технологічній та інформаційно-комунікаційних галузях; недостатня розробленість нормативно-правової бази, яка регулює суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки в гуманітарній сфері, а також недостатня практика правозастосування; недостатня

розвиненість недержавної складової системи забезпечення національної безпеки; зниження ефективності системи освіти і виховання, недостатня кількість кваліфікованих кадрів у галузі забезпечення національної безпеки; поширення деструктивних сект тоталітарного спрямування; недостатній рівень розвитку соціального капіталу.

Що ж до трансформації законодавства в сфері національної безпеки, то в старій редакції законодавства акцентувалася увага на таких сутнісних складових: національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам [6]. Такого ж сутнісного підходу до визначення національної безпеки (проте акцентуючи увагу на різних аспектах) дотримувалися і деякі вітчизняні науковці.

Зокрема, Х. Приходько, розглядаючи поняття політичної безпеки, розгорнуто виділяє її сутнісне, змістовне та формальне наповнення. На її переконання: «За своєю суттю політична безпека – це стабільний стан політичної системи суспільства і найбільш сприятливий режим взаємодії її суб'єктів, формалізований у політичних відносинах, які охороняються, регулюються й гарантуються Конституцією й законами України.

За змістом – це сукупність факторів (умов), необхідних для функціонування й реалізації політичних основ конституційного ладу України, політичних прав і свобод людини і громадянина, а також демократичного політичного режиму в країні.

За формою політична безпека – це система конституційних політичних відносин, у рамках яких стає можливим і реальним здійснення демократичної влади і конституційної правосуб'єктності учасників цих відносин» [4].

Натомість чинне українське законодавство визначає національну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [5].

Ці положення розкриваються нашими сучасниками та рекомендаціями Фонду національної та міжнародної безпеки при ЮНЕСКО, де національна безпека визначається як «система державних і громадських гарантій, що забезпечують стабільний розвиток нації, захист базових цінностей та інтересів, джерел духовного і матеріального добробуту від внутрішніх і зовнішніх загроз» [1]. Таке визначення є відмінним підходом від попередніх варіантів визначень цього значення.

Не загострюючи уваги на деяких недоліках окремих визначень, відзначимо, що одна їх частина представляє національну безпеку як стан захищеності відносин, інтересів тощо, а друга – як систему заходів щодо досягнення такої захищеності. Спробою скомбінувати обидва названих підходи є визначення національної безпеки, дане В. Українчуком. Він розуміє під нею «такий специфічний вид суспільних відносин, які складаються між людьми і їх колективами у процесі цілеспрямованої діяльності, результатом якої є досягнення стану оптимального функціонування і розвитку громадянського суспільства, правової держави та їх структурних компонентів» [8, с. 14]. У цьому визначенні термін «стан оптимального функціонування» тотожний терміну «стан захищеності», використовуваному в наведених вище визначеннях, а термін «цілеспрямована діяльність» рівнозначний «системі гарантій, факторів і заходів». Це визначення вдале не тільки тому, що об'єднує сутнісний і формальний підходи. Широко використовуваний термін «стан захищеності» не повною мірою розкриває сутність явища національної безпеки, оскільки «захищеність» – поняття відносне, мінливе й умовне. З іншого боку, сама безпека також відносна – абсолютна лише небезпека. Тому створення гарантій щодо забезпечення стану захищеності виправдовує підхід, при якому система таких гарантій стає центральним елементом визначення.

І все ж гарантії, фактори, заходи тощо – це механізми забезпечення стану захищеності або стану оптимального функціонування певних інститутів. А тому вони є вторинними стосовно забезпечуваних ними станів. Саме стан суспільних відносин, який обумовлює оптимальне функціонування державних і громадських інститутів, реалізацію та захист прав і свобод особистості, характеризується здатністю відобразити внутрішні та зовнішні загрози, що найбільшою мірою відображає суть явища національної безпеки.

Всі ці фактори враховані у визначенні, даному українським ученим В. Селівановим, який вважав, що національна безпека насамперед відображає оцінку якісного стану суспільних відносин. На його думку, це «такий стан суспільних відносин, який за своїми якісними і кількісними параметрами характеризується здатністю протистояти можливим внутрішнім і зовнішнім загрозам і їх джерелам, що складають небезпеку для життєво важливих національних інтересів» [7, с. 14].

Правове регулювання національної безпеки здійснюється Конституцією України та іншими актами конституційного законодавства. Отже, вона є повноцінним інститутом конституційного права і підлягає вивченню в рамках предмета конституційно-правової

науки. Загальні підходи до вивчення національної безпеки можуть і мають бути застосовні при характеристиці сутності категорії конституційної безпеки.

Таким чином, при визначенні національної безпеки виділяються два підходи: «по суті» – через поняття «стан захищеності» і «по формі» – як до системи нормативних, організаційних, інституціональних гарантій (заходів), що забезпечують стабільний розвиток конституціоналізму, захист конституційного ладу. Поєднуючи ці два підходи, можна визначити національну безпеку в найзагальнішому вигляді як стан захищеності конституційного ладу і систему нормативних, організаційних, інституціональних гарантій (заходів), що забезпечують його захист.

Якщо підсумувати вищенаведені положення, то з упевненістю можна стверджувати, що представлені категоріальні визначення національної, правової та конституційної безпеки, недоліки і переваги цих визначень, можна дати розгорнуте тлумачення змісту цього поняття: національна безпека – це стан конституційних правовідносин, що складаються у процесі цілеспрямованої діяльності, результатом якої є досягнення такого стану функціонування громадянського суспільства, правової держави та їх структурних компонентів, який характеризується здатністю протистояти загрозам, що представляють небезпеку для конституційного ладу.

Список використаних джерел:

1. Бисага Ю. М., Дешко Л. М., Нечипорук Г. Ю. Міжнародна безпека, національна безпека, конституційна безпека: теоретико-правові підходи. *Електронне наукове видання«Порівняльно-аналітичне право».* 2020. № 4. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46471/1/43.pdf

2. Ліпкан В. А. Національна безпека України. URL: http://libfree.com/144777971_politologiyaponyattya_geopolitichnoyi_bezpeki

3. Нейлз, Дебра (2020). У Едвард Нурі Залта. Socrates [Сократ]. Стенфордська філософська енциклопедія. URL: https://plato.stanford.edu/entries/socrates/

4. Приходько Х. В. Політична безпека України: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. URL: http://lsej.org.ua/1_2015/9.pdf

5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469 – VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T182469?an=386

6. Про основи національної безпеки: Закон України від 15 грудня 2005 року № 3200-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. С. 1433.

7. Селіванов В. Національна безпека України та її забезпечення (концептуальний підхід). *Право України*. 1992. № 7. С. 14-15.

8. Українчук В. М. Забезпечення національної безпеки в умовах формування в Україні громадянського суспільства. Харків: Ун-т внутр. справ. 2019. 358 с.

УДК 342.9

Марковський А.,
аспірант ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЕЛЕКТРОННЕ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ: МІРКУВАННЯ ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ

У процесі формування правової держави в Україні та активного розвитку інформаційних технологій виникає низка актуальних проблем, які потребують негайного наукового вивчення. Їх вирішення сприятиме ефективній інтеграції України в європейський правовий простір. При цьому важливим є не лише створення законодавства, що відповідає вимогам сучасного суспільства й держави, а й забезпечення вільного та зручного доступу громадян до правової інформації. Для досягнення цього необхідно вдосконалювати як нормотворчу діяльність усіх уповноважених органів, так і технічні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів. З огляду на цифровізацію суспільства, поступову відмову від традиційних паперових носіїв та перехід до електронних засобів передачі інформації, питання ефективної електронної публікації правових актів набуває особливої актуальності – як для громадян, так і для юристів-практиків, які щоденно застосовують норми права.

Юридична техніка як правове поняття пронизує всі рівні та сфери правового регулювання суспільних відносин. Ця категорія широко застосовується у сучасних наукових дослідженнях, що свідчить не лише про її популярність, а насамперед про усвідомлення науковцями її глибинного значення та ролі в правовій системі. Активна увага до техніко-юридичних питань обумовлена тим, що юридична техніка істотно впливає на вдосконалення як структури нормативно-правових

актів, так і правової системи загалом. Крім того, юридична техніка є невід'ємною складовою професійної юридичної діяльності, забезпечуючи її ефективність та суспільну цінність у практичній площині.

Останніми роками було розроблено низку законопроєктів, спрямованих на регламентацію нормотворчої діяльності, зокрема щодо порядку оприлюднення нормативно-правових актів. Частина з них передбачала можливість публікації таких актів не лише у друкованій формі, а й в електронному вигляді. З урахуванням високого рівня інформатизації сучасного суспільства виникає об'єктивна потреба в оперативному поширенні правової інформації, особливо в забезпеченні швидкого доступу до актуальних редакцій нормативно-правових актів.

Однак це породжує низку проблем, насамперед – питання правового статусу інформації, що розміщується на офіційних вебпорталах органів державної влади. Часто тексти нормативно-правових актів, які публікуються на таких ресурсах, не містять позначення про їхнє офіційне оприлюднення, що унеможливлює достовірну перевірку їх правомірності та точності. Крім того, нормативні акти можуть зазнавати численних змін, які не завжди відображаються своєчасно, що ускладнює відстеження їх актуального змісту. Як правило, для з'ясування чинності того чи іншого нормативного акта та його діючої редакції користувачі звертаються до сайту Верховної Ради України. Проте варто зазначити, що навіть цей ресурс юридично не визнано офіційним джерелом оприлюднення нормативно-правових актів.

Як зауважує Л. Андрусів, «з урахуванням розвитку телекомунікаційних мереж важливим засобом інформаційної взаємодії громадян і органів влади стає передача та поширення інформації в інформаційних мережах загального користування. Перший крок, який зробили законодавці в багатьох країнах, – надання юридичної сили електронним документам на рівні з документами, зафіксованими на папері. Але тільки в рідкісних випадках опублікування нормативних правових актів у мережі Інтернет визнається офіційним опублікуванням. Тому офіційною формою опублікування як і раніше залишається друкована (паперова) версія цього видання. Публікація актів в електронній формі повинна насамперед забезпечити доступ громадян до правової інформації, вона є допоміжним інструментом, що використовується державою для поширення правової інформації, але сама собою не породжує правових наслідків» [1, с. 154].

Як зауважує дослідниця, «у всіх країнах – членах Європейського Союзу – поряд із друкованими версіями нормативно-правових актів

функціонують їхні онлайн-аналоги. Європейський Союз забезпечує публікацію свого законодавства не лише в офіційних друкованих виданнях, а й в електронному форматі через правовий портал Eur-Lex, де доступні як первинні тексти актів, так і їхні пізніші, оновлені редакції. Активне впровадження електронного оприлюднення правових актів пояснюється не лише технологічним розвитком і науково-технічним прогресом, а й прагненням до підвищення ефективності й економії ресурсів. Для органів нормотворчості електронна публікація є зручнішою та менш витратною альтернативою традиційним паперовим формам. Яскравим прикладом є Австрія, де весь процес нормотворення – від підготовки проєкту до його остаточного оприлюднення – здійснюється через електронну систему. Йдеться не просто про електронну обробку текстів, а про повноцінний цифровий документообіг, який забезпечує надійний і безперервний обмін документами між парламентом і федеральними міністерствами. Такий підхід не лише прискорює процедури розгляду та ухвалення законів, а й значно скорочує витрати, пов'язані з друком, розмноженням і розповсюдженням документів. Ключовим аспектом є те, що громадяни отримують вільний доступ до повного обсягу парламентських документів – не лише до законопроєктів, але й до стенограм, протоколів засідань, поправок тощо – через Інтернет. Водночас важливість остаточного електронного тексту нормативно-правового акта важко переоцінити, оскільки навіть незначна помилка – наприклад, пропущена літера чи неправильна дата – може мати серйозні правові наслідки, аж до необхідності повторного проходження законодавчої процедури. Після ухвалення рішення Національною радою жодна інституція чи посадова особа – ні парламентський апарат, ні Федеральна канцелярія – не має права самостійно вносити будь-які зміни до тексту акта. Це гарантує юридичну точність і стабільність остаточної редакції правового документа» [1, с. 154].

Якщо моделювати визначення електронного оприлюднення нормативно-правових актів, то насамперед треба виходити із дефініції оприлюднення нормативно-правових актів, оскільки електронне оприлюднення є однією із форм оприлюднення нормативно-правових актів. Пропонуємо визначати електронне оприлюднення нормативно-правових актів як офіційне доведення змісту нормативно-правових актів до відома невизначеного кола осіб шляхом їх розміщення на офіційних вебресурсах уповноважених державних органів із дотриманням установлених вимог до достовірності, доступності та автентичності інформації.

До ознак електронного оприлюднення відносимо:

– офіційність – здійснюється уповноваженим суб'єктом у межах його компетенції;

– доступність – забезпечується вільний і безоплатний доступ до текстів актів для всіх користувачів;

– достовірність – оприлюднений текст відповідає автентичному (офіційному) тексту акта;

– своєчасність – оприлюднення відбувається у визначені законом строки;

– електронна форма – використання цифрових каналів зв'язку (вебсайти, портали), зокрема офіційних інтернет-представництв.

На підставі викладеного, робимо висновок, що протягом останніх років в Україні спостерігається активна спроба врегулювати питання нормотворчої діяльності, зокрема в частині електронного оприлюднення нормативно-правових актів. У зв'язку з високим рівнем інформатизації суспільства, виникла об'єктивна потреба в оперативному доступі громадян до актуальних редакцій законодавства. Деякі законопроєкти вже передбачали можливість публікації актів в електронному форматі поряд із друкованим.

Однак чинна правова система має низку неврегульованих або проблемних аспектів:

- правовий статус електронних версій актів залишається нечітким;
- відсутність офіційності багатьох публікацій на державних вебпорталах не дозволяє гарантувати достовірність інформації;
- часті зміни до актів не завжди відображаються своєчасно, що створює труднощі для користувачів;
- навіть сайт Верховної Ради України формально не є офіційним джерелом оприлюднення правових актів.

Становлення ефективного механізму електронного оприлюднення нормативно-правових актів в Україні є необхідною умовою розвитку правової держави, підвищення доступності правової інформації та забезпечення правової визначеності. При цьому важливо: надати законодавчий статус електронній формі публікації, закріпити офіційні електронні джерела оприлюднення та створити єдину систему електронного документообігу, що гарантуватиме точність, прозорість і своєчасність розміщення правової інформації.

Україна може й повинна орієнтуватися на кращі європейські практики, поєднуючи технологічний прогрес з вимогами правової визначеності та законності.

Список використаних джерел:

1. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів : монографія. Нац. акад. внутр. справ. Київ : Кушнір Г. М. [вид.], 2020. 443 с.

УДК 351

Мельничук В.,
доцент кафедри права та публічного управління,
доктор філософії за спеціальністю 052 Політологія,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0264-8877
Левкун Т.,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри права та публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-0578-1051

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ, ПРОЄКТІВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Сучасне суспільство ставить перед державою дедалі вищі вимоги щодо відкритості, доброчесності та підзвітності влади. Корупція, яка проникає в систему управління, серйозно підриває ці принципи, знижуючи довіру громадян і гальмуючи розвиток. Особливу увагу в контексті протидії корупції заслуговує процес ухвалення управлінських рішень та створення нормативно-правових актів, адже саме на цих етапах закладаються потенційні можливості для зловживань. Необхідність системного підходу до виявлення та мінімізації таких ризиків – умова успішної реалізації антикорупційної політики у процесі прийняття управлінських рішень й правотворчості.

Корупція є одним із найскладніших викликів для публічного управління. Український досвід свідчить, що численні управлінські рішення, а також законодавчі та нормативні ініціативи містять норми, що можуть бути використані для особистої вигоди посадовців або наближених до них осіб. Методологія оцінювання корупційних ризиків

дозволяє виявляти та запобігати таким випадкам ще на етапі підготовки рішень.

Корупційний ризик – це ймовірність виникнення умов, що можуть сприяти корупційним діям. Ці ризики не є свідченням факту корупції, але вказують на вразливість певної норми або процедури. Типові корупційні ризики включають надмірну дискрецію, непрозорість прийняття рішень, невизначеність критеріїв, створення штучних бар'єрів або привілеїв. Важливим аспектом є поетапність процесу оцінювання корупційних ризиків (Рис. 1).

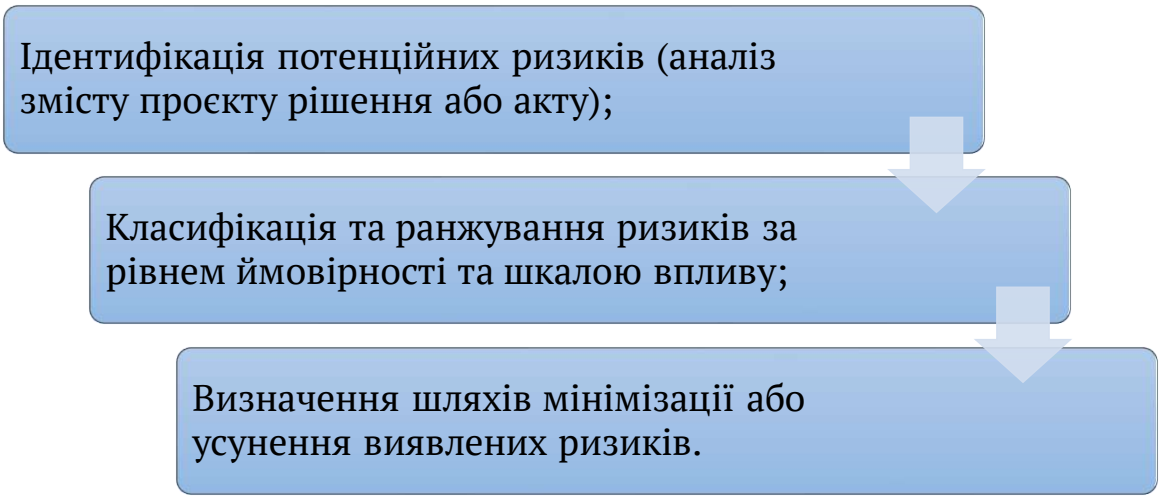

Рис. 1 Основні етапи оцінювання корупційних ризиків

Завданням методології є підвищення прозорості та доброчесності нормативного процесу, запобігання ухваленню рішень, що створюють можливості для корупції. Аналіз методології також сприяє підвищенню рівня правової культури, чіткості та логічності нормативно-правових актів.

Інституційне забезпечення. Ключову роль у впровадженні методології відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке розробляє відповідні методичні рекомендації, антикорупційну стратегію, проводить навчання та здійснює антикорупційні експертизи [1].

Як типові приклади корупційних ризиків у нормативних актах можемо назвати: надання державним органам повноважень без чіткого визначення меж їх реалізації; встановлення вимог, що створюють можливості для дискримінаційного відбору або маніпуляцій; відсутність прозорих процедур контролю чи звітування; включення положень, що передбачають індивідуальні винятки без чітких підстав [2].

Інструменти методології відображено на рисунку 2:

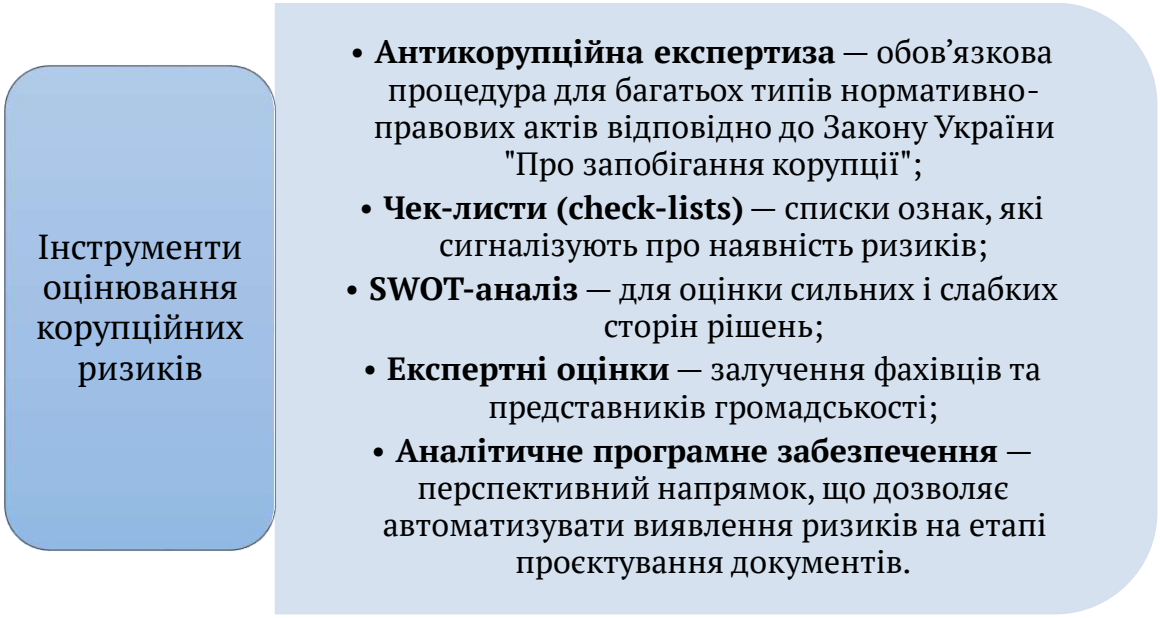

Рис. 2 Інструменти оцінювання корупційних ризиків управлінських рішень, проєктів нормативно-правових актів

Рекомендації щодо удосконалення підходів:

✓ Підвищення кваліфікації працівників органів влади щодо методів виявлення корупційних ризиків;

✓ Розробка єдиних стандартів оцінювання для всіх рівнів управління;

✓ Активне залучення громадських експертів і журналістів-розслідувачів до аналізу нормативних ініціатив;

✓ Використання сучасних інформаційних технологій для аналізу текстів документів.

У підсумку зазначимо, що методологія оцінювання корупційних ризиків – це не формальна вимога, а дієвий інструмент запобігання зловживанням, що має працювати превентивно. Її ефективне застосування дозволяє знизити корупційну вразливість державної політики, зміцнити демократичні процеси і сприяти формуванню прозорого правового середовища. Прогресивним інструментом є впровадження в національне законодавче та управлінське середовище кращих міжнародних практик. Разом з тим, успіх залежить від політичної волі, професійного підходу та активної участі громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 29.04.2025).

2. Типові корупційні ризики. НАЗК. URL: https://nazk.gov.ua/uk/typovi-koruptsijni-ryzyky/ (дата звернення: 29.04.2025).

УДК 340.13

Монастирський В.,
аспірант ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ПРАВО НА ЖИТТЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ

Право людини на життя є одним із найважливіших і базових суб'єктивних прав, без гарантування якого неможливо уявити існування жодної демократичної та правової держави. Незважаючи на те, що цінність життя як об'єкта правового захисту була предметом філософських і правових роздумів ще з давніх часів, найбільшого значення це право набуло в новітню епоху.

У сучасному правовому регулюванні право на життя займає особливе місце, оскільки саме воно є передумовою для реалізації всіх інших прав особи – без життя не може існувати жодне інше право. Переосмислення цього права як ключового об'єкта юридичного захисту значною мірою було зумовлено відмовою європейських країн від смертної кари та закріпленням у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод положення про право на життя як універсальну правову цінність. Цим документом держави-учасниці взяли на себе обов'язок забезпечувати та охороняти це право.

Україна, яка з 1991 року обрала курс на побудову суверенної демократичної держави, інтегруючись у європейський правовий простір, закріпила право на життя в Конституції України, ратифікувала вищезгадану Конвенцію та визнала практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Це дало підстави стверджувати, що в Україні право на життя набуло не лише декларативного характеру або обмеженого охоронного змісту, а й стало повноцінною складовою правової системи та суспільного життя.

Щодо міжнародної регламентації права на життя, то необхідно зауважити, що витоки йдуть від Загальної декларації прав людини. Так, у статті третій Загальної декларації прав людини 1948 року вказано, що «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту

недоторканність» [1]. Цей припис став основою для подальших обов'язкових міжнародних документів.

Відповідно до статті шостої Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року «кожна людина має невід'ємне право на життя. Це право повинно охоронятися законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» [2].

Згідно зі статтею другою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини, 1950 рік), «Право кожного на життя охороняється законом. Ніхто не може бути навмисно позбавлений життя, крім виконання смертного вироку, винесеного судом» [3]. Цей акт є основним правозахисним документом Ради Європи, а дотримання його положень контролює Європейський суд з прав людини.

Також необхідно згадати статтю шосту Декларації прав дитини 1989 року, відповідно до якої «Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя» [4].

Окрім того, право на життя також регламентується і на регіональному рівні систем захисту прав людини. Стаття четверта Африканської хартії прав людини і народів 1981 року вказує, що людське життя є священним. Кожна людська істота має право на повагу до свого життя.

Відповідно до статті четвертої Американської конвенції з прав людини (Пакт Сан-Хосе, 1969 рік) кожна людина має право на життя. Це право повинно бути захищене законом і, загалом, з моменту зачаття.

Право на життя визнається універсальним і невід'ємним правом, яке зобов'язані захищати всі держави, що є учасницями відповідних міжнародних договорів. Воно лежить в основі всієї системи захисту прав людини й має найвищу юридичну силу в межах міжнародного права.

Повернемося до Європейської системи захисту прав людини. Насамперед наголошуємо на тому, що стаття друга Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить і припис, відповідно до якого перелічені випадки, за яких не буде порушеним право на життя. Так, позбавлення життя не вважається порушенням цієї статті, якщо воно є результатом абсолютно необхідного застосування сили: для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; для затримання особи відповідно до закону або для запобігання її втечі з-під варти; для придушення відповідно до закону бунту або заколоту.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини, дає підстави говорити про те, що на державу покладено низку зобов'язань. До позитивних зобов'язань держави відносяться: держава зобов'язана

створити ефективну правову систему, яка б захищала життя людини; має вживати превентивних заходів для запобігання загрозам життю з боку третіх осіб (наприклад, у випадках насильства в сім'ї чи загрози відомого злочинця); зобов'язана проводити ефективне розслідування у випадках смерті за підозрілих обставин, зокрема – якщо до неї могли бути причетні державні органи (наприклад, поліція, армія).

До негативних зобов'язань відносяться: держава та її посадові особи не мають права свавільно позбавляти людину життя; будь-яке застосування смертельної сили має бути абсолютно необхідним, пропорційним і законно обґрунтованим.

ЄСПЛ неодноразово наголошував, що право на життя є «основою всіх інших прав» і застосовується дуже строго. Суд розглядає не лише факт смерті, а й обставини, за яких вона сталася, ефективність розслідування, наявність наміру, рівень загрози, що спровокував застосування сили.

Право на життя є беззаперечною фундаментальною цінністю, яка лежить в основі сучасної системи прав людини. Україна, як держава, що обрала шлях демократичного розвитку та європейської інтеграції, послідовно імплементувала цей принцип у свою національну правову систему. Його закріплення в Конституції України, ратифікація низки міжнародних договорів – передусім Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – а також визнання рішень Європейського суду з прав людини як джерела права свідчать про перехід від формального проголошення до реального захисту цього права.

Міжнародні документи – Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про права дитини, а також регіональні акти (Африканська хартія, Американська конвенція) – одностайно визначають право на життя як невід'ємне, абсолютне та пріоритетне. У Європейському контексті право на життя не лише гарантується, але й конкретизується через практику ЄСПЛ, яка встановлює як позитивні, так і негативні обов'язки держави щодо його забезпечення.

Можемо зробити висновок, що в умовах сучасного правового порядку право на життя в Україні набуло реального змісту як правової гарантії, що охоплює не лише обмеження держави у сфері застосування сили, а й активні дії щодо захисту життя кожної особи. Це право стало центральним елементом правової культури, суспільного договору та національного законодавства, що зміцнює правову державу та забезпечує гідність людини як найвищу соціальну цінність.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 19.04.2025).
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 19.04.2025).
3. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини від 04.11.1950 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print1389988659002889 (дата звернення: 19.04.2025).
4. Декларація прав дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 19.04.2025).

УДК 347.1

Пушка Д.М.,
асистент кафедри права та публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-6397-6587

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що з ухваленням Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), де у ст. 1 встановлено, що цивільне законодавство впорядковує як особисті немайнові, так і майнові відносини, тобто цивільні відносини [1]. Наразі українське законодавство регулює сутність цих прав фізичної особи, окреслює їх втілення, а також форми та засоби захисту. Тому вбачаємо за необхідне проаналізувати цивільно-правовий захист таких прав фізичної особи.

Доцільно зазначити, що особисте немайнове право – це безумовне суб'єктивне право, яке належить кожній фізичній особі, є невід'ємним від неї, не має економічного виміру, визначає індивідуальність особистості, виникає з народження або відповідно до закону та існує протягом всього життя. Непорушність особистих немайнових прав людини на законодавчому рівні гарантується системою заходів щодо їх збереження та оборони від незаконних посягань. Таким чином, «юридична суть таких прав, їхній неекономічний зміст визначає неможливість їх вичерпання.

Навіть глобалізація, цифровізація, підвищені вимоги до цифрової безпеки та зміни у методах захисту особистих немайнових прав не здатні вплинути на їхню невичерпність» [2, с. 218].

Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав – це система заходів та способів, яку встановила держава і закріпила у законодавстві. Її мета – забезпечити людині, в умовах суспільного життя, реальну здатність вільно розпоряджатися своїми особистими правами та захистити її приватне життя від незаконних втручань. Охорона особистих прав виступає як загальне поняття, а захист – як конкретний спосіб охорони. Держава, визначаючи у правових нормах межі та рамки поведінки стосовно конкретного блага, а також окреслюючи права та обов'язки учасників правовідносин, фактично здійснює охорону цих благ.

Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 275 ЦК України, фізична особа наділена правом захищати своє особисте немайнове право від протиправних дій інших осіб [1]. Здійснення захисту особистого немайнового права відбувається у спосіб, визначений розділом 3 ЦК України (визнання порушеного права, нечинності правочину, припинення дії, що порушує право, повернення до стану, який був до порушення, примусове здійснення зобов'язання в натурі, трансформація правовідносин, припинення правовідносин, відшкодування моральної (немайнової) шкоди та інші) [3, с. 22]. Захист особистого немайнового права може здійснюватися й іншим чином, враховуючи характер цього права, метод його порушення та результати, які виникли через цю ситуацію. Відповідно, такі права здатні захищатися як загальними, так і особливими способами захисту.

Одним із спеціальних способів захисту таких прав фізичної особи є відновлення порушеного права. Державні органи чи органи місцевого самоврядування, фізична або юридична особа, рішення, дії чи бездіяльність яких порушили особисте право фізичної особи, зобов'язані вжити необхідних заходів для його негайного поновлення. Зокрема, у випадку, якщо дії, потрібні для швидкого поновлення порушеного права фізичної особи, не виконуються, суд має право постановити рішення про поновлення порушеного права, а також про компенсацію моральної шкоди, заподіяної цією ситуацією [4, с. 52].

Також спеціальним цивільно-правовим способом захисту особистого немайнового права є право на відповідь. Але він не завжди ефективний, оскільки потребує впливу на громаду, високого рівня довіри та вміння переконувати. Наприклад, у випадку порушення особистих немайнових прав особи, коли про неї та членів її родини поширюють

неправдиву інформацію, ця особа наділена правом на відповідь, а також на заперечення поданих відомостей. Воно застосовується людиною, стосовно якої було розповсюджено неправдиву інформацію. У такій ситуації людина сама вирішує, де та як поширювати відповідь на фальшиву інформацію. На додачу, застосування цього способу не потребує визнання відомостей неправдивими через судову процедуру. Такий спосіб захисту передбачено ст. 277 ЦК України [1].

Особа також має право на спростування. При цьому той, хто поширив інформацію, мусить її спростувати, використовуючи той самий канал, що й для поширення. З погляду процедури, цей спосіб є складнішим, бо в більшості випадків людина, котра поширила інформацію, не визнає добровільно свою помилку та не спростовує поширене. Це, відповідно, передбачає необхідність звернення до судової інстанції з позовом про визнання інформації неправдивою та такою, що ганьбить честь, гідність та репутацію фізичної особи, з вимогою її спростування.

Ще одним цивільно-правовим засобом захисту є заборона на поширення відомостей, що порушують особисті немайнові права. Для прикладу, якщо особисте право особи порушено у газеті, книжці, кінострічці, теле- чи радіопередачі та інших медіа, які плануються до випуску, суд має право заборонити поширення цієї інформації. Також, якщо особисте немайнове право особи порушено у випуску газети, книжки, фільму, теле- чи радіопередачі або іншого медіа, які вже були видані, суд може заборонити (призупинити) їх поширення до моменту усунення порушення. У випадку, коли усунути порушення неможливо, передбачено вилучення тиражу газети, книги тощо для їх подальшого знищення.

Враховуючи вищезазначене, людина має право скористатися як одним із передбачених способів захисту, так і сукупністю кількох таких способів, незалежно від їх поділу на загальні або спеціальні. Найважливіше, щоб застосування цього методу захисту узгоджувалося з природою особистого немайнового права, характером його порушення та наслідками, спричиненими цим порушенням, а також гарантувало ефективність такого захисту. У цьому контексті «зважаючи на вітчизняний досвід судового захисту особистих немайнових прав, варто підкреслити низьку частку поданих позовів у ситуаціях їх порушення фізичними особами, якщо порівнювати з кількістю звернень щодо, скажімо, порушень майнових прав» [5, с. 49].

Отже, будь-яка людина реалізує свої особисті немайнові права самостійно, як вважає за потрібне, обираючи форму і метод захисту свого

порушеного права. Тому ступінь успішності захисту залежить від врахування специфіки права, яке підлягає захисту. Вважаємо, що відповідні механізми захисту цих прав слід розробляти, приділяючи особливу увагу упередженню негативних наслідків, спричинених порушеннями у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 20.04.2025).

2. Менджул М. В. Правові трансформації поняття та сутнісних ознак особистих немайнових прав в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право.* Ужгород, 2023. Т. 1. Вип. 79. С. 215-220.

3. Буханевич О. М. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, що забезпечують приватність фізичної особи. *Ірпінський юридичний часопис.* 2019. №2. С. 21-30.

4. Демчук М. В., Амеліна А. С. Захист особистих немайнових прав фізичних осіб. Шістдесят восьмі економіко-правові дискусії: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 27-28 вересня 2022 р.). Львів : ФО-П Шпак В. Б. С. 51-52.

5. Паращук Л. Аксіологічне осмислення особистих немайнових прав фізичної особи. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2020. № 20(2). С. 48-54.

УДК 343.43

Репецький С.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0683-659X

ВІДМЕЖУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ, ВЧИНЕНИХ З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ, ВІД ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ

У сучасних умовах підвищеної злочинної активності, що супроводжується суспільною нестабільністю та повномасштабною

війною, особливої актуальності набуває чітке правове відмежування подібних кримінальних правопорушень, зокрема й кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи. Одним із найбільш проблемних питань у практиці є встановлення відмінностей між незаконним позбавленням волі або викраденням людини, вчинених з корисливих мотивів (ч. 2 ст. 146 Кримінального кодексу України) та захопленням заручників (ст. 147 Кримінального кодексу України). Помилкова правова кваліфікація може призвести до хибної юридичної оцінки діяння, порушення прав людини та несправедливого покарання. У зв'язку з цим, актуальним вбачається здійснення аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак зазначених злочинів та виявлення ключових розмежувальних критеріїв.

Відповідно до статті 146 Кримінального кодексу України, незаконне позбавлення волі або викрадення людини – це умисне протиправне позбавлення особи можливості вільно пересуватися, а також насильницьке переміщення її з одного місця в інше з метою утримання в неволі [1]. Об'єктивна сторона характеризується діяннями, спрямованими на обмеження свободи пересування особи без передбачених на те законом підстав, тримання особи у місці, де вона не бажає перебувати, а також вилучення проти її волі з місця перебування (проживання, роботи, навчання, відпочинку та ін.) та переміщення в інше місце, визначене викрадачем (наприклад, в інший будинок, гараж, підвал тощо). При цьому незаконним позбавленням волі вважається також утримання потерпілої особи в тому місці, де вона сама до цього добровільно знаходилася, проте її позбавляють можливості пересуватись за власним розсудом або через висловлені щодо неї певні погрози (вбивством, заподіяння тілесних ушкоджень тощо). Натомість викрадення може бути здійснене шляхом обману, коли потерпілий сам йде з викрадачем в те місце, де буде згодом примусово утримуватись в майбутньому, не підозрюючи про це.

Корисливий мотив, як одна з кваліфікуючих ознак незаконного позбавлення волі або викрадення людини (ч. 2 ст. 146 Кримінального кодексу України), в юридичній літературі та на практиці трактується майже однаково. Так, більшість науковців вважають, що корисливий мотив може проявлятися у бажанні винного одержати певні матеріальні блага для себе чи інших осіб або уникнути матеріальних витрат чи зобов'язань [2, с. 62]. Пленуму Верховного Суду України, узагальнюючи судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи, в пункті 10 своєї Постанови від 07.02.2003 № 2 також зазначив, що учинене з корисливих мотивів умисне вбивство кваліфікується в разі, коли

винний бажав одержати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди [5].

З наведеного вбачається, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони незаконного позбавлення волі або викрадення людини є місце його вчинення, а також переміщення особи в таке місце, а вчинення цього діяння з корисливих мотивів передбачає набуття винним певних матеріальних благ.

Згідно зі статтею 147 Кримінального кодексу України, захоплення заручників полягає у захопленні або триманні особи як заручника з метою спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника [1]. При цьому під захопленням заручника слід розуміти його викрадення, тобто протиправне насильницьке обмеження свободи хоча б однієї особи, поєднане з наступним відкритим повідомленням про це з висуванням умов звільнення, а тримання заручника означає насильницьке перешкоджання поверненню йому свободи, утримання його в місцях, які особа не може вільно залишити [3, с. 90].

Якщо порівняти захоплення заручника з незаконним позбавленням волі або викрадення людини, можна дійти до висновку, що захоплення заручника подібне до викрадення людини, а тримання особи як заручника – до незаконного позбавлення волі. Це свідчить про те, що обидва злочини передбачають обмеження свободи особи, чим зовні дуже схожі між собою. Насправді, їх правова природа суттєво відрізняється.

Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду в своїй постанові від 04 листопада 2021 року по справі № 320/5968/19 зазначив, що розмежувальною ознакою між суміжними складами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 147 «Захоплення заручників» та ст. 146 «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини» Кримінального кодексу України, є мета, яку переслідує суб'єкт кримінального правопорушення. Вчиняючи захоплення заручників, суб'єкт кримінального правопорушення пов'язує звільнення заручників із задоволенням своїх вимог, які він висуває вказаним вище особам [4, с. 21].

Однак, вчиняючи незаконне позбавлення волі або викрадення людини з корисливих мотивів, суб'єкт кримінального правопорушення також діє для задоволення своїх потреб.

Тому, на наше переконання, для відмежування незаконного позбавлення волі або викрадення людини, вчинених з корисливих мотивів, від захоплення заручників слід акцентувати увагу не тільки на суб'єктивну, але й на об'єктивну сторони та суб'єкт вчинення злочину.

Так, особливість захоплення заручників полягає в тому, що ця дія завжди вчиняється з метою спонукання будь-яких юридичних чи фізичних осіб вчинити або утриматися від вчинення дії як умови звільнення заручника. Викрадення ж вчиняється без пред'явлення будь-яких вимог або якщо воно вчиняється з корисливих мотивів, ці вимоги спрямовані до конкретних осіб – родичів викраденого або до самого викраденого.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони незаконного позбавлення волі або викрадення людини є місце його вчинення, а також переміщення викраденої людини в таке місце.

Слід відмітити, що при захопленні заручників винна особа посягає на пересічних громадян, які випадково перебували в певному місці та у певний час, тоді як при незаконному позбавленні волі або викраденні людини винного цікавить конкретна особа.

Водночас різним залишається факт та місце тримання потерпілої особи, адже при захопленні заручників цей факт та місце має відкритий характер, а при викраденні людини про цей факт та місце відомо тільки родичам чи іншим особам, на яких розрахований вплив.

Заслуговує на увагу й те, що викрадення з корисливою метою спрямоване на особисту матеріальну вигоду, в той час, як захоплення заручника – це акт тиску або шантажу на третю особу. Звідси суб'єктом тиску при захопленні або триманні особи як заручника є третя особа або інституція, а суб'єктом тиску при викраденні особи – безпосередньо потерпілий або його близькі родичі. При чому формою шантажу у випадку захоплення або триманні особи як заручника, зазвичай, є публічна вимога, у випадку викрадення особи – вимога передачі майна, грошей тощо.

Таким чином, для відмежування незаконного позбавлення волі або викрадення людини, вчинених з корисливих мотивів, від захоплення заручників слід враховувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки, а також суб'єкт злочину. Водночас актуальною залишається необхідність вдосконалення законодавчого регулювання та правозастосовної

практики, зокрема щодо чіткого визначення «корисливого мотиву» та «впливу на третю сторону».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 22.04.2025).

2. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник. Конспект лекцій / за ред. В. В. Топчія. Ірпінь, 2021. 409 с.

3. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред.
В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2015. 680 с.

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду (актуальна судова практика) за 2021 рік. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період з 01.01.2021 по 31.12.2021 / упоряд. правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2022. 82 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KKS_VS_za_2021.pdf (дата звернення: 23.04.2025).

5. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text (дата звернення: 24.04.2025).

УДК 340.1

Стечишин А.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та публічного управління (сумісник),
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-0550-4390

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Воєнний стан як особливий правовий режим істотно впливає на систему місцевого самоврядування, змінюючи як її функціональні орієнтири, так і механізми реалізації владних повноважень на місцевому рівні. У кризових умовах органи місцевого самоврядування (далі – ОМС) не лише забезпечують базову життєдіяльність громад, а й стають

активними учасниками у сферах безпеки, мобілізації ресурсів, територіальної оборони та гуманітарної підтримки. Водночас зростання їхніх функціональних навантажень відбувається на тлі обмеження повноважень через запровадження військових адміністрацій, що потребує чіткого юридичного врегулювання та уникнення дублювання управлінських функцій. Встановлення балансу між централізованим управлінням у сфері оборони та збереженням локальної спроможності до автономного управління є стратегічно важливим для забезпечення внутрішньої безпеки держави. Саме тому трансформація місцевого управління має розглядатися не лише як вимушена реакція на обставини, а як потенціал для оновлення моделі публічного адміністрування з урахуванням потреб національної безпеки.

Назагал, можна констатувати, що з огляду на війну, дестабілізацію внутрішньої політичної ситуації та гуманітарні наслідки війни, питання національної безпеки перестають бути виключно компетенцією центральних органів влади. Від стійкості та ефективності місцевого управління напряму залежить здатність держави оперативно реагувати на виклики, мобілізувати ресурси та підтримувати соціальну згуртованість. Органи місцевого самоврядування стають інституційними ланками, через які реалізується територіальна безпека, інформаційна протидія та локальне відновлення. Саме тому вивчення трансформаційних процесів у місцевому управлінні в умовах війни набуває надзвичайної актуальності.

Запровадження воєнного стану в Україні спричинило суттєву трансформацію функціонального навантаження ОМС, розширивши сферу їхньої відповідальності за межі традиційного соціально-економічного управління. Зокрема, місцева влада змушена виконувати нетипові завдання у сфері безпеки та оборони, серед яких: 1) координація заходів територіальної оборони; 2) організація евакуаційних заходів; 3) матеріально-технічне забезпечення військових формувань; 4) логістичне обслуговування внутрішньо переміщених осіб; 5) захист об’єктів критичної інфраструктури. Такі зміни відбуваються в умовах істотного кадрового та фінансового навантаження, що актуалізує потребу в адаптації організаційної структури ОМС до режиму підвищеного ризику. В окремих громадах Харківської, Миколаївської та Запорізької областей органи місцевої влади фактично взяли на себе частину функцій, що традиційно здійснювались центральними органами виконавчої влади, що свідчить про зміну не лише обсягу, а й характеру повноважень.

У зв’язку з цим постає необхідність оцінки впливу функціонування військових адміністрацій на обсяг компетенції та рівень автономії місцевого самоврядування. В умовах активних бойових дій частина територій була підпорядкована військовим адміністраціям, що призвело до де-факто обмеження повноважень обраних представницьких і виконавчих органів громад. З одного боку, така централізація спрямована на підвищення оперативності управлінських рішень у сфері безпеки, з іншого – створює ризики знецінення принципу місцевої демократії. Правовий аналіз постанов Кабінету Міністрів України, зокрема №179 від 24 лютого 2022 р. [2], виявляє колізії із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», що породжує правову невизначеність у сфері компетенцій. Додаткові виклики створює відсутність чітких механізмів координації між військовими адміністраціями та органами місцевої влади, що, у свою чергу, знижує ефективність управління й породжує конфлікти юрисдикцій.

Наведені трансформації потребують переосмислення ролі місцевого самоврядування у сучасній архітектурі національної безпеки. Традиційно місцеве управління виконувало допоміжну функцію у сфері безпекової політики, однак сьогодні воно стало першою ланкою реагування на як фізичні, так і інформаційні загрози. Саме органи місцевого самоврядування забезпечують підтримку територіальної оборони, боротьбу з дезінформацією, організовують гуманітарну логістику та підтримують локальну стабільність. Аналіз чинного законодавства, зокрема Закону України «Про національну безпеку України», вказує на недостатню формалізацію участі громад у системі безпеки [3]. Для прикладу, в країнах Балтії (зокрема Литві та Естонії) муніципалітети інтегровані у національну безпекову стратегію через законодавчо закріплену модель військово-цивільної взаємодії, що може бути взято за приклад для українських реалій. Визначення місцевого управління як повноцінного суб’єкта системи національної безпеки дозволить підвищити його інституційну роль у протидії загрозам.

Однак така інтеграція неможлива без усунення існуючих правових та організаційних бар’єрів. Відсутність спеціалізованого нормативно-правового акту, який би регламентував діяльність органів місцевого самоврядування в умовах надзвичайного правового режиму, ускладнює реалізацію нових функцій. Проблеми кадрового характеру, зумовлені мобілізацією або евакуацією працівників, а також дефіцит підготовлених фахівців із кризового управління суттєво послаблюють спроможність громад до ефективного реагування. Фінансові обмеження та зростання витрат на безпекові й гуманітарні цілі додатково загострюють ситуацію.

Варто також враховувати ризики, пов'язані з інформаційною безпекою та кіберзагрозами, що потребують окремих стратегій протидії [1]. Систематизація виявлених проблем є необхідною передумовою для формування дієвої нормативної реакції.

У світлі вищевикладеного обґрунтованою є потреба розробки нової моделі посилення місцевого управління як повноцінного елемента національної безпеки. Доцільно ініціювати законодавчі зміни, які б закріпили за органами місцевого самоврядування спеціальні повноваження у сфері безпеки, кризового менеджменту та взаємодії з військовими адміністраціями. На нашу думку, доречно створити міжвідомчі платформи координації на рівні територіальних громад для забезпечення належного обміну інформацією та спільного реагування. Також варто запровадити національні програми підготовки посадових осіб ОМС до дій в умовах надзвичайної ситуації, з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу, зокрема Швеції, де муніципалітети мають обов'язкові кризові плани. Особливу увагу слід приділити гарантіям фінансової та матеріально-технічної стійкості громад, включно з резервними фондами для реагування на загрози. Упровадження таких змін забезпечить реальне зміцнення місцевого самоврядування як стратегічного партнера держави у гарантуванні національної безпеки.

Таким чином, трансформація місцевого управління в умовах воєнного стану стала не лише вимушеною відповіддю на виклики зовнішньої агресії, а й новим етапом у розвитку інституту місцевого самоврядування як ключового суб'єкта публічного управління та елемента системи національної безпеки. На нашу думку, відсутність чіткої законодавчої бази для діяльності ОМС у надзвичайних ситуаціях гальмує інституційне зростання громад і створює загрозу правової фрагментації управління на місцях. Проблема також полягає у нерівномірності підтримки громад на рівні державної політики, що знижує загальний рівень національної безпеки. Саме тому інтеграція місцевої влади до безпекової архітектури держави має відбуватись на основі принципів субсидіарності, правової визначеності та міжвідомчої взаємодії.

Вирішити цю ситуацію можна декількома шляхами, але ключовими заходами повинна стати розробка спеціального закону про діяльність органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та інших надзвичайних ситуацій, який чітко окреслить їхні повноваження, відповідальність, процедури взаємодії з військовими адміністраціями, а також механізми захисту прав мешканців громад. Також самі громади мають ініціювати створення системної державної програми підвищення

безпекової та управлінської спроможності, яка включатиме навчання посадових осіб, технічне переоснащення місцевої інфраструктури, розвиток цифрової безпеки, створення резервних бюджетних фондів та механізмів координації між місцевим самоврядуванням і національними структурами безпеки.

Список використаних джерел:

1. Діяльність органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану: випуск № 142. URL: https://hromady.org/diyalnist-organiv-miscevogo-samovryaduvannya-v-umovax-voyennogo-stanu-vipusk-142/

2. Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану: розпорядження Кабінету міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 179-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D1%80#Text

3. Про національну безпеку України: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018. № 31, ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

УДК 343.3

Ходак С.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-4761-4213

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Скасування Господарського кодексу України може вплинути на врегулювання публічно-правових та приватноправових відносин в сфері господарювання. Для дослідження поставленого перед нами завдання необхідно визначити, що ж таке публічно-правові аспекти господарської діяльності, межі втручання держави у приватне та суспільне життя, а також мету такого втручання, яка має відповідати функціям держави на конкретному історичному етапі.

Господарський кодекс України здійснює регулювання діяльності у сфері податкового та антимонопольного регулювання, ліцензування, сертифікації, контролю якості, санкцій за порушення, державних

закупівель, підтримки малого бізнесу, інвестиційних програм. Значною мірою Господарський кодекс України є кодексом публічно-правовим або ж його норми дублюють за змістом норми законів України та Цивільного кодексу України.

Практика застосування Господарського кодексу України поставила перед юридичною наукою питання визначення меж нормативно-правового втручання держави у суспільно-виробничу діяльність суб'єктів підприємництва, оскільки важливу частину предмета регулювання Господарського кодексу становлять саме підприємницькі відносини [1, с. 6].

Як зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, норми Господарського кодексу України містять у собі приватні та публічні засади, це свідчить про своєрідну дволикість вказаного нормативного акту, що призводить до того, що ним як «спеціальним законом» також коригуються інститути і принципи Цивільного кодексу України, що зводять нанівець всі намагання його розробників у сфері приватних підприємницьких відносин. Це стало можливим через викривлення приватних засад публічними, як наслідок дії основної концепції Господарського кодексу України. Таким чином, методологічно неправильний підхід поєднання в одному законі приватних і публічних засад з різними методами, функціями та іншими атрибутами призвів до створення такого суперечливого та недосконалого закону, як Господарський кодекс України. Вирішення цієї проблеми дослідниця вбачає у перетворенні Господарського кодексу України на кодекс публічного підприємницького права або на комерційний кодекс з одночасною розробкою публічного закону [2, с. 32].

Я. М. Шевченко у своїй праці зазначає, що методологія визначення поділу між приватним і публічним правом має виходити зі стану економіки і того, яке між ними фактичне співвідношення. Залежно від цього мають визначатися суб'єкти цивільного права, їхнє функціонування та, власне, має визначатися і роль цивільного права як приватного [3, с. 25].

Як бачимо, ГКУ містить норми як приватного, так і публічного права, але більшість публічно-правових аспектів уже регулюються спеціальними законами.

Беручи до уваги вищенаведене, постає питання, чи можна ефективно регулювати господарську діяльність без Господарського кодексу України. Так, оскільки більшість публічно-правових норм Господарського кодексу України дублюються або застаріли. Також проблемою Господарського кодексу України у публічно-правовій сфері є

невизначеність термінів, конфлікти з іншими законами та застарілі механізми.

Публічно-правові аспекти, які зазначені в Господарському кодексі України, регулюються ще й в окремих законах, наприклад: антимонопольний контроль встановлюється в главі 3 Господарського кодексу України та в Законі України «Про захист конкуренції», податкове регулювання – Податковий кодекс України, ліцензування ст. 14 Господарського кодексу України – Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», держзакупівлі ст. 13 Господарського кодексу України – Закон України «Про публічні закупівлі», захист прав споживачів – Закон України «Про захист прав споживачів», корпоративні відносини Розділ 2 Господарського кодексу України – Цивільний кодекс, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», Закон України «Про акціонерні товариства» [4].

Враховуючи те, що скасування Господарського кодексу України є частиною процесу гармонізації українського законодавства з законодавством Європейського Союзу, варто звернути увагу на європейський досвід публічно-правового регулювання без Господарського кодексу.

Країни Європейського Союзу не мають єдиного Господарського кодексу – є окремі директиви, регламенти, національні закони (наприклад, про конкуренцію, податки, екологію). Наприклад, Німеччина, Польща, Франція регулюють публічні аспекти через: цивільні кодекси (приватноправові відносини), спеціальні закони (про корпорації, банкрутство, податки), адміністративні кодекси (державний контроль).

Звичайно, існують ризики, адже скасування ГКУ призведе до тимчасового правового вакууму під час переходу, можливі суперечності між законами на перших етапах.

Також є галузі, які можуть залишитися без чіткого контролю після скасування Господарського кодексу України. Наприклад, корпоративні конфлікти у ЄС регулюються спеціальними законами, тоді як в Україні частина норм розосереджена в Господарському кодексі України. Державне регулювання цін в ЄС здійснюється через спеціальні директиви, в Україні – главою 2 Господарського кодексу України та окремими законами.

Отже, можна зробити висновок, що ГКУ не є ключовим джерелом для публічно-правових рішень у сфері господарювання, тому що основні публічно-правові норми вже містяться в спеціальних законах.

Європейський досвід показує, що окремий Господарський кодекс не є необхідним.

Скасування ГКУ усуне дублювання норм, держава зможе удосконалювати регулювання через окремі закони.

Список використаних джерел:

1. Крупчан О. Д. Приватноправові та публічно-правові засади регулювання підприємницьких відносин. *Приватне право і підприємництво*. 2013. № 12. С. 5-8. URL: http://www.ppp-journal.kiev.ua/archive/2013/12/3.pdf (дата звернення: 29.04.2025).

2. Спасибо-Фатєєва І. В. Приватне і публічне право: протистояння та методи його подолання. Методологія приватного права: зб. наук. праць (за матеріалами наук.- теор. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.). Редкол. О. Д. Крупчан та ін. К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 24 – 33.

3. Шевченко Я. М. Методологічна основа права власності. Вибрані праці (1964–2012 рр.). Вступне слово акад. Н. С. Кузнєцова; відп. ред. Р. О. Стефанчук. Київ: ВГО «Асоціація цивілістів України»; Одеса: Центр досліджень права ім. Савіньї. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. С. 298–301

4. Господарський кодекс України 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення 28.02.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 29.04.2025).

УДК 340.12

Явецький Т.,
аспірант ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ: МІРКУВАННЯ ЩОДО ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

Дослідження принципу правової визначеності є важливим з кількох ключових причин: принцип правової визначеності є складовою верховенства права, яке є фундаментом демократичної правової держави. Без чітких і передбачуваних норм право втрачає свою регулюючу силу. Люди повинні мати змогу заздалегідь знати, яке правило до них застосовується, щоб відповідно планувати свою поведінку. Це особливо важливо для уникнення довільних чи несправедливих рішень з боку держави; стабільність правової системи, адже чіткі, зрозумілі й стабільні норми забезпечують довіру громадян до

законодавства та судової практики, а також створюють передбачуване правове середовище для бізнесу, інвесторів і громадянського суспільства. Також це має значення для запобігання свавіллю у правозастосуванні. Якщо правові норми неоднозначні, це створює ризик різного тлумачення законами, судами або адміністративними органами, що призводить до правової невизначеності і потенційного зловживання владою.

Принцип правової визначеності є визнаним у практиці Європейського суду з прав людини, а також в документах ООН та Ради Європи. Його дотримання є умовою гармонізації національного права з європейськими стандартами. Окрім того, принцип правової визначеності має вплив на формування якісного законодавства. Дослідження цього принципу допомагає вдосконалити процес правотворчості, запобігаючи появі колізій, правових прогалин та формулювань, що допускають подвійне тлумачення.

Принцип правової визначеності – це гарантія правової безпеки для кожного. Його вивчення дозволяє глибше зрозуміти, як забезпечити справедливе, стабільне й ефективне правове регулювання у суспільстві.

Як зауважує А. Приймак, «правова визначеність є однією з умов ефективної дії верховенства права, а забезпечення реалізації вимог принципу правової визначеності у його широкому розумінні є запорукою не лише ефективних реалізації та захисту прав людини, а й значного вдосконалення механізму держави» [5, с. 55]. На думку М. Смоковича, «правова визначеність є універсальним правовим началом, дія якого поширюється на такі важливі сфери правовідносини між державою і особою, як реалізація та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, встановлення юридичної відповідальності, підстав та порядку притягнення до неї, недопустимість дій та бездіяльності, спрямованих на безпідставне обмеження прав і свобод людини, встановлення пропорційності застосованих до особи обмежень, здійснення повноважень органами державної влади в межах, визначених Конституцією і законами України» [6, с. 125].

За міркуваннями Л. Богачової, «принцип правової визначеності є важливою складовою принципу верховенства права. У широкому розумінні принцип правової визначеності являє собою сукупність вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового положення людини шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування. Принцип правової визначеності є різновидом загальних принципів права. Він знаходить своє відображення у джерелах права ЄС і застосовується у

практиці Європейського суду, є спільним для правопорядків держав – членів ЄС і набуває поширення у праві України» [1]. Окрім того, М. Смокович підкреслює, що «у демократичному суспільстві правова визначеність визнається однією з основоположних цінностей, це саме той принцип, який покликаний надати можливість учасникам правовідносин передбачити результати своїх дій, водночас передбачає і прогнозованість судових рішень за результатами розгляду спорів. Більшість дослідників визначають принцип правової визначеності як сукупність вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового становища особи шляхом удосконалення процесів як правотворчості, так і правозастосування» [6, с. 116].

Ю. Матвєєва називає визначеність правових норм однією з перших і найсуттєвіших вимог до права [3, с. 94].

А. Татам, окрім заборони зворотної дії закону та неможливості його застосування до особи, яка не могла бути обізнана з його існуванням, включає до елементів принципу правової визначеності також такі положення: гарантію стабільності та незмінності вже набутих законних прав; право людини на використання зрозумілої мови під час судового розгляду; а також дотримання строків позовної давності, що унеможливлює визнання документа незаконним, притягнення до відповідальності чи примус до виконання зобов'язань після закінчення встановленого терміну [7, с. 94].

А. Приймак «пропонує розглядати принцип правової визначеності як сукупність вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення перш за все стабільного правового становища індивіда шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування. Для того, щоб спробувати якомога повніше розкрити зміст принципу правової визначеності у пропонованому його широкому розумінні, необхідно розглянути сутність та призначення кожної з його вимог» [5, с. 54].

В. Кернз трактує принцип правової визначеності як обов'язок органів державної влади забезпечити таке формулювання правових норм, яке дозволяє особам, до яких вони застосовуються, легко їх розуміти та, за потреби, реалізовувати свої права. Це також включає доступність способів, якими право буде застосовуватись і тлумачитись. Інша сторона цього принципу полягає в дотриманні таких засад, як недопущення зворотної дії закону та відсутність дії перехідного права [2, с. 104].

У Рішенні Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року у справі щодо постійного користування земельними ділянками зазначено, що з конституційних принципів рівності та справедливості випливає необхідність чіткості, однозначності та зрозумілості правових норм. Без цього неможливе їхнє однакове застосування на практиці, що відкриває простір для довільного тлумачення та, як наслідок, призводить до проявів сваволі.

Л. Богачова вказує, що «правова визначеність передбачає стабільність і цілісний характер законодавства, здійснення адміністративної та судової практики на основі закону відповідно до принципу верховенства права, а також прозорість і демократизм при прийнятті владних рішень» [1].

Як підсумовує С. Погребняк, «в умовах верховенства права нормативно-правові акти повинні відповідати принципу правової визначеності, або певності (англ. legal certainty). Цей принцип, який іноді іменують «юридичною безпекою» (англ. «legal security»), або правовою стабільністю (нім. «Rechtssi cherheit»), — широка концепція, стрижнем якої є передбачуваність. Згідно з цим принципом люди повинні мати змогу планувати свої дії з упевненістю, що знають про їх правові наслідки. Він вимагає, зокрема, щоб правові акти заздалегідь оприлюднювалися, діяли на майбутнє, були ясними, простими, точними, чіткими і несуперечливими. Застосування актів має бути передбачуваним для індивідів. Така передбачуваність збільшує автономію особи щодо держави і врешті решт забезпечує її свободу» [4, с. 43].

На підставі аналізу міркувань вчених, можемо підсумувати, що принцип правової визначеності – це одна з основоположних засад правової держави, яка:

1) забезпечує передбачуваність і стабільність правового середовища для індивіда;

2) вимагає, щоб норми права були чіткими, однозначними та зрозумілими;

3) гарантує, що особа може заздалегідь знати свої права та обов’язки, планувати свою поведінку та бути впевненою у незмінності набутих прав;

4) передбачає, що правотворчість і правозастосування повинні бути системними, прозорими та демократичними;

5) виключає зворотну дію законів, недопустимість «законодавчих несподіванок» і зобов’язує органи влади діяти в межах зрозумілих правил;

6) є запобіжником свавільного тлумачення та застосування норм, що сприяє утвердженню верховенства права.

Отож, принцип правової визначеності – це багатовимірна правова концепція, що поєднує вимоги до змісту, форми й застосування норм права з метою забезпечення правової стабільності, юридичної безпеки та справедливого правового порядку. Його дотримання є ключовою умовою реалізації прав і свобод людини, а також гарантією ефективного функціонування правової системи в умовах демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Богачова Л. Принцип правової визначеності в європейському та національному праві (змістовна характеристика). *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2.

2. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу. Київ : Знання КОО, 2002. С. 104–110.

3. Матвєєва Ю. Поняття та розуміння принципу правової визначеності. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 200. Юридичні науки. С. 93–97.

4. Погребняк С. П. Вимоги до нормативно-правових актів, які випливають з принципу правової визначеності. *Вісник АПНУ*. 2005. № 3 (42). С. 42–53.

5. Приймак А. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти. *Наукові записки*. Том 103. Юридичні науки. С. 53–55.

6. Смокович М.І. Принцип правової визначеності в адміністративному судочинстві: окремі теоретичні засади та практичне застосування. *Актуальні проблеми держави і права.* 2020. Вип. 88. С. 116–127.

7. Татам А. Право Європейського Союзу. Київ : Абрис, 1998. 424 с.

СЕКЦІЯ 3.
ІНЖЕНЕРІЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІ

УДК 004.8

Бантуш В.В.,
студент І курсу спеціальності
«Інженерія програмного забезпечення»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Науковий керівник:
Гаврилко С.М.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат технічних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЧИ ЗАМІНИТЬ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ПОВНІСТЮ ЛЮДИНУ?

Стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) у XXI столітті викликає активні дискусії щодо його потенціалу замінити людину в різних сферах. Сьогодні ШІ використовується в медицині, освіті, фінансах, праві, творчих індустріях та багатьох інших галузях, демонструючи здатність виконувати складні завдання, які раніше вважались виключно людськими. Проте залишається питання: чи здатний ШІ повністю замінити людину?

З одного боку, ШІ демонструє значні успіхи у виконанні рутинних, аналітичних та навіть креативних завдань. Наприклад, системи генерації тексту, такі як GPT (Generative Pre-trained Transformer), здатні створювати тексти, що не відрізняються від людських. Алгоритми глибокого навчання перевершують лікарів у деяких аспектах діагностики. У сфері юриспруденції програми типу DoNotPay вже зараз можуть складати апеляції на штрафи чи створювати юридичні документи.

Проте більшість дослідників сходяться на думці, що повна заміна людини ШІ наразі неможлива. Причина полягає у відсутності у машин розуміння контексту, емоційної інтелігентності, емпатії та моральних принципів. Крім того, людська інтуїція, творчість і здатність до критичного мислення залишаються поза межами можливостей сучасного ШІ. Наприклад, у медицині, попри точність діагностики, саме людський лікар здатен врахувати соціальні та психологічні особливості пацієнта.

Ще одним важливим чинником є відповідальність. У разі помилки ШІ питання про винного та юридичну відповідальність залишається відкритим. Тому навіть у тих сферах, де автоматизація можлива технічно, повна автономія ШІ без людського контролю викликає занепокоєння.

Крім технічних і правових аспектів, не менш важливими є соціальні наслідки впровадження ШІ. Значна частина населення може втратити роботу внаслідок автоматизації процесів. Це вимагає не лише перенавчання кадрів, а й формування нових професій, які базуються на тісній взаємодії людини й штучного інтелекту.

Разом з тим, ШІ здатен значно посилити людські можливості. В медицині – це персоналізоване лікування; в освіті – адаптивне навчання; у бізнесі – оптимізація процесів. Такий симбіоз дозволяє досягати більшої ефективності без втрати людяності.

Таким чином, аналіз сучасного стану розвитку ШІ свідчить, що він є потужним інструментом, здатним значно полегшити та покращити роботу людини, однак не замінити її повністю. У найближчому майбутньому можна очікувати зростання тісної співпраці між людьми і ШІ, де кожен доповнює іншого, а не виключає.

Список використаних джерел:

1. OpenAI. ChatGPT and the Future of Work. URL: https://openai.com/research

2. DoNotPay – The World's First Robot Lawyer. URL: https://donotpay.com/

3. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press, 2014.

4. Floridi L., Cowls J. A Unified Framework of Five Principles for AI in Society. Harvard Data Science Review, 2020.

5. Yuval Noah Harari: 'How Do We Share the Planet With This New Superintelligence?'. URL: https://www.wired.com/story/questions-answered-by-yuval-noah-harari-for-wired-ai-artificial-intelligence

6. AI-generated empathy has its limits | Cornell Chronicle. URL: https://news.cornell.edu/stories/2024/05/ai-generated-empathy-has-its-limits

7. New Vatican document offers AI guidelines from warfare to health care. URL: https://apnews.com/article/231b4b7b8ed6a195ec920f1f362c15e2

УДК 004.942 (076.5)

Витвицька О.М.,
доцент кафедри фізико-математичних наук,
кандидат економічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна
Тимків І.Р.,
доцент кафедри фізико-математичних наук,
кандидат економічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИФРОВИМИ ЗАСОБАМИ

Задачі оптимізації виникають щоразу, коли необхідно знайти найкращий варіант серед багатьох можливих за певними критеріями – мінімізація витрат, максимізація прибутку, раціональне використання ресурсів тощо. Дослідження операцій, математичне програмування, теорія ймовірності – це далеко не повний перелік дисциплін, які вивчають і науково обґрунтовують методи підвищення ефективності керування організаційними системами різного призначення та різних рівнів: це можуть бути окремі виробництва, галузі господарства, структури управління, господарські комплекси тощо. Проте недостатньо лише володіти готовими методами – критично важливим є вміння самостійно поставити задачу оптимізації, тобто: ідентифікувати проблему, сформулювати цільову функцію та обмеження, а також інтерпретувати отримані результати. Це вміння є основою для розвитку аналітичного мислення, що особливо актуально в умовах нової української школи та компетентнісного підходу. Крім того, ефективне розв'язання таких задач потребує використання цифрових інструментів – табличних процесорів (наприклад, Excel), середовищ моделювання, прикладних математичних програм (GeoGebra, Wolfram Alpha, Python тощо), web-застосунків (див. [2]). Саме тому формування цифрових навичок при розв'язуванні оптимізаційних задач набуває особливої ваги: воно сприяє підвищенню мотивації, дозволяє проводити складні обчислення, будувати графіки та моделювати реальні ситуації.

Відповідно, дослідження, спрямоване на формування в учнів і студентів уміння ставити і розв'язувати задачі оптимізації з використанням цифрових технологій, є вкрай актуальним і відповідає вимогам сучасної освіти, спрямованої на підготовку компетентних, креативних і технологічно підготовлених фахівців.

Для досягнення поставленої мети розглянемо задачу про виробництво продукції з використанням певних видів ресурсів і організацію забезпечення цього виробництва сировиною. Розв'язання цієї задачі передбачає загальну постановку виробничої ситуації, складання математичної моделі, отримання розв'язків сформульованих задач та їх аналіз.

Загальна постановка виробничої ситуації: для безперервного виробництва n кінцевих продуктів треба мати відповідні склади для зберігання вихідної сировини. Сировина надходить від k постачальників із використанням існуючої транспортної мережі, для якої відомі відстані між точками окремих ділянок шляхів можливого постачання, а також питомі транспортні витрати – витрати на перевезення одиниці продукції на 1 км. Необхідно розрахувати ємності складів сировини згідно з її потребами для виконання плану випуску продукції з мінімальною собівартістю при обмеженнях на витрати електроенергії і водопостачання та заданих питомих нормах витрат сировини, електроенергії, води і значеннях собівартості виробництва одиниці продукції кожного виду та вибрати схему постачання сировини для забезпечення планового виробництва n кінцевих продуктів.

Для побудови математичної моделі введемо позначення: x_j – кількість кінцевої продукції $(j = 1, \dots, n)$; b_i – кількість вихідної сировини $(i = 1, \dots m)$; A – задані обсяги електроенергії (кВт/рік); V – задані обсяги водопостачання (м^3); Q – план виробництва вихідної продукції (т); x_j – питомі норми витрат електроенергії; v_j – питомі норми витрат води; q_{ij} – питомі норми витрат сировини; c_j – собівартість продукції; c_{ij} – питомі транспортні витрати на 1 км; x_{ij} – обсяги перевезень від k-го постачальника до i-го складу; S_{ij} – відстань між i-ою та j-ою точками (ij)-го зв'язку.

Проаналізувавши дані з описаної виробничої ситуації, можна виділити комплекс задач оптимізації та їх математичні моделі (Табл. 1).

Окремо кожна з наведених задач є класичною задачею оптимізації, і для кожної розроблені методи розв'язування. Для реальної виробничої ситуації, яка охоплює різні типи задач оптимізації, характерною є невизначеність певних параметрів і навіть можливі випадки

некоректності заданих початкових умов. Зокрема, в описаній виробничій ситуації не задано кількість сировини, необхідної для виробництва продукції. Ці дані використовуються при складанні моделей ресурсно-виробничої задачі і транспортної задачі. Тому в ході розв'язання виробничої ситуації треба вміти скоригувати вхідні дані і знайти варіант розв'язку.

Таблиця 1

Математичні моделі задач виробничої ситуації

Ресурсно-виробнича задача: f, Q, A, V, b_i, x_j ,	**Транспортна задача**: a_k, b_i, c_{ij}, x_{ij}.	**Задача про пошук найкоротшого шляху**: S_{ij}.
$= \sum_{j=1}^{n} c_j x_j \to min,$ $\sum_{j=1}^{n} x_j = Q,$ $\sum_{j=1}^{n} a_j x_j \le A, \sum_{j=1}^{n} v_j x_j \le V,$ $\sum_{j=1}^{n} q_{ij} x_j \le b_i, \quad i = 1, \dots, m.$	$f_{\text{тр}} = \sum_{i=1}^{k}\sum_{j=1}^{m} c_{ij} x_{ij} \to min,$ $\sum_{i=1}^{k} x_{ij} = a_i, \quad j = 1, \dots, m,$ $\sum_{i=1}^{k} x_{ij} = b_j, \quad j = 1, \dots, m.$	$\sum_i \sum_j s_{ij} x_{ij} \to min,$ $\sum_{(1n)} x_{1n} = 1,$ $\sum_{(ij)} x_{ij} = 1,$ $\sum_{(ik)} x_{ik} = \sum_{(kj)} x_{kj},$ $x_{ij} \in \{0; 1\}.$

Джерело: складено авторами на основі [1].

Для отримання розв'язку конкретних ресурсно-виробничої і транспортної задач використано доступне для користувача середовище – надбудова *Розв'язувач* табличного процесора *Excel;* для дослідження алгоритмів оптимізації на графах – візуальний web-застосунок (Visualgo). Застосування цих інструментів як забезпечує швидку адаптацію моделі до зміни вхідних даних та наочну візуалізацію результатів, так і сприяє розвитку цифрової грамотності у студентів. Отримані розв'язки дозволяють раціонально використовувати сировинні та трудові ресурси, мінімізувати логістичні витрати.

Список використаних джерел:

1. Бех О. В., Городня Т. А., Щербак А. Ф. Збірник задач з математичного програмування: Навчальний посібник. Львів: Магнолія. 2006. 212 с.

2. Саєнко Н. С., Голуб Т. П., Лавриш Ю. Е., Лук'яненко В. В., Литовченко І. М. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес: виклики та перспективи : монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 204 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/54226

УДК 004.738.5

Вірстюк М.М.,
студент V курсу спеціальності
«Інженерія програмного забезпечення»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Науковий керівник:
Ващишак С.П.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат технічних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розвиток інформаційних технологій значно вплинув на підходи до розробки програмного забезпечення. Сьогодні компанії активно впроваджують методології Agile та DevOps, що дозволяє скоротити час виходу продукту на ринок, підвищити його якість та краще задовольнити потреби користувачів. Важливим напрямом є також автоматизація тестування, що сприяє виявленню помилок на ранніх етапах розробки.

Хмарні обчислення надають розробникам доступ до масштабованих ресурсів, що дає можливість швидко адаптувати програмні рішення під потреби бізнесу. Штучний інтелект дедалі частіше використовується для аналізу даних, оптимізації процесів і підвищення зручності взаємодії користувачів із продуктами.

Однак впровадження сучасних технологій вимагає врахування низки викликів, таких як забезпечення кібербезпеки, сумісності з різними платформами та постійного оновлення знань розробників. Аналіз сучасних тенденцій дозволяє визначити ключові напрями розвитку індустрії, що є важливим для формування ефективних стратегій розробки та підтримки програмного забезпечення.

Зокрема, варто зосередитися на підвищенні продуктивності команд, використанні гнучких підходів до управління проєктами та залученні користувачів до тестування на ранніх етапах. Такий підхід

дозволяє створювати більш якісні, надійні та затребувані на ринку програмні продукти.

Список використаних джерел:

1. Sommerville, I. Software Engineering. Pearson. 2016.

2. Pressman, R. S. Software Engineering: A Practitioner’s Approach. McGraw-Hill Education. 2014.

3. Bass, L., Clements, P., & Kazman, R. Software Architecture in Practice. Addison-Wesley. 2012.

УДК 004.738.5

Голованов І.С.,
студент І курсу магістратури спеціальності
«Інженерія програмного забезпечення»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Ващишак С.П.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат технічних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

АНАЛІЗ, РОЗРОБКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ АВТОНОМНОЇ НАВІГАЦІЇ FPV-ДРОНІВ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Розвиток систем автономної навігації FPV-дронів на основі штучного інтелекту стає критичним напрямком для підвищення ефективності тактичних операцій. Сучасні безпілотні системи з підтримкою автоматичного наведення демонструють значний потенціал для зміни характеру бойових дій, особливо в умовах активної протидії засобами радіоелектронної боротьби ворога. Впровадження алгоритмів штучного інтелекту дозволяє дронам продовжувати виконання завдань навіть при втраті зв'язку з оператором, що суттєво підвищує їх бойову ефективність та виживаність у складних умовах.

На сьогоднішній день в Україні вже з'явились і використовуються Силами оборони FPV-дрони з системами автоматичного наведення на ціль та її ураження. Відеоматеріали від 60-ї та 63-ї окремих механізованих бригад демонструють успішне застосування таких систем в бойових умовах [1, 2]. Принцип роботи полягає в тому, що система наведення безпілотника фіксується на визначеній цілі, і навіть якщо під дією ворожих засобів радіоелектронної боротьби обривається зв'язок,

дрон продовжує атаку в автоматичному режимі, застосовуючи для руху і наведення на ціль алгоритми штучних нейронних мереж [3].

Проте існуючі системи все ще потребують доопрацювання та масштабування. Основні обмеження, що заважають отримати максимальну ефективність ураження цілей включають:

- обмежену здатність розпізнавати та класифікувати цілі в умовах слабкої видимості;
- недостатню адаптивність до зміни умов навколишнього середовища;
- обмежену автономність при довготривалих операціях;
- вразливість до спуфінгу (підміни) GPS-сигналу.

Запропонована система автономної навігації базується на інтеграції сучасних алгоритмів комп'ютерного зору з методами глибокого навчання для забезпечення високоточного розпізнавання та відстеження цілей і має такі компоненти:

- модуль комп'ютерного зору з нейромережею;
- інерційну навігаційну систему (IMU) з гіроскопом та барометром;
- модуль планування траєкторії на основі рекурентних нейромереж;
- систему прийняття рішень із використанням алгоритмів підкріплюючого навчання.

Архітектура системи дозволяє FPV-дронам автономно виконувати різноманітні завдання, включаючи розвідку, ідентифікацію та ураження цілей, навіть в умовах відсутності зв'язку з оператором. Для ефективного функціонування системи автономної навігації необхідно забезпечити відповідні технічні характеристики FPV-дронів.

Ефективність системи автономної навігації залежить від її здатності адаптуватися до різноманітних тактичних завдань. Запропоновані методи оптимізації включають:

- застосування трансферного навчання (швидка адаптація системи до нових типів цілей без необхідності повного перенавчання нейронної мережі);
- імплементацію мультимодальних сенсорних систем. Інтеграція різноманітних сенсорів (оптичних, інфрачервоних, лідарів) забезпечує стійкість системи до різних умов освітлення та погодних умов. Алгоритми злиття сенсорних даних підвищують точність визначення положення та ідентифікації цілей;
- розробку енергоефективних алгоритмів для максимізації часу автономної роботи FPV-дронів без збільшення ваги акумуляторів.

Майбутні технологічні тренди в розвитку автономних FPV-дронів повинні містити: впровадження роєвих алгоритмів для координованих дій груп дронів, інтеграцію більш складних алгоритмів штучного інтелекту для прийняття тактичних рішень, розвиток гібридних систем навігації, стійких до радіоелектронної протидії, мініатюризацію обчислювальних модулів для зниження ваги дронів. Системи автономної навігації на основі штучного інтелекту стануть ключовим фактором у цій трансформації.

Розроблена система автономної навігації FPV-дронів на основі штучного інтелекту демонструє значний потенціал для підвищення ефективності тактичних операцій. Ключовими перевагами запропонованої системи є стійкість до засобів радіоелектронної боротьби, висока точність ідентифікації та ураження цілей, а також адаптивність до різноманітних завдань. Подальші дослідження будуть спрямовані на вдосконалення алгоритмів прийняття рішень та розробку методів координації дій груп автономних дронів.

Список використаних джерел:

1. FPV-дрони: розвіюємо міфи про головну технологію війни 2025. VGI: вебсайт. URL: https://vgi.com.ua/mify-pro-fpv-drony/ (дата звернення: 04.04.2025).

2. В Україні з'явилися FPV-дрони з системою автоматичного наведення та ураження цілі. MIL.IN.UA: вебсайт. URL: https://bit.ly/42BPaHe (дата звернення: 05.04.2025).

3. FPV-дрон 7 дюймів. Лютий Power: вебсайт. URL: https://www.pps.com.ua/product/fpv-dron-7-diujmiv/ (дата звернення: 05.04.2025).

УДК 378

Гуляк О.Я.,
викладач кафедри інформаційних технологій,
спеціаліст вищої категорії,
Фаховий коледж ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЗКИ МАТЕМАТИКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ (НА ПРИКЛАДІ ФІЗИКИ, ХІМІЇ ТА ГЕОГРАФІЇ)

Математика здавна вважається не лише точною наукою, а й універсальним інструментом пізнання світу. Вона здатна описати

реальність у всій її складності, перетворюючи хаос на порядок, а спостереження – на закономірності. Спочатку застосовувана винятково в обчисленнях і геометричних побудовах, математика поступово вийшла за межі власної дисципліни, проникнувши в інші галузі знання, де продовжує відігравати ключову роль. Сьогодні складно уявити розвиток будь-якої науки без математичних методів: фізика і хімія ґрунтуються на числових моделях, біологія використовує статистику для аналізу генетичних даних, економіка і соціологія спираються на математичні моделі для прогнозування поведінки людей, а інформатика практично виросла з лона математики.

Міждисциплінарні зв'язки стали відповіддю на виклики сучасності, коли однієї наукової перспективи вже недостатньо для вирішення складних завдань. Світ стає дедалі більш взаємозалежним, і саме в точці перетину різних наукових галузей народжуються нові ідеї, теорії, технології. У цьому складному сплетінні знань математика часто виступає як об'єднувальна основа, на якій будуються спільні дослідження. Вона забезпечує строгість, логіку, точність та інструментарій, необхідний для аналізу, моделювання і прогнозування.

Найбільш тісні міждисциплінарні зв'язки простежуються між курсами математики та фізики, адже ці науки історично розвивалися паралельно, часто взаємно доповнюючи одна одну. Фізика, як наука про природу і закони руху, суттєво спирається на математичний апарат для опису й пояснення фізичних явищ. Без математичних інструментів вона не змогла б досягти тієї точності, яка сьогодні є її візитівкою.

Особливо вагоме значення для фізики мають теми математичного аналізу, зокрема: «Похідна», «Застосування похідної», «Інтеграл та його застосування» [3].

Похідна дозволяє описати швидкість зміни фізичних величин, таких як швидкість, прискорення, зміна температури чи тиску. Вона є основою для формулювання законів динаміки, електромагнетизму, термодинаміки. Інтеграл, у свою чергу, використовується для обчислення площ під кривими, маси тіл з непостійною густиною, об'єму складних фігур, а також у розв'язанні рівнянь з розподілом енергії та імпульсу.

Методи математичного аналізу суттєво спрощують вирішення складних фізичних задач, дозволяють створювати моделі реальних процесів і здійснювати точні прогнози. Завдяки їм можна формалізувати уявлення про рух тіл, поведінку світла, поширення хвиль чи навіть будову Всесвіту. Без цієї математичної бази сучасна фізика втратила б

свій аналітичний інструментарій і не змогла б розвиватися в повному обсязі.

Таким чином, математика не просто супроводжує фізику – вона є її мовою, логічним каркасом і теоретичним фундаментом, без якого неможливо уявити повноцінне наукове пізнання в галузі природничих дисциплін.

Математика для хіміків – це, в першу чергу, корисний інструмент розв'язання багатьох хімічних задач. Дуже важко знайти розділ математики, який зовсім не використовується в хімії. Функціональний аналіз і теорія груп широко застосовуються в квантовій хімії, теорія ймовірностей становить основу статистичної термодинаміки, теорія графів використовується в органічній хімії для передбачення властивостей складних органічних молекул, диференціальні рівняння – основний інструмент хімічної кінетики, методи топології і диференціальної геометрії застосовуються в хімічній термодинаміці.

Вираз «математична хімія» міцно увійшов в лексику хіміків. Багато статей в серйозних хімічних журналах не містять жодної хімічної формули, зате рясніють математичними рівняннями [1].

Математична географія як окрема галузь знань почала формуватись ще з початку нашої ери, коли виникла потреба точно описувати географічні об'єкти й просторові явища. Вона ґрунтується на використанні математичних методів, формул і обчислень для побудови картографічних зображень, аналізу просторових структур, геодезичних розрахунків, а також моделювання природних процесів. Центральне місце в математичній географії займає використання систем координат, які дозволяють переносити реальні об'єкти на площину з дотриманням певних масштабних і просторових співвідношень [2].

У сучасному освітньому процесі зв'язок між математикою і географією є надзвичайно тісним і плідним. На заняттях з географії широко застосовуються математичні знання студентів, які сприяють глибшому розумінню географічного матеріалу. Викладачі активно використовують математичні інструменти для візуалізації даних, розрахунків територіальних показників та аналізу просторової інформації. Зі свого боку, студенти застосовують навички обчислень для визначення масштабу карт, розрахунку географічних координат, обчислення щільності населення, абсолютної та відносної висоти географічних об'єктів, а також для аналізу кліматичних і демографічних даних.

У висновку потрібно сказати, що міждисциплінарні зв'язки математики з іншими науками є не лише закономірністю розвитку

сучасної наукової думки, а й необхідною умовою ефективного пізнання складних явищ навколишнього світу. Математика вже давно перестала бути вузькоспеціалізованою дисципліною – вона стала універсальною мовою науки, що забезпечує точність, логіку та строгість у дослідженнях різних галузей. Математика відіграє ключову роль у фізиці, хімії та географії: у фізиці – для формулювання законів і моделювання явищ, у хімії – для теоретичного аналізу складних процесів, а в географії – для створення карт, просторового аналізу та моделювання природних явищ. Таким чином, математичні знання не тільки збагачують інші науки, а й формують між ними продуктивні зв'язки, що сприяють інтеграції знань, формуванню системного мислення та вирішенню глобальних проблем. Усе це свідчить про те, що математика – це не лише точна наука, а й потужний міждисциплінарний міст, що об'єднує різні напрями сучасної науки в єдине ціле.

Список використаних джерел:

1. Кірман В. К., Некрасова М. М., Чаус Г. Г. Математична компетентність вчителя хімії та її структура. *Вісник післядипломної освіти*. 2024. Т. 57, № 28. С. 65–90. URL: https://ojs.uem.edu.ua/index.php/vpo/article/view/704/1478 (дата звернення: 28.04.2025).

2. Сальваровський Я. Р. Формування математичних компетентностей на уроках географії. *Електронна бібліотека методичної літератури КНЗ "ЧОІПОПП ЧОР"*. URL: http://library.ippro.com.ua/index.php/prirodnicha-osvitnya-galuz/geografiya-ekonomika/667-formuvannya-matematichnikh-kompetentnostej-na-urokakh-geografiji (дата звернення: 29.04.2025).

3. Юркова І. О. Використання міжпредметних зв'язків на уроках математики. *Традиційні та інноваційні підходи у сфері викладання фізики та математики* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Кривий Ріг, 12 трав. 2020 р. Кривий Ріг, 2020. С. 129–131. URL: https://surl.li/bzmygk (дата звернення: 24.04.2025).

УДК 004.5

Демчина М.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат технічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-9161-4843

ДИНАМІЧНЕ БАЛАНСУВАННЯ НАВАНТАЖЕННЯ У СИСТЕМАХ ОБРОБКИ ПОДІЙ НА ОСНОВІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Один із ключових напрямів розвитку сучасних інформаційних технологій становлять системи потокової обробки подій у реальному часі, що знаходять широке застосування в таких прикладних галузях, як моніторинг інтернету речей (IoT), проведення фінансових торгів, телеметрія тощо. Вимоги до таких систем включають забезпечення високої пропускної здатності та мінімізації затримок з метою ефективної обробки безперервних потоків даних у реальному часі. Однією з основних проблем, що виникає в процесі експлуатації таких систем, є проблема ефективного балансування навантаження між обчислювальними вузлами [1]. Нерівномірний розподіл вхідних подій, зумовлений структурними особливостями потоків даних або статистичними флуктуаціями в трафіку, призводить до нерівномірного навантаження окремих обчислювальних вузлів, що стає причиною зростання латентності обробки даних та зниження загальної пропускної спроможності системи в цілому.

Загальноприйняті методи балансування навантаження у системах потокової обробки подій, зокрема круговий розподіл (англ. round-robin) або вибір вузла з мінімальним навантаженням, здебільшого мають статичний характер і не враховують динамічну природу потоків подій [2]. Ці методи мають достатню ефективність за умов відносно сталого навантаження, проте в ситуаціях, коли зміни інтенсивності трафіку є раптовими або під час короткотривалих сплесків активності їх продуктивність значно знижується. Це стає причиною до зниження пропускної здатності, збільшення часу обробки подій та неефективного використання обчислювальних ресурсів. Попри те, що сучасні платформи потокової обробки даних, такі як Apache Kafka, Apache Flink чи Spark Streaming, підтримують масштабування та паралельну обробку даних, вони здебільшого позбавлені вбудованих засобів автоматичної адаптації до нерівномірного розподілу даних. Це обумовлює

актуальність розробки нових підходів, орієнтованих на динамічне управління навантаженням у реальному часі.

Сучасні системи потокової обробки подій є важливою складовою інформаційної інфраструктури, що забезпечує обробку великих об'ємів даних у реальному часі. На відміну від традиційної пакетної обробки, концепція потокової обробки (англ. stream processing) передбачає безперервне отримання, аналіз і реакцію на події в міру їх надходження, що дозволяє досягти мінімальної затримки між виникненням події та її обробкою. Провідні технологічні рішення в цій галузі, зокрема Apache Flink, Apache Spark Streaming, Apache Storm та Kafka Streams, надають можливість будувати масштабовані обчислювальні конвеєри, що функціонують у кластерному середовищі з великою кількістю вузлів [3]. У таких системах дані зазвичай розбиваються на розділи (англ. partition) та асоціюються з відповідними ключами, що дає змогу реалізувати їх паралельну обробку. Проте в умовах нерівномірного розподілу ключів може виникати явище перекосу навантаження (англ. partition skew), за якого на окремі вузли поступає значно більший обсяг подій, ніж на інші. Це стає причиною порушення балансу у навантаженні, що призводить до зростання розміру черг та збільшення затримок при обробці даних і, як наслідок, загальна продуктивність системи знижується.

Для компенсації ефекту перекосу навантаження в потокових системах обробки подій зазвичай використовуються статичні стратегії балансування, зокрема хешування ключів при розбиванні даних на розділи, розподіл запитів за принципом round-robin, а також вибір вузлів за простими критеріями. Попри простоту реалізації, зазначені підходи не враховують динамічну природу навантаження, яке може суттєво змінюватися у процесі роботи системи. Як наслідок, під час розгортання потокових платформ обробки даних зазвичай відбувається надлишкове резервування обчислювальних ресурсів та періодична деградація продуктивності через утворення «вузьких місць».

У свій час було запропоновано ряд підходів до динамічного балансування навантаження без використання методів машинного навчання. Наприклад, у системі Flux було впроваджено спеціальний оператор для моніторингу завантаження обчислювальних вузлів із можливістю динамічного перепризначення частини ключів іншим виконавцям у реальному часі [4]. Інші запропоновані підходи передбачають періодичне переміщення «гарячих» ключів (що генерують надмірну кількість подій) на менш завантажені вузли, або зміну рівня паралелізму операторів під час роботи системи. Водночас зазначені рішення переважно ґрунтуються на заздалегідь визначених евристиках

або жорстко детермінованих правилах, що значно обмежує їхню ефективність у випадку високої варіативності вхідних подій.

Тому останнім часом зростає інтерес до використання методів машинного навчання як перспективного інструменту для підвищення ефективності адаптивного управління ресурсами в системах потокової обробки даних. Особливу увагу привертає їхнє застосування до вирішення задач балансування навантаження, де традиційні підходи є недостатньо гнучкими в умовах динамічної зміни потоку даних.

З метою перевірки ефективності застосування підходів машинного навчання до задач динамічного балансування навантаження було проведено експериментальне моделювання потокового сценарію обробки подій. Для створення експериментального середовища було використано Apache Kafka та Apache Flink. Платформа Apache Kafka виступала джерелом подій, виконуючи генерацію та розподіл повідомлень за розділами, в той час як Apache Flink забезпечував виконання потокової обробки, проводячи над даними операції об’єднання, агрегації та фільтрації.

Для проведення експерименту було реалізовано компонент балансування навантаження, інтегрований із модулем JobManager платформи Apache Flink, функціонування якого базується на рекомендаціях інтелектуальної моделі. З архітектурної точки зору система являє собою надбудову, що включає модуль для моніторингу, відповідальний за збір актуальних показників (рівень завантаження CPU, об’єм черг подій, фактична пропускна здатність операторів). Ці дані передаються до інтелектуальної моделі, яка на основі поточного стану системи формує рішення щодо динамічного перерозподілу обчислювальних ресурсів.

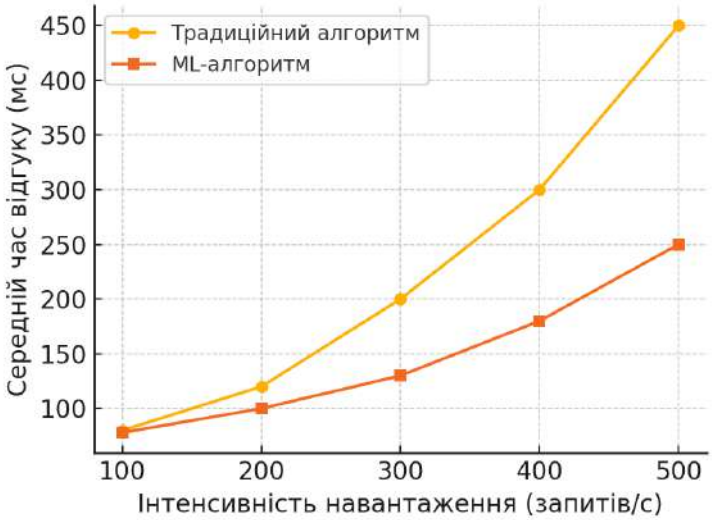

Рис. 1 Залежність середнього часу відгуку від інтенсивності вхідного потоку

На рисунку 1 представлено залежність середнього часу відгуку системи від інтенсивності вхідного потоку даних для двох підходів: базового (традиційного) алгоритму балансування та запропонованого рішення на основі машинного навчання. З графіка очевидно, що зі зростанням навантаження різниця між кривими стає все більш вираженою. Адаптивне інтелектуальне балансування демонструє значно нижчі значення латентності, що свідчить про його здатність своєчасно реагувати на динамічну зміну у характеристиках потоку та запобігати локальному перевантаженню вузлів.

Аналіз отриманих результатів підтверджує ефективність використання комбінованих підходів машинного навчання для реалізації динамічного балансування навантаження в потокових системах обробки подій. Запропоноване рішення дало змогу істотно підвищити загальну продуктивність обробки подій і забезпечити стабільно низьку затримку навіть за умов інтенсивного та нерівномірного навантаження. Таким чином, машинне навчання відіграє дедалі важливішу роль у формуванні нової парадигми інтелектуального керування потоковими системами обробки подій, дозволяючи реалізовувати адаптивні, прогностичні та самонавчальні механізми, здатні забезпечити стабільну якість обслуговування в умовах нестабільного навантаження.

Список використаних джерел:

1. Marić J. et al. Dynamic Load Balancing in Stream Processing Pipelines Containing Stream-Static Joins. Electronics. 2023. Vol. 12, no. 7.

2. Sun D., Zhang C., Gao S., Buyya R. An adaptive load balancing strategy for stateful join operator in skewed data stream environments. Future Generation Computer Systems. 2023. Vol. 152.

3. Chawla K. Reinforcement Learning-Based Adaptive Load Balancing for Dynamic Cloud Environments. arXiv:2409.04896. 2024.

4. Gill S. S. et al. CHOPPER: An Intelligent QoS-Aware Autonomic Resource Management Approach for Cloud Computing. IEEE Transactions on Cloud Computing. 2020. Vol. 8, no. 2.

УДК 004:66.014.8

Іванов О.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
доктор філософії,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4678-7956

ТРЕНДИ ТА РОЛЬ МАТЕРІАЛІВ У ПЕРСПЕКТИВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

За останнє десятиліття, особливо за останніх п’ять років, розвиток інформаційних технологій зростає в значних масштабах, суттєво впливаючи не тільки на інформаційні технології, а й безпосередньо на трансформацію існуючих і навіть появу нових галузей. Певні технології, такі як доповнена реальність та генеративні мовні моделі, здобули значну популярність, проте початковий ентузіазм може поступово згаснути через насичення ринку, технічні обмеження та зміну споживчих інтересів або відсутність попиту саме в наш час, залишаючи перспективи та можливості використання в майбутньому. У цьому контексті особливу увагу варто приділити напрямкам, які інтегрують реальну інженерію і мають довгостроковий потенціал, зокрема робототехніці та медичним технологіям. Крім того, подальший розвиток інформаційних технологій неможливий без революційних досягнень у матеріалознавстві, яке покращує характеристики апаратних засобів. Останні новини про суперкомп’ютер від Microsoft підтверджують необхідність взаємодії між інженерними інноваціями та новими матеріалами.

Популярні інформаційні технології: перенасичення та перспективи зростання

Технології доповненої реальності (AR) знаходять застосування у галузях ігор, освіти та рітейлу. Проте високі витрати на апаратне забезпечення, обмеження щодо продуктивності пристроїв і відносно невелика споживча база свідчать про можливий уповільнений розвиток цієї технології. Вони є невід’ємною частиною апаратного та програмного забезпечення в мобільних пристроях, однак масштаби цієї технології (як і VR) залишаються сталими без можливих значних впливів на інші галузі.

Дещо інша ситуація стосується генеративних мовних моделей. Попри те, що на початковому етапі ці технології викликали великий інтерес і досі активно розвиваються, потенційний «бум» їх застосування

може поступово знизитись через інтеграційні виклики і потребу в більш усталених методологіях їхнього використання.

Дослідження підтверджують [1-3], що інтенсивне зростання інновацій часто досягає свого піку, після чого слідує фаза стабілізації через обмеження з точки зору обчислювальних потужностей, ефективності витрат і коректного користувацького досвіду.

Дещо іншим питанням є зв'язок ІТ з робототехнікою. На відміну від технологій, орієнтованих переважно на цифрові інновації, сфери, що пов'язані з інтеграцією реальних інженерних рішень, демонструють сталий розвиток завдяки безпосередній користі для суспільства. Варто зазначити робототехніку в медицині, що зараз є особливо актуальним.

Прогрес у розробці роботизованих протезів, штучних очей та заміни кінцівок не є короткочасним трендом, а представляє собою фундаментальний прорив [4], який покращує якість життя пацієнтів.

Такий підхід вимагає тісної інтеграції між інформатикою, інженерними розробками та медициною [5], що забезпечує не лише технологічний розвиток, а й підвищення соціальної значущості впроваджених рішень.

Окремо варто зазначити необхідність розвитку нових матеріалів для ІТ-технологій. Еволюція інформаційних технологій тісно пов'язана з відкриттями у галузі матеріалознавства. Прогрес у виробництві напівпровідників, наноматеріалів і провідних полімерів дозволяв кардинально покращити обчислювальну потужність і енергоефективність пристроїв.

Без дедалі нових матеріалів можливості апаратного забезпечення – від процесорів до систем зберігання даних – зазнавали б значного сповільнення, що негативно вплинуло б на загальний розвиток ІТ-сектору. Таким чином, майбутні інновації повинні базуватись не лише на програмних та алгоритмічних вдосконаленнях, а й на рішучих наукових відкриттях у галузі матеріалознавства.

Повідомлення про запуск нового суперкомп'ютера від Microsoft [6] є яскравим прикладом того, як інновації у матеріалознавстві та передові інженерні рішення дозволяють створювати високопродуктивні обчислювальні платформи.

Цей суперкомп'ютер спроєктовано для тренування масштабних моделей штучного інтелекту та прискорення різноманітних ІТ-досліджень [7], що підтверджує необхідність колаборації між апаратною інновацією та розвитком новітніх матеріалів.

Аналіз свідчить про те, що ландшафт інформаційних технологій розвивається за двома напрямками. З однієї сторони, певні технології –

такі як доповнена реальність і генеративні мовні моделі – можуть зупинитися в зростанні через насичення ринку та технічні обмеження. З іншої – сфери, що орієнтуються на реальні інженерні застосування (робототехніка, медичні пристрої) – мають потенціал для стабільного та довготривалого розвитку. Прогрес у галузі матеріалознавства є визначальним чинником, без якого подальші інновації в IT були б неможливими. Як демонструє нова ініціатива Microsoft щодо суперкомп'ютера, синергія між апаратними досягненнями та розвитком матеріалів відкриває нові горизонти для наступного покоління технологічних проривів.

Список використання джерел:

1. User needs over time: the market and technology maturity model (MTMM) / J. Silberer et al. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2023. Vol. 12, no. 1. URL: https://doi.org/10.1186/s13731-023-00302-2 (date of access: 01.05.2025).
2. Roszkowska-Menkes M. User Innovation: State of the Art and Perspectives for Future Research. *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*. 2017. Vol. 13, no. 2. P. 127–154. URL: https://doi.org/10.7341/20171326 (date of access: 01.05.2025).
3. Technological Innovation, Resource Allocation, and Growth* / L. Kogan et al. *The Quarterly Journal of Economics*. 2017. Vol. 132, no. 2. P. 665–712. URL: https://doi.org/10.1093/qje/qjw040 (date of access: 01.05.2025).
4. Sopruchi A. D. S. Smart Prosthetics: Integrating AI for Enhanced Mobility. *EURASIAN EXPERIMENT JOURNAL OF SCIENTIFIC AND APPLIED RESEARCH*. 2024. Vol. 6, no. 1. P. 25–29.
5. Millar A. Robotic-powered prostheses – state of play. *Medical Device Network*. URL: https://www.medicaldevice-network.com/features/robotic-powered-prostheses-state-of-play/ (date of access: 01.05.2025).
6. Microsoft. New supercomputer announced - Stories. *Stories*. URL: https://news.microsoft.com/announcement/new-supercomputer-announced/ (date of access: 01.05.2025).
7. Langston J. Microsoft announces new supercomputer, lays out vision for future AI work - Source. *Source*. URL: https://news.microsoft.com/source/features/ai/openai-azure-supercomputer/?msockid=25c93c90b752632e112e294fb6be627f (date of access: 01.05.2025).

УДК 004.738.5

Ільків О.Ю.,
студент І курсу магістратури,
спеціальності «Інженерія програмного забезпечення»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Науковий керівник:
Іванов О.О.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ГАЛУЗІ ХАРЧУВАННЯ: АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) відкриває нові горизонти для підтримки здорового способу життя, зокрема в галузі харчування. Використання алгоритмів машинного навчання, обробки природної мови та аналізу великих обсягів даних дозволяє створювати персоналізовані рекомендації щодо харчування, відстежувати споживання калорій, контролювати баланс макро- та мікроелементів, а також прогнозувати можливі ризики для здоров'я. Ці технології мають потенціал значно покращити якість життя людей, підвищити обізнаність щодо правильного харчування та допомогти у боротьбі з такими захворюваннями, як ожиріння, діабет, серцево-судинні порушення.

Існуючі платформи, що інтегрують ШІ у сферу харчування, активно розвиваються та пропонують широкий спектр функцій. Зокрема, додатки MyFitnessPal та CalAI використовують алгоритми для аналізу харчових звичок користувачів, надають персоналізовані рекомендації та адаптують дієти до цілей – схуднення, підтримання ваги чи набору м'язової маси. Вони враховують активність, дані з фітнес-трекерів та індивідуальні параметри користувача, що дозволяє підвищити ефективність харчової поведінки. Наприклад, додаток Lumen використовує пристрій для аналізу дихання, що визначає, які саме поживні речовини організм спалює в конкретний момент часу, і на цій основі дає рекомендації.

Разом із перевагами, такими як зручність, автоматизація, інтеграція з носимими пристроями та облік індивідуальних потреб, такі сервіси мають і недоліки. Серед них – недостатня локалізація під конкретні регіони, зокрема відсутність повноцінної підтримки української мови та специфіки національної кухні, складність

використання для людей без технічної підготовки, обмежений набір продуктів у базі даних. Крім того, більшість рішень не інтегруються з електронними медичними картками, що ускладнює комплексну оцінку стану здоров'я користувача. Відсутність рекомендацій на основі аналізів крові чи інших медичних показників також знижує точність результатів.

У межах цієї роботи проведено детальний аналіз наявних платформ та досліджено можливості впровадження ШІ для підтримки здорового харчування серед українських користувачів. Зокрема, акцент зроблено на необхідності створення локалізованого рішення з урахуванням специфіки українського ринку, доступності продуктів, традиційного раціону та сучасних харчових звичок. Також розглядається можливість інтеграції з медичними базами даних, що дозволить покращити точність персоналізованих рекомендацій.

На основі аналізу сформульовано вимоги до майбутнього програмного продукту, який може поєднувати функції контролю харчування, рекомендаційної системи на базі ШІ та адаптації до фізіологічних особливостей користувача. Такий підхід дозволить не лише сприяти здоровому способу життя, але й підвищити ефективність профілактики хронічних захворювань. Основна мета розробки полягає у створенні інноваційного цифрового інструменту, що стане надійним помічником у сфері харчування для українських користувачів.

Список використаних джерел:

1. AI nutrition apps are killing it in healthy eating right now. URL: https://www.qina.tech/blog/5-ai-apps-killing-it-in-healthy-eating-right-now (дата звернення: 29.04.2025).

2. MyFitnessPal. URL: https://www.myfitnesspal.com/ (дата звернення: 29.04.2025).

3. CalAI: веб-сайт. URL: https://www.calai.app/ (дата звернення: 29.04.2025).

4. The Role of Artificial Intelligence in Nutrition Research. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11243505/ (дата звернення: 29.04.2025).

УДК 004.8

Кітура В.,
викладач кафедри інформаційних технологій,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-0928-8221

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕХНІК ЗБОРУ ВИМОГ: ВІД ІНТЕРВ'Ю ДО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Процес збору вимог є ключовим і одним із найважливіших етапів у життєвому циклі розробки ПЗ. Від якості зібраних вимог залежить відповідність кінцевого продукту очікуванням замовників, ефективність розробки та загальний успіх проєкту. Техніки збору вимог пройшли довгий шлях еволюції – від традиційних підходів, заснованих на особистій комунікації, до сучасних методів, що використовують штучний інтелект (ШІ).

На початкових етапах розвитку інформаційних технологій основною технікою збору вимог було інтерв'ю – структуроване або неструктуроване опитування зацікавлених сторін. Цей підхід дозволяв отримати детальне уявлення про потреби користувачів, однак був дуже залежний від компетентності аналітика, суб'єктивності респондентів та обмеженої кількості джерел інформації. Крім інтерв'ю, активно застосовувались анкети, фокус-групи, спостереження за роботою користувачів та аналіз існуючої документації [1]. Усі ці методи вимагали значних часових і людських ресурсів.

Із розвитком цифрових технологій і збільшенням складності програмних систем з'явилася потреба у більш ефективних підходах до збору вимог. На початку 2000-х років почали активно впроваджуватися автоматизовані інструменти для збору даних: системи управління вимогами (Requirements Management Systems), електронні форми опитування, а також засоби відстеження змін у вимогах [2]. Це дозволило зменшити ризик втрати інформації, забезпечити кращу трасованість вимог та спростити їх актуалізацію.

Наступним кроком стало використання даних з таких джерел, як логи користувацької активності, метрики взаємодії з програмами, соціальні мережі. Інтеграція великих даних (Big Data) у процес збору вимог надала змогу не лише фіксувати явні запити, а й виявляти приховані потреби користувачів через аналіз їх поведінки.

Наразі спостерігається стрімке зростання використання штучного інтелекту у сфері збору вимог. Методи Natural Language Processing дозволяють автоматично аналізувати великі обсяги текстових даних: від відгуків клієнтів до внутрішньої корпоративної документації. Інтелектуальні системи можуть ідентифікувати вимоги, групувати їх за категоріями, виявляти суперечності та дублікати. Завдяки машинному навчанню стало можливим прогнозувати майбутні вимоги на основі попередніх патернів використання продуктів. Одним із перспективних напрямів є застосування генеративних моделей штучного інтелекту для автоматичного формулювання вимог на основі аналізу різнорідних даних. Наприклад, сучасні мовні моделі здатні не лише витягувати ключову інформацію з текстів, а й формулювати попередні версії вимог у стандартизованому вигляді [3].

Разом із тим застосування ШІ породжує нові виклики. Автоматичний збір вимог може призводити до втрати контексту або неправильного трактування потреб замовників. Питання етичності використання даних користувачів, забезпечення їх конфіденційності та запобігання алгоритмічним упередженням стають особливо актуальними [4]. Також необхідно зберігати баланс між автоматизацією та експертною оцінкою результатів, оскільки глибоке розуміння бізнес-процесів часто виходить за межі можливостей навіть найсучасніших алгоритмів.

Еволюція технік збору вимог свідчить про те, що кожний новий етап розвитку зумовлюється не лише технічним прогресом, а й зростаючими вимогами до якості, швидкості та гнучкості розробки. Перехід від ручних методів до автоматизованих систем і застосування ШІ відкриває нові можливості для бізнесу та ІТ-галузі в цілому. У майбутньому можна очікувати ще тіснішу інтеграцію інструментів ШІ у процеси аналізу, валідації та управління вимогами. Це дозволить ще більше скоротити час виведення продукту на ринок та підвищити його відповідність очікуванням кінцевих користувачів.

Таким чином, розвиток технік збору вимог від інтерв'ю до інтелектуальної автоматизації є логічною відповіддю на виклики сучасного цифрового світу, адже комбінація традиційних підходів і новітніх технологій є запорукою успішної реалізації складних програмних проєктів у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Методи збору вимог, покроковий гід для проєктних менеджерів. URL: https://dou.ua/forums/topic/49690/ (дата звернення: 20.04.2025).

2. Що таке управління вимогами? URL: https://www.ibm.com/think/topics/what-is-requirements-management (дата звернення: 23.04.2025).
3. OpenAI. GPT-4 Technical Report. 2023. URL: https://cdn.openai.com/papers/gpt-4.pdf (дата звернення: 26.04.2025).
4. AI-Driven Requirements Management: How AI is Changing the Requirements Management Landscape. URL: https://visuresolutions.com/blog/ai-driven-requirements-management/ (дата звернення: 28.04.2025).

УДК 004.051

Кітура В.,
викладач кафедри інформаційних технологій,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-0928-8221

ПРОБЛЕМИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ВИМОГ У ІТ-ПРОЄКТАХ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

За даними звіту The Chaos Report від компанії Standish Group, який був опублікований у 2020 році, зазначалось, що лише 31% IT-проєктів були завершені успішно відповідно до початкових вимог, термінів і бюджету. 50% проєктів зрештою перевищують терміни та бюджет, а 19% проєктів взагалі скасовано. Це вказує на системну проблему управління вимогами, яка має вирішальне значення для успішності IT-проєктів [1].

Невизначеність вимог виникає через ряд факторів: недостатню деталізацію бізнес-вимог, нові технологічні можливості, а також відсутність регулярної комунікації між стейкхолдерами та розробниками. Наприклад, у дослідженні Project Management Institute (PMI) вказано, що проєкти з недостатньо визначеними вимогами мають на 50% вищу ймовірність зриву строків і на 75% вищу ймовірність перевищення бюджету [2].

На практиці найбільш критичними точками стають початкові етапи проєкту, коли формується візія продукту. Часто замовники не можуть повністю сформулювати кінцевий результат, орієнтуючись на загальні ідеї. Це призводить до нечітких вимог, які потім постійно уточнюються або змінюються в ході реалізації.

Для мінімізації невизначеності найбільш ефективними визнані наступні підходи:

Ітеративна розробка. Використання Scrum або Kanban дозволяє замовнику переглядати проміжні результати кожні 2–4 тижні та оперативно вносити корективи. Наприклад, у звіті VersionOne (State of Agile Report, 2023) 64% компаній зазначили, що Agile-методології допомагають краще управляти змінними вимогами [3].

Прототипування і MVP. Створення мінімально життєздатного продукту дозволяє протестувати ключові гіпотези без повної розробки всієї системи. Компанії, що застосовують MVP, скорочують витрати на ранніх етапах.

Активна залученість замовника. Регулярні інтерв'ю та спільні сесії планування знижують ризики неправильного трактування вимог. Методика Design Thinking, яку використовують такі компанії, як Google, IBM та SAP [4], передбачає безперервну взаємодію користувачів із продуктом ще на моментах формування концепції.

Структурована документація. Формалізація вимог через User Stories, Acceptance Criteria або UML-діаграми забезпечує їхню верифікацію та зменшує ймовірність для різних трактувань однієї інформації.

Додатково слід зазначити, що навіть у проєктах із високим рівнем невизначеності, таких як стартапи або інноваційні продукти, правильна побудова процесів збору вимог дозволяє зменшити негативний вплив змін. Так, у стартап-екосистемі ,за даними CB Insights, серед основних причин провалу стартапів на першому місці є неправильне розуміння потреб ринку (42% випадків) [5].

Отже, ефективне управління невизначеністю вимог в IT-проєктах має базуватися на ітеративних процесах, швидкому зворотному зв'язку, формалізації інформації та гнучкому реагуванні на зміни. Це дозволить знизити ризики і суттєво підвищити ймовірність успішної реалізації IT-продуктів.

Список використаних джерел:

1. Chaos Report — why this study about IT project management is so unique. *The Story*. URL: https://thestory.is/en/journal/chaos-report/ (дата звернення: 14.04.2025).

2. Project Management Statistics: Trends and Common Mistakes in 2024. *TeamStage*. URL: https://teamstage.io/project-management-statistics/ (дата звернення: 19.04.2025).

3. 12th annual state of Agile report. *QAgile*. URL: https://www.qagile.pl/wp-content/uploads/2018/04/versionone-12th-annual-state-of-agile-report.pdf (дата звернення: 20.04.2025).

4. Дизайн-мислення: як застосовувати метод на практиці. *Beetroot Academy.* URL: https://beetroot.academy/blog/dizayn-mislennya-yak-zastosovuvati-metod-na-praktici (дата звернення: 29.04.2025).
5. 20 причин провалу стартапу. *Teletype.* URL: https://teletype.in/@smrnk/HJYPqKr-r (дата звернення: 29.04.2025).

УДК 004.415.5

Дзюба М.В.,
доцентка кафедри інформаційних технологій,
кандидат фізико-математичних наук,
викладач вищої кваліфікаційної категорії,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2579-9157
Кіяк Я.Л.,
студентка І курсу спеціальності
«Інженерія програмного забезпечення»,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

РОЛЬ ШІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЇ ТЕСТУВАННЯ

Штучний інтелект займає ключові позиції в прогресі інформаційних технологій за рахунок полегшення рутинної роботи. За даними McKinsey, близько 79% людей мали досвід у використанні машинного інтелекту, а 22% – регулярно використовують його для роботи [1]. Можливості штучного інтелекту стрімко збільшуються, на ринок виходять новіші версії або ж створюються абсолютно нові продукти, які дають можливість успішно та коректно використовувати його в роботі.

Якість програмного забезпечення впливає на кінцевий результат та може забезпечити виконання всіх вимог клієнта, а неточності в системі можуть спровокувати великі фінансові втрати та неправильні результати, які можуть викликати серйозні наслідки. Існує декілька ключових аспектів перевірки якості програмного забезпечення: функціональність, надійність, зручність використання, ефективність, зручність супроводу, портативність [2]. Функціональність програмного забезпечення полягає в його здатності виконувати завдання, що

відповідають встановленим та пропонованим вимогам користувача при заданих умовах використання програмного забезпечення. Це означає, що програмне забезпечення функціонує коректно, точно та безперебійно, є сумісним з іншими системами, відповідає галузевим стандартам і забезпечує захист від несанкціонованого доступу. Надійність перевіряє здатність програмного забезпечення виконувати відповідні завдання за тих чи інших умов протягом заданого проміжку часу або певної кількості операцій. Ця характеристика включає в себе: завершеність і цілісність системи, здатність до самостійного, швидкого та правильного відновлення після збоїв, а також надійність у протистоянні відмовам. Зручність використання полягає у можливості легкого сприйняття та вивчення програмного забезпечення, а також перевіряє можливість безперешкодного використання ПЗ користувачами та його привабливість [3]. Ефективність перевіряє здатність програмного забезпечення надавати достатню кількість продуктивності пропорційно до витрачених ресурсів, часу, коштів тощо. Зручність супроводу полягає у вивченні та аналізі того, як легко програмне забезпечення може змінюватись для вирішення багів, підлаштовуватись під нові запити, для покращення результату, аналізуватись та тестуватись. Портативність аналізує, чи може програмне забезпечення з легкістю переноситись до іншого середовища чи ні [4].

Штучний інтелект може суттєво оптимізувати процеси забезпечення якості програмного забезпечення шляхом автоматизації тестування, аналізу коду на предмети вразливості, а також прогнозувати можливі недоліки та проблеми перед релізом, що допоможе уникнути зайвих правок, втрат коштів та невдоволення клієнтів. Щодо застосування нейронних мереж для автоматизації тестування програмного забезпечення, то можна виділити такий аспект, як генерація тестових сценаріїв. Ця частина тестування ПЗ є дуже важливою, адже полягає у написанні тест-кейсів. Тестові сценарії – це покроковий опис, що містить інформацію про системні транзакції, які слід виконати для перевірки програми або системи, що тестується. У тестовому сценарії має бути вказано кожен крок, який слід виконати з очікуваними результатами. Цей сценарій автоматизації допомагає тестувальнику програмного забезпечення систематично тестувати кожен рівень на широкому діапазоні пристроїв. Тестовий сценарій повинен містити фактичні записи, які потрібно виконати, і очікувані результати. За допомогою алгоритмів ШІ можна створювати тест-кейси на основі опису функціональності, заощаджуючи час тестування та підвищуючи його ефективність. Наприклад, система може автоматично

створювати сценарії для юніт-тестів, що скорочує час ручної розробки тестів. Машинний інтелект невимовно швидко вчиться та розвивається, тому без проблем може генерувати такі типи тестів: функціональні тест-кейси (перевірка відповідності програми до вимог), регресійні тести (перевірка стабільності після змін), стрес-тести (перевірка реакції на перевантаження системи), безпекові тести (виявлення можливих вразливостей), UI/UX-тести (перевірка точності відображення та взаємодії з інтерфейсом). Перевагою автоматизованої генерації тестових сценаріїв є значне зменшення часу на створення перевірочних тестів та їх виконання, зменшення людських помилок, адже автоматизація запобігає людському фактору, хороша адаптація тестів, адже ШІ може генерувати нові тест-кейси у разі змін у продукті. Штучний інтелект може аналізувати код та знаходити помилки, ще до його виконання. Дефекти та баги в програмному коді можуть призвести до порушень функціональності програми, збоїв та неефективності роботи. Однак статичне тестування з використанням ШІ дає змогу знаходити потенційні помилки ще до запуску коду, а динамічне тестування допоможе виокремити проблеми в реальному часі. Штучний інтелект аналізує кодову базу, використовуючи шаблони для виявлення дефектів. Він визначає синтаксичні та логічні помилки, перевіряє відповідність коду стандартам, аналізує стиль і виявляє вразливості. Серед популярних сервісів зі статичним аналізом коду – SonarQube, DeepCode, CodeGuru. Динамічне тестування виявляє помилки під час виконання програм, перевіряє переповнення змінних, тестує UI та API. Прикладами таких рішень є Fuzz-тестування, застосування ШІ в Selenium і Appium. Переваги автоматизованого виявлення помилок – це зниження впливу людського фактора, висока швидкість, економія ресурсів і зменшення навантаження на розробників. ШІ може не лише прогнозувати проблеми, а й автоматично усувати їх, спираючись на історичні дані, виявлені шаблони та алгоритми машинного навчання. Він пропонує виправлення й самостійно вносить зміни до коду, оптимізує його, покращує безпеку та спрощує складні фрагменти. ШІ також тестує ефективність змін, інформуючи розробника лише за потреби. Такий підхід мінімізує час на пошук дефектів, знижує ймовірність помилок і підвищує продуктивність за рахунок корекцій у реальному часі.

Спираючись на досвід провідних всесвітньовідомих ІТ-компаній, ШІ дійсно активно використовується в автоматизації тестування програмного забезпечення. Наприклад, компанія Google інтегрує ШІ у процеси тестування Android-платформи, щоб забезпечити високу якість продуктів і зменшити час на виявлення помилок. Вони використовують

такі можливості ШІ: автоматизація тестування додатків та аналіз поведінки користувачів. Microsoft також активно використовує ШІ для автоматизації тестування своїх продуктів, таких як Windows, Azure та Office. Основні аспекти: генерація тест-кейсів, виявлення дефектів у реальному часі, тестування на Azure.

Використання штучного інтелекту для автоматизованого тестування програмного забезпечення має декілька основних переваг, які є ключовими у всіх аспектах цієї галузі. Це скорочення часу, запобігання помилки людського фактору та заощадження ресурсів. Також цей напрямок розвитку штучного інтелекту є перспективним, адже потенційний розвиток адаптивних моделей включає в себе неперервне навчання та прогнозування помилок ще до їхньої появи.

Список використаних джерел:

1. Winteringham M. Software Testing with Generative AI. New York : Manning Publications, 2024. 320 p. ISBN 978-1633437364.

2. Black P. Artificial Intelligence and Software Testing: Building Systems You Can Trust. London : BCS Learning & Development, 2023. 250 p. ISBN 978-1780175766.

3. Li Z., Ma X., Wang Z., Chen X. Automated Testing in the Age of AI: A Practical Guide. Boston : O'Reilly Media, 2023. 296 p. ISBN 978-1492092209.

4. Kaner C., Bach J., Pettichord B. Lessons Learned in Software Testing: A Context-Driven Approach. New York : Wiley, 2021. 320 p. ISBN 978-0471081128.

УДК 343.3

Король В.В.,
студент IV курсу спеціальності «ІТ»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Науковий керівник:
Стисло О.В.,
старший викладач кафедри інформаційних технологій,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОЗРОБЦІ ВЕБДОДАТКІВ

Сучасна розробка вебдодатків невпинно змінюється завдяки широкому впровадженню інструментів штучного інтелекту (ШІ) на всіх етапах проєкту. Інтеграція AI-технологій дозволяє автоматизувати

рутинні процеси, такі як генерація коду, оптимізація розробки, автоматичне тестування, удосконалення дизайну інтерфейсів, аналіз поведінки користувачів, SEO-оптимізація і навіть обслуговування через чат-боти. Таке застосування не лише пришвидшує процес створення програмного забезпечення, але й підвищує його якість. Наприклад, інструменти на кшталт GitHub Copilot значно полегшують завдання написання коду, доповнюючи вже створені фрагменти та допомагаючи виявляти потенційні вразливості [1], [2]. За досвідом провідних спеціалістів, використання таких AI-асистентів сприяє економії часу та ресурсів, що особливо актуально в умовах сучасних вимог до швидкості розробки.

За допомогою методик машинного навчання штучний інтелект здатний автоматизувати тестування, генеруючи тест-кейси, керуючи їх виконанням і швидко аналізуючи результати [4]. Це дозволяє на ранніх стадіях виявляти помилки, забезпечуючи стабільність і ефективність роботи продукту. Подібним чином, AI-системи сприяють удосконаленню дизайну інтерфейсів. Вони аналізують потреби аудиторії та генерують прототипи, пропонуючи варіанти оформлення, які відповідають сучасним стандартам UI/UX [3]. Результатом цього є більш адаптивний та інтуїтивно зрозумілий вебдизайн, який підвищує задоволеність користувачів.

Штучний інтелект також відіграє важливу роль у аналізі поведінки відвідувачів вебсайтів. Завдяки обробці великих обсягів даних, AI допомагає сегментувати аудиторію, прогнозувати тенденції та створювати персоналізовані рекомендації, що дозволяє оптимізувати як маркетингові стратегії, так і безпосередню взаємодію з кінцевим користувачем [5]. Розумні чат-боти, побудовані на основі передових мовних моделей, здатні ефективно відповідати на запити користувачів, приймати заявки і надавати консультації цілодобово, зменшуючи навантаження на службу підтримки [3].

Ще один аспект використання ШІ стосується генерації контенту та зображень. Сучасні великі мовні моделі дозволяють створювати статті, SEO-тексти та описи продуктів практично миттєво, а спеціалізовані сервіси з генерації зображень, такі як Midjourney або DALL-E 2, забезпечують створення якісних візуальних матеріалів для вебсайтів [6]. Нарешті, застосування AI в SEO-оптимізації допомагає автоматизувати аналіз ключових слів, структурування контенту і налаштування метаданих, що сприяє кращому ранжуванню у пошукових системах [7].

Загалом, інтеграція інструментів штучного інтелекту в розробку вебдодатків створює нові стандарти в галузі, забезпечуючи більш

швидкий, зручний і якісний процес розробки. Використання AI-технологій автоматизує численні аспекти створення програмних продуктів, що дозволяє зосередитися на творчих завданнях і комплексному вирішенні бізнес-проблем. Хоча жодна система ШІ не може замінити досвід та креативність людини, її впровадження вже сьогодні є ключовим чинником підвищення продуктивності та конкурентоспроможності вебдодатків.

Список використаних джерел:

1. Горбік В. Чи може AI замінити кодерів: ось які завдання готові віддати штучному інтелекту українські айтішники. *Dev.ua*. 2022. 27 червня. URL: https://dev.ua/news/github-copilot-proty-liudyny (дата звернення: 01.05.2025).
2. Ruiz J. How AI code generation works. *GitHub Blog*. 2024. 22 лютого. URL: https://github.blog/ai-and-ml/generative-ai/how-ai-code-generation-works (дата звернення: 01.05.2025).
3. Lodge M. 12 Best AI Tools for Web Development. *HubSpot Blog*. 2024. 28 червня. URL: https://blog.hubspot.com/website/ai-for-website-development (дата звернення: 01.05.2025).
4. Sujatha R. 10 AI Testing Tools to Streamline Your QA Process in 2025. *DigitalOcean Blog*. 2024. 25 червня. URL: https://www.digitalocean.com/resources/articles/ai-testing-tools (дата звернення: 01.05.2025).
5. AI-Powered Behavioral Analysis. *CrowdStrike*. 2024. URL: https://www.crowdstrike.com/en-us/cybersecurity-101/artificial-intelligence/ai-powered-behavioral-analysis/ (дата звернення: 01.05.2025).
6. Бровінська М. 13 безплатних AI-сервісів, що генерують зображення. Які нейромережі створюють візуальний контент краще за Midjourney: тест dev.ua. *Dev.ua*. 2024. 13 березня. URL: https://dev.ua/news/ai-painting-1710345774 (дата звернення: 01.05.2025).
7. Конончук Ю. Використання AI в SEO: як зберегти час і гроші. *Блог Netpeak*. 2023. URL: https://netpeak.net/uk/blog/vikoristannya-ai-v-seo-yak-zberegti-chas-i-groshi/ (дата звернення: 01.05.2025).

УДК 343.3

Маковишин В.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат фізико-математичних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4289-0972

НЕЙРОМЕРЕЖЕВЕ МОДЕЛЮВАННЯ НАНОСТРУКТУРОВАНИХ ТЕРМОЕЛЕКТРИКІВ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ТЕХНОГЕННИХ ЗОНАХ

Сучасна енергетика дедалі більше орієнтується на вторинне використання тепла, особливо в регіонах із високою концентрацією промислових і сільськогосподарських об'єктів. Західна Україна – зокрема, Львівська та Івано-Франківська області – має значний потенціал використання залишкового тепла від цукрових заводів, деревообробних підприємств і об'єктів ТЕЦ. Застосування штучного інтелекту для підбору термоелектричних матеріалів, що функціонують в умовах змінного навантаження та вологості, є актуальним напрямом досліджень.

Метою дослідження є створити інтелектуальну систему прогнозування властивостей наноструктурованих термоелектричних матеріалів (на прикладі сполук на основі телуриду олова), орієнтовану на умови експлуатації в Західній Україні.

Методи:

1. Збір даних: Вивчено фізико-хімічні умови в техногенних зонах Львівської та Івано-Франківської областей, зокрема поблизу Бурштинської ТЕС та промислових зон Долини й Червонограда. Проведено польові вимірювання температурного діапазону, вологості та складу викидів [1].

2. Моделювання:

- Використано глибоку згорткову нейромережу (3D-CNN), яка аналізує вхідні дані про кристалічну структуру термоелектриків у форматі CIF.

- Реалізовано гіперпараметричну оптимізацію на основі алгоритму Bayesian Optimization для підбору найбільш стабільних варіантів домішок (Bi, Sb, Se).

- Для аналізу теплопровідності на мезорівні застосовано метод Монте-Карло в модифікованій версії BoltzTraP [2].

Нейромережева система успішно передбачила покращення термоелектричних характеристик SnTe після введення подвійної домішки Bi+Se: коефіцієнт добротності ZT сягнув 3,6 при 450–500°C, що відповідає оптимальним умовам у межах українських ТЕС.

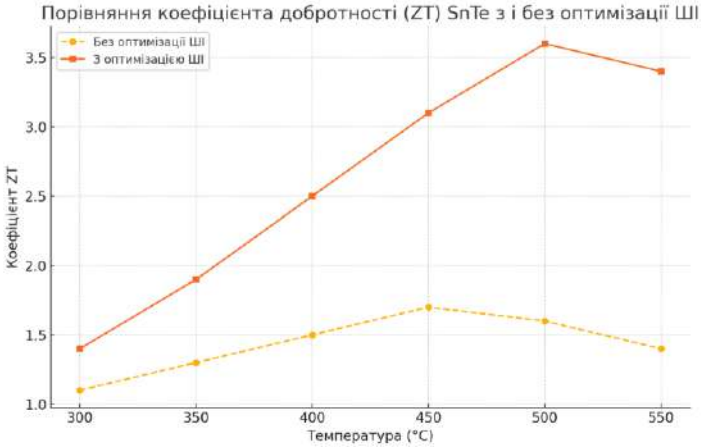

Рис. 1 Порівняння коефіцієнта добротності (ZT) термоелектричного матеріалу SnTe з і без застосування оптимізації на основі штучного інтелекту. Відзначається суттєве зростання ефективності при температурі 450–500°C після введення подвійної домішки Bi+Se та структурної оптимізації за допомогою нейромережевої моделі

Система спрогнозувала зменшення теплопровідності матеріалу на 28% завдяки фазовим межам, змодельованим у нанорозмірному масштабі.

Створено локальну базу даних для подальших досліджень з використанням українських кліматичних параметрів, яка може інтегруватися в освітні програми.

Отже, інтелектуальні методи моделювання дозволяють адаптувати новітні наноструктуровані термоелектрики до умов техногенних зон Західної України. Це відкриває можливості для локального виробництва термоелектричних модулів, а також підвищення енергоефективності та екологічної безпеки регіону.

Список використаних джерел:

1. Petrenko O., Ivasyshyn O. AI-Based Optimization of Thermoelectric Properties in Ukrainian Industrial Zones. *Journal of Green Energy*. 2024. Pp 25-27.

2. Liu M., Chen R. Neural Approaches to Nanostructured Thermoelectrics, Materials AI Letters. 2023. Pp 67-68.

УДК 53:004:371.3

Морушко О.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат фізико-математичних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-1430-1105

PIVOT INTERACTIVES – ВІРТУАЛЬНІ ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ З ФІЗИКИ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЗАКОНІВ РУХУ

Інтеграція інноваційних технологій у сучасну систему освіти набуває дедалі більшого значення, особливо коли йдеться про природничі науки. Фізика, як одна з фундаментальних дисциплін, вимагає не лише теоретичного осмислення, але й практичного застосування знань. В умовах цифрової трансформації освітнього процесу віртуальні лабораторії стають потужним інструментом, що відкриває нові горизонти для експериментальної діяльності студентів. Платформа Pivot Interactives пропонує революційний підхід до проведення лабораторних робіт, поєднуючи реалістичність фізичних експериментів із гнучкістю та доступністю цифрових технологій, що дозволяє студентам експериментувати та аналізувати реальні фізичні явища в цифровому середовищі та створювати унікальне освітнє середовище для ефективного засвоєння складних фізичних концепцій.

Є багато онлайн-симуляцій, які дозволяють студентам взаємодіяти з віртуальними фізичними експериментами. Такі ресурси можуть стати потужним інструментом для полегшення вивчення фізики в навчальних закладах. Онлайн-симуляції можна використовувати для візуалізації абстрактних понять, таких як гравітаційна сила, електричні та магнітні поля [3]. Вони демонструють дітям, як ці поняття взаємодіють між собою і як вони впливають на навколишнє середовище. Ці симуляції можуть продемонструвати концепції, які важко уявити, наприклад, поведінку частинок у газі або рух об’єктів у полі тяжіння. Крім того, онлайн-симуляції можуть бути корисним інструментом для проведення експериментів, які не можуть бути проведені в реальному житті через певні обмеження. Наприклад, студенти можуть проводити експерименти з вивільненням ядерної енергії, не ризикуючи своїм життям [1].

У чому ж полягає ефективність віртуальних лабораторій при вивченні фізики? Проаналізуємо кілька аспектів «за» використання таких технологій.

По-перше, це кількісні показники ефективності. За даними останніх досліджень [2, 3], використання віртуальних лабораторій демонструє наступні результати:

- підвищення успішності студентів на 25-30% порівняно з традиційними методами навчання;
- збільшення рівня залученості студентів на 40%;
- скорочення часу на засвоєння складних концепцій на 35%;
- покращення здатності до самостійного навчання у 78% студентів.

По-друге, це педагогічні переваги, які можна розділити та класифікувати за кількома різними критеріями:

1. індивідуалізація навчання, яка дає можливість обрати індивідуальний темп роботи, адаптувати складності завдань до різних навчальних рівнів студентів, миттєвий зворотний зв'язок та можливість самокорекції;
2. розвиток критичного мислення як невід'ємна складова навчального та розвивального процесів. Таке мислення формує навички аналізу даних, розвиває здатність висувати та перевіряти гіпотези, вдосконалювати вміння аналізувати, інтерпретувати та апробувати результати;
3. практичні навички – освоєння методів наукового дослідження, розвиток навичок роботи з вимірювальними приладами, формування компетенцій у сфері обробки та візуалізації даних.

І по-третє, це технічні переваги, тобто доступність: 24/7 доступ до лабораторних робіт без обмежень за місцем знаходження; безпека: можливість проведення потенційно небезпечних експериментів без ризику; економічність: зниження витрат на обладнання та матеріали; масштабованість: одночасна робота великої кількості користувачів.

Проте існують і деякі обмеження використання таких віртуальних лабораторій. Наприклад, технічні обмеження, що полягають в необхідності стабільного інтернет-з'єднання, вимоги до технічного забезпечення здобувачів освіти, тобто їхніх гаджетів. Рішенням цієї проблеми може стати створення офлайн-версій та оптимізація таких віртуальних платформ під різні пристрої.

Іншим обмеженням є методичні виклики, тобто потреба в адаптації навчальних програм, необхідність підготовки викладачів. Рішенням такої проблеми є розробка методичних матеріалів та проведення тренінгів.

Pivot Interactives являє собою потужний інструмент для вивчення фізики, який поєднує переваги реальних експериментів з можливостями цифрових технологій [4].

Pivot Interactives – це освітня платформа, яка надає доступ до високоякісних відеозаписів реальних фізичних експериментів. Студенти можуть взаємодіяти з цими відео, змінюючи параметри та аналізуючи результати, що імітує процес проведення справжнього лабораторного експерименту (рис. 1).

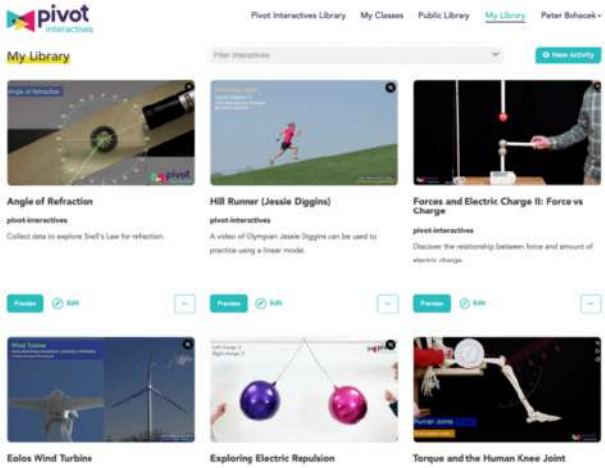

Рис. 1 Типова сторінка платформи Pivot Interactives

Розглянемо приклад застосування платформи Pivot Interactives для вивчення законів руху на основі експерименту з похилою площиною (рис. 2):

✓ Постановка завдання: Дослідити залежність прискорення тіла від кута нахилу площини.

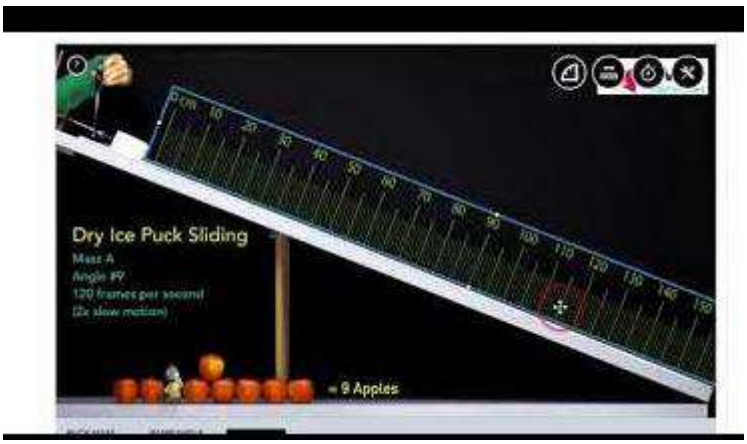

Рис. 2 Приклад застосування платформи до вивчення законів руху

✓ Методологія:

1. Студенти обирають відео з експериментом на похилій площині.
2. Змінюють кут нахилу площини за допомогою інтерактивних елементів керування.
3. Вимірюють час та відстань, пройдену тілом, використовуючи вбудовані інструменти аналізу відео.
4. Розраховують прискорення для різних кутів нахилу.

5. Будують графік залежності прискорення від кута нахилу.

✓ Результати:

Студенти отримують практичні дані, які підтверджують теоретичну залежність $a = g * \sin(\theta)$, де a – прискорення тіла, g – прискорення вільного падіння, θ – кут нахилу площини.

Отже, переваги використання Pivot Interactives:

- Доступність: Можливість проводити експерименти без спеціального обладнання.
- Повторюваність: Студенти можуть багаторазово повторювати експерименти для кращого розуміння.
- Точність: Використання цифрових інструментів підвищує точність вимірювань.
- Візуалізація: Наочне представлення фізичних процесів покращує розуміння теорії.

Віртуальні лабораторії, зокрема Pivot Interactives, демонструють високу ефективність у навчанні фізики, що підтверджується як кількісними показниками, так і якісними оцінками. Їх впровадження дозволяє не лише підвищити якість освіти, але й зробити навчальний процес більш доступним та захоплюючим для студентів. На прикладі вивчення законів руху продемонстровано, як поєднання традиційних методик з сучасними технологіями створює потужне освітнє середовище для формування практичних навичок та поглиблення теоретичних знань.

Список використаних джерел:

1. Морушко О. В. Застосування інтерактивних вправ для підвищення ефективності сприйняття матеріалу на заняттях з фізики. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки: матеріали VII Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 25 травня 2023 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. С. 152–155.

2. I Gede Budi Mahendra and Billy Killis Impact of Virtual Laboratory-Assisted Microlearning on Students' Motivation, Engagement, and Academic Success. *Journal of Learning for Development*. 2025, 12(1), P. 1–16.

3. Marc Lancer Santos and Maricar Prudente Effectiveness of Virtual Laboratories in Science Education: A Meta-Analysis. *International Journal of Information and Education Technology*. 2022, Vol. 12, No. 2, P. 150–156.

Pivot Interactives: Interactive Video-Based Science Activities.
URL: https://www.pivotinteractives.com/ (date of access: 24.04.2025).

УДК 004.89

Мосюрчак В.,
викладач математики та комп'ютерних дисциплін,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист,
Фаховий коледж ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-4002-4636

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУВ РОЗРОБЦІ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ

Штучний інтелект (ШІ) зараз використовується в багатьох галузях, таких як охорона здоров'я, роздрібна торгівля, фінанси, нерухомість, страхування та інші. Потенціал цієї технології безмежний у всіх секторах бізнесу, і розробка мобільних додатків, безумовно, не є винятком.

ШІ можна використовувати для збору даних про користувачів і створення персоналізованого досвіду для кожного з них. Наприклад, додаток зі штучним інтелектом може вивчати вподобання користувачів і пропонувати контент, продукти або послуги, адаптовані до їхніх потреб. Чат-боти та віртуальні асистенти зі штучним інтелектом можуть бути інтегровані в мобільні додатки, щоб надавати клієнтську підтримку, відповідати на запитання користувачів і виконувати інші завдання без втручання людини. Його можна використовувати для аналізу поведінки користувачів і прогнозування їхніх дій, допомагаючи розробникам мобільних додатків приймати рішення на основі даних про функції, дизайн і функціональність додатків. Технологія розпізнавання голосу на основі штучного інтелекту може бути використана для реалізації голосових команд і управління в мобільних додатках, що робить їх більш доступними і зручними для користувача. Його можна використовувати для розпізнавання та класифікації зображень і об'єктів у мобільних додатках, що уможливлює такі функції, як доповнена реальність та ідентифікація об'єктів [1].

Інтеграція штучного інтелекту та Інтернету речей – це швидко зростаючий напрямок розвитку, який має потенціал для революції в таких галузях, як виробництво, охорона здоров'я та логістика. Пристрої Інтернету речей генерують величезні обсяги даних, а ШІ можна використовувати для аналізу та інтерпретації цих даних, що дозволяє пристроям ставати більш інтелектуальними. Наведемо декілька прикладів використання ШІ:

1. **Прогнозоване обслуговування.** Аналіз даних з пристроїв Інтернету речей, щоб передбачити, коли потрібне технічне обслуговування, допомагаючи запобігти поломкам і підвищити операційну ефективність.

2. Автономні системи. Пристрої Інтернету речей можуть приймати рішення і виконувати дії без втручання людини, наприклад, безпілотні автомобілі і дрони.

3. Розумні будинки та будівлі. Здійснення контролю та оптимізації енергоспоживання в «розумних» будинках і будівлях, що впливає на підвищення енергоефективності і скорочення витрат.

4. Охорона здоров'я. Віддалений моніторинг пацієнтів за допомогою пристроїв Інтернету речей, що дозволяє на ранніх стадіях виявляти проблеми зі здоров'ям і покращувати результати лікування.

5. Управління ланцюгами поставок. Відстеження та аналіз даних з пристроїв Інтернету речей в управлінні ланцюгами поставок, допомагаючи оптимізувати рівень запасів, знизити витрати і скоротити час доставки.

Інтеграція ШІ та Інтернету речей все ще перебуває на ранніх стадіях, але вона має потенціал для трансформації багатьох галузей і поліпшення нашого повсякденного життя. У міру того, як все більше пристроїв Інтернету речей з'являється в мережі і розвивається технологія штучного інтелекту, ми можемо очікувати ще більше захоплюючих розробок у майбутньому. Час розробки для інтеграції ШІ може сильно відрізнятися залежно від складності проєкту та рівня кваліфікації залученої команди [2].

Все більш широке використання обробки природної мови змінює те, як ми взаємодіємо з технологіями, роблячи їх більш інтуїтивно зрозумілими і зручними для користувача. Ось деякі зі способів використання NLP для покращення розробки мобільних додатків:

1. Чат-боти. Використовують NLP для розуміння та інтерпретації письмової мови, що дозволяє їм вести розмови з користувачами природною мовою. Розробники мобільних додатків можуть використовувати чат-боти для підтримки клієнтів, відповідей на запитання користувачів і навіть здійснення транзакцій.

2. Мовний переклад. Він може перекладати текст з однієї мови на іншу в режимі реального часу. Розробники мобільних додатків можуть використовувати цю технологію для створення багатомовних додатків, якими можуть користуватися люди по всьому світу.

3. Аналіз настроїв. NLP можна використовувати для аналізу постів у соціальних мережах, відгуків та інших форм користувацького контенту

для визначення настрою тексту. Розробники мобільних додатків можуть використовувати цю інформацію для покращення своїх додатків і вирішення проблем користувачів.

Штучний інтелект у мобільних додатках – це комп'ютерне програмне забезпечення, яке може «думати» і «вчитися» як людина. ШІ робить додатки розумнішими та кориснішими. Наприклад, він дозволяє віртуальним помічникам у додатках розуміти голосові команди, програмам розпізнавати об'єкти на фотографіях і надавати відповідну інформацію. Штучний інтелект для розробки мобільних додатків дає змогу розширити можливості мобільних додатків, подібні до людських. Він дозволяє програмам адаптуватися, сприймати навколишнє середовище, навчатися, вирішувати проблеми та надавати інтелектуальні функції і можливості [3].

Які етичні міркування слід враховувати при впровадженні ШІ в мобільні додатки? Ось кілька ключових етичних міркувань, які слід взяти до уваги:

1. Конфіденційність і захист даних. Системи штучного інтелекту часто аналізують і збирають величезні обсяги даних користувачів. Розробники повинні забезпечити належний рівень конфіденційності та безпеки даних. Це актуально для будь-якої галузі.

2. Упередженість і справедливість. Розробники повинні перевіряти свої навчальні дані та моделі, щоб виявити та пом'якшити будь-які притаманні їм упередження перед розгортанням.

3. Прозорість і підзвітність. Рішення і рекомендації, які приймає штучний інтелект, повинні бути зрозумілими і прозорими для користувачів. Повинен існувати людський нагляд і можливість скасовувати неправильні дії ШІ, коли це необхідно. Повинні бути встановлені чіткі заходи підзвітності на випадок збоїв або зловживань у роботі системи ШІ.

4. Контроль. Хоча ШІ може автоматизувати завдання, люди повинні зберігати контроль і мати можливість відключати функції штучного інтелекту. ШІ повинен бути розроблений для того, щоб допомагати і доповнювати людину, а не повністю замінювати процес прийняття рішень [4].

Штучний інтелект надає численні можливості для інновацій в індустрії мобільних додатків, що робить його хвилею майбутнього в розробці додатків. З розвитком штучного інтелекту взаємодія користувача з послугами та продуктами додатків еволюціонує, що призводить до більш персоналізованого користувацького досвіду.

Зростаюча роль штучного інтелекту в мобільних додатках продемонструвала його цінність з точки зору зростання бізнесу та залучення користувачів. Завдяки використанню штучного інтелекту мобільні додатки можуть надавати більш складні та ефективні послуги, забезпечуючи користувачам більш безперебійний та інтуїтивно зрозумілий досвід. Потенційні переваги штучного інтелекту в розробці мобільних додатків широкі й різноманітні, що робить його потужним інструментом для компаній, які прагнуть покращити свої пропозиції та випередити конкурентів.

Список використаних джерел:

1. Штучний інтелект та його застосуваня у різних сферах: вебсайт. URL: https://surl.gd/sywgdd (дата звернення: 24.04.2025).

2. Дослідження процесів інтеграції IoT та штучного інтелекту: вебсайт. URL: https://surl.lu/pcpxxh (дата звернення: 24.04.2025).

3. Що таке обробка природньої мови (NLP): вебсайт. URL: https://surl.lu/hopyhm (дата звернення: 24.04.2025).

4. Етичні міркування щодо впровадження ШІ: вебсайт. URL: https://surl.li/vxowtw (дата звернення: 24.04.2025).

УДК 004.8

Найда В.-Я. О.,
студент І курсу магістратури спеціальності
«Інженерія програмного забезпечення»,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГАДЖЕТІВ НА ОСВІТНІЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ТА ЗАСТОСУВАННЯ AI ДЛЯ ЦЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасні діти проводять значну частину часу з гаджетами (телефонами, планшетами, ігровими консолями), проте цей час часто витрачається на пасивне споживання контенту (ігри, соціальні мережі, відео), яке не має освітньої цінності. Це призводить до низки проблем, як-от зниження навчальної активності, обмеження соціального досвіду та негативний вплив на розвиток когнітивних навичок. Більшість популярних додатків та ігор орієнтовані на розваги, а не на навчання, вони легкодоступні, часто безкоштовні та мають яскравий дизайн, який приваблює дітей. Алгоритми платформ, таких як YouTube або TikTok, спрямовані на утримання уваги користувачів, а не на їхній розвиток. Пасивне споживання відеоконтенту не сприяє розвитку критичного мислення, логіки чи інших важливих навичок. Дитина не здобуває нових

знань і вмінь, витрачаючи час лише на розваги. Постійне використання гаджетів без змістовного контенту може формувати цифрову залежність, яка впливає на здатність дитини концентруватися та знижує інтерес до реального світу. Часто діти втрачають здатність гратися або навчатися без цифрових пристроїв. Постійне використання екранів викликає втому очей та ризик погіршення зору. Через використання гаджетів діти проводять менше часу в активних іграх, що негативно впливає на їхню фізичну форму та здоров'я. Це також обмежує живе спілкування з однолітками, що суттєво погіршує навички соціальної взаємодії.

Завдяки легкому доступу до популярних програм діти менше часу проводять із батьками, у яких не завжди є ресурси або розуміння, як використовувати їх для навчання. Діти, які не отримують якісного освітнього контенту, ризикують відставати у розвитку порівняно зі своїми однолітками. Багато батьків використовують гаджети як «електронну няню», щоб зайняти дитину. Не всі батьки знають про існування освітніх платформ або мають час для їх впровадження у життя дитини. І, хоча зараз існує багато освітніх ресурсів, вони часто складні у використанні або недостатньо інтерактивні, щоб зацікавити дитину. Діти не знають, що гаджети можна використовувати для навчання, оскільки вони орієнтуються на те, що бачать у друзів чи медіа [1, 2]. Відсутність регулярного навчання може уповільнити розвиток мовлення, логіки та інших базових навичок. Також надмірне використання гаджетів без контролю може сприяти роздратованості, агресивності або виникненню проблем зі сном [3].

На основі проведеного аналізу було визначено необхідність створення інтерактивного пристрою, який надає доступ до енциклопедій та освітніх матеріалів, що орієнтовані на розвиток навичок дитини. Взаємодія із пристроєм через запитання та команди залучає їх до мислення та діалогу. Голосові ігри та завдання можуть мотивувати дитину думати, аналізувати та вчитися новому. Пристрій є девайсом без екрана та з вбудованим AI, який адаптується до віку та інтересів дитини, надаючи відповідні навчальні матеріали.

Список використаних джерел:

1. Оклі Б. Навчитися вчитися. Як запустити свій мозок на повну. *Google книги.* URL: https://bit.ly/436yaJ2 (дата звернення: 03.04.2025).

2. Дюгіґґ Ч. Сила звички. Чому ми діємо так, а не інакше в житті та бізнесі. *Yakaboo*. URL: https://bit.ly/42RSZa7 (дата звернення: 03.04.2025).

3. Як гаджети впливають на дітей. *Mind.ua:* вебсайт. 2022. URL: https://mind.ua/openmind/20229917-yak-gadzheti-vplivayut-na-ditej (дата звернення: 03.04.2025).

УДК 004.4

Перцович С.І.,
студент IV курсу спеціальності «Інженерія програмного забезпечення»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Пашкевич О.П.,
к.т.н., доцент,
професор кафедри інформаційних технологій,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗРОБКИ САЙТІВ З ПРОДАЖУ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ

На сучасному ринку електронна комерція продовжує стрімко зростати. Так, у 2023 році глобальні онлайн-продажі досягли близько 5.8 трлн дол. [1] і до 2027 року очікується зростання до 8 трлн. В Україні в 2023 році обсяг онлайн-торгівлі становив майже 182 млрд грн, що складає 10% від усього роздрібного ринку. У цьому сегменті близько 9,9 млн українців здійснюють покупки онлайн, а категорія «електроніка» належить до найпопулярніших (10,5% інтернет-магазинів) [2]. При цьому продажі електроніки демонструють стабільне зростання (дохід від онлайн-продажів зріс у гривні на 17% порівняно з 2021 роком) [3]. Отже, для бізнесу з продажу електроніки критично важливий вибір ефективної технологічної основи сайту, що впливає на швидкість виходу на ринок, витрати та подальший розвиток проєкту, супровід та оновлення.

Розглянемо базові технології:

1. CMS-платформи. Системи управління контентом з відкритим кодом (наприклад, WordPress+WooCommerce, Magento) – найпоширеніші рішення для інтернет-магазинів. WordPress використовується приблизно на 43% усіх сайтів, причому WooCommerce встановлено на 21% сайтів на WordPress [1]. Це свідчить про велику поширеність WooCommerce та гнучкість цього рішення, бо тисячі існуючих плагінів дозволяють швидко додавати різноманітний функціонал (товари, методи оплати, доставки тощо). Завдяки цьому невеликі магазини можуть швидко запуститися з мінімальними витратами – потрібні лише хостинг і базове налаштування CMS [4].

2. Magento (Adobe Commerce) орієнтована на великі рітейл-проєкти. Вона забезпечує високу масштабованість (багатомовність, мульти-магазини, інтеграції), але вимагає значних ресурсів, бо розробка

ускладнена, а для стабільної роботи потрібен потужний хостинг. Крім того, комерційна версія Magento може потребувати ліцензійних платежів. Саме тому Magento часто обирають великі компанії з великими асортиментами [5].

3. Готові SaaS-рішення (Shopify, BigCommerce, Wix тощо) – це хмарні сервіси, що включають хостинг і технічну підтримку. Вони забезпечують найшвидший запуск (досить обрати тарифний план і дизайн) та простоту використання, бо мають інтуїтивний інтерфейс, готові шаблони, вбудовані інструменти аналітики і підтримка 24/7. Наприклад, Shopify пропонує великий каталог професійних тем та додатків. Однак за це, окрім щомісячної абонплати, стягується ще комісія з транзакцій. Такі сервіси підходять для малого і середнього бізнесу, коли важливі швидкість запуску і мінімальні IT-ресурси, але вони менш гнучкі щодо глибокої кастомізації платформи [6].

4. Фреймворки та headless-підхід. Інша тенденція – використання сучасних JavaScript-фреймворків (React, Vue.js, Next.js) для фронтенду. Наприклад, у 2025 році понад 1,3 млн сайтів у світі використовують React для побудови інтерфейсу [7]. За даними W3Techs, React застосовується на майже 5.2% усіх сайтів, тоді як Vue.js – лише на ≈0.8%. Рішення на цих фреймворках часто реалізуються у “headless” архітектурі (фронтенд на React/Vue, бекенд – окремий e-commerce сервіс з API). Це дозволяє створювати високопродуктивні, цілком кастомізовані інтерфейси та легко масштабовані системи, але збільшує строки розробки і вартість реалізації. Тому описаний підхід застосовується здебільшого у великих брендів, яким потрібен унікальний UX/UI і які мають ресурси для індивідуального кодування.

Отже, з наведеного можна сказати, що вибір технології розробки сайтів з продажу електронної техніки залежить від стратегії бізнесу та наявних у нього ресурсів. Для швидкого запуску продаж електронної техніки з мінімальними витратами оптимальними є готові SaaS або прості CMS-технології (Shopify, WooCommerce). Невеликі та середні магазини можуть обрати WooCommerce або пакетні рішення SaaS, зосередившись на просуванні свого товару. Великі проєкти, які потребують індивідуальних рішень і високої продуктивності, краще реалізовувати через Magento або кастомні headless-структури на основі React/Vue.

Таким чином, технології підбирають залежно від власних пріоритетів: часового виходу на ринок, обсягу асортименту та гнучкості. Малому бізнесу буде достатньо SaaS/WooCommerce, тоді як корпорації

віддадуть перевагу масштабованим і повністю керованим рішенням (Magento, Next.js).

Список використаних джерел:

1. WooCommerce Vs. Shopify: Яка платформа підходить саме вам? *DreamHost Blog*. URL: https://surl.lu/kcymtv (дата звернення: 15.04.2025).

2. Як українські інтернет-магазини працювали у 2023 році. *Хорошоп блог*. URL: horoshop.ua (дата звернення: 16.04.2025).

3. У 2023 році сума онлайн-продажів зросла на 17%. *Скільки? Скільки?* URL: skilky-skilky.info (дата звернення: 17.04.2025).

4. Що таке CMS? Огляд кращих CMS. *Хостинг Україна*. URL: https://surl.li/dtnqkm (дата звернення: 21.04.2025).

5. Шевченко С. Що краще Magento чи Shopify: порівняння платформ. *Adwservice*. URL: adwservice.com.ua (дата звернення: 23.04.2025).

6. Ecommerce Platform Market Share in the USA (2024). *OBERLO*. URL: oberlo.com (дата звернення: 23.04.2025).

7. React Statistics You Need to Know for 2025. *Citrusbug Technolabs*. URL: citrusbug.com (дата звернення: 25.04.2025).

УДК 004.056

Піхоцький Н.,
викладач кафедри інформаційних технологій,
Фаховий коледж ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-5865-2139

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОГРАМУВАННЯ В СИСТЕМАХ ЗАХИСТУ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ

У сучасному цифровому середовищі програмні продукти стають об'єктами постійних атак з боку різноманітних кіберзагроз. Забезпечення їхнього захисту вимагає не лише класичних засобів безпеки, а й впровадження передових технологій програмування на етапі проєктування, розробки, тестування та експлуатації програмного забезпечення. З огляду на еволюцію кіберзагроз, індустрія кібербезпеки активно розвиває технології, орієнтовані на випередження атак і мінімізацію потенційних вразливостей.

Однією з базових практик є використання принципів безпечного програмування (Secure Coding). Це включає дотримання правил і стандартів безпеки, таких як рекомендації OWASP [1], CERT, чи

методологій SDL [2] (Security Development Lifecycle). Багато компаній впроваджують автоматичні системи статичного та динамічного аналізу коду, що дозволяють виявляти уразливості ще на етапі розробки.

Важливе місце в сучасних технологіях займає обфускація коду – техніка ускладнення структури ПЗ для запобігання реверс-інжинірингу та несанкціонованого аналізу. Також використовуються захищені компілятори й алгоритми самозахисту, які перевіряють цілісність під час виконання.

Широко застосовуються апаратні засоби захисту: TPM (Trusted Platform Module), HSM (Hardware Security Module) та Secure Boot, що забезпечують перевірку справжності ПЗ на фізичному рівні.

На фоні розвитку штучного інтелекту впроваджуються системи поведінкового аналізу, які виявляють аномалії у функціонуванні додатків у реальному часі. Це дозволяє автоматично виявляти нові загрози.

Іншим важливим напрямом є Zero Trust архітектура [3], що базується на недовірі до будь-яких запитів без перевірки. Вона забезпечує обов'язкову багатофакторну автентифікацію, шифрування даних, контроль доступу та мікросегментацію систем.

Технології контейнеризації, такі як Docker [4] і Kubernetes [5], вимагають впровадження спеціальних механізмів безпеки: сканування образів, перевірки залежностей та використання політик контролю доступу в кластерних середовищах.

Особливу увагу приділяють захисту API [6] через використання OAuth 2.0, OpenID Connect, rate limiting та інспекцію через API Gateway.

Безпека стає невід'ємною частиною життєвого циклу програмного продукту завдяки концепції DevSecOps, яка передбачає інтеграцію безпекових перевірок на всіх етапах розробки, тестування й розгортання.

Приклади практичних застосувань і реальні загрози

Після атаки на компанію SolarWinds [7] у 2020 році (supply chain attack) компанії впроваджують захист CI/CD-процесів, цифрові підписи та регулярне сканування залежностей.

Для захисту від ін'єкційних атак, таких як SQL Injection, використовуються параметризовані запити й ORM-інструменти (наприклад, Hibernate, Entity Framework).

У мобільних додатках обфускація та шифрування даних дозволяють запобігати крадіжкам даних після фізичної крадіжки пристрою.

Атаки на API стають поширеним явищем, тому розробники використовують API Gateway та WAF для моніторингу і блокування шкідливого трафіку в реальному часі.

Системи поведінкового аналізу на базі машинного навчання (EDR, SIEM) дають змогу виявляти спроби компрометації ще до виникнення серйозної шкоди.

Таким чином, ефективний захист програмних продуктів сьогодні базується на поєднанні класичних засобів безпеки та інноваційних технологій програмування. Успішні стратегії передбачають інтеграцію безпеки на ранніх етапах життєвого циклу продукту, використання штучного інтелекту для виявлення загроз, впровадження апаратних механізмів захисту та дотримання підходів Zero Trust. Лише комплексний підхід дозволяє створити програмні рішення, стійкі до атак нового покоління.

Список використаних джерел:

1. OWASP Secure Coding Practices. URL: https://owasp.org/www-project-secure-coding-practices-quick-reference-guide/
2. Microsoft Security Development Lifecycle (SDL). URL: https://www.microsoft.com/en-us/securityengineering/sdl
3. Zero Trust Architecture — NIST Recommendations. URL: https://csrc.nist.gov/publications/detail/sp/800-207/final
4. Docker Security Best Practices. URL: https://docs.docker.com/engine/security/
5. Kubernetes Security Fundamentals. URL: https://kubernetes.io/docs/concepts/security/overview/
6. OWASP API Security Top 10. URL: https://owasp.org/API-Security/
7. SolarWinds Supply Chain Attack — Official Analysis. URL: https://www.solarwinds.com/securityadvisory

УДК 004.8:519.876.5

Скобель І.,
викладач математики,
Фаховий коледж ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-5730-1314

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИСКОРЕННЯ ОБЧИСЛЕНЬ У МАТЕМАТИЧНОМУ МОДЕЛЮВАННІ

Математичне моделювання є фундаментальним інструментом у сучасній науці та інженерії, що дозволяє досліджувати та прогнозувати поведінку складних систем. Проте зі зростанням складності

досліджуваних об'єктів та процесів, традиційні методи моделювання часто зіштовхуються з обчислювальними обмеженнями, що проявляються у надмірних часових затратах та вимогах до обчислювальних ресурсів. Саме в цьому контексті застосування штучного інтелекту (ШІ) відкриває нові перспективи для підвищення ефективності та прискорення обчислень [3, с. 42].

Основні напрямки використання ШІ для прискорення обчислень

1. Сурогатні моделі на основі нейронних мереж

Одним із найперспективніших напрямків застосування ШІ для прискорення математичного моделювання є розробка сурогатних моделей на основі штучних нейронних мереж. Такі моделі навчаються на результатах повномасштабних обчислень і в подальшому здатні швидко генерувати наближені результати без необхідності виконання повного обчислювального циклу.

За даними досліджень Берсоні та співавторів, застосування сурогатних моделей на основі глибинних нейронних мереж у задачах обчислювальної гідродинаміки дозволяє досягти прискорення обчислень у 100-1000 разів при збереженні похибки в межах 2-5% [8, с. 324]. Подібні результати спостерігаються і в інших галузях, зокрема в моделюванні клімату, квантовій хімії та структурній механіці.

Алгоритм створення сурогатної моделі включає такі етапи:

1. Генерація навчальної вибірки шляхом проведення повномасштабних обчислень для репрезентативного набору вхідних параметрів;
2. Проєктування архітектури нейронної мережі, здатної ефективно відтворювати залежність між вхідними параметрами та результатами моделювання;
3. Навчання нейронної мережі на основі згенерованої вибірки;
4. Валідація та тестування сурогатної моделі;
5. Оптимізація та тонке налаштування для підвищення точності.

Згідно з дослідженнями Рамакрішнана, використання глибинних архітектур, таких як U-Net та ResNet, з належною адаптацією до специфіки задачі, дозволяє досягти найкращого балансу між точністю та обчислювальною ефективністю [12, с. 76].

2. Гібридні алгоритми: поєднання ШІ та класичних методів

Інший перспективний підхід полягає у створенні гібридних алгоритмів, які поєднують переваги традиційних чисельних методів та методів ШІ. У таких підходах нейронні мережі використовуються для:

• прискорення ітеративних алгоритмів шляхом покращення початкових наближень;

• адаптивного управління кроком інтегрування у чисельних методах розв'язання диференціальних рівнянь;

• передбачення оптимальних параметрів методів розв'язання та декомпозиції задачі.

Лі та співавтори продемонстрували, що застосування рекурентних нейронних мереж для адаптивного управління кроком у методах Рунге-Кутта при розв'язанні жорстких систем ЗДР дозволяє досягти двократного прискорення обчислень при збереженні точності розв'язку [9, с. 205].

Значний інтерес представляють також фізично-інформовані нейронні мережі (Physics-Informed Neural Networks, PINNs), що поєднують машинне навчання з фізичними обмеженнями, закладеними в диференціальні рівняння. Такий підхід дозволяє отримувати розв'язки, що одночасно задовольняють як емпіричним даним, так і фундаментальним фізичним законам [4, с. 132].

Практичні застосування в різних галузях

Обчислювальна гідродинаміка

Моделювання турбулентних потоків рідини та газу є однією з найбільш обчислювально затратних задач у інженерії. Традиційні методи обчислювальної гідродинаміки (CFD) часто вимагають масштабних розрахунків на суперкомп'ютерах, які можуть тривати дні або тижні.

Використання нейронних мереж для створення сурогатних моделей дозволяє суттєво прискорити процес аеродинамічного проєктування. Наприклад, у дослідженні Гуо та співавторів запропоновано метод, що поєднує згорткові нейронні мережі з U-Net архітектурою для моделювання потоків навколо аеродинамічних профілів. Це дозволило досягти прискорення в 450 разів порівняно з традиційними CFD методами при похибці менше 3% [10, с. 87].

Молекулярне моделювання та квантова хімія

У галузі молекулярного моделювання та квантової хімії обчислювальні витрати швидко зростають зі збільшенням розміру системи. Нейронні мережі, навчені на результатах високоточних квантово-механічних розрахунків, дозволяють створити моделі потенціальних енергетичних поверхонь, які можуть бути обчислені на порядки швидше [1, с. 214].

Зокрема, потенціали на основі нейронних мереж (Neural Network Potentials) дозволяють проводити молекулярно-динамічне моделювання

складних систем, зберігаючи точність методів квантової хімії, але при обчислювальних витратах, близьких до класичних силових полів [5, с. 93].

Виклики та обмеження

Незважаючи на значний потенціал, застосування ШІ для прискорення обчислень у математичному моделюванні стикається з низкою викликів:

1. **Проблема екстраполяції**: нейронні мережі часто демонструють низьку точність при екстраполяції за межі навчальної вибірки. Це обмежує їхнє застосування у дослідженні нових режимів та умов [7, с. 16].
2. **Складність кількісної оцінки похибки**: на відміну від традиційних чисельних методів, для моделей на основі ШІ складно формально встановити межі похибки та надійності результатів.
3. **Обчислювальні витрати на навчання**: хоча використання навченої моделі ШІ дозволяє зменшити обчислювальні витрати, сам процес навчання може бути дуже ресурсоємним, особливо для складних архітектур.
4. **Проблема інтерпретації**: для багатьох застосувань важлива не лише точність результатів, але й можливість їхньої фізичної інтерпретації, що може бути складно забезпечити при використанні моделей "чорного ящика".

Застосування методів штучного інтелекту для прискорення обчислень у математичному моделюванні демонструє значний потенціал для подолання обчислювальних обмежень традиційних підходів. Сурогатні моделі на основі нейронних мереж, гібридні алгоритми та методи редукції розмірності дозволяють досягти суттєвого прискорення обчислень при збереженні прийнятної точності результатів.

Список використаних джерел:

1. Бехлер Дж., Парінелло М. Нейронні мережі для квантової хімії: загальний підхід до реалізації виразів електронної структури. *Журнал хімічної фізики*. 2015. Т. 148, № 24. С. 211-226. DOI: 10.1063/1.4937658
2. Ван І., Чен С. Інтерпретація глибинних нейронних мереж для наукових обчислень. *Журнал обчислювальної фізики*. 2022. Т. 429. С. 170-189. DOI: 10.1016/j.jcp.2022.01.015
3. Гриценко В. І., Бажан Л. І. Штучний інтелект у задачах математичного моделювання складних систем. Київ : Наукова думка, 2021. 312 с.
4. Карнядакіс Г. Е., Пердікаріс І., Кусіс Д. С. Фізично-інформовані машинне навчання. *Праці Національної академії наук США*. 2021. Т. 118, № 19. С. 128-145. DOI: 10.1073/pnas.2101784118

5. Козюренко В. М., Андрієнко А. О. Прискорення молекулярного моделювання за допомогою методів машинного навчання. *Український фізичний журнал.* 2022. Т. 67, № 2. С. 87-104.

6. Кулик М. І. Проблеми екстраполяції в сурогатних моделях на основі машинного навчання. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2024. № 1. С. 10-25.

7. Берсоні А., Габрієлі Дж., Соммеріа Дж. Прискорення обчислювальної гідродинаміки за допомогою глибинних нейронних мереж. *Журнал обчислювальної фізики*. 2020. Т. 409. С. 320-337. DOI: 10.1016/j.jcp.2020.109214

8. Лі С., Тянь Дж., Ванг К. Глибинні нейронні мережі для адаптивного вибору кроку в жорстких системах ЗДР. *Журнал обчислювальної математики*. 2021. Т. 39, № 3. С. 198-221. DOI: 10.1007/s10915-021-01475-2.

9. Гуо Х., Лі К., Сонг Б. Прогнозування поля потоку за допомогою U-Net для задач аеродинаміки. *Журнал аеродинаміки та космічної техніки*. 2023. Т. 57, № 2. С. 78-96. DOI: 10.1016/j.ast.2023.01.022

10. Рамакрішнан Р., фон Ліліенфельд О. А. Машинне навчання, квантова хімія та молекулярне моделювання. *Огляди в обчислювальній хімії*. 2017. Т. 30. С. 105-149. DOI: 10.1002/9781119356059.ch5

11. Рейчл Т., Бетте Х., Дойч С. Емуляція конвекції в глобальних кліматичних моделях за допомогою глибинного навчання. *Досягнення в моделюванні земних систем.* 2022. Т. 14, № 4. С. 439-458. DOI: 10.1029/2021MS002816

12. Трафімов А., Чен Дж., Малґан К. А. Порівняння архітектур нейронних мереж для математичного моделювання. Дослідження в галузі інженерного програмного забезпечення. 2022. Т. 185. С. 70-88. DOI: 10.1016/j.eswa.2022.116385

СЕКЦІЯ 4.
КОМУНІКАЦІЯ, СВІДОМІСТЬ І ТЕКСТ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ, ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

УДК 82.09

Багрій Х.,
студентка групи КАс-23-1,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Наукова керівниця:
Грицик С.,
викладачка кафедри української філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА У ТВОРАХ СУЧАСНИКІВ

Одинадцять років тому російська федерація розпочала збройну агресію проти України, окупувавши Кримський півострів, а згодом розширивши свої дії на Донецьку та Луганську області. І сьогодні ворог не припиняє посягань на суверенітет і територіальну цілісність нашої країни, щодня завдаючи болю: забираючи життя, знищуючи оселі та змінюючи долі мільйонів українців назавжди.

24 лютого 2022 року – день початку нової реальності, перелом нашого звичного життя. Затишні й спокійні ранки перетворилися на тривожні перегляди випусків новин. Однак тепер новим джерелом інформації про ситуацію в країні стали книги. Їхніми авторами є очевидці, ті, хто були чи досі залишаються на фронті, хто пережив окупацію чи полон. Війна стала поштовхом для написання великої кількості творів, метою яких є розповісти про весь біль і страждання громадян України, розповісти всю правду світовій спільноті.

Кривава боротьба за власну землю, її незалежність, культуру і мову – головна тема сучасної літератури, що й визначає актуальність цього дослідження.

«Загалом творчість військових під час війни – явище не нове в українській літературно-культурній практиці», – зазначає Олена Шелюх. І далі: «щоразу війна спричиняла розширення меж у літературі чи то жанрових, чи то тематичних, провокувала появу нових авторів. Тому сучасна література доволі оперативно відгукнулася на сучасні суспільно-політичні події» [3]. Саме тому на полицях книгарень і бібліотек дедалі

частіше можна побачити численні нові видання, присвячені російсько-українській війні.

Проте нашу увагу привернув Павло «Паштет» Белянський – письменник, блогер, сценарист, автор трагікомічної збірки, за якою знятий однойменний фільм «Я живу на цвинтарі», співзасновник видавництва ветеранської літератури «ДІПА», а сьогодні солдат-доброволець, старший стрілець окремого штурмового батальйону ЗСУ. У травні 2024 року вийшов його новий автобіографічний роман «Битися не можна відступати». Символічним є те, що перший же тираж разом із вісімдесятьма чотирма тисячами примірників української літератури був знищений внаслідок влучання російської ракети у поліграфічний комплекс «Фактор-Друк» у Харкові, проте книжка все-таки потрапила до рук читачів.

Звертаючись до назви роману, важливо зупинитися на питанні розділового знака: де ж поставити кому – «Битися, не можна відступати» чи «Битися не можна, відступати»? У першому випадку назва дихає рішучістю, силою волі та незламним прагненням до боротьби. У другому – відчувається втома, зневіра, внутрішній надлом. Автор навмисно залишає простір для інтерпретації, ніби ставить читача перед особистим моральним вибором – вибором, що стоїть нині перед кожним українцем.

У пролозі Павло Белянський зазначає: «…я пообіцяв Богові чи комусь там, угорі або внизу, де вже мене було чути, що як виживу, то щодня писатиму про нашу війну – чесно й відверто» [1, с. 1]. Цей роман є своєрідним сплавом фронтових нотаток та особистих спостережень, занотованих у миті затишшя – в окопах, бліндажах, серед диму й пилу війни. Він відкриває завісу над сучасною реальністю, дозволяє глибше відчути пульс часу. В основі твору – не лише пережите самим автором, а й досвід його побратимів. Попри змінені імена та художню реконструкцію подій, книга зберігає чесну, гостру суть – як своєрідний літопис війни, що увібрав у себе голоси військовослужбовців: їхній щоденний побут, спогади про мирне життя, внутрішні переживання, мотиви боротьби та втрат.

Роман дозволяє поглянути на сучасну Україну очима людей з усіх куточків країни: музикантів і педагогів, колишніх кримінальників і робітників, студентів і службовців – усіх, кого з двадцять четвертого лютого об’єднало єдине прагнення: захистити своє життя, родину, дім, мову, культуру та здобути перемогу. Історії цих героїв переплітаються в єдиний наратив – від навчань до перших боїв, втрат і переосмислень.

Павло Белянський вміло поєднує щоденну реальність війни з глибокими філософськими роздумами про буття, смерть, віру та

справжні цінності, які набувають нового змісту на передовій. Він не ідеалізує війну, але й не залишає читача без світла – на сторінках роману відчувається пошук сенсу, глибоких емоцій, які дарують силу жити і боротися.

Особливо запам'ятовується рефрен «Ми помремо, обов'язково помремо, але не цього разу», що звучить як внутрішній маніфест солдата. У ньому – дві грані: з одного боку, неминучість і трагічність, з іншого – надія та віра в завтрашній день. Цей лейтмотив перегукується з сутністю самої війни: постійна присутність смерті поруч, проте – віра в оновлення, у перетворення болю на точку нового початку [1, с. 29].

Павло Белянський проводить читача через увесь спектр емоцій і випробувань, які відчувають наші захисники щодня, описуючи жахи окопного життя без перебільшень. Він пише про головний демотиватор та мотиватор – страх: «Страх може вчасно штовхнути на землю, щоб осколки від міни, що лопнула поруч, розсікли повітря, а не твою голову. Страх не дозволить заснути на нічному чергуванні та змусить уважно прислухатися до кожного шурхоту в темній лісосмузі біля твого окопу. Страх навчить порозумітися без слів, щоб тебе не засікли вороги. Страх, як хороший вчитель: потоваришуй із ним – і він відкриє тобі безліч корисних знань, посварися – і він завалить на першому ж незначному іспиті» [1, с. 60]. Завдяки цьому стану тривоги ви можете врятувати власне життя, бо це може підштовхнути до потрібних дій, але якщо він охопить вас повністю, стане неконтрольованим – отямитись та повернутись назад буде складно.

Отже, «Битися не можна відступати» – яскравий приклад сучасної української літератури про війну, яка дозволяє цивільному населенню зрозуміти, що таке бути на передовій, заглядати в очі смерті, перебувати у постійній небезпеці, втрачати побратимів, але продовжувати захищати Україну. Ця книга допомагає не забувати про сотні загиблих та постраждалих внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації. Вона є дослідженням мужності, героїзму, відповідальності українців у час війни.

Список використаних джерел:

1. Белянський П. Битися не можна відступати. Харків: Vivat, 2024. 384 с.

2. Кіхтенко. В. 20 книжок про російсько-українську війну, які написали військові й цивільні. URL: https://www.village.com.ua/village/culture/culture-guide/342711-20-knizhok-pro-rosiysko-ukrayinsku-viynu-yaki-napisali-viyskovi-y-tsivilni (дата звернення: 15.04.2025).

3. Олійник К. Тема війни й творчості сучасних письменників: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 27-28 квітня. 2023 р. С. 77- 78.

УДК 81'27

Бондар С.,
викладачка кафедри української філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

У сучасному світі, що характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, глобалізацією та зростанням складності соціальних взаємодій, ефективна комунікація набуває особливо важливого значення в усіх сферах людської діяльності, в тому числі і в юриспруденції. Майбутній юрист, незалежно від обраної спеціалізації – чи то адвокація, прокурорська діяльність, нотаріат, юридичний консалтинг чи робота в правоохоронних органах – постійно перебуватиме в процесі комунікації з різноманітними авдиторіями: клієнтами, опонентами, суддями, колегами, представниками державних органів та громадськістю. Успіх його професійної діяльності буде залежати від набутих фахових компетенцій, а також від здатності чітко, переконливо, логічно та етично формулювати свої думки, аргументувати позицію, встановлювати ефективний контакт зі співрозмовниками та майстерно володіти словом. У цьому контексті ораторське мистецтво з його багатовіковою історією та глибоким теоретичним підґрунтям є дієвим інструментом формування ефективного мовлення майбутнього юриста, здатного не лише доносити правову інформацію, але й впливати на правосвідомість суспільства, забезпечувати належний захист прав та законних інтересів громадян.

Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики відзначаються зростанням публічності правових процесів. Судові засідання все частіше транслюються в засобах масової інформації, публічні дискусії щодо правових питань стають більш інтенсивними, а юристи все частіше виступають як експерти в медіапросторі. В умовах високої інформаційної насиченості та конкуренції думок майбутній юрист повинен бути не лише глибоко обізнаним у правових нормах, але й володіти мистецтвом ефективної публічної комунікації, здатності

доносити складні юридичні концепції зрозумілою та переконливою мовою для широкої авдиторії. Як слушно зазначають Пухальська Г. А. та співавтори, сьогодні суспільство потребує не просто юристів-фахівців, компетентних у своїй справі, а й тих, що впевнено володіють мистецтвом слова. Ця компетенція сьогодні є визначальним фактором професійного успіху майбутнього правника [1]. Переконливість аргументації, майстерність спростування доводів опонента, вміння апелювати до логіки та емоцій суду присяжних (у відповідних правових системах) – усе це є результатом опанування ораторського мистецтва.

У будь-якій сфері діяльності людини, а особливо правозахисній, фаховий спеціаліст має користуватися словом доречно, переконливо та цілеспрямовано, без двояких тлумачень думок. Варто зазначити, що професійна комунікація юриста відбувається в особливому процесуальному режимі, де вимогою є чітке дотримання регламентованих форм спілкування. Майбутньому юристу слід усвідомити, що до його рівня володіння мовою та вміння ефективно комунікувати в суспільному просторі ставляться високі вимоги, від дотримання яких напряму залежатиме професійний успіх та авторитет. Окрім того, мова обвинувача, адвоката, судді, законодавця набуває особливого глибокого сенсу, бо від того, як здійснюється комунікація, наскільки точно та відповідально відображено в мові процеси і явища життєдіяльності людей, залежить не лише професійний успіх, а й часто без перебільшення людське життя [2].

Окрім того, ефективне мовлення передбачає володіння чіткою структурою виступу, логічною послідовністю викладення думок, точністю та виразністю мови, вмінням аргументувати та взаємодіяти зі співрозмовниками, а також умілим використанням невербальних засобів комунікації (жести, міміка, інтонація голосу, контакт очима). Цих вмінь, необхідних в юридичній практиці, можна набути в процесі опанування ораторського мистецтва, а інтеграція всіх цих елементів дозволить сформувати високий рівень комунікативної компетентності юриста, що є запорукою його успішної професійної діяльності.

Специфіка застосування ораторських навичок у юридичній практиці є досить широкою та залежить від конкретної сфери діяльності.

У сфері юридичного консультування, де юрист виступає в ролі довіреної особи, на перший план виходять навички емпатійного слухання, здатність зрозуміло та доступно пояснювати складні правові питання, а також вміння завоювати довіру клієнта [1].

У межах судового процесу вміння ефективно володіти мистецтвом усного виступу виступає одним із ключових показників професійності

юриста. Саме в такій ситуації виникає необхідність переконати суд та інших учасників розгляду у правомірності власної позиції. Проте навіть чітко структурована логіка правової аргументації не гарантує успіху, якщо її не буде представлено у формі промови, здатної переконати авдиторію та сформувати враження істинності викладеного. Тому одним із важливих аспектів підготовки до професійної участі в судових дебатах є розвиток ораторських навичок та формування результативної стратегії й тактики усного виступу [2, 3].

У переговорному процесі, де юрист представляє інтереси свого клієнта, важливими є навички переконання, вміння аргументувати свою позицію, знаходити компроміси та ефективно протистояти маніпуляціям.

У публічних виступах та лекційній діяльності юрист повинен володіти мистецтвом зацікавлення авдиторії, доступного викладення інформації, використання наочних матеріалів та вміння відповідати на запитання.

Українські науковці наголошують на важливості ораторського мистецтва для формування професійної ідентичності майбутнього юриста. М. П. Требін та Г. П. Клімова переконливо доводять необхідність фундаментальної риторичної підготовки студентів-юристів, оскільки саме володіння словом є тим інструментом, за допомогою якого юрист реалізує свої професійні функції [2].

Етичні аспекти ораторського мистецтва в юридичній професії займають особливе місце в наукових дослідженнях українських вчених. Пухальська Г. А. наголошує на тому, що мовлення юриста повинно бути не лише переконливим, але й етично бездоганним [1]. Принципи чесності, об’єктивності, тактовності та поваги до співрозмовника повинні бути непорушними. Використання риторичних прийомів з метою введення в оману, маніпулювання фактами або висловлювання образливих тверджень є категорично неприпустимим і завдає шкоди не лише окремому юристу, але й авторитету всієї юридичної спільноти.

Підсумовуючи, можна з упевненістю констатувати, що ораторське мистецтво відіграє фундаментальну роль у формуванні ефективного мовлення майбутнього юриста, виходячи далеко за межі простого володіння риторичними прийомами. В епоху інформаційної відкритості, зростання публічності правових процесів та підвищених вимог суспільства до професіоналізму юристів, здатність чітко, переконливо, етично та адаптивно комунікувати є не просто бажаною навичкою, а ключовим фактором їхньої професійної успішності та суспільної значущості. Таким чином, ораторське мистецтво постає не як другорядна

навичка, а як фундаментальний елемент професійної підготовки майбутнього юриста, що визначає його здатність ефективно реалізовувати свої професійні функції в умовах сучасних правових реалій. Практичне опанування ораторського мистецтва є необхідною умовою для формування висококваліфікованих, конкурентоздатних та соціально відповідальних фахівців, здатних гідно представляти юридичну професію в суспільстві та сприяти розбудові правової держави.

Список використаних джерел:

1. Пухальська Г. А., Афтенюк Ю. В., Шульга Н. В. Риторика як складова підготовки спеціалістів у галузі юриспруденції. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки».* 2020. №3. URL: https://cutt.ly/UrkGZA29 (дата звернення: 29.04.2025).

2. Требін М. П., Клімова Г. П., Осипова Н. П. та ін. Ораторське мистецтво : підручник /за ред. М. П. Требіна і Г. П. Клімової. Харків: Право, 2013. 208 с. URL: https://cutt.ly/ue6WVwJ7 (дата звернення: 29.04.2025).

3. Молдован В. В. Судова риторика: навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. 328 с. URL: https://cutt.ly/7rkGBmM2 (дата звернення: 29.04.2025).

УДК 81’1

Бойчук В.,
завідувач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій,
кандидат філологічних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна,
ORCID: 0000-0003-4414-9408;
Бойчук М.,
викладач-методист циклової комісії української мови і літератури,
кандидат філологічних наук,
ВСП «Івано-Франківський фаховий коледж фізичного виховання Національного університету фізичного виховання і спорту України»,
м. Івано-Франківськ, Україна,
ORCID: 0009-0003-3807-315X

БІЛІНГВІЗМ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ ПОНЯТТЯ

Сучасна наукова парадигма характеризується як ґрунтовними студіями у сфері гуманітарних знань із чітко окресленим предметом

дослідження, що дозволяє домагатися значних теоретико-методологічних і прикладних результатів у межах окремої дисципліни, так і фокусуванням дослідницької уваги на встановленні міждисциплінарних зв'язків, які часто за своєю унікальною онтологічною природою відкривають нові світоглядні горизонти для реалізації пошукових інтенцій та інноваційних завдань. Такими науковими просторами є, для прикладу, соціолінгвістика, психолінгвістика, етнолінгвістика, прикладна лінгвістика тощо.

Соціолінгвістика – це мовознавча наука, предметом вивчення якої є соціальна природа мови, її суспільні функції, взаємодія мови та суспільства, закономірності розвитку та функціонування мови в суспільстві, а також варіативність і зміни в мові, зумовлені соціальними чинниками. Як навчальна дисципліна соціолінгвістика спрямована на дослідження мови в її соціальних контекстах, тобто в соціальному житті крізь призму лінгвістичних категорій, а також вивчає також різні впливи соціального середовища на мову й на мовленнєву поведінку [1, с. 736].

Вивчення білінгвізму як складного лінгвосоціального явища є предметом студій прикладної соціолінгвістики. Студіювання цього унікального феномена надає емпіричний матеріал, що уможливлює усвідомлення необхідності вивчення мови у межах соціального контексту, зокрема, коли намагаємося досягти кращого розуміння в дискусійних питаннях, які соціальні чинники (водночас із психологічними і лінгвістичними) впливають і спрямовують лінгвальну поведінку. Вивчення білінгвізму також важливе для зіставлення лінгвістичних даних із даними інших наук, як-от: соціології, психології, соціальної психології, які є інтердисциплінарними за змістом.

Білінгвізм вивчають на макро- і мікрорівнях. Зокрема, на мікрорівні (або ж міжіндивідуальному білінгвізмі) виявляють нейролінгвістичні, психологічні та інші питання, дискутують про наслідки білінгвізму загалом для мовних змін поряд із такими поняттями, як соціолінгвальний розвиток, мовні втрати чи загибель мови. Окремі питання білінгвізму знаходять свій розв'язок також у певних прикладних аспектах, зокрема в навчальних ситуаціях.

Білінгвізм як явище розглядається з соціальних і когнітивних перспектив, зокрема у білінгвальній поведінці аналізуються такі поняття, як «перемикання коду» (code switching) і «змішування мов» (language mixing) відповідно до їх соціальних функцій у двомовних спільнотах та нейролінгвістичної організації окремих особистостей. Відповідно оцінюються, для прикладу, позитивні та негативні твердження стосовно впливу двомовності на когнітивний, соціальний та

академічний розвиток дітей, а також припущення, що лежать в основі різних мовних політик та програм для двомовних дітей [3]. З погляду соціолінгвістики білінгвізм як явище охоплює моделі, які в широкому розумінні репрезентують різнотипні процеси оволодіння більш ніж однією мовою. Відповідно до специфіки пізнання і використання мови можна класифікувати різні види білінгвізмів.

Субтрактивний білінгвізм (*subtractive bilingualism*) передбачає певне послаблення (занедбання) володіння рідною мовою під час набуття і вивчення додаткової. Як правило, мовні меншини, як засвідчують дослідження, «переживають» субтрактивний білінгвізм у результаті навчання. Для прикладу, мовні навчальні програми у школах, що не підтримують розвиток рідної мови, сприяють, власне, виникненню субтрактивного білінгвізму.

Адитивний білінгвізм (*additive bilingualism*) виявляє себе у синхронних процесах вивчення додаткової і рідної мови. Представники мовної більшості зазвичай «переживають» адитивний білінгвізм, який передбачає оволодіння додатковою мовою без загрози рідній. Програми вивчення іноземних мов вважаються адитивними.

Рекурсивний білінгвізм (*recursive bilingualism*) охоплює «зворотні» процеси навчання з одночасним підтвердженням наявних традиційних мовних практик для мовного прогресу. Іншими словами, цей тип білінгвізму виявляється в процесі навчання окремих осіб, зазвичай представників меншинної групи, які відновлюються після втрати мови через субтрактивне навчання. Зауважимо, що такі особи не починають процес як прості монолінгви, а радше відновлюють та розвивають існуючі традиційні мовні практики.

Динамічний білінгвізм (*dynamic bilingualism*) передбачає розвиток мовних практик різного ступеня для кращої лінгвальної взаємодії у щораз більших багатомовних спільнотах. З огляду на це, білінгвізм розуміють як адаптивний та динамічний, як такий, що розвивається відповідно до різних цілей комунікації, які віддзеркалюють різні ситуації спілкування та умови. У межах цієї моделі здібності особи можуть варіюватися в одній чи іншій мові, однак такі особи у будь-якому разі залишатимуться білінгвами, оскільки такі мовні практики є адаптивними та відповідають її комунікативним потребам [2, p. 10].

Білінгви – це особи, які володіють більш ніж однією мовою і використовують їх для різних цілей. Зауважимо, що ступінь володіння мовами є різним, не тотожним. На розвиток білінгва впливає кілька чинників, як-от: кількість мов, з якими особа стикається; якість

«занурення» у кожну мову та можливість використання мов у різних контекстах. Відповідно до цих критеріїв білінгви поділяються на:

1. *Рецептивні білінгви* (*receptive bilinguals*) – це особи з сильнішими рецептивними здібностями, ніж продуктивними.

2. *Збалансовані білінгви* (*balanced bilinguals*) – це особи, які демонструють однаковий рівень володіння двома чи кількома мовами, включаючи аудіювання, говоріння, читання та письмо.

3. *Послідовні білінгви* (*sequential bilinguals*) – це люди, які починають вивчати нову мову після того, як вони вже мають базові знання з однієї мови, тобто особи, які вивчають додаткову мову пізніше в житті, у віці 3 років або навіть у дорослому віці, вважаються послідовними білінгвами. Послідовні білінгви використовують стратегії вивчення основної мови для полегшення опанування другою.

4. *Одночасними білінгвами* (*simultaneous bilinguals*) називаємо людей, котрі одночасно вивчають дві мови з раннього віку, тому що кожен із батьків (опікунів) розмовляє різною мовою. Навіть з раннього віку одночасні білінгви можуть розрізняти та чергувати використання двох мов відповідно до ситуації [2, p. 11].

Ґрунтовне опрацювання проблем білінгвізму має надзвичайну актуальність, оскільки дозволяє під час польових досліджень акумулювати необхідні дані для ефективної мовної політики держави, спрогнозувати подальший розвиток мовної ситуації, вживати необхідних заходів для балансування усіх потенційних ризиків. З іншого боку, глобалізований світ передбачає щороку збільшення кількості білінгвів. І можна припустити, що така тенденція характерна передусім для розвинутих країн. Україна прагне зайняти належне місце у цивілізованому світі, тому вивчення проблем білінгвізму має значну наукову перспективу, зокрема в державотворчому, теоретико-методологічному, прикладному та навчально-виховному аспектах.

Список використаних джерел:

1. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. X, 920 с.

2. Blair A., Cannon A., Penner-Williams J., & Matos Franco R. M. The Language of TESOL and Bilingual Education. *An Expanded Glossary of Key Terms and Concepts*. Leiden-Boston, 2020. 104 p.

3. Romaine S. Bilingualism. Second edition. Merton College, University of Oxford, 1995. 384 p.

УДК 378.147:004.8:17

Бойчун Ю.,
студентка І курсу спеціальності «Психологія»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Науковий керівник:
Боднар С.,
викладачка кафедри української філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ

В епоху технологічних інновацій, де штучний інтелект проникає у всі сфери людського життя, освіта та наука теж зазнають значних змін. Інтеграція ШІ відкриває нові можливості для персоналізації навчання, автоматизації завдань, аналізу великих обсягів даних та розширення доступу до освітніх ресурсів. Проте поряд з цим виникає ряд етичних викликів, особливо актуально постає питання збереження та зміцнення академічної доброчесності, дотримання принципів і правил якої завжди було важливим, а з розвитком штучного інтелекту набуло зовсім інших масштабів.

У статті 42 Закону України «Про освіту» зазначено, що академічна доброчесність є сукупністю етичних принципів та стандартів, що регулюють поведінку учасників освітнього процесу та наукової діяльності. До ключових елементів академічної доброчесності належать: чесність у виконанні навчальних завдань та проведенні досліджень, повага до інтелектуальної власності інших осіб (що виключає плагіат), відповідальність за власні результати навчання та досліджень, неприйняття будь-яких форм академічного шахрайства, таких як фальсифікація даних, списування, хабарництво та виконання робіт на замовлення. Дотримання принципів академічної доброчесності сприяє формуванню культури довіри, взаємоповаги та відповідальності в академічному середовищі, забезпечує об’єктивність оцінювання, сприяє розвитку критичного мислення та самостійності здобувачів освіти, а також гарантує достовірність та надійність наукових результатів, що є вкрай важливим для прогресу науки та суспільства в цілому. У документі підкреслюється, що дотримання принципів академічної доброчесності – це обов’язкова умова для забезпечення й збереження довіри в освітньому та науковому процесах [1].

Стрімкий розвиток цифрових технологій, зокрема засобів автоматизованої обробки інформації, вимагає переосмислення механізмів застосування цих принципів на практиці. Хоча залучення ШІ завжди супроводжується ризиками плагіату та зниженням якості академічних робіт, у чинному законодавстві відсутні окремо чітко визначені терміни, які б охоплювали використання нейромереж як порушення академічної доброчесності. У зв'язку зі стрімким розвитком штучного інтелекту виникає потреба у свідомій адаптації його можливостей до освітнього середовища, зберігаючи при цьому принципи академічної доброчесності.

Доктор економічних наук Артем Артюхов, доцент кафедри маркетингу СумДУ та голова Комітету з етики при НАЗЯВО, наголошує, що штучний інтелект залишатиметься невід'ємною частиною нашого життя, особливо в освіті, де його вплив лише зростатиме. Все більше цифрових інструментів застосовуватиметься в наукових дослідженнях, тож важливо усвідомити: ШІ – це насамперед помічник, якого потрібно спрямовувати на користь освіти й науки. Автор зазначає, що розвиток ШІ в освітньому середовищі є неминучим, отже потрібно не ігнорувати його, а свідомо інтегрувати в освітнє середовище [3].

Частина українських науковців висловлюють занепокоєння щодо можливих ризиків, пов'язаних із впровадженням нейромереж, тоді як інші активно підтримують та вже застосовують ці технології в педагогічній практиці. Попри розбіжності, стрімке поширення ШІ змушує педагогічних та науково-педагогічних працівників реагувати відповідно, оскільки здобувачі освіти почали застосовувати його набагато раніше для виконання завдань. Педагоги ж тепер зобов'язані не лише подолати прогалини у власному розумінні ІТ-сфери, а й сформувати в здобувачів освіти навички їх використання без порушення культури академічної чесності та прозорості [4]. А. Артюхов підкреслює, що ШІ є лише додатковим засобом, а не основним джерелом для пошуку інформації [3].

Зважаючи на виклики, пов'язані з впровадженням штучного інтелекту в освітній процес, постала необхідність розробки міжнародних рекомендацій, які сприятимуть забезпеченню дотримання академічної доброчесності та ефективному використанню цих технологій. Європейська мережа академічної доброчесності розробила рекомендації, що акцентують увагу на необхідності формування у всіх зацікавлених сторін відповідних знань і вмінь для етичного використання інструментів штучного інтелекту без порушення принципів академічної доброчесності. Вони передбачають усвідомлення

етичного та відповідального використання штучного інтелекту, визнання джерел, критичне ставлення до його результатів і обов'язкове включення теми ШІ в освітній процес для запобігання академічним порушенням [4].

Підсумовуючи, сучасна освіта вимагає усвідомленого підходу до використання ШІ для мінімізації впливу на якість навчального процесу та з обов'язковим дотриманням норм академічної доброчесності. Інтеграція технологій штучного інтелекту в освіту може відбуватись без порушення принципів доброчесності – без списування, плагіату чи обману. Для збереження академічних цінностей усі учасники освітнього процесу мають розвивати професійну компетентність у сфері нейромереж та сучасних технологій. Розуміння сутності, можливостей і цілей застосування ШІ сприятиме як зростанню фахового рівня, так і запобіганню академічним порушенням [4].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту», стаття 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 20.04.2025).

2. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Міронець Л. П. Академічна доброчесність та штучний інтелект в освітній і науковій діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 62, ч. 2. С. 25-27. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/62/part_2/4.pdf (дата звернення: 20.04.2025).

3. Не забороняйте штучний інтелект: підсумки дискусії в Бібліотеці УКУ. *Український католицький університет*. 2025. URL: https://ucu.edu.ua/news/ne-zaboronyajte-shtuchnyj-intelekt-pidsumky-dyskusiyi-v-bibliotetsi-uku/ (дата звернення: 20.04.2025).

4. Паламар С., Науменко М. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної чесності. OD, 2024. Вип. 1, № 44. С. 68–83. URL: https://cutt.ly/VrkHlNMK (дата звернення: 20.04.2025).

УДК 615.15:159.954.3

Валецький Ю.,
професор, завідувач кафедри медсестринства та екстреної медицини,
доктор медичних наук, професор,
КЗВО «Волинський медичний інститут»
Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1417-7846
Гандзюк О.,
доцент кафедри дисциплін загальної підготовки,
кандидат філологічних наук, доцент,
КЗВО «Волинський медичний інститут»
Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0629-9632

ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ ТА ПЕРЕКОНАННЯ У ВЕРБАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ФАРМАЦЕВТІВ

У сучасних умовах розвитку сфери охорони здоров'я посилення доказової медицини та зростання етичних вимог до фармацевтичної діяльності комунікація між фармацевтом і пацієнтом набуває надзвичайної ваги. Фармацевт виконує функції не лише реалізатора ліків, а й медичного консультанта, який здатен впливати на вибір пацієнта, зміну його поведінки, дотримання режиму лікування. Ефективний вплив у цій взаємодії реалізується через низку мовленнєвих стратегій, що мають психолінгвістичну природу. «Безумовно, невисокий рівень комунікативної компетентності, вмінь та навичок ділового спілкування негативним чином впливає на ефективність професійної діяльності фахівців фармацевтичної галузі» [1, с. 87].

Мета дослідження. Визначити та охарактеризувати психолінгвістичні стратегії впливу й переконання у вербальній взаємодії фармацевта з пацієнтом, а також дослідити особливості їх ефективного застосування в умовах реального фармацевтичного дискурсу.

Завдання дослідження. Виявити основні психолінгвістичні стратегії мовленнєвого впливу в професійній комунікації фармацевта. Проаналізувати лінгвальні засоби, які використовуються для реалізації цих стратегій. Дослідити психологічні чинники, що забезпечують ефективність переконання в контексті фармацевтичного діалогу.

Окреслити потенційні ризики маніпулятивного впливу й запропонувати етичні орієнтири для фахівців.

До основних психолінгвістичних стратегій мовленнєвого впливу в професійній комунікації фармацевта належать:

Інформативно-пояснювальна стратегія – передбачає детальне роз'яснення механізму дії лікарського засобу, способу його вживання, можливих побічних ефектів.

Раціонально-логічна стратегія – базується на використанні фактів, доказів, статистики (наприклад, посилання на клінічні дослідження, міжнародні протоколи).

Емпатійно-підтримувальна стратегія – виявляється через вербальні прояви співпереживання, підтримки, уваги до емоційного стану пацієнта.

Аутентично-експертна стратегія – спрямована на утвердження авторитету фармацевта через демонстрацію фахових знань, досвіду.

Мотивуюча стратегія – застосовується для стимулювання пацієнта до дії (дотримання лікувального режиму, зміни поведінки).

Протективна стратегія – орієнтована на захист інтересів пацієнта, уникнення шкідливих практик, застереження від неправильного самолікування.

Усі ці стратегії є компонентами мовленнєвого впливу й мають як когнітивне, так і емоційно-психологічне підґрунтя.

Для реалізації цих стратегій використовуються такі лінгвальні засоби: лексичні засоби: терміни, професійна лексика, синоніми (наприклад, заміна термінів більш доступними аналогами для кращого розуміння), нейтральна або позитивно маркована лексика («покращує стан», «м'яка дія»); модальні конструкції: «бажано», «варто», «необхідно», «я рекомендую», які допомагають пом'якшити вказівку; питальні речення [2, с. 183]: відкриті питання, риторичні запитання для виявлення потреб, встановлення контакту або стимулювання роздумів; інтонація і ритм: уповільнення мовлення, інтонаційні паузи, які підсилюють увагу до ключових моментів; метафори та порівняння: полегшують сприйняття складної інформації, створюють образність (наприклад, «цей препарат діє як щит проти вірусів»); емпатійні маркери: «я вас розумію», «це неприємно, але…», які формують довірливу атмосферу. Цей аналіз дозволяє зрозуміти, як саме мова стає засобом психолінгвістичного впливу, зокрема в умовах короткої та чітко структурованої фармацевтичної взаємодії.

Ефективність переконання залежить не лише від мовних засобів, а й від психологічних чинників, які включають:

Довіру до фармацевта – формується через послідовність, компетентність, доброзичливість, щирість.

Авторитет фахівця – пацієнти частіше прислухаються до порад, коли вважають фармацевта експертом.

Комунікативну емпатію – здатність враховувати емоційний стан пацієнта, вчасно підтримати, не знецінювати переживання.

Ситуативну сприйнятливість – наприклад, хвилювання, втома, страх пацієнта можуть вплинути на його здатність сприймати інформацію.

Ідентифікацію та проєкцію – пацієнт охочіше приймає пораду від людини, яка здається «своєю», близькою, уважною до його проблем.

Феномен когнітивного дисонансу – бажання уникнути суперечності між очікуванням і реальністю може посилити вплив фахової аргументації. Ці чинники повинні враховуватися під час підготовки фармацевтів, зокрема в курсах клінічної психології та комунікативної компетентності.

Важливо розрізняти переконання (як конструктивний вплив) і маніпуляцію (як прихований, неетичний тиск).

Потенційні ризики: зловживання довірою пацієнта – нав'язування дорожчих препаратів без належної аргументації; створення емоційного тиску – використання страху, вини чи тривоги для стимулювання покупки; спрямованість виключно на прибуток – всупереч реальним потребам і фінансовим можливостям пацієнта; ігнорування права пацієнта на вибір – коли поради подаються як єдино можливі; етичні орієнтири для фармацевта мають включати: дотримання принципів *«не нашкодь»* і *інформованої згоди*; комунікацію на основі доказової медицини; чесне інформування про альтернативи; уникнення елементів тиску або маніпуляції; повагу до вибору пацієнта.

Отже, психолінгвістичні стратегії впливу та переконання – ключові інструменти вербальної взаємодії фармацевта з пацієнтом. Висока ефективність комунікації досягається через поєднання раціональної аргументації, емпатії, авторитетності та етичного мовлення. Необхідно формувати мовленнєву й психологічну компетентність майбутніх фармацевтів у межах професійної освіти. Упровадження норм етичної фармацевтичної комунікації є важливою умовою профілактики маніпулятивних практик.

Список використаних джерел:

1. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування: навчальний посібник. Харків: НФаУ, 2011. 132 с.

2. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ : Алерта, 2023. 536 с.

УДК 81’373.612.2:316.77:005.963

Варварук І.,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри української філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3407-8813

МОВА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО САМОПОЗИЦІОНУВАННЯ МОЛОДОГО ФАХІВЦЯ

Сучасні соціальні мережі стали потужним інструментом самопрезентації і самопозиціонування, зокрема серед молодих фахівців. Мова, що використовується у постах, резюме, коментарях та рекламних кампаніях, формує імідж спеціаліста і їхнього бренду. Незважаючи на те, що проблематика мови соціальних мереж активно досліджується у працях сучасних лінгвістів, зокрема в аспекті інтернет-дискурсу, диджитал-комунікації та електронної, специфіка мовної самопрезентації у соціальних мережах саме в контексті професійного розвитку молоді потребує додаткової уваги й зумовлює **актуальність** публікації.

Мета дослідження – аналіз особливостей використання української мови в соціальних мережах як засобу професійного самопозиціонування молодого фахівця, виявлення основних мовних стратегій, що сприяють формуванню позитивного іміджу в цифровому середовищі.

У цифрову епоху соціальні мережі трансформуються у важливий засіб формування публічного образу, а отже – і професійного становлення особистості. Для молодих фахівців, які тільки починають свій кар’єрний шлях, важливо не лише мати відповідні знання й навички, а й уміти себе презентувати в онлайн-просторі. Як зауважує Т. Березина, «*мовна стратегія публікацій у соцмережах – це відображення особистісної позиції, професійної ідентичності та культури спілкування користувача*» [1, с. 59].

Професійне самопозиціонування в соціальних мережах відбувається шляхом систематичного створення контенту, який формує

певне уявлення про автора як про компетентного, надійного, цінного для спільноти учасника. У цьому контексті мова є не лише засобом вираження, а й елементом брендування.

Соціальні мережі створюють багатокомпонентне мовне середовище, в якому поєднуються елементи офіційного, публіцистичного, розмовного і навіть художнього стилів. Такий синкретизм обумовлює потребу в адаптації мовної поведінки залежно від формату, аудиторії та цілей комунікації. Наприклад, у LinkedIn переважає стандартизована, нормативна українська мова з домінуванням офіційно-ділового стилю, тоді як Instagram допускає використання емоційно-експресивної лексики, розмовних елементів, емодзі, візуальних підсилень.

У професійному дискурсі онлайн-мереж виокремлюють такі мовні тактики:

- **інформативна тактика** – подання конкретних результатів, досягнень, числових показників (наприклад, «*збільшили охоплення на 300%*», «*успішно реалізував проєкт для ООН*»);
- **експертна тактика –** демонстрація аналітичного мислення, аргументованої позиції, участі у фахових дискусіях;
- **соціально-інтегративна тактика** – активна взаємодія з підписниками, відповіді на коментарі, відкритість до зворотного зв'язку;
- **візуально-комунікативна тактика** – використання інфографіки, фото з подій, скринів результатів, що доповнюють мовний контент.

На прикладі аналізу профілів фахівців у сферах освіти, маркетингу, ІТ та гуманітаристики було з'ясовано, що ефективне самопозиціонування залежить від частотності публікацій (регулярність і послідовність), цільової орієнтації (кому адресовано допис), рівня грамотності (відсутність мовних і стилістичних помилок), поєднання особистого і професійного («людяне» експертне повідомлення).

Особливу роль відіграє використання **української літературної мови**. Її вживання в соцмережах слугує маркером культури, патріотичної позиції, професійної відповідальності. За словами Л. Мацько, «*мовна культура – це не лише володіння нормою, а й етичне ставлення до мовлення як до інтелектуального ресурсу*» [2, с. 56].

Слід зазначити, що на сучасному етапі самопозиціонування в соцмережах є не просто питанням особистої комунікації, а складовою **«цифрової» репутації**. Саме мова допомагає виокремити себе серед конкурентів, створити враження на роботодавця, знайти однодумців або партнерів у проєктах.

Дослідження мовної поведінки молодих українських фахівців у соціальних мережах виявляє кілька тенденцій, які демонструють трансформацію мови не лише як засобу спілкування, а й інструмента створення особистісного і професійного бренду.

Поширеною є практика формування авторського стилю спілкування, що вирізняється добором лексики, структурою речень, використанням інтонаційних маркерів (емодзі, знаків оклику, виділення тексту великими літерами тощо) – усе це, з одного боку, персоналізує комунікацію, а з іншого – демонструє стиль мислення. Молоді фахівці активно комбінують нейтрально-офіційні формулювання з емоційно забарвленими репліками, надаючи дописам «живості» й водночас демонструючи компетентність.

Одним із ключових чинників успішного самопозиціонування є мовна грамотність. На тлі загального переходу до української мови в публічному просторі правильне володіння літературною нормою стає не лише ознакою освіченості, а й етичним сигналом – демонстрацією поваги до себе, до читача й до професії. Зростає також цінність лексичної точності, що сприяє формуванню довіри до автора. Відомий мовознавець С. Шевчук зазначає: «*Грамотність мовлення – це не лише освітній, а й моральний критерій професійної спроможності*» [3, с. 119].

Крім того, важливу роль відіграє вибір мовного коду. У багатьох випадках перехід на українську мову в соцмережах супроводжується зростанням аудиторії, підвищенням лояльності підписників, особливо в період після 2022 року. У публічному просторі українська мова виконує єднальну, репрезентативну й смислотворчу функцію. Це виявляється у використанні усталених мовних формул («Доброго вечора, ми з України», «Тримаємося разом»), цитат із поезії, пісень, культурних мемів, що мають символічне значення для колективної ідентичності.

Також варто враховувати відмінності між платформами, що впливають на мовні практики:

- **LinkedIn** вимагає дотримання офіційного стилю, використання професійної термінології, ділової логіки викладу.
- **Facebook** дозволяє більш вільне поєднання публіцистичних і особистих стилістичних елементів.
- **Instagram і TikTok** орієнтуються на візуально-мовні формати: короткі фрази, яскраві емоційні заклики, слогани, акценти на «візуальну мову» (текст на фото, субтитри).

Мовні засоби, якими послуговуються фахівці, відіграють роль у конструюванні наративу про себе: наприклад, використання першої особи множини («ми зробили», «разом досягли»), що підкреслює

командність; або другої особи однини («ти можеш більше»), що апелює до залучення аудиторії. Саме через мову формується професійна етика спілкування, баланс між експертністю і людяністю, що особливо важливо у публічному позиціонуванні.

Таким чином, аналіз онлайн-простору показав, що соціальні мережі стали важливим майданчиком формування цифрової професійної репутації молоді. Мова в цьому процесі відіграє ключову роль: вона не тільки передає зміст, а й конструює образ. Формування свідомого ставлення до мовної поведінки в мережі, дотримання норм української літературної мови, використання ефективних комунікативних стратегій – усе це сприяє професійному зростанню, зміцненню іміджу та розширенню можливостей у сучасному конкурентному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Березина Т. М. Мовна стратегія самопрезентації в соціальних мережах. Лінгвістичні студії. 2021. № 43. С. 58–64.

2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Культура фахового мовлення. Київ: ВЦ «Академія», 2003. 240 с.

3. Шевчук С. В. Культура фахового мовлення. Київ: А.С.К., 2018. 264 с.

УДК 159.9

Волколуп О.,
здобувачка на бакалаврському рівні юридичного факультету,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

ПСИХОЛОГІЯ МАНІПУЛЯЦІЇ: НЕВИДИМІ НИТКИ ВПЛИВУ

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що в сучасному світі, де інформаційні потоки є інтенсивними, а соціальні взаємодії – складними та багатогранними, явище маніпуляції набуває особливої актуальності. Маніпуляція проникає в різні сфери життя: від міжособистісних стосунків до політичних процесів та комерційної діяльності, і є потужним інструментом впливу. Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження – охарактеризувати особливості прояву психології маніпуляції.

З плином часу розуміння маніпуляції еволюціонувало, відходячи від буквального значення фізичного впливу до більш тонких і

прихованих форм контролю. Тепер маніпуляцію часто описують як прагнення підкорити, «затягнути у пастку», перетворити людину на безвільного виконавця чужої волі [1, с. 84]. Образ маріонетки якнайкраще ілюструє відчуття втрати власної автономії, яке переживає той, ким маніпулюють. Пізніше до цього образу додалися такі ознаки, як висока майстерність виконання та створення у людини оманливого враження, що її рішення та вчинки є цілком самостійними. Таким чином, маніпулятор діє непомітно, вміло використовуючи невидимі засоби впливу.

В. Татенко визначає маніпулювання як специфічну форму соціально-психологічного тиску, де ініціатор впливу вдається до нібито позитивних прийомів, приховуючи своє справжнє бажання обмежити свободу іншої людини або підпорядкувати її своїй волі [2]. Це визначення акцентує увагу на обманній сутності маніпуляції, коли зовнішня доброзичливість маскує внутрішнє прагнення до домінування.

Не кожен вплив є маніпуляцією. О. Самборська, проводячи порівняльний аналіз маніпуляції з іншими формами впливу, виділила її характерні риси. По-перше, неусвідомлюваність впливу з боку того, на кого він спрямований (ця ознака відрізняє маніпуляцію від переконання та санкціонування, але зближує її із зараженням та навіюванням). По-друге, для маніпуляції характерна знижена здатність людини критично оцінювати інформацію, що також відрізняє її від переконання та санкціонування, але є спільною із зараженням та навіюванням. По-третє, відбувається обмеження свободи у прийнятті рішень, тобто зменшення соціальної автономності, що є типовим для всіх видів психологічного впливу, за винятком переконання. Четвертою особливістю є визнання змісту впливу як морально прийнятного самим об'єктом впливу, що є унікальною ознакою маніпуляції. Крім того, маніпуляція унеможливлює висловлення власної думки людиною, яка перебуває під впливом. І нарешті, початкова розбіжність у поглядах між тим, хто впливає, та тим, на кого спрямований вплив, є властивою для всіх видів психологічного впливу [3, с. 35]. Таким чином, можна стверджувати, що маніпулятивний вплив має відмінні характеристики порівняно з іншими формами впливу, зокрема щодо моральної оцінки, рівня усвідомлення, здатності до критичного аналізу та ступеня соціальної автономності особистості.

Арсенал маніпулятивних технік є досить широким. Серед найчастіше використовуваних можна виділити наступні:

1. Апеляція до емоцій. Цей вид маніпуляції ґрунтується на використанні емоційного стану реципієнта як інструменту впливу на його судження та поведінку. Замість раціональних аргументів

маніпулятор цілеспрямовано викликає сильні емоційні реакції. Має місце використання страху (створення відчуття загрози), жалю, провини, сорому, провокування гніву або роздратування для того, щоб затьмарити раціональне мислення та спонукати до імпульсивних дій.

2. Маніпуляція інформацією передбачає контроль над інформаційним потоком, щоб сформувати у реципієнта потрібне уявлення про ситуацію та спонукати його до бажаних дій. Інформація може бути викривлена (подання перебільшених або применшених фактів), прихована (умисно замовчувана), вибірково подана, неправдива або навмисно неточна (дезінформація).

3. Створення штучного дефіциту часу або вибору, який обмежує можливість критичного аналізу.

4. Підлабузництво – використання лестощів, компліментів, послуг або інших форм позитивної поведінки для створення симпатії та прихильності у реципієнта, щоб потім отримати бажане.

5. Газлайтинг – специфічна форма маніпуляції, метою якої є змусити жертву сумніватися у власній пам'яті, сприйнятті реальності та розсудливості. Маніпулятор може заперечувати події, перекручувати факти, звинувачувати жертву у «вигадках» або «надмірній чутливості».

6. Триангуляція – втягування третьої особи в діаду «маніпулятор – жертва» для підтвердження своєї правоти.

7. Віктимізація – представлення себе жертвою обставин або інших людей з метою викликати співчуття, отримати допомогу або уникнути відповідальності. Цей вид маніпуляції експлуатує почуття емпатії та бажання допомогти тим, хто опинився у складній ситуації.

8. Навішування ярликів – використання слів або фраз для опису людини, щоб вплинути на її самосприйняття та сприйняття її іншими.

Різноманіття проявів маніпуляції зумовлює необхідність її типологізації. Розглянуті у тезах види маніпуляції демонструють багатогранність інструментів та методів, які можуть бути використані маніпулятором. Розуміння цих видів дозволяє ідентифікувати маніпулятивні дії в різних контекстах міжособистісної та соціальної взаємодії.

Аналіз поняття та видів психологічної маніпуляції підкреслює актуальність подальших досліджень у цій галузі, закладає теоретичну основу для подальшого вивчення цієї проблематики, що має важливе як наукове, так і практичне значення для психології особистості, соціальної психології та інших суміжних галузей.

Підсумовуючи вищезазначене, ми можемо стверджувати, що глибоке розуміння механізмів маніпуляції є критично важливим для

розробки ефективних стратегій протидії та захисту особистості від деструктивного впливу. Виявлення типових патернів маніпулятивної поведінки та їх класифікація є першим кроком до підвищення психологічної стійкості індивідуумів та суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновид прихованого психологічного впливу. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2013. Вип. №21. 833 с. URL: http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246

2. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу: монографія. Київ: Міленіум, 2008. 216 с.

3. Самборська О. В. Соціально-психологічні механізми переконуючого впливу: дис. канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 1997. 190 с.

УДК 82-311.6(477)

Гойсан Ю.,
студентка 1 курсу,
Фаховий коледж ЗВО «Університет Короля Данила»
Волосянко І.,
старший викладач кафедри української філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0761-1587

МІЛІТАРНИЙ ДИСКУРС УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ: ДИТИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, незалежно від її масштабу та тривалості, залишає трагічний відгомін на всіх аспектах суспільного життя, зокрема і культурній сфері. Художня література як особлива творчо-мистецька форма суб'єктивної візії митцем об'єктивної реальності не оминула мілітарної тематики у творчих доробках українських письменників.

Російсько-українська війна, яка розпочалася ще з кінця лютого 2014 року анексією півострова Крим й утворенням проросійських квазіреспублік ДНР і ЛНР, уже з перших днів мала виразні ознаки зовнішнього збройного вторгнення на територію нашої держави. Сучасна війна докорінно змінила плин життя, позбавивши завперш юне

покоління безтурботного дитинства. Особливо важливим, на нашу думку, є дослідження впливу війни на формування свідомості дітей, які стали її жертвами. Страх і розпач від пережитого ще довго пануватимуть в їхніх серцях. За умов війни дитинство набуває нової сутності: стає полем боротьби за виживання.

Слід зазначити, що в українському літературознавстві мілітарна тематика активно розроблялась також письменниками – «дітьми війни». Велика кількість жертв, роки окупації не дозволяли митцям забувати про ті жахіття, які коїлись на теренах нашої землі під час війни. Оскільки «шістдесятники» і були тими «дітьми війни», що на власному досвіді зазнали вдосталь бід та страждань, які приносила з собою війна, мілітарна тема в художньому обрамленні найактивніше ними й розроблялась. До цієї теми з письменницького контенту звертались ще в минулому столітті такі письменники, як В. Близнець («Паруси над степом», «Мовчун»), Г. Тютюнник («Вогник далеко в степу», «Климко»), В. Нестайко («Це було в Києві») та інші. Як зазначав про творчість «шістдесятників» український прозаїк, критик М. Слабошпицький: «З їхньої загостреної лихом пам'яті прийшла в нашу прозу страхітлива фактографія окупаційних днів і ночей. Читаючи «Облогу» й «Климка» Григора Тютюнника, «Первінку» Миколи Вінграновського, новели Євгена Гуцала, «Землянку» і «Мовчуна» Віктора Близнеця, аж до фізичної пронизливості відчуваєш холодні, прибиті першими приморозками роси під босими хлоп'ячими ногами, переймаєшся безвиводним болем пораненої війною дитячої душі, вслухаєшся в тодішні, далеко не дитячі (бо ж трагічно дочасно їм судилося видорослiти!) думки героїв, зігріваєшся невичавним теплом їхньої пам'яті про живих і мертвих батьків і вражаєшся моральним максималізмом, од якого вони не відступаються навіть у ситуаціях загострено екстремальних» [4, с. 57].

Літературне висвітлення контингенту мирних людей, неповнолітніх осіб і їх гіркого травмованого воєнного досвіду, психічної травми широко репрезентовано в сучасній українській художній прозі. Як зазначає науковиця Т. Качак: «Маркери війни оприявлено в назвах творів, сюжетах і проблематиці (руйнування, втрата дому, небезпека і смерть, розлука з рідними, травма війни та ін.), образах головних героїв (діти-свідки, жертви війни, образи-символи війни та ін.), жанрово-наративних типах письма (першоособова нарація оповідача-дитини, якій довелося жити в умовах війни; дитяча точка зору й емоційний досвід; сповідальне, щоденникове письмо, автобіографізм), хронотопі, лексиці, мові». [3, с. 151]. Зокрема, зазначена проблематика наявна в таких сучасних творах, як «Доця» Тамари Горіха Зерня, «Інтернат»

С. Жадана та інших. Сучасні українські автори описують складні психологічні й соціальні аспекти війни, її вплив на дитячий світ, на формування особистості дитини за таких украй складних умов.

Війна руйнує світ дитини, змушує її дорослішати в жорстких умовах. Автори сучасної прози на тему російсько-української війни майстерно контрастують на мріях, очікуваннях дітей про безтурботне мирне життя з трагічною реальністю, спровокованою війною. Це в сукупності створює глибоку панораму страждань, коли дитинство, мрії, очікування розбиваються об гіркі реалії воєнного сьогодення.

У дебютному романі української письменниці Т. Горіха Зерня «Доця» юна героїня переживає важкі часи війни, намагається зрозуміти, що відбувається в її світі, де війна стала великою частиною її реальності. Авторці майстерно вдалось передати психологічний стан дитини, яка, зіткнувшись з жахіттями війни, намагається знайти в цьому світі якусь форму надії та розуміння.

У романі Сергія Жадана «Інтернат» на перший погляд видається, що головний герой не дитина – аполітичний вчитель, який не дуже цікавиться «національними» питаннями. Автор не наділяє його чіткими характеристиками, натомість через його рецепцію, внутрішні монологи і реакцію на зовнішні події поступово розкривається його образ. Діти в «Інтернаті» С. Жадана – це не тільки жертви війни, але й носії домінантних людських цінностей. Вони яскраво контрастують на фоні жорстокого навколишнього світу; це символ майбутнього, яке ми повинні оберігати за будь-яких обставин. Юний Сашко, який спершу видається як другорядний художній образ, адже хлопець виконує роль супроводжувача дядька Паші, в останньому розділі роману «виростає» в юнака значно зрілішого духовно за дорослого Пашу. Він є потенційним символом майбутнього України.

Як бачимо, через оприявлення в художніх творах різного характеру дитячих страждань автори намагаються нагадати нам усім, що діти – невинні жертви безглуздої війни, тих системних помилок, які допускають дорослі, що й призводить до війн.

Список використаних джерел:

1. Горіха Зерня Т. Доця. Київ: Білка, 2022. 288 с.

2. Жадан С. Інтернат. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2017. 336 с.

3. Качак Т., Близнюк Т. Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* Кропивницький, 2024. № 209. С.151 – 157.

4. Слабошпицький М. Вийшов з дітей війни. Літературні профілі. Київ: Радянський письменник, 1984. С.74.

УДК 811.161.2

Грицик С.,
викладачка кафедри української філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-3943-5818

МОВА ВІЙНИ: ЯК ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ УКРАЇНСЬКИЙ ЛЕКСИКОН У ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало переломним моментом не лише в історії нашої держави, а й у розвитку української мови. Події, що відбуваються щодня, створюють новий мовний простір – емоційний, насичений, динамічний. У лексиці українців дедалі частіше з'являються слова та вирази, що безпосередньо пов'язані з війною: як запозичені з військової термінології, так і неологізми народного походження.

Мовна картина світу українця у 2022-2025 роках зазнала значної трансформації. Зміни охопили всі мовні рівні – від лексичного до стилістичного. На фоні активного опору, самоорганізації суспільства та піднесення національної свідомості, мова відображає нову реальність: героїку, біль, стійкість і гумор в умовах боротьби. Словосполучення на кшталт *пункт незламності*, *бавовна*, *рашист*, *червона зона* стали частиною щоденного мовлення і засобом ідентифікації українця.

Військове мовлення у зв'язку з історичними подіями та російською агресією розширюється, з'являється нова термінологія, а тому є доцільним перегляд поняття *«військовий сленг»*.

Військовий сленг – це мовлення військовослужбовців, спричинене професійними обов'язками, для якого характерна наявність розмовних елементів, що зазвичай походять із військової галузі та регулюють спілкування в межах підрозділу, роду військ чи загалом збройних сил конкретної держави. Сленг може нести гумористичний характер і навпаки фамільярний, знижений, водночас покликаний спростити спілкування між собою представників армії.

Військовий сленг – жива система, що постійно зростає завдяки новим реаліям війни, тому постала потреба його впорядкування.

- **Позначення зброї та боєприпасів:**

Військова лексика значно збагатилася назвами різних видів зброї та техніки: байрактар, бронетранспортер, безпілотник, гаубиця, джавелін,

куля, заряд, бомба, гвардійський міномет, уламки, стінгер, транспортер, броньовик, трофей, ППО, леопард.

Військовослужбовці для позначення кулемета (СУМ, IV, с. 390) «автоматична скорострільна зброя малого калібру» вживають такі неформальні варіанти: *дашка, скоростріл, покемон, улітка*.

Нерідко нові назви виникають шляхом трансформації абревіатур, наприклад: *ксюша* або *ксюха* «автомат АКСУ або протитанкова граната».

Збірною назвою для боєприпасів виступає суфіксальний іменник *стріливо*.

- **Найменування представників супротивника:**

Для назв противника, ворога військові підбирають широкий спектр емоційно забарвленої лексики, що несе негативну семантику, що цілком логічно для сприйняття окупантів.

У період із лютого 2022 року в українській мові виникла низка нових найменувань для позначення загарбників: *ваньки, консерви, няш-мяш, орки, путлерівці, пушкіністи, путлерюгенд, рашисти, рузкі, русня, русо-нацисто, свинособаки, тікток-війська, z-окупанти та інші.*

Серед сленгізмів також фіксується назва *чмоня*, що походить від інтернет-мему, що виник у березні 2022 року як висміювання незграбного зовнішнього вигляду, недолугості російських військових.

Загалом, спостерігається стійка тенденція до створення образливих назв, що підкреслюють зневагу до супротивника.

Окрему групу становлять іронічні прізвиська й перифрази, спрямовані на очільника Росії – В. Путіна.

Ці вторинні номінації ґрунтуються на різних домінантних ознаках: **зріст** (*злісний курдупель, ліліпутін, недомірок, недопалок),* **недовіра до оточення** (*бункерний хробак, кадебістський маніяк, бункерний дід)*, **психічний стан** (*божевільний із ядерною кнопкою)*, **стиль правління і ставлення до прав інших** (*кремлівський терорист, рашистський фюрер, гебіст-рашист, путіночет, путлер, лаптенфюрер, хапутін, капутін, путлер),* **фізичний стан** (*старий кабаєв, бліда міль),* **розумові здібності** (*голомозий вождь).*

- **Назви дій та позначення бойового виходу:**

Крім того, професійний військовий сленг збагатив загальновживану українську мову термінами з розширеним значенням. Зокрема, *контакт* «близький бій з противником із застосуванням стрілкового озброєння та гранат»; *приліт, прильот* «снаряд від будь-якого виду зброї (крім стрілецької), що прилетів на позицію», синонімічне *подарунок*, а от приліт і вибухи, що його супроводжують на ворожій території, назвали *бавовною*, найменування мотивується «хлопок».

Значна частина такої лексики пов’язана із математикою, оскільки використовується притаманна їй термінологія знаків чи чисел. Наприклад, *плюс* «інформація прийнята» або «все добре», *плюс-плюс* «пречудово», тобто є замінником згоди, підтвердження; *ситуація 4.5.0. або 4.5.0* «все спокійно»; *вантаж 100* «вантаж зі зброєю»; *нуль* «лінія зіткнення з ворогом».

Багато слів набули метафоричного сенсу у військовому середовищі. Наприклад, *дискотека* «бойові дії», через блимання зброї та гучні звуки; *селітра* «вибухи на складах із боєприпасами окупантів»; *червона рута* «звуки сирени» як алюзія на пісню; *есемеска* «удар по ворогові», як спосіб передачі інформації – снаряду; *путлернет* «автономний російський інтернет» – основоскладання від слів путлер «назва президента ворожої держави» та другої частини слова інтернет; *забайрактарити* «знищити ворожу техніку за допомогою «Байрактару»»; *лend-ліз російською* «боєприпаси, що залишилися на складах окупантів» – про трофейну зброю здобуту на полі бою.

Поява військового сленгу, що несе у собі яскравий оцінний компонент і утворений за продуктивними словотвірними моделями, значно розширила лексичний склад розмовної мови. Серед подібних новотворів варто відзначити ***дебахнулько*** – образну назву людини, котра через власні егоїстичні інтереси або надмірну стурбованість завдає значної шкоди оточенню. Подібно до цього з'явилося слово ***натівець***, яким з іронією позначають того, хто не дотримується своїх обіцянок. Не менш яскравим є евфемізм ***асвабадітєлі***, що саркастично вживається на позначення російських окупаційних військ, підкреслюючи їхню справжню суть як загарбників і поневолювачів. Влучним, сповненим чорною іронією терміном стало також слово ***бандероль*** – посилка у вигляді мішка з мертвим окупантом, надіслана з України.

Таким чином, військовий сленг в Україні – це гнучка й активна система, яка постійно збагачується завдяки розвитку бойових дій, появі нової техніки та зміні тактики. Подальші дослідження цієї лексичної групи відкривають перспективи для створення тематичних словників і глибшого аналізу мовної динаміки в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Гомон А. М., Чернявська С. М., Шокуров О. В. Неологізми в українській військовій термінології: лексико-семантичні особливості. *Науковий вісник 45 Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 39, том 3. С. 115–118.

2. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.* 2022. № 2(32). С. 9–13.

3. Дмитрук О. В. Маніпулятивний потенціал неологізмів, що належать до воєнної лексики. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2014. Вип. 32. С. 90-95.

4. Царьова І. В. Російсько-українська війна (2014–2022): слова, які набули нових значень. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. P. 804–812.

УДК 159.923.2

Гудима Я.-С.
студентка І курсу спеціальності «Психологія»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Науковий керівник:
Халік О.,
в.о. завідувачки кафедри психології та суспільствознавчих дисциплін ім. академіка УАН о. Івана Луцького,
кандидат психологічних наук, доцент
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0460-6072

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК РЕСУРС В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ В ЧАСИ ВІЙНИ

За останні 10 років українці стикнулися, не менш ніж з трьома ненормативними кризами, які супроводжувалися безліччю супутніх проблем: 2014 рік – анексія Криму; 2019 рік – початок пандемії коронавірусу; 24 лютого 2022 року – повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке досі триває. Відколи в Україні почалася війна, доводиться постійно знаходитися у ситуації невизначеності, що є додатковим стресором.

Особистість в юнацтві опиняється в ситуації постійних виборів, численних швидких змін і вимог з боку суспільства. Крім того, юнацький період характеризується високим рівнем невизначеності, пов'язаним із професійним самовизначенням, формуванням особистих цінностей та

побудовою значимих міжособистісних стосунків. В теперішньому українському суспільстві ситуація ускладнюється і через війну, яка робить майбутнє українця будь-якого віку невизначеним і непередбачуваним. Саме тому розвиток толерантності до невизначеності виступає необхідною складовою особистісного ресурсу, оскільки дозволяє юнакам і юначкам бути гнучкішими, відкритішими до нового досвіду та ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями.

Уперше поняття "інтолерантність до невизначеності" і "толерантність до невизначеності" були запропоновані Е. Френкель-Брансвік у 1948-1950 роках. На думку вченої "толерантність до невизначеності є особистісною рисою, що визначає ставлення індивіда до неоднозначних, невизначених, тривожних ситуацій незалежно від емоційного знаку цієї невизначеності" [3].

С.Б. Кузікова вказує, що протилежною до цього є інтолерантність до невизначеності – стан, коли людина тривожиться, боїться незрозумілих чи непередбачуваних ситуацій, намагається їх уникнути, важко ухвалює рішення або прагне максимально контролювати події навколо себе [2].

Інші зарубіжні психологи вивчали зв'язки толерантності до невизначеності з різними особливостями особистості (С. Баднер, А.МакДональд, Д. Маклейн, Р. Нортон, Е. Френкель-Брунсвік, Р. Холлман). Наприклад: з емоційною стабільністю, відкритістю до нового досвіду, інтровертованістю та екстравертованістю, підвищеною здатністю до креативного мислення тощо.

В українському психологічному сегменті вивчення толерантності до невизначеності почали займатися лише в період незалежності (С. Кузікова, О. Луковицька, П. Лушин, К. Стойчева, Н. Шалаєв та інші).

Нами було проведено анонімне пілотажне дослідження з метою вивчення особливостей толерантності до невизначеності серед юнацтва. У опитуванні взяли участь представники ранньої та пізньої юності, яким було запропоновано заповнити анонімну google-forms. Вибірка склала 55 досліджуваних, більшість з яких жіночої статі (85,5%), чоловічої - 14,5%. Була використана «Шкала інтолерантності до невизначеності» (IUS-12) Н.Карлетона (в адаптації Г. Громової) [1].

Отримані результати свідчать про відмінності в показниках інтолерантності до невизначеності у юнаків та юначок. За шкалою прогностичної тривоги юначки мають вищий середній показник, ніж юнаки (хлопці - 15,88, дівчата - 18,85), що свідчить про більш виражене занепокоєння стосовно майбутніх подій і ситуацій, які важко передбачити або проконтролювати.

За шкалою гнітючої тривоги дівчата теж мають значно вищий середній показник, ніж хлопці (юнаки: 9,38; юначки: 14,57), що вказує на більш інтенсивні негативні переживання в ситуаціях, коли інформації про подальший розвиток подій бракує, і це свідчить про вищий рівень емоційного дискомфорту в ситуаціях невизначеності.

Середній показник інтолерантності до невизначеності теж у юнаків нижчий, ніж у дівчат (хлопці - 25,25, дівчата – 33,43). Таким чином, загальний рівень нетерпимості до незрозумілих чи непередбачуваних обставин у дівчат помітно вищий. Чим вище рівень інтолерантності до невизначеності, тим вища схильність до тривоги, і тим більше особистості властива тенденція уникати невідомих чи складних ситуацій.

Таким чином, для юначок властивий нижчий рівень толерантності до невизначеності, ніж для юнаків. Нижчий рівень толерантності до невизначеності означає, що в ситуаціях, де немає чіткої інформації або зрозумілих орієнтирів, дівчата схильні частіше й інтенсивніше відчувати тривогу та дискомфорт, уникати складних ситуацій через страх невідомості.

А отже, толерантність для невизначеності є ресурсом саме для більшості досліджуваних юнаків.

Зупинимося на аналізі окремих відповідей респондентів, але в даному дослідженні без врахування статевих відмінностей (Див. Рис.1).

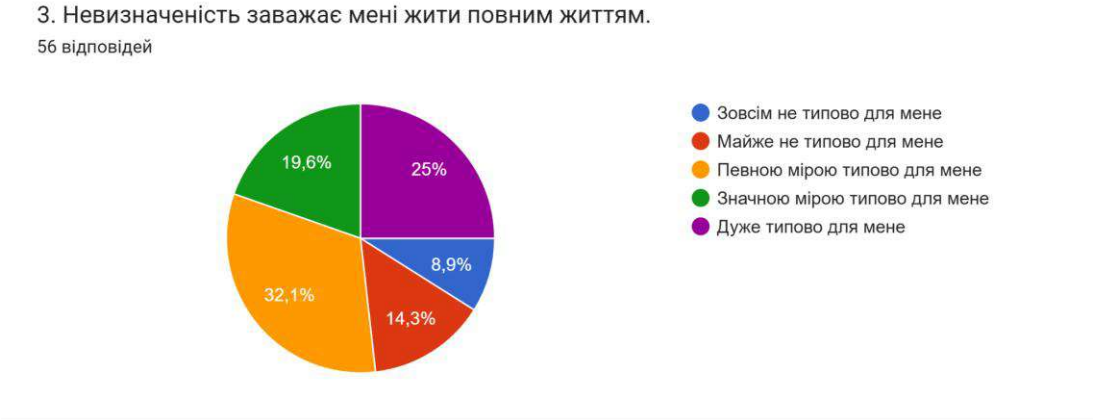

Рис. 1. Відповіді респондентів на запитання “Невизначеність заважає мені жити повним життям”

На питання “Невизначеність заважає мені жити повним життям” третина досліджуваних 32,1% відзначає, що це типово про них. Найбільше занепокоєння викликає досить високий відсоток (четверта частина досліджуваних – 25%), для яких це є дуже типовим, а також 19,6%

– значною мірою типово. Лише 8,9% відзначили, що це зовсім нетипово і 14,3% – майже нетипово.

Та поряд з тим, що є значний відсоток досліджуваних, яким невизначеність заважає жити повним життям, відповіді на наступне питання підтверджують, що ця невизначеність не призводить до пасивності юнацтва (Див. Рис.2).

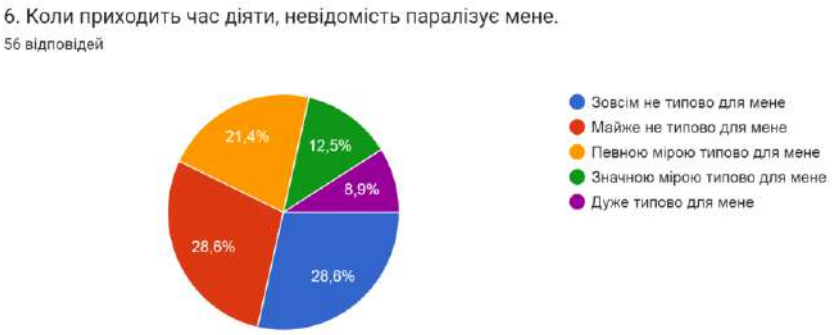

Рис. 2. Відповіді респондентів на запитання “Коли приходить час діяти, невідомість паралізує мене”

Більшість респондентів не погодилися щодо даного твердження: 28,6% досліджуваних обрали відповідь “майже нетипово для мене” і 28,6% обрали відповідь “зовсім нетипово для мене”.

Цю тенденцію підтверджують і відповіді на наступне твердження “Найменший сумнів може перешкодити мені діяти”: більшість респондентів не погоджуються з твердженням (майже нетипово для мене – 30,4%, зовсім нетипово для мене – 19,6%).

Отже, постійне перебування у ситуаціях невизначеності в умовах війни має значний вплив на життя юнацтва, знижуючи їх толерантність до невизначеності, особливо серед дівчат. Та поряд з тим це не призводить до зниження активності у більшості досліджуваних і дозволяє їм діяти та приймати рішення у ситуації невизначеності, справляючись з тривогою.

Список використаних джерел:

1. Громова Г. М. Інструменти вимірювання толерантності до невизначеності. Адаптація тесту «Шкала інтолерантності до невизначеності» Н. Карлетона. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2021. Вип. 47(50). С. 115–130.
2. Кузікова С. Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Психологічні науки. 2018. Том 1 № 3. С. 67–72.
3. Frenkel-Brunswik E. Tolerance of Ambiguity as a Personality Variable. *American Psychologist*. 1948. Vol. 3. P. 268.

УДК 121.161.2

Гуменюк О.,
магістрантка Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ АСПЕКТИ В ЛІТЕРАТУРІ

Інтермедіальність є надзвичайно цікавим розділом у загальному аспекті інтертекстуальності. Він охоплює мистецтво, живопис, кіно, архітектуру, скульптуру та музику. Саме це надає тексту сильного мистецького значення та показує там глибоку культуру та її вплив на новий мистецький твір. Термін інтермедіальності є досить сучасним та показує літературу як сучасне мистецтво, котре здатне надихати, навчати та глибинно мислити. Теоретичні основи інтермедіальності можна знайти у працях Ю. Крістевої, Р. Барта, Ж. Дерріда, М. Фуко, I. Rajewsky тощо [2; 4; 9]. Вона почала зароджуватися у літературі у 50-60-х роках ХХ століття. Раніше цей термін не мав певного визначеного значення. Лінгвісти працювали над становленням цього терміну, надавши йому значення та контексту. Спираючись на етимологію цього слова, ми ділимо його на два окремі елементи: «*inter*» («між», «поміж», «серед») та «*media*». Аналізуючи назву, можна помітити, що термін інтермедіальності не є ізольованим, а він перетинається із іншими видами мистецтва та інтегрується там. Тому тут ми можемо побачити різноманітні жанри, всі види творчості та культури.

Цікавість цим видом мистецтва захоплювала митців ще з часів Античності. Але вперше поняття «інтермедіальність» було використане англійським філософом С. Колріджем у 1812 році для опису та пояснення наративної функції алегорії. Його інтерпретація цього терміну не стала популярною, адже мала надто широке значення. З часом американський художник Д. Хіггінсу знову повернувся до цього терміну та використав його у своїй праці. Його есе "Intermedia" (Higgins, 1965) мало первинне покликання на термін, який С. Колрідж запропонував раніше [9].

Пізніше такі дослідники, як Ролан Барт, Жак Дерріда та Мішель Фуко почали говорити про те, що традиційні концепції стають застарілими та їх потрібно змінювати [2, 7]. Лінгвістка Валентина Фесенко у 2014 році пояснює, що твір не може сам по собі існувати без контексту та сплетення його із певним видом мистецтва [6].

Такої ж думки дотримувалася французька дослідниця Юлія Крістева, котра писала, що термін інтермедіальності є міжсеміотичною

інтертекстуальністю [4]. Вона наголошувала на тому, що, інтегруючи текст у новий художній твір, він, втрачаючи самобутність, створює свою атмосферу та культуру, яка зовсім відрізняється від первинного твору.

Відома науковиця І. Раєвські (Rajewsky, 2005: 53) у своїй праці "Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality" пропонує аналізувати сутність поняття інтермедіальності за трьома критеріями:

1. Інтермедіальність як медіа-транспозиція (media transposition): екранізація, новелізація, трансформація тексту, фільму. 2. Інтермедіальність як медіа-комбінація (media combination): опера, кіно, театр, перформанс, комікси, комп'ютерна інсталяція тощо. 3. Інтермедіальність як медійна референція (intermedial references): цитати з літературного тексту в кіно, повторення кінематографічних методів. Сюди також вона відносить музикалізацію літератури, транспозицію мистецтва, екфразис, покликання в кіно на живопис або живопису на фотографію тощо [10; 255].

У 70-х роках XX століття «інтермедіальність» міцно закріплюється в філології та філософії та стає синонімом до поняття «інтертекстуальність». Та німецько-австрійський літературознавець Оге Ханзен-Льове спробував відокремити ці два синонімічні поняття між собою, називаючи інтертекст лише міжтекстовими зв'язками та інтермедіями, як щось ширше за значенням та глибшим за змістом. Він називає цей вид перекладом текстів з одного виду мистецтва в інший. О. Ханзен-Льове як лінгвіста вважають основоположником теорії інтермедіальності. Його теорія досліджує твір для вираження його не лише через письмову працю, але й через образотворче мистецтво, архітектуру, скульптуру, живопис, кіно, цифрові медіа, театр [8].

Тим самим, читаючи твір, ми відходимо від традиційного читання лише текстового твору і переходимо в інший вимір, де активно можуть існувати різні види мистецтва, цим самим захоплюючи читача на різних її вимірах, від художніх до інтелектуальних. Тому у сучасній гуманітарній парадигмі розвиток цього напрямку та активне його використання є надзвичайно важливим та трактується таким чином, як і міжконтекстуальний метод. Він виходить за межі одного виду мистецтва, дозволяючи автору стерти бар'єри для написання твору та, звичайно, допомагає читачам мислити глибше та працювати зі своєю фантазією більше. Тим самим створюючи нову парадигму, яка у сучасному світі все більше та більше використовується.

Інтермедіальність має різні форми та прояви. Нижче будуть наведені різні види інтермедіальності та приклади до них.

Трансформаційна інтермедіальність є особливим та дуже поширеним. Вона особлива тим, що літературний твір інтерпретується у інший вид мистецтва, наприклад, екранізації, театральні постановки тощо. Хорошим прикладом є екранізація твору «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського. Сергій Параджанов став тим, хто вперше екранізував цей твір у кіностудії Олександра Довженка [5]. Надзвичайно важко було це зробити, адже зберегти літературний сенс та з'єднати його з технічною сферою, аби вони доповнювали один одного, є неймовірно складним. Саме екранізація цього твору допомогла глядачам відчути емоції героїв.

В іноземній літературі теж є багато прикладів цього виду інтермедіальності. Наприклад, Роман Люсі Мод Монтгомері «Енн із Зелених Дахів» був неодноразово екранізований. Та багато українських кінокомпаній екранізували з використанням українського перекладу. Найпоширенішим перекладом з англійської мови є переклад Анни Вовченко. Також хорошим прикладом є екранізація твору Маргарет Етвуд – *The Handmaid's Tale* (1985). Він був екранізований у форматі фільму (1990), телевізійного серіалу (2017) та опери (2000). Твір Майкла Ондатже – *The English Patient* (1992) було екранізовано 1996 року, і отримав 9 нагород Оскар [10]. Особливістю є використання кінематографічних прийомів, зокрема використання візуальних ефектів, візуальних описів пустельних ландшафтів та фрагментарної оповіді. *"She stands up in the garden where she has been working and looks into the distance. The sky is ripped with this new fire"* [10].

Автори та дослідники чітко показують, використовуючи синестичний ефект та багатозначність тексту, особливий вплив тексту на читача. Цим самим, читаючи твір, можна сприймати текст, візуалізуючи його та відчуваючи рухи та смаки героїв. Комбінаторна інтермедіальність особлива тим, що використовує різні коди та застосовує їх в одному творі, наприклад, візуальна поезія, графічні романи, музичні тексти. Візуальна поезія твору *"Anne Carson: Nox"* (2010) є унікальною саме через застосування цих комбінованих інтермедіальних характеристик у одному творі, *"I wanted to fill my elegy with light of all kinds"*. Ще одним прикладом цієї інтермедіальності є *"Essex County"* (Джеффа Леміра, 2009). Автор розповідає про сільське життя в Онтаріо та використовує мінімалістичні описи, що врази доповнюють основну складову тексту в цілому. *"You can't know where you're going if you don't know where you've been"*. Численні музичні алюзії містить твір *"Fifteen Dogs"* (Андре Алексіс, 2015). Його особливістю є те, що сам твір містить

велику кількість поетичних доповнень, котрі написані гекзаметром, що притаманно для грецької античної літератури [10].

Референційна інтермедіальність є також особливим видом мистецтва. Вона надсилається до інших видів мистецтва, описуючи їх. *"The Blind Assassin"* (Марґарет Етвуд, 2000) – роман, який використовує науково-фантастичний сюжет, доповнюючи його реальність. *"All stories are about wolves. All worth repeating, that is. Anything else is sentimental drivel"*. Роман *"The Blue Guitar"* (Джон Бембідж, 2015), де головний герой розмірковує про музичні мотиви та живопис. *"He wanted to play the guitar with the same fervour he painted, but each brushstroke was its own note"*. Біографічний роман про музиканта Бадді Болдена *"Coming Through Slaughter"* (Майкл Ондатже, 1976), де використовуються музичні мотиви джазу. *"Each note unravels like a thread in a worn-out suit"*. Українські поети також активно використовували референційну інтермедіальність. Роман «Маруся Чурай», написаний Ліною Костенко, є хорошим прикладом йому [3]. Авторка часто у творі звертається до музичних алюзій *«Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа»*. Використовуючи музичні алюзії, авторка розкриває внутрішній світ персонажів.

Музична інтермедіальність використовується поетами, а саме роман *"The Music Lesson"* (Кетрін Говард, 1999) використовує велику кількість музичної інтермедіальності через зв'язок між пам'яттю, музикою та історією. *"Music is what remains when words are no longer enough"*. *"O Canada: An Anthem Revisited"* (Роберт Харріс, 2010), де автор роздумує про значення та еволюцію канадського гімну: *"A nation hums its history through song"*. Ще одним прикладом музичної інтермедіальності є роман *"The Time in Between"* (Девід Берґер, 2014). Сам текст має вбудовані музичні елементи, що супроводжують твір увесь час. *"Every journey is a song waiting to be sung"*.

Візуальною інтермедіальністю називають взаємозв'язок графіки, фотографії чи живопису з літературним текстом. Це зазвичай відображається через описи картин, метафор та живопис. Габріель Рой у своєму творі "The Masterpiece" використовує мистецький процес, адже головний герой бачив світ через призму мистецтва, як художник, через світло чи кольори. У описах автор наголошує на художній стилістиці, що є головною особливістю імпресіонізму. *"He saw the colours before the shapes, as if the world had melted into a canvas of light"*. *"Monkey Beach"* Едена Робінсона є романом, який поєднує реальність із містикою з активним використанням описів канадської природи. *"The sky bled pink over the mountains, reflecting in the still waters like a painter's first stroke"*. Авторка

активно використовує описи, застосовуючи техніки активних описів природи. У її творі природа займає не другорядну, а основну роль, взаємодіючи із персонажами.

Інтермедіальність є хорошим ключем до розпізнання та побудови нової реальності, що може надавати твору новий зміст, реальність та практичне застосування. Кожної епохи автори створювали нові шедеври, які активно використовували для побудови нового змісту. Зараз саме інтермедіальність набула великого поширення у сучасній літературі. Створюючи новий шедевр живопису, прози, поезії, архітектури чи образотворчого мистецтва, ми надаємо право цим шедеврам набувати нового значення та змісту.

Список використаних джерел:

1. Монтгомері Л. М. Енн із Зелених Дахів / перекл. А. Вовченко. Київ: Веселка, 2010.

2. Дерріда Ж. Про граматологію / перекл. з фр. Т. Ткачук. Київ: Основи, 2000.

3. Костенко Л. Маруся Чурай. Київ: Радянський письменник, 1979.

4. Крістева Ю. Часовий вибух: Інтертекстуальність та інтермедіальність / перекл. з фр. О. Синюк. Харків: Фоліо, 2004.

5. Тіні забутих предків [Фільм] / реж. С. Параджанов. Київ: Кіностудія ім. О. Довженка, 1964.

6. Фесенко В. І. Інтермедіальність як міжсеміотична інтертекстуальність: теоретичні аспекти. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія.* 2014. № 72. С. 255–260.

7. Фуко М. Слова і речі: Археологія гуманітарних наук / перекл. з фр. Н. Палій. Київ: Юніверс, 1996.

8. Ханзен-Льове О. Інтермедіальність як переклад: від тексту до образу. *Слово і час.* 2001. № 5. С. 45–52.

9. Giggins D. Intermedia. *Something Else Newsletter*. 1965. Vol. 1, no. 1. P. 1–2.

10. Rajewsky I. O. Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality. *Intermédialités*. 2005. № 6. P. 43–64.

УДК 316.77:004.738.5:159.9

Дорошина Л.,
доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національна академія Національної гвардії України,
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0199-4372

КОЛЕКТИВНА СВІДОМІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕРУ: ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА СОЦІАЛЬНІЙ ЄДНОСТІ

У сучасному світі, що переживає цифрову трансформацію, інформація поширюється з високою швидкістю, що зумовлює істотний вплив як на індивідуальне мислення, так і на колективну свідомість суспільства. В епоху домінування цифрових медіа й соціальних мереж фейковий контент став потужним інструментом дезінформації, що часто випереджає поширення достовірних фактів. Це явище формує громадське сприйняття та поведінкові патерни, а також спричиняє багаторівневі наслідки – від індивідуальних психоемоційних травм до системної кризи колективної ідентичності та соціальної довіри.

У зв'язку з цим, метою дослідження є аналіз комунікативних механізмів впливу фейкового контенту на формування колективної свідомості в умовах цифрової трансформації інформаційного середовища.

Методологічну основу дослідження складають теорія колективної свідомості Еміля Дюркгайма [1; 2], психологічні дослідження когнітивних упереджень [5; 6; 7], а також сучасні підходи до вивчення комунікативних механізмів медіавпливу та цифрової дезінформації [3; 8; 9], які розглядають, як саме мовні шаблони, алгоритмічне просування та спотворення інформації впливають на формування суспільного сприйняття, поведінкових реакцій і колективної свідомості.

Для повного розуміння феномену фейкового контенту необхідно дослідити його основні форми, способи маскування та специфіку циркуляції в цифровому середовищі. Особливу увагу варто приділити структурним характеристикам таких повідомлень – стилістичним прийомам, які імітують журналістський стиль подачі матеріалу, емоційним тригерам та алгоритмічному просуванню в соціальних мережах. Саме ці чинники визначають силу впливу фейків на аудиторію та зумовлюють їх здатність поширюватися в інформаційному просторі, формуючи викривлену картину реальності.

Фейковий контент може набувати різних форм: 1) повністю вигадані повідомлення, що не мають жодного зв'язку з реальністю, 2) маніпулятивні зображення та заголовки, які спотворюють зміст повідомлення або навмисне провокують емоційну реакцію, 3) сатиричні матеріали або дописи, які, попри гумористичний намір, часто сприймаються як достовірні, 4) достовірні факти, відірвані від контексту, що призводить до спотворення їхнього початкового змісту; 5) контекстуальні перекручування, що маніпулюють фактами або судженнями, 6) емоційно забарвлені повідомлення, що вводять в оману, 7) меми, відео, псевдоекспертні думки без посилань на джерела, які подаються як перевірена інформація [9].

У цифровому середовищі, де переважають емоційність і сенсаційність, такі повідомлення швидко поширюються, посилюючи інформаційне перевантаження та обмежуючи можливості аудиторії до критичного аналізу. Алгоритми, що персоналізують інформаційний потік, сприяють формуванню так званих «інформаційних бульбашок», де групова взаємодія в цифровому просторі формує певний спільний наратив, який звужує різноманітність думок. У цих умовах колективна свідомість утримується в межах вузьких уявлень і люди отримують лише ті повідомлення, що відповідають їхнім уже сформованим переконанням. Це, зі свого боку, поглиблює когнітивні викривлення, що виявляються на рівні колективної свідомості.

Психологічний вимір впливу фейкового контенту на індивіда зумовлений дією типових когнітивних та емоційних механізмів. По-перше, йдеться про когнітивні упередження, зокрема ефект підтвердження, за якого люди схильні шукати й запам'ятовувати лише ту інформацію, яка відповідає їхнім попереднім переконанням. По-друге, важливим є так званий «ефект ілюзії правди», коли багаторазове повторення неправдивої інформації призводить до її сприйняття як достовірної. По-третє, фейки апелюють до базових емоцій – страху, гніву, тривоги, – що посилює відчуття невизначеності, психоемоційний стрес і навіть призводить до емоційного виснаження. На макрорівні ці індивідуальні психологічні ефекти накопичуються та трансформуються в соціальне явище. Вони впливають на колективну свідомість – систему уявлень, норм, цінностей і переконань, спільних для більшості членів суспільства [4; 5; 10].

Відповідно до теорії Еміля Дюркгайма колективна свідомість є основою єдності суспільства та своєрідним «моральним клеєм», що забезпечує соціальну інтеграцію, ціннісну спадкоємність і колективну ідентичність. Проте в умовах цифрової дезінформації цей соціальний

фундамент опиняється під тиском: фейки активно поширюються в масовій комунікації, заміщують критичне мислення емоційно забарвленими реакціями, формують викривлені образи реальності, породжують недовіру до соціальних інститутів. Як наслідок, колективна свідомість фрагментується, втрачає внутрішню цілісність, що ускладнює формування спільного бачення соціальної реальності та знижує здатність до досягнення суспільного консенсусу [1; 2].

Особливо вразливими в цьому процесі є ті соціальні групи, що перебувають в умовах підвищеного інформаційного тиску, зокрема військовослужбовці, студенти, для яких соціальні мережі часто є головним джерелом інформації, а доступ до достовірних аналітичних матеріалів може бути обмеженим. Військовослужбовці, з огляду на специфіку служби, нерідко стають об'єктами інформаційно-психологічних операцій противника, які впливають не лише на індивідуальне сприйняття, а й підривають колективну свідомість військової спільноти, формуючи спотворені уявлення. Студенти як молода й цифрово активна аудиторія часто споживають контент у швидкому темпі без критичного аналізу інформації, що сприяє формуванню викривлених уявлень, які можуть укорінюватися в студентському середовищі та ставати частиною колективної свідомості.

Таким чином, цифрова дезінформація впливає як на окремих індивідів, так і на суспільство в цілому, породжуючи глибинний соціально-психологічний ефект: вона дестабілізує колективну свідомість, підриває соціальну згуртованість та загрожує стійкості демократичних інститутів.

З огляду на масштабність і складність впливу фейкового контенту, актуальним постає завдання наукового осмислення механізмів формування викривлених уявлень та їх закріплення в колективній свідомості, що зумовлює потребу в застосуванні комплексної методології, яка охоплює опитування, медіааналіз та експериментальні підходи.

Опитування дають змогу простежити й визначити рівень довіри до джерел інформації, зокрема цифрових, а також виявити такі типові емоційні реакції на дезінформацію, як страх, тривогу, злість, що акумулюються на рівні колективної психіки.

Медіааналіз дозволяє окреслити тематичну спрямованість, структуру й емоційне навантаження фейкового контенту, який циркулює у публічному просторі, підтримуючи ефект підтвердження та ілюзію правди.

Експериментальні методики застосовуються для вивчення того, як фейки трансформують спільні уявлення, норми, цінності та поведінкові патерни, які формують колективну свідомість [4; 5; 10].

Результати таких досліджень свідчать, що низький рівень критичного мислення в соціальних групах із високим інформаційним навантаженням безпосередньо корелює з підвищеною емоційною вразливістю до дезінформації. У таких умовах зростає ймовірність поширення викривлених уявлень, які через повторення й емоційне підживлення закріплюються в колективній свідомості. Натомість високий рівень медіаграмотності, що притаманний окремим соціальним категоріям, підвищує здатність до протидії маніпуляціям і знижує ризик фрагментації спільного уявлення про соціальну реальність навіть в умовах інтенсивного інформаційного тиску.

У цьому контексті особливої актуальності набувають питання формування ефективних механізмів протидії цифровій дезінформації, яка деструктивно впливає на колективну свідомість. Ідеться не лише про фактчекінг чи модерацію контенту, а насамперед про розвиток критичного мислення, упровадження медіаосвіти та забезпечення безпечного й відповідального інформаційного середовища.

Оскільки ці завдання не можуть бути розв’язані в межах однієї дисципліни або соціального інституту, важливо застосовувати міждисциплінарний підхід, що об’єднує зусилля психологів, соціологів, медіаекспертів, освітян і технічних фахівців.

Це дозволить створити цілісну систему інформаційної гігієни, яка сприятиме зміцненню колективної стійкості до маніпулятивного контенту, формуванню культури критичного споживання інформації та розвитку колективної відповідальності за інформаційний простір. Саме ці чинники є запорукою збереження цілісності колективної свідомості й відновлення довіри в суспільстві, яке перебуває під постійним тиском інформаційної турбулентності.

Отже, фейковий контент як інструмент цифрової дезінформації має багаторівневий психологічний і соціальний вплив: він активізує когнітивні упередження (ефект підтвердження, ілюзію правди), підсилює емоційні реакції (страх, гнів, тривога) та спотворює колективну свідомість, що призводить до розмивання спільних цінностей, втрати довіри до соціальних інститутів і фрагментації суспільства. Подолання цих загроз вимагає комплексного підходу – поєднання медіаосвіти, розвитку критичного мислення та міждисциплінарних стратегій протидії (від фактчекінгу до алгоритмічної прозорості). Лише так можна забезпечити інформаційну стійкість, зберегти цілісність суспільного

діалогу та мінімізувати руйнівний вплив дезінформації в умовах цифрової ери.

Список використаних джерел:

1. Durkheim É. De la division du travail social. URL: https://monoskop.org/images/9/97/Durkheim_%C3%89mile_De_la_division_du_travail_social_1991.pdf (date of access: 15 April 2025).
2. Durkheim É. Les formes élémentaires de la vie religieuse. URL: https://dn790004.ca.archive.org/0/items/lesformeslmentai00durk/lesformeslmentai00durk.pdf (date of access: 15 April 2025).
3. Guess A., Nagler J., Tucker J. Less Than You Think: Prevalence and Predictors of Fake News Dissemination on Facebook. *Science Advances*, 2019. Vol. 5, № 1. eaau4586.
4. Kahneman, Daniel. Thinking, Fast and Slow. URL: https://dn790002.ca.archive.org/0/items/DanielKahnemanThinkingFastAndSlow/Daniel%20Kahneman-Thinking%2C%20Fast%20and%20Slow%20%20.pdf (date of access: 24 April 2025).
5. Pennycook G., Rand D.G. The Psychology of Fake News. *Trends in Cognitive Sciences*, 2021. Vol. 25, № 5. P. 388–402.
6. Tversky A., Kahneman D. Availability: A Heuristic for Judging Frequency and Probability. URL: https://people.umass.edu/biep540w/pdf/Tversky%20availability.pdf (date of access: 20 April 2025).
7. Tversky A., Kahneman D. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. URL: https://sites.socsci.uci.edu/~bskyrms/bio/readings/tversky_k_heuristics_biases.pdf (date of access: 20 April 2025).
8. Vosoughi S., Roy D., Aral S. The Spread of True and False News Online. *Science*, 2018. Vol. 359, № 6380. P. 1146–1151.
9. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Strasbourg: Council of Europe, 2017. 109 p.
10. Wardle C. Fake News. It's Complicated. URL: https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-complicated/ (date of access: 24 April 2025).

УДК 070:37.015.3:159.923.2+17.023

Дружкова І.,
к. і. н., доцент, доцент кафедри менеджменту охорони здоров'я,
Одеський національний морський університет,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7934-5057
Коваленко А.,
к. філол. н., доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації,
Одеський національний морський університет,
м. Одеса, Україна,
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0001-6750-9133

МЕДІА ТА АКАДЕМІЧНА ЕТИКА: ЯК ЖУРНАЛІСТСЬКІ НАРАТИВИ ВПЛИВАЮТЬ НА СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСТВА ДО ДОБРОЧЕСНОСТІ

Академічна доброчесність – один із таких соціально значущих феноменів, що дедалі частіше опиняється у фокусі журналістських розслідувань, публіцистики та суспільних дебатів.

Медіа як форма соціального конструювання реальності не лише інформують, але й інтерпретують події, подаючи їх у певному наративному форматі. Згідно з концепцією фреймінгу, журналістські тексти впливають на те, як аудиторія сприймає проблему, кого вона вважає винним і які шляхи вирішення підтримує.

У сучасному медійному просторі журналістські матеріали, присвячені тематиці академічної доброчесності, набувають різних форм і функціонального навантаження, що дає підстави виокремити декілька домінантних типів наративів.

Перший – викривальні наративи, що ґрунтуються на розслідувальній журналістиці та зосереджені на фіксації й розголошенні фактів порушення академічної етики. У таких матеріалах журналісти викривають плагіат у дисертаціях публічних осіб [3], оприлюднюють випадки купівлі дипломів, виявляють зловживання під час складання вступних іспитів чи зовнішнього незалежного оцінювання. Найчастіше тут апелюють до емоційного обурення читача, створюючи образ «системного обману», у якому відповідальність персоніфікується з конкретними прізвищами, установами, документами.

Другий – нормативні наративи, які мають просвітницький характер і спрямовані на популяризацію етичних стандартів в освіті. У таких матеріалах переважає аналітична або інтерв'юйована форма подачі, що пояснює зміст поняття «академічна доброчесність», її складові, чесність,

відповідальність, дотримання авторських прав, недопущення плагіату, фальсифікації, фабрикації даних тощо. Часто ці тексти містять приклади позитивних кейсів: як університет упровадив систему антиплагіатної перевірки, як студенти беруть участь у проєктах з доброчесності, як молоді викладачі розвивають етичну культуру у своїх курсах. Наприклад, огляд основних принципів академічної доброчесності, визначених у статті 42 Закону України «Про освіту», зокрема запобігання плагіату, фальсифікації даних та інших порушень у роботі Ольги Чуловської [11].

Третій – цинічні або іронічні наративи, що апелюють до недовіри, розчарування або сарказму в ставленні до формалізованих або надмірно бюрократичних підходів до забезпечення академічної доброчесності. У цих матеріалах журналісти або блогери висміюють ситуації, коли вимоги щодо доброчесності виконуються лише на папері, а антиплагіатна перевірка використовується як інструмент репресій або прикриття реальних проблем системи освіти.

Четвертий – аналітичні наративи, які мають на меті глибше осмислення причин академічних порушень та системних викликів. Це можуть бути колонки експертів, аналітичні статті, публікації в освітніх медіа, присвячені проблемам академічної культури, кризі мотивації у студентів і викладачів, неефективності наявних інституцій доброчесності. Такі тексти не обмежуються фактажем, а пропонують широке тлумачення проблеми в контексті соціальної нерівності, недофінансування науки, тиску публікацій, комерціалізації освіти тощо.

Отже, кожен із журналістських наративів виконує свою роль у формуванні ставлення до академічної доброчесності, водночас формуючи певну картину реальності: як проблемної, так і перспективної. Баланс між критикою та конструктивом, між викриттям і просвітою, між іронією та відповідальністю визначає вплив журналістських текстів на ціннісні орієнтири молоді.

Упродовж останніх років українські медіа «Дзеркало тижня», «Українська правда», «День» та інші, зокрема провідне аналітичне видання «Дзеркало тижня», активно протягом тривалого часу висвітлює проблематику академічної доброчесності, формуючи складний і багатогранний медійний дискурс навколо етичних стандартів у сфері освіти та науки, часто подаючи ексклюзивні матеріали. Аналіз низки публікацій цього ресурсу дозволяє виокремити декілька ключових наративів, які відображають не лише факти порушень, а й глибинні системні проблеми та соціальні очікування.

Частина матеріалів має яскраво виражений викривальний характер і зосереджується на плагіаті як соціальному явищі, що підриває довіру до

системи освіти. У статті «Плагіат викладачів впливає на якість освіти студентів не менше, ніж хабарництво» [9] акцент зроблено на результатах опитування, що демонструє глибоку стурбованість студентства та викладачів поширенням недоброчесних практик. Така ж позиція виявляється і в публікації «Плагіат і фальсифікація наукових досліджень – це свідчення хвороби суспільної моралі» [10], де наголошено, що криза академічної етики пов'язана з деградацією загальнонаціональних моральних орієнтирів. Інші тексти демонструють аналітичний підхід до опису системних викликів, як-от у статті «Позбавити наукового ступеня за плагіат – місія нездійсненна?» [8] розглядаються правові й інституційні перепони, які унеможливлюють ефективну протидію академічному шахрайству. У матеріалі «Посада з чужого плеча» [1] критикується практика призначень у вищій освіті, що супроводжується сумнівами в науковій доброчесності кандидатів.

Позитивним прикладом балансу критики й просвітництва є стаття «Виховати доброчесність батогом ще нікому не вдавалося. Це треба робити виключно через пряник» [7], де автор підкреслює неефективність каральних підходів до забезпечення академічної етики та акцентує на потребі ціннісного виховання, формуванні внутрішньої етичної культури як у студентів, так і в педагогічного персоналу.

У деяких публікаціях окреслюється зв'язок академічної доброчесності з ширшим соціальним і політичним контекстом, як-то студентський протест проти призначення Сергія Шкарлета на посаду міністра освіти [6] чи приділяється увага майбутнім викликам, пов'язаним із цифровізацією освіти [12], зокрема піднімається питання нових форм академічних порушень у цифрову епоху – від автоматизованого списування до генеративного контенту без належного цитування. Загалом, публікації «Дзеркала тижня» репрезентують широкий спектр тем, пов'язаних з академічною етикою: від емоційно забарвлених викриттів і критики інституцій до прагматичних роздумів над реформами. Цей дискурс має потужний потенціал впливу на формування уявлень молоді про допустимі й недопустимі моделі поведінки в академічному середовищі.

Соціальні мережі стають ключовим каналом формування ставлення студентства до доброчесності. Меми, блог-пости, відео на YouTube, TikTok чи Instagram рідко дають глибоку аналітику, проте ефективно задають емоційний контекст. Саме через соцмережі поширюються як саркастичні коментарі щодо «показухи», так і ентузіастські флешмоби за доброчесність.

Таким чином, медіа мають значний вплив на формування уявлень студентської молоді про академічну етику. Типи наративів, що домінують у публічному просторі – викривальні, просвітницькі, іронічні або аналітичні – впливають на рівень довіри до системи академічної доброчесності та на готовність дотримуватись етичних принципів у власній навчальній практиці. Саме через медіа молодь стикається з прикладами академічної поведінки, які або надихають, або демотивують. Для підсилення позитивного впливу медій необхідно підтримувати розвиток рефлексивного й відповідального дискурсу, який поєднує критику з конструктивом, сприяти створенню студентських медіаініціатив, а також включення елементів медіаосвіти до освітніх програм, щоб забезпечити розвиток критичного мислення та вміння аналізувати джерела інформації.

Список використаних джерел:

1. *Благодєтєлєва-Вовк С., Болдирєв О., Габович О., Єгорченко І. Посада з чужого плеча*. *Дзеркало тижня*. 06 червня 2020 року. URL: https://zn.ua/ukr/EDUCATION/posada-z-chuzhogo-plecha-350164_.html (дата звернення: 30.04.2025).

2. Єгорченко І., Серебряковим М. Реанімаційний Пакет Реформ. (2018). *Аналітична записка: Академічна доброчесність*. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/Analitychna-zapyska-akademichna-dobrochesnist.pdf (дата звернення: 30.04.2025).

3. Єгорченко І. Наука, ризики та плагіат. *Дзеркало тижня*. 04 липня 2020 року. URL: https://zn.ua/ukr/science/nauka-riziki-ta-plahiat.html (дата звернення: 30.04.2025).

4. Єгорченко І. Природничо-математична освіта: плани та мрії. *Дзеркало тижня*. 17 червня 2020 року. URL: https://zn.ua/ukr/EDUCATION/prirodnicho-matematichna-osvita-plani-ta-mriyi-351240_.html (дата звернення: 30.04.2025).

5. Лебедина О. САП хоче конфіскувати у Киви майно на 1,2 млн грн. *Дзеркало тижня*. 20 травня 2021 року. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/sap-khoche-konfiskuvati-u-kivi-majno-na-1-2-mln-hrn.html (дата звернення: 30.04.2025).

6. Лисенко А. *Студенти відразу декількох вишів оголосили про акцію протесту проти призначення Шкарлета. Дзеркало тижня*. 2020, 18 грудня 2020 року. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/studenti-vidrazu-vuziv-oholosili-pro-aktsiju-protestu-proti-priznachennja-shkarleta.html (дата звернення: 30.04.2025).

7. Онищенко О. *Виховати доброчесність батогом ще нікому не вдавалося. Це треба робити виключно через пряник*. *Дзеркало тижня*. 14

липня 2020 року. URL: https://zn.ua/ukr/science/vikhovati-dobrochesnist-batohom-shche-nikomu-ne-vdavalosja-tse-treba-robiti-vikljuchno-cherez-prjanik.html (дата звернення: 30.04.2025).

8. Пархоменко Т. Позбавити наукового ступеня за плагіат: місія нездійсненна. *Дзеркало тижня*. 07 березня 2020 року. URL: https://zn.ua/ukr/internal/pozbaviti-naukovogo-stupenya-za-plagiat-misiya-nezdiysnenna-340879_.html (дата звернення: 30.04.2025).

9. Чижик Є. Плагіат викладачів впливає на якість освіти студентів не менше, ніж хабарництво – опитування. *Дзеркало тижня*. 20 жовтня 2023 року. https://zn.ua/ukr/UKRAINE/plahiat-vikladachiv-vplivaje-na-jakist-osviti-studentiv-ne-menshe-nizh-khabarnitstvo-opituvannja.html (дата звернення: 30.04.2025).

10. Чижик Є. Плагіат і фальсифікація наукових досліджень – це свідчення хвороби суспільної моралі – Президент НАН України. *Дзеркало тижня*. 17 жовтня 2023 року. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/plahiat-i-falsifikatsija-naukovikh-doslidzhen-tse-svidchennja-khvorobi-suspilnoji-morali-prezident-nan-ukrajini.html (дата звернення: 30.04.2025).

11. Чуловська О. Академічна доброчесність: як виявити плагіат та попередити шахрайство. *Heppy Mondey*. 01.08.2024. URL: https://happymonday.ua/akademichna-dobrochesnist (дата звернення: 30.04.2025).

12. Ярошенко Т. Виклики штучного інтелекту для освіти й науки. *Дзеркало тижня*. 15 листопада 2024 року. URL: https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/vikliki-shtuchnoho-intelektu-dlja-osviti-j-nauki.html (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 37.018.43

Дудишин Т.,
асистент кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-4829-500X

АВТЕНТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Сучасне викладання іноземних мов вимагає використання методів і матеріалів, які максимально наближені до реального мовного середовища. Одним із найефективніших інструментів для цього є автентичні матеріали – тексти, відео, аудіозаписи та інтерактивні ресурси, створені для носіїв мови. Вони дозволяють студентам взаємодіяти з реальною мовою, що сприяє покращенню мовленнєвих навичок, підвищенню мотивації та розвитку міжкультурної компетенції.

Популярність автентичних матеріалів для вивчення іноземних мов постійно зростає завдяки їхній доступності через цифрові технології та соціальні медіа. Сьогодні викладачі можуть використовувати статті з новинних порталів, блоги, подкасти, відео з платформ на кшталт YouTube та соціальні мережі як частину навчального процесу. Це допомагає студентам не лише вивчати мову, а й краще розуміти культурний контекст її використання.

Автентичні матеріали – це тексти та аудіовізуальні ресурси, створені для носіїв мови, а не для навчальних цілей.

Вони поділяються на письмові, аудіовізуальні та інтерактивні. До письмових автентичних матеріалів входять газетні статті, блоги, соціальні мережі, інструкції, меню, рекламні оголошення та юридичні документи. Вони надають студентам можливість працювати з реальними текстами, які відображають сучасну мову та культуру. Наприклад, газети та журнали можуть використовуватися для аналізу стилю письма та розширення словникового запасу, тоді як дописи у соціальних мережах допомагають вивчати неформальні вирази та сучасний сленг.

Аудіовізуальні автентичні матеріали включають подкасти, фільми, відеоблоги, інтерв'ю, телевізійні програми, пісні тощо. Вони допомагають розвивати навички аудіювання та розуміння різних акцентів, швидкості мовлення й інтонацій. Наприклад, перегляд фільмів

англійською мовою дозволяє студентам збагачувати лексичний запас та покращувати сприйняття усного мовлення.

До інтерактивних автентичних матеріалів відносяться онлайн-форуми, соціальні медіа, інтерактивні ігри та мобільні застосунки. Ці ресурси надають можливість практикувати мову у реальному часі, взаємодіючи з носіями мови. Наприклад, участь у міжнародних форумах або чатах допомагає студентам покращити навички письмового мовлення та міжкультурної комунікації. Крім того, використання мобільних додатків для обміну повідомленнями на іноземній мові сприяє активному закріпленню мовного матеріалу.

Використання автентичних матеріалів викладачем має ряд переваг. Перш за все це реалістичний контекст. Автентичні матеріали дозволяють студентам зануритися у реальне мовне середовище, що сприяє розвитку комунікативної компетенції. Завдяки цьому студенти можуть вчитися сприймати природну мову з усіма її особливостями, такими як інтонація, швидкість мовлення та неформальні вирази. Це допомагає адаптуватися до живого мовного середовища, зменшуючи страх перед спілкуванням із носіями мови [2, с. 102]. Автентичні матеріали можуть включати сучасний сленг, неологізми, розмовні фрази, сленг, а також унікальні конструкції і структури побудови фраз та речень. Також, реальні письмові та усні матеріали забезпечують достовірне відображення актуальних подій і ситуацій. Якщо використовуються новітні джерела, інформація в них буде завжди більш точною та сучасною порівняно з тим, що міститься в підручниках [1, с. 125].

Використання автентичних матеріалів позитивно впливає на мотивацію студентів навчатися. Навчальний процес стає більш цікавим і наближеним до реального життя. Студенти бачать практичну цінність матеріалів, адже вони стикаються з ними поза аудиторією – у повсякденному житті, у роботі, у подорожах. Це стимулює їх до активного навчання та самостійного пошуку додаткових ресурсів для вдосконалення своїх знань [3, с. 148].

Використання автентичних матеріалів сприяє засвоєнню нових слів і сталих виразів у природному контексті. Студенти бачать, як слова вживаються у реальних ситуаціях, що допомагає краще розуміти їх значення. Крім того, вони запам’ятовують мовні конструкції не механічно, а в логічному зв’язку з конкретною ситуацією спілкування [4, с. 3]. Аудіовізуальні матеріали допомагають студентам розуміти різні акценти, темпи мовлення та інтонаційні особливості. Вони звикають до розмаїття голосів, що робить їхнє сприйняття мови гнучкішим. Це особливо важливо для студентів філологічних спеціальностей.

Імплементація автентичних матеріалів у навчальний процес часто викликає труднощі у викладачів. Автентичні матеріали варто ретельно обирати та адаптувати відповідно до рівня підготовки та інтересів студентів. Передусім варто пам'ятати, що матеріали слід підбирати з урахуванням мовного рівня студентів, щоб забезпечити оптимальний баланс між складністю та доступністю. Автентичні матеріали часто містять складну лексику, ідіоми та швидкий темп мовлення. Це може викликати серйозні труднощі у студентів та знизити їх мотивацію. Щоб запобігти цьому, варто надавати попереднє пояснення складних виразів, використовувати субтитри або транскрипти.

Тематика автентичних матеріалів відіграє важливу роль у мотивації студентів. Теми повинні бути актуальними та цікавими для студентів. Слід врахувати вік, інтереси та світогляд студентів. Забезпечити комплексний підхід до вивчення мови допоможе використання різноманітних видів автентичних матеріалів: письмових, аудіовізуальних та інтерактивних. Таким чином, навчальний процес буде більш цікавим та забезпечить розвиток усіх необхідних навичок, таких як читання, сприйняття на слух, говоріння та письмо.

Розробка спеціальних завдань, спрямованих на опрацювання лексики, граматики та розвиток критичного мислення, допомагає студентам глибше зрозуміти та засвоїти матеріал. Наприклад, після перегляду відео можна запропонувати студентам обговорити його зміст або написати короткий відгук.

Використання автентичних матеріалів у навчанні іноземних мов є потужним засобом підвищення ефективності освітнього процесу. Вони сприяють розвитку комунікативних навичок, збагачують лексичний запас, покращують розуміння культурного контексту та підвищують мотивацію студентів. Однак для досягнення максимальних результатів необхідно враховувати можливі виклики та застосовувати відповідні методичні підходи для їх подолання. Ретельний підбір та адаптація автентичних матеріалів, а також інтеграція їх у навчальний процес з урахуванням потреб та інтересів студентів, забезпечать успішне оволодіння іноземною мовою.

Список використаних джерел:

1. Коротка Н. В. Роль автентичних матеріалів у вивченні ділової англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4(72). С. 124–127.

2. Gilmore A. Authentic Materials and Authenticity in Foreign Language Learning. *Language Teaching*. 2007. Vol. 40, No. 2. P. 97–118.

3. Peacock M. The Effect of Authentic Materials on the Motivation of EFL Learners. *ELT Journal*. 1997. Vol. 51, No. 2. P. 144–156.

4. Rao P. S. The Effective Use of Authentic Materials in the English Language Classrooms. *Shanlax International Journal of Arts, Science and Humanities*. 2019. Vol. 7, No. 1. P. 1–8.

УДК 81-1 / 37.04

Zykova K.,
Senior Lecturer of the Department of Foreign Philology and Business Communication,
HEI King Danylo University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-8173-5539

THE EVOLUTION OF FOREIGN LANGUAGE PEDAGOGY: FROM GRAMMAR-TRANSLATION TO COMMUNICATIVE APPROACHES

Foreign language pedagogy has undergone significant transformations over the past century. Early methods focused heavily on the rules of grammar and rote memorization, while later approaches have emphasized communication, interaction, and student-centered learning. This evolution mirrors both advances in linguistic theory and shifts in educational philosophies. This article explores the history of foreign language teaching methods, beginning with the Grammar-Translation Method (GTM), progressing through the Audio-lingual Method (ALM), and culminating in the Communicative Approach, which dominates contemporary classrooms.

The Grammar-Translation Method, which was the dominant approach from the late 19th century until the mid-20th century, focused heavily on the explicit teaching of grammar rules, vocabulary, and translation exercises. This method, originated from classical language instruction (Latin and Greek), emphasizes written language over spoken interaction and tends to prioritize accuracy over fluency. **Key characteristics of GTM are as follows: f**ocus on grammatical rules and vocabulary, emphasis on translating sentences between the target language and the native language, little to no focus on speaking or listening comprehension, teacher-centered instruction with students taking passive roles. While the method produced learners with strong grammatical knowledge, it was criticized for its lack of focus on developing communication skills, especially in real-life situations. The Grammar-Translation Method was increasingly criticized for being too rigid

and ineffective in helping students communicate fluently in a second language. As the global focus shifted toward international communication and the need for more practical language skills, educators sought more dynamic and communicative alternatives [9].

The Audio-lingual Method emerged in the 1940s and 1950s, heavily influenced by behaviorist psychology and structural linguistics. ALM aimed to teach language through repetitive drills, pattern practice, and the conditioning of correct linguistic behavior. The goal was to develop oral fluency and automatic responses. **Key characteristics of ALM are :** focus on speaking and listening skills, with less emphasis on reading and writing; drills, repetition, and pattern practice to form correct linguistic habits; minimal use of the native language, with a preference for direct use of the target language in class, teacher-centered instruction, with the teacher providing models for repetition. Although the Audio-lingual Method saw success in the military and intensive language programs, it also faced criticism. It was criticized for its mechanistic and behaviorist assumptions, its lack of emphasis on communication in real-life situations, and its neglect of the complexities of second language acquisition [1].

The Communicative Approach, which gained prominence in the 1970s, marked a significant shift toward a focus on communication and the functional use of language. Unlike previous methods, CLT emphasizes meaningful interaction, communicative competence, and the use of language in real-life contexts. It is based on the belief that language is learned most effectively when learners are engaged in communication. **Key characteristics of CLT focus on** the functional use of language (e.g., requesting, informing, apologizing), emphasis on fluency over accuracy, though accuracy is still important, integration of all four language skills: speaking, listening, reading, and writing, student-centered learning, with students engaging in pair work, group activities, and role-playing, real-life, authentic materials (newspapers, videos, etc.) are often used to expose students to natural language use [2].

CLT revolutionized language teaching by prioritizing real-world communication over rote learning of grammatical rules. The method recognized that language learners must be able to produce and understand language in authentic situations, a goal that grammar-heavy methods could not achieve [2].

The field of foreign language pedagogy has seen continuous innovation, driven by changes in linguistic theory, educational philosophies, technology, and the evolving needs of language learners. While the Communicative Approach (CLT) remains a cornerstone of contemporary language teaching, newer methodologies and technologies have emerged to complement and

enhance language acquisition. These innovations can be divided into three main areas: **task-based learning**, **content and language integrated learning (CLIL)**, and the integration of **technology** (e.g., mobile learning apps and online platforms).

Task-Based Language Teaching (TBLT) is a natural extension of the Communicative Approach, focusing on language use through meaningful, real-world tasks. In TBLT, the primary focus is on completing tasks using the target language, rather than merely practicing grammatical structures in isolation. This approach emphasizes **fluency over accuracy**, encouraging learners to use language in practical contexts. Learners engage in tasks such as problem-solving, role-playing, and project-based activities, which reflect authentic language use, focus on conveying meaning rather than focusing purely on linguistic form, with an understanding that mistakes may occur and will be corrected later. Tasks can range from simple requests (e.g., asking for directions) to more complex activities (e.g., negotiating a business deal), providing opportunities for learners to engage in a variety of communication scenarios. Research shows that task-based language teaching encourages learners to think critically and engage deeply with language, leading to greater motivation and more effective learning outcomes [4].

Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an innovative approach that combines the learning of subject content with language acquisition. Rather than treating language learning as a separate entity, CLIL encourages students to learn both the target language and academic content simultaneously. This approach has been widely adopted in Europe and is gaining traction globally, especially in bilingual or immersion settings. Learners acquire both the subject matter (e.g., science, history) and language skills in parallel. The target language is used as the medium of instruction for non-language subjects. In CLIL, authentic materials such as textbooks, articles, videos, and diagrams are often used, exposing learners to real-world content while enhancing language acquisition. CLIL emphasizes higher-order cognitive skills, such as analysis, evaluation, and synthesis, encouraging students to process and communicate complex ideas in the target language. Learning content in a foreign language often sparks greater interest, as students can see the immediate relevance of language skills to their academic and professional futures. **Research on CLIL** shows that students in CLIL programs often outperform their peers in traditional language learning programs. They not only develop their language skills but also deepen their understanding of subject content [3].

Technology has become an essential tool in modern language pedagogy. The integration of digital tools, platforms, and mobile apps has revolutionized

the way foreign languages are taught, allowing for more personalized and flexible learning experiences.

Mobile devices offer learners on-the-go access to language learning apps, podcasts, and video content. Mobile learning supports **anytime, anywhere learning**, which is especially beneficial for busy learners who may not have consistent access to traditional classroom settings. Mobile apps can provide tailored lessons, quizzes, and games that engage learners with the language in a fun, interactive way.

Virtual reality and augmented reality have the potential to revolutionize language learning by creating **immersive environments** in which learners can practice language in context. VR and AR can simulate real-life interactions, from ordering food in a restaurant to navigating a foreign city, providing opportunities for learners to experience practical language use in a safe, controlled environment. These technologies engage learners, in a way traditional methods cannot, making language learning more engaging and effective. Artificial intelligence is increasingly being used in language teaching to provide **personalized learning experiences**. AI-powered tools can track a learner's progress, identify their weaknesses, and adjust lessons to meet their specific needs. AI-based language chatbots, such as **Replika** or **Rosetta Stone's TruAccent**, allow learners to practice conversation with an AI in real-time, improving their speaking and listening skills.

The integration of innovations such as **TBLT**, **CLIL**, and **technology** represents the ongoing evolution of foreign language pedagogy. These methods not only emphasize communication, cultural integration, and real-world application but also offer opportunities for personalized, engaging, and flexible learning experiences. As technology continues to advance, the boundaries of language teaching will expand, offering new ways for learners to immerse themselves in language learning beyond traditional classroom walls.

The evolution of foreign language pedagogy from the Grammar-Translation Method to the Communicative Approach represents a shift from a focus on form and accuracy to an emphasis on communication and real-world use of language. Modern approaches continue to evolve, integrating new theories and technologies to meet the needs of diverse learners. While the Grammar-Translation Method and Audio-lingual Method still have relevance in specific contexts, the Communicative Approach has firmly established itself as the dominant paradigm in language teaching, ensuring that language learners are not only proficient in grammar but also capable of using language effectively in real-life situations.

References

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.

2. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1-47.

3. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *Content and Language Integrated Learning: CLIL: A Pedagogical Approach*. Cambridge University Press.

4. Ellis, R. (2003). *Task-based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.

5. Godwin-Jones, R. (2018). *Emerging Technologies for Language Learning*. *Language Learning & Technology*, 22(2), 1-17.

6. Herrington, J., & Herrington, A. (2006). *Authentic Learning Environments*. In *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (pp. 321-330).

7. Littlewood, W. (2004). *The Task-Based Approach: Some Questions and Answers*. ELT Journal, 58(4), 319-326.

8. Marsh, D. (2002). CLIL/EMILE: The European Dimension – Actions, Trends, and Foresight Potential. *European Commission*.

9. Prabhu, N. S. (1987). *Second Language Pedagogy*. Oxford University Press.

10. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.

УДК 81'23+316.77]811.111

Kutsela M.,
Lecturer of the department of foreign philology
and business-communications,
HEI «King Danylo University»,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0009-0002-1225-2988

THE PSYCHOLOGY OF COMMUNICATION IN ENGLISH FOR CAREER SUCCESS: STRATEGIES OF PERCEPTION, INFLUENCE, AND PERSUASION

As the language of international business, science and communication, English opens doors but it is the ability to use English strategically that helps individuals walk through them. While accuracy and fluency remain important, they are no longer sufficient on their own. What matters more in job

interviews, presentations, networking events and workplace negotiations is the ability to influence, persuade and connect – these are deeply psychological skills.

This is where communication psychology becomes vital. The way people perceive spoken messages, build trust and respond to certain cues can dramatically affect whether a speaker's message is accepted, ignored or misunderstood. This work explores how English language teaching – especially in speaking-focused courses can integrate the psychology of communication to help learners succeed professionally [6, p. 81].

At the heart of communication lies perception – the mental process by which listeners interpret and evaluate what they hear. This process is rarely neutral. Listeners bring their expectations, cultural background, emotional state and biases to every interaction. As a result, the same message can be interpreted very differently by different people. Perception is shaped by tone of voice, body language, eye contact and even the pace and volume of speech. For instance, in many Western work cultures, direct eye contact conveys confidence and honesty, while in some Eastern cultures, it can be seen as disrespectful. In interviews or presentations, a speaker who looks away too often may seem unsure or uninterested. A student may be unaware of these cultural differences and unknowingly create the wrong impression [5, p. 81].

Beyond perception, we enter the domain of influence and persuasion. Persuasion is about presenting ideas in a way that resonates with the listener's values and emotions. Influence stems from trust, credibility, emotional connection and logical structure. These are skills that can be taught and practiced.

For example, the principles of persuasion identified by psychologist Robert Cialdini – such as authority, social proof and reciprocity are highly relevant in professional English settings. When a student presents a business idea, they can increase credibility by referencing successful case studies (social proof), using professional language (authority), and offering something valuable to the listener (reciprocity). These strategies enhance not just the message, but its impact [5, p. 81].

Understanding these psychological elements can transform speaking classes. Instead of simply practicing dialogues or giving generic presentations, students can begin to approach communication as a tool for shaping impressions and achieving goals. This empowers them not only as language users but as strategic professionals.

The way English is used in casual conversation differs greatly from how it is used in a high-stakes job interview, a team meeting, or a professional networking event. Each of these contexts has its own communicative demands

and students must be prepared not only to express ideas clearly, but also to understand the psychological expectations behind those situations [3, p. 128].

Take the job interview, for example. Here, the speaker must balance confidence with humility. They need to present their achievements persuasively without sounding boastful. Structuring answers with the STAR technique – outlining the Situation, Task, Action, and Result helps organize thoughts while maintaining credibility and logic. In team meetings, the goal is often to express opinions diplomatically, respond thoughtfully to others and contribute meaningfully to group decisions [2, p. 203].

Classroom teaching that incorporates these real-world contexts enables students to explore the why behind communication choices, not just the how. Through scenario-based activities and guided reflection, students can develop a repertoire of strategies suited to a variety of professional interactions in English.

To effectively teach these communication scenarios, educators can embed psychological strategies directly into classroom tasks. One useful approach is through structured debates and discussions [6, p. 71].

When students are trained not just in language but in strategic communication, the results are visible in both performance and confidence. Learners begin to speak with greater purpose, shaping their words based on how they want to be perceived rather than simply following textbook patterns. This shift from passive to active communication leads to deeper engagement and more authentic interactions.

The broader outcome is that learners feel more prepared for the realities of the workplace, where communication is rarely scripted and often requires quick thinking, empathy, and the ability to influence others. Whether giving feedback to a colleague, proposing an idea in a meeting, or networking with professionals, students who have practiced these skills can approach such moments with assurance.

As the world becomes more interconnected and the workplace more competitive, the demands placed on English language learners continue to evolve. Fluency alone no longer guarantees success. What truly distinguishes effective communicators is their ability to adapt their language to the psychological needs of each situation – to read the room, to express themselves clearly and confidently, and to persuade with authenticity and purpose [2, p. 203].

By integrating psychological principles into speaking classes – focusing on perception, influence, and persuasion – teachers can equip learners not only with the tools of the language, but with the tools of professional success. The classroom becomes more than a place to practice vocabulary; it becomes

a rehearsal space for the conversations, pitches, and negotiations that will shape students' futures.

This approach offers a powerful vision of language teaching – pone that develops not just competent speakers, but compelling communicators.

References:

1. Carol Kinsey Goman. *The Silent Language of Leaders: How Body Language Can Help – or Hurt – How You Lead*. San Francisco: Jossey-Bass, 2011. 288 p.

2. Daniel Goleman. *Social Intelligence: The New Science of Human Relationships*. New York: Bantam Books, 2006. 403 p.

3. Helen Spencer-Oatey, Peter Franklin. *Intercultural Interaction: A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. 288 p.

4. Myron W. Lustig, Jolene Koester. *Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures*. 8th ed. Boston: Pearson, 2017. 432 p.

5. Robert B. Cialdini. *Influence: The Psychology of Persuasion*. Revised Edition. New York: Harper Business, 2021. 279 p. URL: https://www.harpercollins.com/products/influence-robert-b-cialdini (дата звернення: 23.04.2025)

6. Sarah Mercer, Tammy Gregersen. Teacher Wellbeing. Oxford: Oxford University Press, 2020. 192 p.

УДК 81'255

Митничук Н.,
студентка ІІІ курсу спеціальності «Філологія»,
ЗВО «Університет Короля Данила»
Науковий керівник:
Януш Х.,
викладачка кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2816-6742

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДІВ «РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТИ» ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА

Переклад художніх текстів – це дуже клопіткий і важливий процес, адже від того, як він буде здійснений, залежить сприйняття читача. Під

час своєї праці перекладач не лише добирає відповідники до фраз, а й передає своє бачення світу. Водночас здійснюється обмін культурами, звичаями та традиціями.

У різні історичні періоди перекладені твори впливали на інші культури, знайомили з новими течіями чи філософськими ідеями; а майбутні письменники надихались і створювали роботи, які ставали класикою [3].

Твори Вільяма Шекспіра мали неабиякий вплив не тільки на англійську літературу, а й на світову. Вони стали класикою, на яку посилаються в різних творах та дослідженнях, і які впливають на театр та культуру в цілому. Відомо, що перекладати Шекспіра дуже важко. Тут постає питання: яким має бути переклад, щоб він був зрозумілий для сучасного читача? Чи могли попередні перекладачі щось упустити або не додати?

«Ромео і Джульєтта» є безперечно шедевром світової літератури. На сьогодні існує 7 різних перекладів українською мовою: П. Куліша (надруковано у 1901 році за редакцією І. Франка, у 1928 році за редакцією М. Вороного), В. Мисика (перекладено у 1932 році, надруковано у 1980 році), А. Гозенпуда (1937 р.), І. Стешенко (1952 р.), І. Костецького (1957 р.), Ю. Андруховича (у 2016 р.) [2].

У нашій роботі ми спробували проаналізувати і порівняти два переклади, а саме: П. Куліша та В. Мисика. Чому важливо дослідити цю тему?

Історичний контекст і мовні особливості відіграють важливу роль. П. Куліш, наприклад, працював над перекладом наприкінці XIX століття, тоді були жорстокі заборони на українську мову і його переклад побачив світ лише після його смерті. Яким же чином йому вдавалося в часи Емського указу (1876) та Валуєвського циркуляру (1863) провадити хоч якусь діяльність? Відповідь на це питання дає літературознавиця Віра Агеєва у своїй книзі «За лаштунками імперії», де зазначає, що київська Стара Громада, тодішній тіньовий уряд України, змогли обійти заборони, давши хабаря петербурзькому цензорові, який, у свою чергу, закривав очі на їхню «злочинну» діяльність [1].

Важко не помітити, що переклад Мисика був надрукований в 1980 році, тобто пройшло аж 48 років після здійснення перекладу. Справа в тому, що він зазнав репресії, був заарештований у 1934 році за «контрреволюційну діяльність» та «націоналізм» і підпав під радянську цензуру. Його праця могла мати й «самоцензуру», адже він розумів у який час жив [4].

Чи можна чийсь переклад вважати кращим, зважаючи на цензуру та важкі умови праці над перекладом трагедії Шекспіра?

Пропонуємо розібрати цей уривок про любов з першої дії, першої сцени:

«Love is a smoke raised with the fume of sighs;
Being purged, a fire sparkling in lovers' eyes;
Being vex'd, a sea nourish'd with lovers' tears:
What is it else? A madness most discreet,
A choking gall and a preserving sweet.
Farewell, my coz» [7].

Переклад Куліша:

«Любов – то дим, що зітханнями в'ється,
Очищена – в огні очей ясніє,
А засмутиться – зливами прольється.
Що ж ще таке? Розумне божевілля,
Жовчна омана, цілюща постеля.
Прощай, мій брате!» [5]

Переклад Мисика:

«Любов – це дим, що в'ється з уст зітханців,
Очищена ж – огонь в очах коханців.
А збурена – це сліз любовних море.
А ще любов – обачне божевілля,
Гірка отрута й животворне зілля.
Прощай же, брате» [6].

Обидва переклади передають дим, вогонь, море сліз, отруту та зілля. Куліш використовує *«жовчна омана, цілюща постеля»*, що трохи змінює сенс, тоді як Мисик точніше передає *«гірка отрута й животворне зілля»,* що ближче до *«choking gall and a preserving sweet»*. А у фінальній репліці Мисик обирає більш розмовний варіант.

Розглянемо ще один приклад з другої дії, першої сцени:

«Speak to my gossip Venus one fair word,
One nickname for her purblind son and heir,
Young Adam Cupid, he that shot so trim,
When King Cophetua loved the beggar maid» [7].

Переклад Куліша:

«Промов кумі Венері хоч словечко,
Хоч прозвище її синка сліпого,
Оврамка Купіда, що гарно вцілив,
Як царь КоФет в дівча жебрацьке втюрився» [5].

Переклад Мисика:

«Скажи хоч слово нашій кумі Венері,
Назви жартома її сліпого сина,
Юного Купідона, що поцілив
Так влучно, як той цар, що в бідну дівчину
Без тями закохався» [6].

Бачимо, що в Куліша збережено ритм та старовинну стилістику; відчутна гра слів. Тоді як у Мисика переклад звучить більш природно, можливо, легше і краще для сприйняття сучасних читачів. Що цікаво, Куліш називає Купідона *«Оврамком»* – староукраїнська форма, а Мисик використовує просто *«юний Купідон»*. Куліш передає *«King Cophetua»* як *«царь КоФет»,* що може звучати трохи незвично. У Мисика просто *«цар»* без імені, що може бути легшим для сприйняття.

У Куліша бачимо жартівливе слово *«втюрився»,* яке додає фольклорного, майже комічного забарвлення і спрощує ситуацію до побутової комедії.

Мисик відтворює сцену ніжніше: *«без тями закохався»* звучить як більш літературне, пристойне зізнання.

У цьому уривку Куліш сміливо грається з мовою, додає фольклорні нюанси та гумор, перетворюючи оригінальний текст на жарт в українському дусі. Мисик намагається бути ближчим до авторського задуму, зберігаючи баланс між точністю та поетичною витонченістю. Його мова менш колоритна, але більш м'яка й виразна.

Можемо зробити висновок, що Пантелеймон Куліш намагався стилізувати текст під давню українську мову, зберігаючи ритм. Василь Мисик, в свою чергу, адаптував текст під сучасного читача, який читається легше.

Останній приклад демонструє уникнення християнських конотацій:

«If I profane with my unworthiest hand
This holy shrine, the gentle fine is this…» [7]

Переклад Куліша:

«Коли моєю нечестивой рученькою
Осквернив я цей чистий, святий храм…» [5]

Переклад Мисика:

«Якщо моя негідна ця рука
Образить може світлу святиню…» [6]

Що бачимо? Мисик уникає релігійного контексту в перекладі *«holy shrine»,* можемо здогадатися, що це – елементи самоцензури, оскільки в Радянському Союзі намагалися не використовувати слова, пов'язані з християнством. Куліш перекладає буквально. У перекладі Мисика не

використовуються «небезпечні» слова. Наприклад: ***«Rebellious subjects, enemies to peace»*** Мисик переклав *«Порушники спокою, вороги миру…»*. «Порушники» замість «бунтарі», як переклав Куліш, оскільки жив у дорадянський період, тому його переклад звучить дещо «вільніше».

Зважаючи на історичний період та цензуру, можемо зробити висновок, що в Куліша (оскільки в той період ще була не настільки жорстка цензура, як у тоталітарному режимі, в якому був змушений перекладати Мисик) переклад все ж вільніший та досить добре передає стиль Шекспіра частко завдяки архаїчності. Він не боїться використовувати релігійні терміни, що надає його твору більш релігійного відтінку. Тому переклад у його виконанні виглядає кращим, оскільки зберігає метафори, гумор та емоційність. Натомість у Василя Мисика переклад більш «відшліфований». Імовірно, автор обирав м'якший і менш релігійний контекст, щоб уникнути надмірного акцентування на релігійності, що могло бути пов'язане з певними літературними або соціальними прагненнями до світськості. Проте він залишається цінним, особливо як приклад праці в умовах цензури.

Перспективним, на нашу думку, є подальший більш детальний аналіз перекладів Шекспіра в українській літературі, особливо через призму історичних і соціальних контекстів. Такий аналіз дозволить глибше дослідити, як змінювалися перекладацькі стратегії залежно від політичних умов і культурних викликів різних часів.

Список використаних джерел:

1. Агеєва В. За лаштунками імперії: есеї про українсько-російські культурні відносини. Київ, 2021. 201 с.

2. Ромео і Джульєтта. *Бібліотека української літератури*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1&page=13 (дата звернення: 26.04.2025).

3. Савчук Г. В., Дашкова К. В. Особливості перекладу художньої літератури. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. № 35, т. 2. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v35/part_2/22.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

4. Стріха М. Василь Мисик – той, хто вижив на Соловках. *Радіо Свобода*. URL: https://www.radiosvoboda.org/amp/24492929.html (дата звернення: 27.04.2025).

5. Шекспір В. Ромео та Джульєтта / пер. з англ. П. Куліша. URL: https://libruk.com.ua/reader/kulish-panteleimon/romeo-ta-dzhulieta/?paragraph=0 (дата звернення: 26.04.2025).

6. Шекспір В. Ромео та Джульєтта / пер. з англ. В. Мисика. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1 (дата звернення: 26.04.2025).
7. Shakespeare W. Romeo and Juliet. URL: https://ebook-mecca.com/online/Romeo%20and%20Juliet%20-%20William%20Shakespeare.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

УДК 659+316. 77

Оліяр М.,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій,
доктор педагогічних наук, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1592-1780

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

У цифровому суспільстві людина живе значною мірою у віртуальному світі, створеному засобами медіа, що зумовлює еволюцію масової комунікації та поведінки аудиторії. Кожен користувач разом із доступом до інтернету отримав можливість узяти участь у створенні цього нового світу. Digital-епоха стирає приватні, статусні, географічні межі, грань між суспільним і особистим, між допустимим і недопустимим. В основі концепції постіндустріального суспільства лежить знання та інформація, при цьому сучасна людина більше довіряє інформації, ніж своїм почуттям, і значною мірою втрачає відчуття реальності, постійно взаємодіючи з гаджетами. Новою гіперреальністю стає екран смартфона.

За цих умов чітко виявляється тенденція до появи нового типу аудиторії як соціальної спільноти людей, що функціонує як об'єкт і суб'єкт впливу, об'єднується на основі взаємодії зі ЗМІ у ролі комунікатора і поділяється на групи відповідно до інформаційних потреб. Поява інтернету перетворила масову аудиторію в глобальну, де глядачі і слухачі отримали можливість зворотного зв'язку та самостійного створення контенту. Т. Тхоржевська зазначає, що медіавпливи не тільки формують дискурс у медіапросторі, але й

сприяють розвитку культурних феноменів, зумовлюють зміну ментальності аудиторії [3, с. 11].

Нові технології відкривають перед користувачами невідомі раніше можливості. Інтернет та ЗМІ дозволяють вийти за межі державних, національних, мовних кордонів, роблять інформацію доступною для кожного. Користувач персоналізується, маючи змогу розміщувати в інтернеті інформацію про себе та визначаючи рівень її доступності. Однак сьогодні все частіше цифрові пристрої аналізують поведінку, інтереси, потреби користувача в мережі, пропонують йому бажаний контент, товари й послуги. Таким чином, аудиторія стає могутнім каналом просування товарів і послуг, великою мірою сприяючи реалізації принципів ринкової економіки. Виразною є тенденція до розмивання понять особистого і публічного в медіапросторі. Соціальні мережі, блоги балансують на грані публічного та інтимного, тобто фактично спостерігається добровільна відмова від приватного в житті сучасної людини.

Не менш помітною є тенденція до інволюції користувачів комунікації в інформаційному суспільстві, що виявляється в деградації текстів, розмиванні орфографічних, стилістичних, пунктуаційних та інших мовних норм, у функціонуванні заразних інформаційних патернів, які інфікують свідомість користувачів та впливають на їхню поведінку. «Соціальні мережі з їхнім уніфікованим контентом та електронні перекладачі практично нівелювали мовні та культурні перепони. Це продиктоване цифровізацією інформаційного простору, його широкою демократизацією та зумовлене процесами конвергенції у комунікативному просторі» [1].

Учені звертають увагу на популярність соціальних мереж, де переважає візуальний контент, особливо серед молоді. «Алгоритми соціальних мереж запропонували відображення невербальних реакцій на публікації у вигляді смайликів, що уніфікує реактивні прояви для всіх користувачів соціальних мереж і змінює аспекти взаємодії не тільки у віртуальному, але й у реальному просторі» [2, с. 90–91].

Спостерігається також поверховість і некритичність сприйняття контенту. Звичайний користувач не завжди готовий приділяти надто багато часу й уваги, щоб дійти до суті подій, складних для розуміння, сформувати власне ставлення до них. У цих ситуаціях значно легше використовувати не логічне, а асоціативне мислення, у результаті чого складні соціальні явища обростають комплексом стійких асоціацій і стереотипів. Зокрема, в Україні в час широкомасштабної війни такі особливості розвитку комунікативного простору мають свої наслідки.

«Швидкість поширення інформації, доступність відео- та аудіоматеріалів створюють умови для безконтрольного просування наративів країни-агресора через популярні соціальні мережі» [2, с. 92–93]. Під впливом захисних механізмів психіки людина вибирає з потоку інформації ту, яка відповідає її поглядам чи почуттям, часто в свідомості користувачів відбувається пристосування до вже існуючих трактувань нових соціальних явищ.

Таким чином, у цифрову епоху масова комунікація характеризується принципово новими рисами, які стають усе більш виразними з розвитком технологій. Прогрес сучасного суспільства, зацікавленого в розповсюдженні актуальної інформації в масових масштабах, складно уявити без цифрових засобів. Процес розвитку й ускладнення ЗМІ як важливого соціального інституту супроводжується постійно зростаючим впливом на аудиторію. Потенціал впливу ЗМІ на користувачів безмежний, однак часто медіаобрази сприймаються ними некритично. Хоча в технічному плані мас-медіа стрімко розвиваються, сприйняття і комунікативні можливості користувачів значною мірою регресують.

Список використаних джерел:

1. Бєльська Т. В., Лашкіна М. Г. Міждисциплінарний дискурс фактору конвергенції сучасного постмодерного світу: відображення у публічному комунікативному просторі під час війни в Україні. *Наукові перспективи*. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4861/4888 (дата звернення: 01.05.2025).

2. Лашкіна М., Христокін Г., Васильченко В. Крос-культурні комунікації в цифрову епоху: актуальність в журналістській діяльності. *Образ*. 2023. Вип. 2 (42). С. 86–96.

3. Тхоржевська Т. Досвід медіаантропології у дослідженні медіавпливу. *Образ*. 2023. Вип. 1. С. 6–15.

УДК 81'23'373.46'42

Онуфрієнко Г.,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки,
доктор філософії у філологічних науках, доцент,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1190-3515

МІЖНАРОДНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У СВІТЛІ ПСИХОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Природні мови, яких у сучасному світі за офіційними підрахунками близько 7000, щодня функціонують як універсальний вербальний інструмент динамічної комунікації. Мовна комунікація (МК) у професійному дискурсі є основою взаємин індивідів, колективів, офісів, корпорацій тощо, забезпечуючи швидкий обмін інформацією, враховуючи нюанси її сприйняття й особливості аналітичного оброблення, спосіб трансляції її та трансформацію через когнітивні процеси. Інформацію в контексті теорії відомого українського комунікативіста Георгія Почепцова [2] розглядаємо як нові знання.

Класифіковані за різними ознаками подібності у відповідні мовні сім'ї, серед яких найбільшою є індоєвропейська, мови взаємодіють між собою на різних рівнях своєї системної організації. Втім, найбільш активно ця взаємодія мов відбувається на лексичному рівні. Тож лексичний ресурс мов європейського ареалу в контекстах професійних дискурсів та локацій не тільки не втрачає своєї актуальності як об'єкт наукових досліджень, але й постає об'єктом компаративних студій в сенсі завдань загального і германського, романського, слов'янського мовознавства, комунікативної, прикладної й дидактичної лінгвістики. Вельми важливою в цій площині розглядаємо проблему взаємодії лексичного ресурсу мов, які мають статус міжнародних, з лексичним ресурсом мов зі статусом національних. Цей ракурс лінгвістичного дослідження вважаємо стабільно актуальним і практично значущим для розв'язання сучасних завдань психології МК у науковому й професійному дискурсах на Європейському просторі в умовах інтернаціоналізації та інформатизації.

Порівняння функцій лексичних одиниць у процесах комунікації засобами різних мов, наприклад англійської (АМ) як міжнародної й рідної української (УМ) як національної, дозволяє передусім виокремити ті лексеми, які адресат найшвидше та найлегше спроможний

ідентифікувати за принципом аналогії в рідній та міжнародній мовах, тобто гарантовано упізнати (розпізнати, визначити, встановити) корпус інтернаціоналізмів, які представлені переважно давніми лексичними запозиченнями з класичних мов – давньогрецької та латини. Втім, останніми десятиліттями чимало інтернаціоналізмів УМ активно засвоює із сучасних живих мов європейського ареалу.

Згідно з концепцією інтернаціоналізації лексики в мовній картині, запропонованою знаним українським професором Валерієм Акуленком ще на початку 80-х років ХХ ст., яка вже відтоді набула пріоритетності як провідна серед інших візій, до інтернаціональної відносимо семантично й фонетико-граматично спільну або максимально схожу лексику в різних мовах, однак не менше як у трьох, які не є близькоспорідненими, та відкриту для подальшого поповнення. На прикладі порівнюваних між собою європейських мов відомий учений обґрунтовано довів, що інтернаціоналізація лексики аж ніяк не протистоїть національному, а навпаки втілюється в ньому [1, с. 42]. Усвідомлення цього переконує, що масив інтернаціональної/міжнародної лексики (МЛ) у науковому й професійному дискурсах не тільки нині безперечно потребує, а й надалі потребуватиме стабільної уваги водночас мовознавців і термінознавців, зокрема щодо визначення повного комплексу критеріїв коректної ідентифікації МЛ у текстах цих актуальних у ХХІ столітті дискурсів та в міжкультурній МК. Це дозволить забезпечувати абсолютну точність та інформаційну гігієну в процесі подальшого використання МЛ фахівцями – без жодних інформаційних втрат і когнітивних бар'єрів, без сторонніх асоціацій та конотацій, без випадків дезінформування в об'єктивно складних умовах інтенсивної інформатизації й глобалізації. Звісно, що посиленої уваги й перевірки вимагають у перекладацькій практиці так звані псевдоінтернаціоналізми, найчастотніші з яких зібрано у відповідних словниках-довідниках.

У науковій періодиці в попередніх наших публікаціях висвітлено особливості мови науки в сучасній університетській освіті в умовах Болонського процесу [5] й окреслено словотвірний потенціал запозичень та інтернаціоналізмів в УМ [4], зафіксовано й розтлумачено інтернаціональну лексику в теорії МК, проаналізовано новотвори з міжнародними компонентами та їхні функції в міжкультурній комунікації [3], викладено візію синхронної навчальної комунікації українською й англійською мовами [6] тощо. Психологічний контекст сучасної МК у фокусі фундаментальних категорій термінознавства,

риторики, сучасної прикладної й дидактичної лінгвістики постає окремим аспектом наукового дослідження МЛ.

Матеріали експериментальних досліджень у групах респондентів, різних за віком, ґендером, рівнем освіченості та набутого професійного досвіду, підтвердили нашу гіпотезу про найперші маркери читацької орієнтації у сприйнятті інформації незнайомого тексту іноземною мовою, а саме: всі без винятку респонденти скеровували найпершу увагу в тексті з багатьма незнайомими лексемами на знайому їм МЛ. Деякі з респондентів ще додатково для розуміння текстової інформації шукали термінодиниці з міжнародними префіксами/префіксоїдами чи суфіксами/суфіксоїдами у їхньому складі та тлумачили їх, спираючись на словотвірний прогноз (здогадку), тобто активізували свій потенційний словниковий запас. Мета дослідження передбачала визначити маркери забезпечення швидкого, точного й повного сприйняття інформації в процесі ознайомлювального читання запропонованого на АМ та УМ наукового тексту. Зроблений висновок скеровує лінгводидактів на розроблення алгоритмічних приписів для здобувачів вищої бакалаврської освіти, як гуманітарної, філологічної, юридичної, так і технічної, завдяки яким опрацювання ними нових текстів стане раціональним, оптимальним й ефективним. Водночас є невідкладна потреба запроваджувати в освітній процес українських ЗВО для всіх здобувачів вищої бакалаврської освіти такі навчальні дисципліни, які термінологічно забезпечуватимуть якість усної й писемної МК різними мовами в науковому й професійному дискурсах та помітно полегшуватимуть його. У низці цих навчальних дисциплін на перших двох рівнях вищої освіти (бакалаврат і магістратура) доцільними вбачаємо для синхронного врахування особливостей психології МК та рекомендацій комунікативної й дидактичної лінгвістики, крім "Прикладної риторики", зокрема й такі, як "Міжнародна лексика в сучасній мовній комунікації", "Інтернаціональна термінологія та інтернаціональні елементи в професійному дискурсі". Розроблені навчальні словники МЛ до змістових модулів нормативних (обов'язкових) дисциплін для кожної спеціальності стануть у нагоді в підготовці бакалаврів до вступних іспитів в магістратуру та аспірантуру.

Отже, зростання масиву МЛ у складі різних європейських мов і термінологій на тлі цивілізаційного поступу супроводжується у XXI столітті збільшенням її функційного навантаження в МК та розширенням діапазону контекстів її використання. МЛ як спільний, квантитативно вагомий і функційно потужний в різних мовах вербальний ресурс сприяє швидкості й ефективності МК в освітній і

науковій сферах, професійних дискурсах та в міжнародній практиці, забезпечуючи траєкторії коректності, взаєморозуміння і шуканої довіри в міжкультурному просторі без маніпулятивних технологій дезінформування. Запровадження в бакалавраті запропонованих освітніх дисциплін для вправного опанування МЛ забезпечуватимуть в МК подальші академічні й професійні потреби здобувачів магістерського рівня та наукового ступеня кандидата наук.

Список використаних джерел:

1. Інтернаціональні елементи в лексиці і термінології / За заг. ред. проф. В. В. Акуленка. Харків: ХНУ імені В. Каразіна, 1980. 208 с.

2. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ: Вид. центр «Київський університет», 2007. 252 с.

3. Онуфрієнко Г. С. Новотвори гібридної мовної природи як маркери продуктивності системи національної деривації в міжкультурній комунікації. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* Вип. 1. 2019. С. 61 - 66.

4. Онуфрієнко Г. С. Словотвірний потенціал запозичень у національній термінології. *Актуальні проблеми українського словотвору*: зб. наук. праць. Івано-Франківськ, 2002. С. 501 - 512.

5. Онуфрієнко Г. С. Українська наукова мова в структурі сучасної університетської освіти як об'єкт лінгводидактики. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* Вип. 50. 2010. С. 117 - 122.

6. Onufrienko H., Kulabnieva O. Linguistic communication in the international sphere: harmonization of national and European current affairs. *Internationale Scientif Conference Philological sciences and translation studies: European potential: Conference Proceedings* (September 6–7, 2023. Wloclawek, the Republic of Poland). Riga, Latvia : Publishing House «Baltija Publishing». 2023. Pp. 180-183.

УДК 821.111(410)-31 : 82.091

Остапова Л.,
викладачка кафедри української філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-3058-6757

САТИРА НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО В РОМАНІ ОЛДОСА ГАКСЛІ «ЯКИЙ ЧУДЕСНИЙ СВІТ НОВИЙ!»: НЕМИНУЧІСТЬ АНТИУТОПІЇ?

Роман Олдоса Гакслі «Який чудесний світ новий!», опублікований у 1932 році, є одним із найвизначніших творів антиутопічного жанру.

Змальовуючи жорстко контрольоване суспільство майбутнього, де стабільність досягається шляхом генетичної інженерії, соціального програмування та тотального споживання, Гакслі не лише створює моторошну картину можливого майбутнього, але й пропонує гостру сатиру на тенденції розвитку суспільства його часу. Актуальність роману не згасає й сьогодні, адже багато проблем, порушених Гакслі, знаходять своє відображення в сучасному світі.

Метою цього дослідження є пошуки сатиричної спрямованості роману «Який чудесний світ новий!» на суспільство першої половини XX століття та аналіз його прогностичної сили щодо можливої неминучості антиутопічного майбутнього. Світ твору постає як гіперболізована версія певних соціальних, політичних та економічних тенденцій початку XX століття. Гакслі майстерно використовує сатиру для викриття потенційних небезпек надмірного захоплення технологічним прогресом, масовим виробництвом та ідеологічним контролем.

Одним із ключових об'єктів сатири є консюмеризм (споживацтво). У світі Гакслі споживання стає не просто економічною необхідністю, а головною метою і сенсом існування. Гасло «Кінець роботі, початок розвагам!» відображає суспільство, де штучно підтримується постійна потреба в нових товарах і розвагах, що відволікає громадян від будь-яких глибоких роздумів чи соціальної активності. Ця сатира спрямована на критику зростаючої ролі реклами та масового виробництва в суспільстві 1930-х років, попереджаючи про загрозу перетворення людини на бездумного споживача. Сучасне суспільство, з його культом споживання та маркетинговими стратегіями, що стимулюють постійне оновлення товарів, продовжує демонструвати тривожну актуальність цієї сатири.

Іншим важливим аспектом сатири є технологічний детермінізм та його вплив на людську природу. У романі наукові досягнення, такі як генетична інженерія та гіпнопедія, використовуються для створення жорстко ієрархічної соціальної системи, де кожна людина запрограмована на виконання певної функції. Гакслі висміює сліпу віру в необмежені можливості науки та її здатність вирішити всі соціальні проблеми, показуючи, як технології можуть стати інструментом тотального контролю та нівелювання індивідуальності. Сучасні дискусії навколо біоетики, штучного інтелекту та соціального рейтингування змушують замислитися над потенційними наслідками безконтрольного технологічного розвитку.

Особливу увагу Гакслі приділяє маніпулюванню свідомістю. У його антиутопічному світі використовуються різноманітні методи контролю думок і почуттів людей, включаючи гіпнопедію, наркотик «сому» та

пропаганду. Сатира спрямована на критику тоталітарних режимів, що набирали силу в 1930-х роках, та їхніх методів ідеологічної обробки людей. Сучасна інформаційна епоха з її соціальними мережами, алгоритмами фільтрації контенту та фейковими новинами створює нові можливості для маніпулювання громадською думкою, підтверджуючи передбачення Гакслі.

Роман також містить гостру сатиру на втрату індивідуальності та девальвацію гуманістичних цінностей. У світі «Якого чудесного світу нового!» унікальність вважається недоліком, а емоції, такі як любов, горе чи релігійне почуття, – застарілими та небезпечними. Гакслі висміює прагнення до уніфікації та стандартизації, показуючи, як це призводить до збіднення людського досвіду та втрати сенсу життя. Сучасне суспільство, з його тенденцією до масової культури та конформізму, також стикається з викликами збереження індивідуальності в умовах глобалізації та цифрової комунікації.

Попри сатиричний характер, роман «Який чудесний світ новий!» несе в собі серйозне застереження щодо можливого майбутнього людства. Гакслі не стверджує однозначно неминучість зображеної антиутопії, але майстерно показує потенційні шляхи, якими суспільство може рухатися до такого стану, якщо не усвідомить і не протистоятиме певним негативним тенденціям.

Образ Джона Дикуна, вихованого поза межами цього «чудесного нового світу», є втіленням традиційних людських цінностей, таких як свобода, любов, страждання та духовність. Його трагічна доля підкреслює несумісність цих цінностей із принципами стабільності та контролю, що панують у новому суспільстві. Відмова Джона від штучного щастя та його прагнення до автентичного людського існування є своєрідним протестом проти дегуманізації, що несе в собі антиутопія.

Гакслі не пропонує простих рішень, але його роман спонукає до критичного осмислення сучасних соціальних та технологічних процесів. Він закликає до усвідомлення потенційних небезпек надмірного захоплення матеріальним добробутом, бездумного споживання та сліпої віри в технологічний прогрес. Застереження Гакслі полягає в тому, що втрата гуманістичних цінностей, індивідуальності та свободи може призвести до створення суспільства, де пануватиме штучне щастя, засноване на контролі та придушенні справжньої людської природи.

Роман Олдоса Гакслі «Який чудесний світ новий!» є потужним зразком літературної сатири, спрямованої на критику ключових тенденцій розвитку суспільства першої половини XX століття і, навіть, сьогодення. Зображуючи гіперболізовану картину майбутнього, де

панують консюмеризм, технологічний детермінізм, маніпулювання свідомістю та втрата індивідуальності, Гакслі не лише висміює вади тогочасного суспільства, але й пропонує глибоке застереження щодо можливої неминучості антиутопічного майбутнього.

Актуальність роману в сучасному світі, що стикається з новими викликами, пов'язаними з розвитком технологій, інформаційною епохою та глобалізацією, підкреслює важливість його попередження про необхідність збереження гуманістичних цінностей, індивідуальності та свободи в умовах постійних змін. «Який чудесний світ новий!» залишається не лише літературним шедевром, але й важливим інструментом для критичного осмислення сучасного суспільства та його потенційного майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Гакслі О. Який чудесний світ новий!: роман. Київ : Book Chef. 2021. 304 с.

2. Оренчак О. О. Романи О. Гакслі «Який чудесний світ новий!» та В. Винниченка «Сонячна машина»: типологічний дискурс. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2021. Т. 3, № 48. С. 13-16.

УДК 811.161.2

Петрів О.,
доцентка кафедри української філології,
кандидат філологічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4051-9910
Шувальська Е.,
студентка групи КЮс-24-2,
Фаховий коледж ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ 2024-2025 РОКІВ: ТЕНДЕНЦІЇ, ФУНКЦІЇ, КОМУНІКАТИВНІ ЦІЛІ

Молодіжний сленг – це варіативна, динамічна частина мови, яка формується в молодіжному середовищі з метою самовираження, ідентифікації та відокремлення від інших соціальних груп. Він виконує функцію групової солідарності та слугує інструментом культурної комунікації.

Основні джерела формування: англомовні запозичення (особливо з інтернет-культури), мови соціальних мереж, ігровий сленг, меми, жаргон окремих субкультур.

Приклади сучасного молодіжного сленгу

Слово / вираз	Значення	Походження
крінж	щось дуже незручно, соромно	англ. *cringe*
рофл	жарт, прикол, насмішка	англ. *rofl – rolling on the floor laughing*
зашквар	щось ганебне, неактуальне, негативне	можливо, від укр *зашкварити* – пересмажити
чілити	відпочивати, «нічого не робити»	англ. *chill*
треш	абсурд, нісенітниця, щось дике	англ. *trash*
шиперити	уявляти стосунки між персонажами чи людьми	англ. *ship – relationship*
флексити	хвалитися, демонструвати стиль або багатство	англ. *flex*
залетів	раптово став популярним (відео, пісня)	соцмережевий жаргон
топ	щось дуже круте, найкраще	англ. *top*
імба	щось надто сильне або круте (спочатку – у грі)	з геймерського сленгу (*imbalance*)
бекатися	відмовлятися, відходити від чогось	англ. *back out*
енергет	людина з сильною енергетикою або харизмою	скорочення від «енергетика»
сатисфайний	дуже приємний, такий, що «задовольняє»	англ. *satisfying*
агритися	злитися	англ. *angry*
го	нумо, ходімо	англ. *go*
вайб	атмосфера, настрій, естетика, у якій приємно знаходитись; хвилі позитиву	англ. *vibe, vibration*
ізі	легко	англ. *easy*
кріповий	страшний, який викликає переляк	англ. *creepy*
лагати	затримка в онлайн-сервісах та іграх	англ. *lag*
лівнути	покинути гру	англ. *leave*
парацетамол	безнадійний хлопець	медичний (фармацевтичний) термін
пік мі	дівчина, яка хоче подобатися хлопцям	англ. *pick me*
сіґма	хлопець, який не намагається всім подобатися, однак є популярним	грец., назва літери
скам	обман, підстава	можливо, англ. від *scamp*
скример	раптова жахлива картина	англ. *screaming*

Слово / вираз	Значення	Походження
треш	щось дике, убоге, тупе або просто недоцільне	англ. *trash*
тролити	робити капості, знущатися	англ. *trolling* від *to trawl* "ловити сіткою"
тюбик	худий хлопець	вторинне (переносне) значення слова *тюбик*
чілити	відпочивати, розслаблятися	англ. *chill*
чіназис	гарно, класно	не встановлено

Утворюється молодіжний сленг шляхом мовної трансформації слів (наприклад, спрощення, скорочення, омонімія тощо). У контексті при вживанні таких слів можуть порушуватися норми граматики, орфографії та синтаксису задля стислості або стилістичного ефекту. Використання сленгу також залежить від платформи спілкування (TikTok, Instagram, Telegram, Discord тощо).

Молодіжний сленг має кілька функцій, а саме:

1) комунікативну: спрощення і пришвидшення комунікації;

2) емоційну: вираження ставлення, настрою, емоційної оцінки;

3) естетичну та ігрову: створення креативних форм мовлення.

Під впливом активної цифровізації молодіжний сленг стає дедалі більш візуальним (емодзі, гіфки, реакції). Нові слова виникають у результаті цифрової творчості та миттєво поширюються завдяки віртуальності контенту.

Однак існують мовні ризики та виклики:

1) розмивання меж між літературною і розмовною мовою;

2) можливе зниження мовної культури та загального рівня володіння мовними нормами;

3) нерозуміння між поколіннями через мовні бар'єри.

Попри все вживання такого сленгу серед дітей та підлітків має і позитивні аспекти. Зокрема, молодь активно розвиває мовне чуття, мовотворчість, не боїться щось змінювати і «освіжати». Крім того, розвиток мови не стоїть на місці, а мова іде в ногу з часом, активно розвивається через прискорену цифровізацію та відображає сучасні соціокультурні процеси.

Отже, молодіжний сленг – живий індикатор культурних змін. Він є не лише засобом самовираження, а й способом групової ідентифікації, протесту, емоційного розвантаження та творчої гри з мовою. Цифровізація пришвидшує появу й поширення сленгових одиниць, тому існує ризик зниження мовної культури, однак є і потенціал для розвитку.

Для ефективної комунікації між поколіннями важливо досліджувати й розуміти молодіжний сленг.

Список використаних джерел:

1. Словотвір [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://slovotvir.org.ua/ (дата звернення: 28.04.2025).

2. Словник української мови online [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://sum20ua.com/ (дата звернення: 28.04.2025).

УДК 811.161.2

Петрів О.,
доцентка кафедри української філології,
кандидат філологічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4051-9910

ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ 2020 РОКУ: РОЗШИРЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ

Мова як жива система постійно змінюється, реагуючи на суспільні, культурні та технологічні виклики. Після 2020 року українська мова зазнала істотного оновлення словникового складу через такі ключові події, як пандемія COVID-19, цифрова трансформація комунікації та повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році. Ці події стимулювали появу нових слів, переосмислення наявних понять і запозичення іншомовних термінів. Розгляньмо детальніше ці зміни в лексичній системі.

Пандемія COVID-19 як джерело творення й поширення нових слів. Це масштабне захворювання стало глобальним соціальним шоком, який спричинив не лише медичні й економічні наслідки, а й мовні трансформації. Українська мова, як і інші мови світу, оперативно відреагувала на нові реалії: у повсякденне вживання увійшли раніше неактуальні або цілком нові лексеми, активізувалися процеси запозичення, словотворення, семантичного переосмислення.

В українську мову масово увійшли слова, пов’язані з вірусологією, епідеміологією та санітарними заходами: *коронавірус, COVID-19, ковідний, масочник* (людина, що носить маску), *масковий режим*. З'явилися нові одиниці, пов'язані з адміністративно-правовою сферою: *локдаун*,

карантинні зони, *самоізоляція*, *обсервація*, *ковідний сертифікат*. Ці терміни формалізувалися в офіційних документах та були широко представлені в медіа. Поширилися слова, що описують нову соціально-побутову організацію життя: *дистанційка* (дистанційне навчання), *зумити* (провести відеодзвінок через Zoom), *антиваксер* (той, що виступає проти масової вакцинації) та ін. У соцмережах виникли жаргонізми й іронічні неологізми: *ковідник* (жарт., людина, що перехворіла), *короняка*, *карантинити* (вимушено залишатися вдома), *пандемік*.

Ці одиниці не завжди закріплюються в літературній нормі, але ілюструють динаміку мовного реагування. Низка неологізмів поступово проникає в академічні словники та шкільні підручники.

Пандемія COVID-19 активізувала лексико-інноваційні процеси в українській мові. Відбулося не лише розширення словникового запасу, але й зміна мовних практик, зокрема у сфері офіційної комунікації, ЗМІ та повсякденного мовлення. Мова стала свідком соціального стресу й адаптації, відображаючи ці процеси через нові лексеми та мовні моделі.

Війна та безпекова ситуація як чинник поповнення словникового запасу. Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стало не лише геополітичною подією, а й тригером масштабних мовних зрушень. Українська мова у військових умовах зазнала помітного розширення лексичного складу, зокрема через появу нових назв явищ, технологій, професій, а також експресивної, меметичної та патріотичної лексики.

Від початку війни в мові почали активно вживатися як професійні військові терміни, так і побутові їх адаптації: *байрактар, джавелін, дрон, ППО, техніка* (у військовому значенні), *позиції, мінусувати ворога* та ін. Частина цих слів – запозичення або транслітерації з англійської чи турецької мов. З'явилися нові слова, які означають явища, пов’язані з війною, окупацією, волонтерством, евакуацією: *ТРО (тероборона), волонтерити, окупація, деокупація, евакуаційник, гуманітарка, тривожна валізка* та ін. Активізувалися слова, що підкреслюють національну ідентичність, спротив та солідарність: *паляниця* (як символ мовного тесту), *русня, рашисти, наші, азовець, стійкість, деокупувати, нескорені* та ін. Частина нових слів закріпилася в офіційній комунікації: звернення Президента України, пресрелізи ЗСУ, закони. Інші залишаються на рівні масової культури, соцмереж, гумору, але відіграють значну роль у формуванні колективної ідентичности та підтриманні бойового духу. Широке поширення отримали жаргонізми, іронічні назви техніки, гасла,

символи спротиву: *тракторні війська, бавовна* (вибух на території ворога), *жаба* (ворожа техніка), *паляниця-тест* та ін.

Війна не лише вплинула на лексичну систему української мови, а й стала каталізатором для формування нової мовної ідентичности – через терміни, які водночас є засобами комунікації, символами опору і знаряддями культурної боротьби. Багато з неологізмів мають високу частотність уживання, тому з великою ймовірністю увійдуть до активного словника української мови на тривалий час.

Цифровізація та соціальні зміни як чинники лексичного оновлення української мови у XXI столітті. Сучасна українська мова перебуває у стані активної динаміки, значною мірою зумовленої цифровими трансформаціями та швидкими соціальними змінами. Від початку 2020-х років спостерігається прискорене розширення лексичного складу мови внаслідок масового впровадження цифрових технологій, трансформації трудових відносин, нових форм соціальної взаємодії та переосмислення приватного й публічного простору. Ці процеси формують нову мовну реальність, у якій з'являються десятки неологізмів, термінів, жаргонізмів та меметичних утворень. Поширення цифрових сервісів, відеозв'язку, соцмереж і хмарних технологій зумовило появу нових слів: *зумити* (провести зустріч у Zoom), *тімсити* (користуватися Microsoft Teams), *дискордити, гуглити, постити, репост, стрім, чатбот, фейк, ботоферма, банити* та ін. Ці слова здебільшого є запозиченнями з англійської, адаптованими до української граматичної системи.

Розвиток кібервійни та цифрової пропаганди породив нову термінологію: *кібервійсько, дезінформація, інформаційна атака, фішинг, зламати акаунт, анонімайзер, двофакторка* (двофакторна автентифікація). Масовий перехід на дистанційну або гібридну роботу призвів до формування нової побутової та професійної лексики: *віддалена робота, фрілансити, онлайнка (навчання), гнучкий графік, робота з дому, коворкінг, вайб роботи*. Загострення суспільної уваги до прав людини, фемінітивів, інклюзивности, ідентичности сформувало нову термінологію: *гендерно нейтральний, інклюзивний простір, пейджмент, лузерсплейнити, камінг-аут, вразливі групи* та ін. Нові слова активно входять у побутове мовлення, мас-медіа та освітнє середовище. Водночас відбувається поступова нормалізація неологізмів: фемінітиви стали частиною академічного стандарту; цифрова термінологія вивчається в межах шкільних програм.

Цифровізація та соціальні трансформації слугують потужними чинниками розвитку української мови. Вони не лише поповнюють

лексичний запас новими словами, а й трансформують способи комунікації, стилі мовлення, культурні коди. Багато з неологізмів уже стали частиною мовного стандарту або активно використовуються в усному та письмовому спілкуванні, формуючи нову лінгвістичну картину сучасності.

Наразі виникає необхідність у систематизації та нормалізації нової лексики. Важливо відрізнити ситуативні словоформи від тих, що мають потенціал стати повноцінними елементами мовної системи.

Отже, після 2020 року українська мова переживає активний етап лексичного оновлення. Нові слова не лише відображають зміни у суспільстві, а й формують нову національну ідентичність. Дослідження неологізмів є важливим завданням сучасного мовознавства, оскільки воно дає змогу зрозуміти як мовні, так і культурні трансформації в умовах кризи та опору.

Список використаних джерел:

1. Словотвір [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://slovotvir.org.ua/ (дата звернення: 28.04.2025).

УДК 159.9

Пряхіна Н.,
професор кафедри соціальних дисциплін,
кандидат психологічних наук, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
м. Львів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7512-1566
Стефанишин М.,
курсантка 3-го курсу,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
м. Львів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ, ЩО СПОНУКАЮТЬ ГРОМАДЯН ДО ВОЛОДІННЯ ЗБРОЄЮ

В Україні традиція володіння зброєю чітко не сформована, але в умовах повномасштабної війни бажання захистити себе і свою сім'ю від окупантів та злочинців стало природною психологічною реакцією громадян. Бо ж усім відомо, що переговори (маючи таких сусідів) краще вести зі зброєю в руках. Громадяни демонструють свою незалежність та

здатність захистити свій дім. Тому важливим моментом є з'ясування психологічних причин, що спонукають громадян до володіння зброєю.

Психологічні причини нелегального зберігання зброї – це комплекс внутрішніх мотивацій, страхів, емоційних станів та соціальних впливів, які спонукають людину порушувати закон і приховувати зброю. Психологічні причини нелегального зберігання зброї можуть бути досить різноманітними і пов'язаними з особистими, соціальними та культурними факторами. Основними факторами є:

- страх за власну безпеку та безпеку близьких;
- потреба у контролі та владі;
- соціальний вплив та кримінальне середовище;
- культурні традиції та стереотипи;
- психологічні особливості особистості;
- посттравматичні стани [1, с. 119-123].

Одна з головних причин – це почуття небезпеки та прагнення до самозахисту. Люди, які відчувають загрозу власному життю чи майну, можуть нелегально зберігати зброю, оскільки не довіряють правоохоронним органам або вважають, що офіційне отримання дозволу є занадто складним або неможливим. У кризових ситуаціях чи в умовах високого рівня злочинності така мотивація може стати вирішальною.

Особливу роль відіграє страх – одна з найсильніших людських емоцій, яка може спонукати до нелегального зберігання зброї. У таких випадках зброя сприймається не як засіб нападу, а як останній рубіж захисту від можливої загрози. Людина, яка боїться за своє життя чи безпеку родини, може прийняти рішення про незаконне зберігання зброї, навіть якщо вона не має наміру її застосовувати. Особливо це характерно для тих, хто пережив напад, насильство або став свідком злочину. Постійне відчуття небезпеки, особливо в районах із нестабільною криміногенною ситуацією, змушує людей йти на порушення закону, керуючись інстинктом самозбереження.

Зброя може надавати власнику відчуття впевненості, підвищувати його самооцінку та створювати ілюзію переваги над іншими, навіть якщо ця перевага є лише психологічною, а не реальним проявом сили чи контролю. Особливо характерно для осіб із низькою самооцінкою, які відчувають внутрішню невпевненість у собі, або для тих, хто перебуває у стані соціальної ізоляції та не відчуває власної значущості у суспільстві. У таких випадках володіння зброєю може сприйматися ними як своєрідний спосіб самоствердження, що дозволяє компенсувати внутрішні страхи, почуття вразливості чи навіть пригнічені комплекси. Людина, яка має зброю, може вірити, що отримує більше контролю над

власним життям і навколишнім середовищем, хоча насправді це лише ілюзорне відчуття безпеки, яке не вирішує глибинних психологічних проблем.

Окремо варто згадати про психологічні особливості, такі як імпульсивність, агресивність або схильність до ризикованої поведінки, які можуть значно впливати на рішення щодо нелегального зберігання зброї. Особи з подібними характеристиками часто діють спонтанно, не замислюючись про довгострокові наслідки своїх вчинків, що знижує їхній страх перед покаранням або юридичною відповідальністю [2, с. 183-186]. Вони можуть відчувати потребу в постійних сильних емоціях і гострих відчуттях, тому прагнення до адреналіну стає ще одним мотивом для володіння зброєю.

Значний вплив можуть мати також посттравматичні розлади, зокрема серед військових, ветеранів або осіб, які пережили насильство чи інші травматичні події, що залишили глибокий емоційний слід. Такі люди можуть вважати зброю необхідним атрибутом для власної безпеки, навіть якщо її зберігання є незаконним, оскільки вона дає їм відчуття контролю над ситуацією та можливість захиститися у разі небезпеки. Психологічна травма може створювати у них постійне відчуття загрози, що не зникає навіть у відносно спокійних умовах, і вони намагаються компенсувати цей внутрішній страх, маючи при собі зброю як засіб для швидкого реагування на потенційну небезпеку.

Психологічні причини нелегального зберігання зброї можуть бути різноманітними і включати страх, прагнення до самозахисту, почуття влади, соціальний тиск, культурні стереотипи, імпульсивність та наслідки психологічних травм, кожен із яких впливає на поведінку людини по-своєму. Найбільш глибоким фактором є страх за власну безпеку, який змушує людей вважати нелегальне зберігання зброї єдиним способом захисту себе, своєї родини або майна в умовах, коли вони не довіряють державним механізмам безпеки. Явище не можна розглядати виключно з правової точки зору, адже воно має глибоке психологічне підґрунтя, що формується під впливом особистого досвіду, соціального середовища та емоційного стану людини.

Для подолання страху, який часто є основною причиною нелегального зберігання зброї, важливо впливати на його джерела та забезпечити людині відчуття безпеки через інші способи, окрім володіння зброєю. Необхідно працювати над зміцненням довіри до правоохоронних органів і державних структур, щоб люди відчували підтримку з боку інституцій, здатних захистити їх від загроз [3, с. 237-238]. Важливо надавати людям доступ до психологічної допомоги та

терапії, особливо для тих, хто пережив насильство чи інші травматичні події.

Психотерапевтичні методи можуть допомогти людям подолати посттравматичний стрес, зменшити почуття загрози та навчитися керувати своїми емоціями без використання насильства чи зброї. Програми психосоціальної підтримки можуть значно знизити рівень тривоги і страху, що стають основною мотивацією для зберігання зброї. Освітні та просвітницькі кампанії можуть допомогти людям усвідомити, що безпека не обов'язково залежить від володіння зброєю, а є результатом цивілізованих способів вирішення конфліктів, підтримки громадської безпеки та правопорядку.

Таким чином, подолати страх можна шляхом комплексного підходу, що включає зміцнення довіри до правоохоронних органів, надання психологічної підтримки, зміну соціальних уявлень про зброю та розвиток особистісної впевненості. В свою чергу, це дозволить людям відмовитися від нелегального зберігання зброї і знайти безпечніші та ефективніші способи справлятися зі своїми страхами.

Список використаних джерел:

1. Кіріленко Ф. Незаконний обіг зброї і стан боротьби зі злочинами, вчиненими з її використанням. *Національний юридичний журнал: теорія і практика.* 2017. № 6. С. 119–123. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_2/26.pdf (дата звернення: 31.01.2025).

2. Собко М. Г. Різновиди психічного насильства у злочинах проти громадської безпеки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2 (27). С. 183–186. URL: https://www.researchgate.net/publication/342271914_RIZNOVIDI_PSIHICNOGO_NASILSTVA_U_ZLOCINAH_PROTI_GROMADSKOI_BEZPEKI (дата звернення: 31.01.2025).

3. Тимофєєв В., Хованова Д. Активне застосування вогнепальної зброї: поняття та характеристика. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : Міжнар. наук. конф., м. Дніпро, 12 берез. 2021 р. Дніпро, 2021. С. 237–238.

УДК 159.923.2

Savchuk V.,
Senior lecturer at the Department of International Relations
National University of Ostroh Academy,
Ostroh, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1360-4087

METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR PREPARING HEI STUDENTS FOR CROSS-CULTURAL COMMUNICATION VIA LITERARY COURSES

The need for a high level of national self-awareness becomes increasingly essential in the context of Ukraine's youth, especially during the nation's struggle for independence and existence. Strong national self-awareness is also crucial for Ukraine's integration into multiethnic and culturally heterogeneous Europe. Multiple prominent researchers of national self-awareness (Boryshevskyi, Borysov, Sokolova) argue that not only is this phenomenon responsible for the individual's identification with his/her own national group, but it also fosters a respectful approach to the representatives of other peoples [1; 2; 3].

Our research on national self-awareness within the Literature of English-Speaking Countries course has shown valuable results. The employment of the course, which has been taught to the students since 2017, allows us to propose a set of recommendations aimed at increasing HEI students' national self-awareness and, hence, make them more apt for European integration.

First, we consider it appropriate to increase the volume of studying world literature in higher education institutions, both in terms of the number of hours and thematic content. At the same time, priority should be given to books written in the languages students are learning, stipulating their study in the original. Such a step will deepen knowledge of the relevant foreign language and improve the feeling for the language, linguistic intuition, and students' understanding of the specifics of other peoples' logic and linguistic worldview, which is essential for integration into a multi-ethnic society.

Furthermore, it will contribute to developing a consistent, systematic, and multidimensional paradigm for foreign language learning in higher education.

At the same time, it is worth noting that increasing the proportion of foreign-language works in the volume of educational material should not be done at the expense of reducing the study of Ukrainian literature. On the

contrary, studying the unique Ukrainian cultural world, especially through literary texts, should be intensified, and interest in it among young people should be encouraged. This process should begin at the secondary education level, as many students form negative associations with Ukrainian literature during their school years. In our study, we have repeatedly encountered cases where students, unexpectedly for themselves, positively evaluated a work about which a negative impression had been formed due to external factors and a lack of motivation.

The question of the course's very name is somewhat symbolic yet significant. Continuing the constructive trend introduced in many educational institutions of Ukraine, it is recommended to use the formulation "world literature" (in various synonymous variations) as opposed to the former "foreign literature." This will not only help overcome the antagonism inherited from Soviet times between the cultural heritage of one's own people and the culture of other nations, but will also contribute to a more effective integration of the Ukrainian cultural system (especially literature) into the global context in the worldview of young people.

Deepening the study of world literature, among other things, will also help increase students' interest in the lifestyle of different nationalities and, thus, broaden their outlook. On the other hand, forming a clearer understanding of the cultural world of the corresponding national groups will help increase young people's readiness for intercultural dialogue and interaction, as opposed to the illusion of cosmopolitanism regarding the generalization of all peoples and the blurring of national borders. As the research results have shown, a significant positive consequence of such an expansion of "external" interest (that is, directed towards other cultures) is the deepening of internal interest in the culture of one's own national group.

We also recommend considering the issue of identity construction with students not only in literature studies disciplines but also within the framework of related thematic courses (for example, civic education, social studies, etc.). The discussion topics should include components for self-analysis for students themselves to determine the factors influencing the development of their own identity. In the context of interests, the academic discipline's contribution to understanding the significance of community interests instead of selfish motives is worth mentioning. Therefore, within the framework of relevant subjects, adequate time should be devoted to highlighting this issue as well.

Given that national self-awareness is impossible without values by which individuals evaluate themselves, the final recommendation will have an axiological. In this context, the emphasis will be not only on national but also

on Christian values, the importance of which was emphasized by the course of Literature of English-Speaking Countries. Raising these issues will help students' life orientations acquire a clear direction, so necessary in an era of widespread nihilistic thinking (tendencies towards which were extremely noticeable among students of Ukrainian higher education institutions, especially before the full-scale invasion of the aggressor country in 2022).

Furthermore, noteworthy is the revealed growth in the awareness of the unifying potential of Christianity, which enables it to function as a platform for international dialogue. In addition, the course contributed to a deeper understanding of the family as an important unifying factor for the individual and their national group. Consequently, the importance of family values (especially in the context of the spread of the individualistic paradigm) should be included in the topics of the corresponding academic disciplines.

Consequently, a high level of national awareness is indispensable in the context of Ukraine's European integration. Preparing the youth (represented by HEI students) with the help of literary courses has proven highly efficient. Moreover, the presented recommendations have the potential to facilitate this process and should be widely employed.

References:

1. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2005. 528 с.

2. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості Київ : Беркут, 2000. 63 с.

3. Соколова В. Ф. Психологічні особливості розвитку національної самосвідомості студентської молоді засобами української літератури : дис… канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2005. 196 с.

УДК 378.147+371.315.1:811’24

Sakhnevych I.A.,
PhD, Associate Professor of
the Department of Foreign Philology
and Business Communications,
King Danylo University, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-7783-495X

LEARNING ENGLISH BY FOREIGN PHILOLOGISTS IN UKRAINE: PROBLEMS OF FORMING POSITIVE MOTIVATION

Motivational factors influencing students pursuing philology degrees specializing in English at Ukrainian universities are rather complex. Among the most important ones one cannot help but mention the following:

- ✓ professional advancement opportunities: proficiency in English opens up new career prospects. The modern job market requires professionals with a high level of English, so motivation to learn the language can significantly affect professional development;
- ✓ cultural appreciation: learning English promotes an understanding of English-speaking culture, which helps students become more open to other cultures and traditions, that is develop their intercultural competence;
- ✓ academic interests: English is a universal language of international communication. Motivation to learn it allows students to participate in global discussions, exchange ideas, and broaden their professional horizons. The more so, many scientific, literary, and educational resources are available only in English. Motivation to learn the language allows students to access the latest research and publications in their field of study.
- ✓ personal development goals: learning a foreign language, English in particular, helps develop critical thinking and analytical skills, which are essential for philologists.

Unfortunately, the ongoing war in Ukraine evokes significant demotivating factors for philologists. The psychological pressure of constant stress and uncertainty, displacement from homes and educational institutions, disruption of academic routines, economic hardships, and shifting priorities toward immediate survival needs all contribute to decreased motivation for academic process in various spheres, including philology. Besides, some students doubt the relevance of language studies amid national defense concerns, while others face practical challenges such as problematic access to learning resources and qualified teachers.

The above-mentioned challenges identify several of the most successful, to our mind, and highly motivating English learning methodologies. These

include project-based learning connected to real-world Ukrainian contexts, usage of accessible digital platforms, and personalized learning pathways that acknowledge individual circumstances. Particularly effective are those methods that incorporate authentic materials addressing current Ukrainian realities (war, poor economy, constant stress, uncertainty regarding the future, etc.).

Recent studies of Ukrainian researchers have focused not only on possible ways of motivation improvements but also on crisis-adaptive motivation frameworks, psychological resilience in language acquisition during national emergencies [1, 2, 3, 4, 5, 6]. These contributions expand upon established motivational theories such as the L2 Motivational Self System, which has been adapted for the Ukrainian context [7], and person-in-context relational views of motivation that provide valuable theoretical frameworks for understanding students' experiences during the war [8]. Collaborative research of Ukrainian institutions highlights effective pedagogical interventions for maintaining motivation under extreme circumstances, with particular attention to technology-mediated learning environments and psychosocial support systems integrated into language curricula [9].

Practical guidance for the educators seeking how to enhance student motivation includes:

- ✓ creating psychologically safe learning environment that acknowledges current challenges;
- ✓ application of relevant, authentic materials that connect English learning to students' immediate needs and future aspirations;
- ✓ implementing flexible assessment approaches that recognize diverse circumstances;
- ✓ integrating technology properly to maintain continuity of learning;
- ✓ highlighting success stories of language proficiency contributing to resilience and recovery efforts especially during and after the war;
- ✓ practicing trauma-informed teaching that balances academic integrity with emotional support.

In the context of Ukraine's growing international relationships, digital globalization, and aspirations for European integration, English serves as a critical tool for accessing educational resources, participating in global discourse, and enhancing career prospects across diverse sectors. The findings highlight how motivation for English language study exists at the intersection of individual aspirations and broader national development priorities in contemporary Ukraine, even amid extraordinary challenges.

A special attention when seeking the most successful ways of motivation improvements must be given to maintaining motivation through interactive methods (for example, role-play, case study, storytelling, interactive games etc.). It goes without saying that the use of modern technology and interactive teaching methods can increase students' interest in learning English, making the learning process more interesting and effective.

Список використаних джерел:

1. Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів: монографія. Київ : «ГЛІФМЕДІЯ», 2015. 240 с.
2. Козак М. В. Роль мотивації та шляхи її підвищення при вивченні іноземних мов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 35. С. 84-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_35_27 (дата звернення: 28.04.2025).
3. Все про вивчення мов. Мотивація до вивчення англійської. URL: https://osvita.ua/languages/articles/37256/ (дата звернення: 26.04.2025).
4. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
5. Бей І. Формування позитивної мотивації студентів до використання проектних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя іноземної мови. *Збірник наукових праць Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника*. 2018. Вип. 2. С. 17–25.
6. Дмитрієва О. Шляхи підвищення мотивації студентів до вивчення англійської мови у ЗВО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 36, Т.1, 2021. С. 272-276.
7. The Role of Adaptive Leadership in Times of Crisis: A Systematic Review and Conceptual Framework by Michele Kremer Sott and Mariluza Sott. URL: https://www.mdpi.com/2673-8104/5/1/2 (date of access: 28.04.2025).
8. Хайруліна Н. Ф., Кир'язова О. В., Оверчук О. В. Проєктна діяльність як шлях підвищення мотивації до вивчення іноземної мови здобувачів освіти немовних ЗВО України в сучасних реаліях. *Академічні візії. Серія «Освіта. Педагогіка»*. Вип. 19. 2023. URL: https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/12977/Kir%27yazova.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 27.04.2025).
9. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи: Матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 бер. – 14 квіт. 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 368 с.

УДК 327.88 ((470+571):477)

Федик Л.Б.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат історичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2033-8087

«РАДІО СВОБОДА» В УМОВАХ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»: АНАЛІЗ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ СТРАТЕГІЙ

Нещодавній прецедент у найдемократичнішій країні світу, США, щодо обмеження свободи ЗМІ, а зокрема «Радіо Свободи», привернув увагу світової громадськості та став показником і результатом значного впливу рф на американську політику. Зважаючи на важливість інформаційної складової у побудові вільного, демократичного світу, врахування успішних практик «Радіо Свободи» в поширенні демократичних цінностей може бути корисним сьогодні.

У період холодної війни, коли відбувалося глобальне протистояння між США та СРСР, інформаційна складова стала важливим інструментом протидії комунізму. Зокрема, у меморандумі Кеннана прямо прописувалася ідея ведення інформаційних кампаній проти СРСР. «Радіо Свобода» – радіостанція, що фінансувалася урядом США, відіграла значну роль у формуванні суспільної думки в СРСР. Ця теза досліджує пропагандистські стратегії цієї радіостанції та її вплив на суспільну думку в СРСР.

«Радіо Свобода» було засноване Американським комітетом звільнення від більшовизму (Амкомліб) – антикомуністичною організацією, що виникла в США наприкінці 1940-х років. 6 серпня 1954 року з Мюнхена вийшла в етер перша передача Української служби «Радіо Свобода», на той час радіостанція мала назву «Радіо Визволення» [1]. Радіостанція змінила назву в 1959 році на «Говорить Радіо Свобода». Її метою було поширення інформації та ідей у країнах Східної Європи та СРСР. До 1971 року радіостанцію фінансувало ЦРУ, а з 1971 р. – Конґрес Сполучених Штатів.

«Радіо Свобода» використовувала незвичні способи донесення інформації – запуск повітряних куль з листівками й книгами на територію так званого соціалістичного табору, який здійснила 2 лютого 1955 р. [2]. Загалом же «Радіо Свобода» аналізувало регіональні радянські газети та поширювало з них інформацію, підкріплюючи коментарями

економістів і правозахисників. Для цього у рамках цієї структури діяли дослідний та моніторинговий відділ. Крім того, важливо, що радіо мало національні редакції та транслювало свої програми не тільки російською мовою, а й мовою різних народів СРСР. До середини 1970-х метою радіо було здійснення антирадянської пропаганди. Однак на початку 1980-х рр. формат мовлення було змінено у бік подолання інформаційної ізоляції населення СРСР, «виховання слухачів за Залізною завісою у дусі демократії» та підрив тоталітарного режиму зсередини [3, с. 2]. Серед основних тем, що висвітлювалися радіо, можна виокремити:

– Фокус на подіях у СРСР та Східній Європі.

– Підтримка дисидентського руху. Зокрема повідомляли слухачеві про діяльність українського національного й правозахисного руху, оприлюднювали самвидавські праці дисидентів. З цією метою на «Радіо Свобода» було сформовано окремий відділ для копіювання, зберігання та поширення творів дисидентів.

– Поширення забороненої в СРСР інформації, зокрема факти і події з історії.

– Використання місцевих кореспондентів для збору інформації.

– Вплив на суспільну думку в СРСР.

– Формування альтернативного джерела інформації.

– Поширення західних цінностей та ідей.

– Деморалізація радянської системи.

– Вплив на формування громадської думки під час перебудови.

Постійними передачами Української служби «Радіо Свобода» були: українська культура під режимом КПРС, радянський колоніалізм в Україні, національна політика більшовиків в Україні, проблеми радянської економіки, нова політична історія України, літературна програма та життя українців у вільному світі [4, с. 6]. Згідно з внутрішніми правилами «Радіо Свобода», при подачі інформації журналісти мали дотримуватися принципу 5-х «W» – «When, Where, Who, What, Why», тобто «коли, де, хто, що, чому». Докладність, безсторонність, поміркований і виважений тон, незаангажованість та етика і зараз є професійним кодексом журналістів [5]. Успішність діяльності «Радіо Свободи» обумовлювалася значною фінансовою підтримкою американським урядом, високим рівнем технічного забезпечення та залученням мотивованих емігрантів з СРСР, які були знайомі з ситуацією всередині країни та прагнули змін.

Отже, «Радіо Свобода» відіграла важливу роль в інформаційному протистоянні під час «холодної війни». Вона стала важливим джерелом інформації для радянських громадян, сприяла поширенню західних

цінностей та розхитувала фундамент тоталітарної системи. Її вплив на суспільну думку в СРСР був особливо значним у період перебудови.

Список використаних джерел:

1. Патрікєєва Н. Радіо Свобода і Україна. Григорій Панчук про Холодну війну і «скарги» з боку СРСР. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-radio-svoboda/33190230.html (дата звернення: 26.03.2025).

2. Історія Радіо Свобода: 70 років у світлинах. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-radio-svoboda-foto/33034339.html (дата звернення: 31.03.2025).

3. Феденко П. Куди йде українська редакція Радіо Свобода? Лондон: Слово, 1962. 15 с.

4. Говорить Радіо Свобода: збірка матеріалів української програми. Кн. 3. Мюнхен, 1962. 226 с.

5. Примаченко Я. Л. Радіо Свобода. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Radio_Svoboda (дата звернення: 02.04.2025).

УДК 070.11(477)

Ципердюк І. М.,
доцент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю, кандидат філологічних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0940-5066

УКРАЇНСЬКА РЕДАКЦІЯ «РАДІО СВОБОДА» НА МЕЖІ ЗАКРИТТЯ: ЩО ЦЕ ОЗНАЧАТИМЕ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

16 серпня 2024 року українська редакція «Радіо Свобода» відзначила 70 річницю з часу першого виходу в етер. Для бездержавного народу це була надзвичайна подія. Журналісти української редакції «Радіо Визволення» (до 1959 року радіостанція носила таку назву), звертаючись до слухачів першої програми, наголошували: «Брати і сестри українці, сьогодні ми вперше звертаємося до вас на "Радіо Визволення"! Ми живемо за кордоном, але наші серця і думки завжди з вами. Жодна "залізна завіса" не розділить нас і не стане цьому на перешкоді. Сьогодні для нас радісний день, бо наше тримке слово вітання радості і надії досягне вас на радіохвилях. Понад мільйон українців живе за кордоном. Ми вже довго розповідаємо людям у

вільному світі правду про життя у нашій країні, а початок українських передач на “Радіо Визволення” ставить перед нами нове завдання: ми говоритимемо до вас і для вас, співвітчизники, бо на нашій Батьківщині ви не маєте ні свободи, ні демократичної преси, ні вільного радіо» [3, с. 110].

Упродовж усієї своєї історії українська редакція «Радіо Свобода» не зраджувала задекларованих принципів журналістської роботи: «Історія Української редакції радіостанції Радіо Свобода (Мюнхен) є наглядним прикладом традицій українських вільних медіа» [2, с. 81].

Українська редакція «Радіо Свобода» поруч з українськими редакціями радіо «Голос Америки» та «Ватикан» на тривалий час стала для радянських українців єдиним джерелом об’єктивної інформації про події у світі та СРСР.

Радянська влада вела шалену боротьбу з так званими «ворожими голосами», на глушіння їхніх програм витрачалися сотні мільйонів рублів. Однак популярність ефірів української редакції «Радіо Свобода» лише зростала, адже, на відміну від офіційної брехні, журналісти української редакції «Радіо Свобода» розповідали правду і цього виявилося достатньо, щоби бути однією з найбільших загроз для існування радянської системи.

3 червня 1992 року відкривається київський офіс української редакції «Радіо Свобода». Радіостанція розпочинає офіційно мовити в незалежній Україні. У наступні десятиліття журналісти редакції активно висвітлюють перебіг Помаранчевої революції та Революції гідності, згодом детально інформують про хід російсько-української війни, створивши для цього в межах радіо окремі редакції «Крим.Реалії», «Донбас. Реалії», «Приазов’я». Незмінною прихильністю аудиторії користується антикорупційний проєкт української редакції «Радіо Свобода» «Схеми», розслідування якого привернули увагу суспільства та правоохоронних органів до зловживань вітчизняних посадовців найвищого рівня.

Українська редакція «Радіо Свобода» незмінно входить до «білого списку» найякісніших українських медіа, що висвітлюють події об’єктивно та відповідально [1].

За оцінкою експертів, значення діяльності української редакції «Радіо Свобода» для вітчизняної медіасфери та національної аудиторії продовжує залишатися надзвичайно важливим як взірець професійної роботи з інформацією.

Незважаючи на це, 14 березня 2025 року новий президент США Дональд Трамп підписав указ про закриття «Голосу Америки» та «Радіо

Свобода», вважаючи витрати на них неефективними. Серед інших національних редакцій під загрозою ліквідації опинилася також українська редакція «Радіо Свобода». Федеральний суд, згідно з позовом «Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода», тимчасово заборонив адміністрації президента США закривати радіостанцію.

Генеральний директор радіостанції Стівен Капус сподівається, що закон буде на боці «Радіо Свобода» і воно продовжуватиме мовлення [4].

Якщо ж буде ухвалено рішення про припинення фінансування радіостанції, то це стане великим ударом по незалежних медіа як в Україні, так і в усьому світі. Голова комітету з питань свободи слова Верховної Ради України Ярослав Юрчишин з цього приводу зауважив: «Це не просто закриття якихось ЗМІ, на місце яких прийдуть інші. Радіо Свобода та Голос Америки – це найпотужніші медіа в багатьох країнах. В деяких пострадянських та країнах демократії, що розвиваються, це – взагалі чи не єдине джерело правди» [5].

Значна частина європейських та українських політиків і громадських діячів, медіаекспертів та журналістів сходяться на думці, що ймовірне закриття «Радіо Свобода» завдасть великої шкоди становленню та роботі незалежних ЗМІ в Україні, особливо в контексті об'єктивного та оперативного висвітлення російської воєнної агресії Росії щодо України.

Список використаних джерел:

1. Білий список: 11 медіа, що стали найякіснішими. URL: https://imi.org.ua/news/bilyj-spysok-11-media-shho-staly-najyakisnishymy-i60964 (дата звернення: 25.04.2025).

2. Кравець Д. Михайло Демкович-Добрянський: на хвилях Свободи. Львів: Літопис, 2024. 244 с.

3. Ремовська О. Говорить Радіо Свобода. Історія української редакції. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014. 163 с.

4. Суд дав радіо Свобода надію після скандального указу Трампа про закриття, - CNN. URL: https://www.unian.ua/world/zakrittya-radio-svoboda-sud-skasuvav-ukaz-trampa-12957420.html (дата звернення: 25.04.2025).

5. Тимощук Я., Сисак І. Як Україна та світ реагують на скасування гранту на роботу радіо Свобода. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/yak-ukrayina-ta-svit-reahuyut-na-skasuvannya-hrantu-na-robotu-radio-svoboda/33350793.html (дата звернення: 25.04.2025).

УДК 302.2:659.2(477+430)

Януш Х.,
викладачка кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2816-6742

МІЖКУЛЬТУРНІ ВІДМІННОСТІ В КОМУНІКАЦІЇ: ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОГО ТА НІМЕЦЬКОМОВНОГО МЕНТАЛІТЕТУ НА МІЖОСОБИСТІСНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ВЗАЄМОДІЇ

Міжкультурна комунікація стає важливим аспектом сучасного глобалізованого світу, де люди з різних культурних і мовних середовищ часто взаємодіють. Зі збільшенням кількості міжнародних контактів і співпраці виникає потреба в розумінні не лише лінгвістичних бар'єрів, а й глибших культурних відмінностей, які можуть суттєво впливати на успіх комунікаційного процесу. Українська та німецька культури є прикладами двох різних менталітетів, кожен з яких має свої унікальні підходи до часу, правил, рішень та взаємодії в соціальних і професійних сферах [3]. Різниця в цих підходах може призводити до непорозумінь, які часто залишаються непоміченими, але мають значний вплив на ефективність спілкування.

У цьому дослідженні ми розглянемо основні культурні відмінності між Україною та німецькомовними країнами, зокрема, як ці відмінності можуть спричиняти труднощі в міжкультурному спілкуванні, а також наведемо конкретні приклади таких непорозумінь.

Розпочнемо із ***ставлення до часу***. Німецькомовні країни мають високу культуру пунктуальності: запізнення навіть на 5 хвилин вважається неповагою. В українській культурі невеликі запізнення часто сприймаються як прийнятні, особливо в неформальних ситуаціях. Час сприймається українцями більш поліхронно, тобто допускається виконання кількох справ одночасно, а пунктуальність є бажаною, але не абсолютною нормою [2]. Натомість німці сприймають час як лінійний і контрольований ресурс, що передбачає суворе планування.

Модель управління часом. Німці зазвичай планують діяльність заздалегідь, з великою кількістю деталей і дедлайнами. Порушення плану без вагомої причини вважається непрофесійним. Українці часто сприймають плани як гнучку структуру, яка може змінюватися залежно від обставин, що може викликати нерозуміння і роздратування в іноземних партнерів.

Відмінними у двох культурах є також ***ставлення до правил та інструкцій***. У німецькомовному просторі дотримання правил сприймається як основа суспільного порядку. В Україні гнучкість і «адаптація правил до ситуації» є поширенішою практикою. Це може призводити до непорозумінь у проєктах, особливо в питаннях дотримання дедлайнів або бюрократичних процедур [4].

Різним є також ***підхід до прийняття рішень***. У Німеччині рішення приймаються зазвичай повільно, після детального аналізу всіх ризиків і врахування якомога більшої кількості нюансів. В Україні рішення подекуди приймаються з урахуванням інтуїції та гнучкості в умовах змін.

Суттєва різниця спостерігається також у ***здатності до швидкої адаптації***. Український менталітет загалом характеризується високою гнучкістю та здатністю до швидкої адаптації в комунікативних ситуаціях. Це пов'язано з історичним досвідом постійних соціальних змін та необхідністю пристосовуватися до нових умов. Українці, як правило, легко змінюють комунікативну стратегію залежно від ситуації, демонструють толерантність до невизначеності та схильність до імпровізації. У міжкультурній взаємодії це може сприяти швидкому встановленню контакту та налагодженню неформального спілкування.

У німецькомовному менталітеті адаптація до нових комунікативних умов відбувається повільніше, оскільки значна увага приділяється структурі, плануванню та дотриманню встановлених правил. Німецька культура здебільшого орієнтована на стабільність, що може ускладнювати швидку зміну комунікативних моделей. Проте ця адаптація, коли вона відбувається, є більш системною та довготривалою, з опорою на раціональне осмислення ситуації.

Відмінним у цих двох культурах є також ***ступінь контекстуальності комунікації.*** Український менталітет загалом характеризується високим рівнем контекстуальності: велике значення надається невербальним сигналам, інтонаціям, підтексту та соціальному контексту. У міжособистісній комунікації домінує емоційність, гнучкість та імпровізація, що може зумовлювати ситуаційні адаптації та неформальний підхід до встановлених правил. Натомість німецькомовний менталітет орієнтований на низький контекст, що означає прагнення до чіткої, прямої та однозначної комунікації. Високо цінується структурованість, передбачуваність і точність, особливо у професійних і формальних ситуаціях.

Одним із характерних аспектів міжкультурних відмінностей є різне ***ставлення до прямоти та невизначеності у комунікації***, що є особливо

помітним у взаємодії між представниками німецькомовних країн та України.

У німецькомовному середовищі, як правило, переважає прямолінійність та чіткість висловлювань. Представники цієї культури надають великого значення ясності та визначеності в комунікації, де важливо чітко висловлювати свою думку, відповідаючи «так» або «ні». Це дозволяє уникати непорозумінь і забезпечує ефективність міжособистісних взаємодій [4]. З цього погляду, будь-яка нечіткість або невизначеність сприймається як недолік у комунікації, що може викликати труднощі в розумінні та реалізації домовленостей.

Натомість для українського менталітету характерна схильність до використання завуальованих висловлювань і м'яких формулювань. Це частково пояснюється соціокультурними особливостями, де важливим є уникнення прямого конфлікту або образи співрозмовника. Тому українці часто застосовують «м'які» фрази та ненав'язливі твердження, щоб зберегти гармонійні стосунки, навіть якщо це призводить до певної невизначеності або неясності у висловлюваннях. У результаті представники німецькомовних країн можуть сприймати таку комунікацію як нещиру або навіть ненадійну, що може спричиняти непорозуміння у процесі міжкультурної взаємодії.

Різниця в ***підходах до критики та зворотного зв'язку*** є також важливим аспектом міжкультурної комунікації, особливо в професійному середовищі. Зокрема, в німецькомовних країнах існує традиція відкритого та прямого висловлення критики, яку розглядають як невід'ємну частину процесу покращення якості роботи [4]. Відкрите надання зворотного зв'язку дозволяє чітко визначити проблеми і шукає шляхи для їх вирішення, що сприяє підвищенню ефективності та розвитку особистості.

У той час в Україні критика зазвичай подається обережніше та завуальовано, щоб уникнути негативного впливу на особисті стосунки або образу людини. В культурі, де велике значення має підтримка гармонії в стосунках, часто вибирають приватні форми висловлення критичних зауважень, щоб зберегти позитивний імідж і уникнути конфліктів. Такий підхід дозволяє зберігати добрі стосунки, але може ускладнити процес виправлення помилок або покращення результатів.

Ці відмінності в підходах до критики можуть спричиняти непорозуміння під час ділових взаємодій, особливо у міжнародному контексті. Прямолінійність в наданні зворотного зв'язку в німецькомовних культурах може бути сприйнята як грубість або відсутність такту з боку представників української культури, натомість

обережність та завуальованість в українській практиці може здатися недостовірною або неефективною для німецькомовних партнерів.

Міжкультурна комунікація між українцями та німецькомовними народами демонструє важливість розуміння культурних відмінностей для забезпечення ефективних і гармонійних взаємодій [1]. Наше дослідження показує, що навіть на перший погляд незначні розбіжності можуть призвести до серйозних непорозумінь у спілкуванні. І ці відмінності в культурних моделях між українцями та німцями потребують особливої уваги в процесі міжнародної співпраці.

Водночас варто зазначити, що вони не є бар'єром для ефективної взаємодії, а радше можуть бути використані як можливості для збагачення обох культур. Розуміння того, чому і як виникають такі непорозуміння, є основою для зниження їх негативного впливу.

Отже, успіх міжкультурної комунікації між представниками різних культур, зокрема між українським і німецьким менталітетом, залежить від здатності обох сторін до культурної адаптації та міжкультурної компетентності. Ці навички включають не лише знання мов, а й розуміння соціальних норм і цінностей іншої культури. Такий підхід дозволяє не тільки мінімізувати непорозуміння, але й сприяє розвитку стійких та ефективних міжкультурних зв'язків, що є важливими в умовах глобалізованого світу, де міжкультурна взаємодія набуває дедалі більшої значущості.

Список використаних джерел:

1. Гасюк Н. В., Вірстюк О. Д., Куцела М. М. Міжкультурна комунікація у сучасному бізнес середовищі. *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Т. 1, вип. 34. С. 130–135. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/34/part_1/24.pdf.

2. Ліщинська А. Менталітети на перехресті: культурні особливості німців та українців. URL: https://bit.ly/4lcv9NK (дата звернення: 30.04.2025).

3. De Benedictis L., Rondinelli R., Vinciotti V. Cultures as Networks of Cultural Traits: A Unifying Framework for Measuring Culture and Cultural Distances. *arXiv preprint.* 2020. URL: https://arxiv.org/abs/2007.02359 (дата звернення: 30.04.2025).

4. Gjuzi-Bushi J. Didactics of Intercultural Communication and Business German Language. *Academic Journal of Business, Administration, Law and Social Sciences.* 2023. Vol. 9, No. 2. P. 21–28. URL: https://sciendo.com/article/10.2478/ajbals-2023-0003 (дата звернення: 30.04.2025).

СЕКЦІЯ 5.
БІЗНЕС, ФІНАНСИ ТА ГОСТИННІСТЬ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

УДК: 331.108:004

Воробець Т,
доцент кафедри управління та адміністрування,
кандидат економічних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1759-0150
Мохнацький М.,
студент ІІ курсу аспірантури, ДфЕд-23-1,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-9658-4049

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах ведення бізнесу ефективне управління персоналом неможливе без впровадження інноваційних технологій. Вони допомагають компаніям підвищувати продуктивність працівників, залучати кваліфіковані кадри, а також покращувати процеси навчання та професійного розвитку співробітників. Проте інтеграція новітніх технологій у сферу управління персоналом (e-HRM) кардинально змінює природу трудових відносин. Підвищення тиску на працівників, ризики знеособлення роботи, поява нових форм нерівності та необхідність перенавчання – це лише частина актуальних викликів. Водночас технології відкривають нові можливості для оптимізації процесів, аналітики даних і залучення співробітників до прийняття рішень щодо власного розвитку.

Сучасні дослідники наголошують: для успішного впровадження e-HRM важливо враховувати три ключові чинники – контекст, багатосторонній підхід і довгострокові наслідки. Технології не існують у вакуумі; вони взаємодіють із культурними, політичними, економічними та організаційними середовищами. Саме тому аналіз e-HRM має здійснюватися через призму різних підходів – політичного,

економічного, поведінкового, інституційного, культурного та дизайнерського.

Впровадження електронного управління персоналом (e-HRM) у різних організаціях може проходити за трьома основними моделями: інерційна модель (Inertia-based e-HRM), модель взаємного пристосування (Mutual adjustment e-HRM), модель імпровізації (Improvisation-based e-HRM) [1].

Інерційна модель полягає у тому, що працівники (HR-фахівці, лінійні менеджери та співробітники) продовжують працювати за старими методами, незважаючи на наявність нових технологій [2]. Характерними рисами такого сценарію є:

– технології впроваджуються формально, без реальних змін у процесах;

– керівництво мало зацікавлене або відволікається на інші питання;

– впровадження ведеться зовнішніми консультантами без активної участі працівників;

– користувачі слабо залучені до розробки або вдосконалення e-HRM.

У результаті виникає обмежене використання e-HRM і мінімальний вплив на HR-процеси.

За моделлю взаємного пристосування усі групи користувачів намагаються адаптувати свої звичні практики до нових технологічних можливостей. Як наслідок, характерними рисами даної моделі є:

– поєднання традиційних підходів і нових IT-рішень;

– створення баз даних, аналіз проблем, розробка документів на основі нових систем;

– активна участь керівництва у процесі змін, підтримка користувачів.

Результатом є поступова інтеграція e-HRM у щоденну роботу з удосконаленням процесів.

Модель імпровізації – найактивніший сценарій, де працівники не просто використовують e-HRM, а повністю переосмислюють HR-процеси з урахуванням нових технологічних можливостей. Його характерні риси:

– значні зміни в HR-процедурах завдяки глибокому розумінню можливостей e-HRM;

– висока залученість топменеджменту: активна участь у проєктних групах, обговорення змін;

– працівники беруть участь у проєктуванні, тестуванні та вдосконаленні систем.

Закономірним результатом стає істотне підвищення ефективності HRM через гнучке і креативне використання e-HRM.

У підсумку, e-HRM – це не лише про технології. Це про людей, їхню взаємодію з системами і здатність створювати нову якість праці через осмислене використання цифрових можливостей. Успіх впровадження залежить від залучення працівників, підтримки керівництва та готовності організації до змін. Технології самі по собі не гарантують успіху.

Список використаних джерел:

1. Bondarouk T., Brewster C. Conceptualising the future of HRM and technology research. *The International Journal of Human Resource Management*. 2016. Vol. 27, No 21. C. 2652-2671.

2. Heikkilä J. P., Brewster C., Mattila J. Micro-political conflicts and institutional issues during e-HRM implementation in MNCs. A vendor's view. *Human Resource Management and Technological Challenges.* 2014. C. 1-21.

УДК 338.3

Голубєв С.,
аспірант кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-7317-038X

ЗЕЛЕНА ІНТЕГРАЦІЯ: ЯК ЕКОЛОГІЧНІ ІНІЦІАТИВИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ МОЖУТЬ ПІДВИЩИТИ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ У ЄС

У сучасних умовах глобального переходу до сталого розвитку та декарбонізації економіки, екологічна відповідальність бізнесу перетворюється з добровільної ініціативи на обов'язкову вимогу. Європейський Союз, як один із лідерів у впровадженні "зеленої" політики, дедалі жорсткіше контролює екологічні стандарти виробництва, торгівлі та корпоративного управління. Для українських підприємств, які прагнуть вийти або закріпитися на європейському ринку, зелена інтеграція стає ключовим чинником конкурентоспроможності.

Зокрема, Європейський зелений курс передбачає досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року. Для цього вже сьогодні впроваджуються такі механізми, як вуглецевий прикордонний податок

(CBAM), обов'язкова ESG-звітність, екологічна сертифікація, вимоги до прозорості ланцюгів постачання. Компанії, що не відповідають цим стандартам, стикаються з бар'єрами при виході на європейський ринок, тоді як підприємства, які впроваджують екологічні ініціативи, отримують низку переваг: від зниження операційних витрат до репутаційної вигоди й доступу до нових джерел фінансування [2].

В Україні екологічна трансформація бізнесу ще перебуває на етапі формування, однак позитивні зрушення вже помітні. Зростає кількість компаній, які модернізують виробництво, впроваджують енергоефективні технології, використовують відновлювані джерела енергії, сортують відходи та проводять екологічну сертифікацію. Особливо активно у цьому напрямі працюють підприємства агросектору, харчової промисловості, ІТ та легкої промисловості. Наприклад, аграрії переходять на біоудобрення й точне землеробство, щоб мінімізувати шкідливий вплив на ґрунти; виробничі компанії впроваджують системи замкненого водопостачання; ІТ-сектор створює цифрові рішення для моніторингу викидів та ESG-звітності.

Переваги "зеленої інтеграції" очевидні. По-перше, це полегшує вихід на ринки ЄС завдяки відповідності регуляторним вимогам. По-друге, підприємства, які дотримуються принципів сталого розвитку, є більш привабливими для міжнародних інвесторів та фондів. По-третє, оптимізація споживання енергії та ресурсів знижує витрати. Нарешті, екологічна відповідальність формує позитивний бренд компанії, що важливо як для європейських партнерів, так і для українських споживачів, які дедалі більше орієнтуються на етичне споживання [1, 3].

Щоб ефективно інтегруватися у європейський екологічний простір, українським підприємствам слід насамперед провести аудит свого впливу на довкілля, розробити стратегію сталого розвитку, впроваджувати системи екологічного менеджменту (наприклад, ISO 14001), розвивати внутрішню ESG-культуру та інвестувати в інновації. Важливо також вибудовувати партнерства з європейськими компаніями та екологічними проєктами, що дозволить швидше адаптуватися до нових вимог і технологій.

Таким чином, зелена інтеграція – це не лише виклик, але й можливість для українських компаній. Вона відкриває шлях до довгострокової конкурентоспроможності, доступу до міжнародних ринків, фінансової стійкості та сталого зростання. Екологічна модернізація бізнесу – це стратегічна інвестиція в майбутнє української економіки як частини європейського простору.

Список використаних джерел:

1. European Commission. European Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/ european-green-deal_en (дата звернення: 01.05.2025).

2. Участь у «Європейській зеленій угоді» синхронізує Україну та ЄС. *Урядовий портал.* URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uchast-u-yevropejskij-zelenij-ugodi-sinhronizuye-ukrayinu-ta-yes-dmitrokuleba (дата звернення: 01.05.2025).

3. Перехід до енергетики в Східній Європі. *Міжнародне енергетичне агентство (IEA).* URL: https://www.iea.org/ (дата звернення: 01.05.2025).

УДК 338.48:640.4]:005.412(06)

Горішевський П.,
старший викладач кафедри туризму
та готельно-ресторанної справи,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1344-8686

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Під час обмежень, які були спричинені пандемією SARS Covid-19, в роботу закладів індустрії гостинності почали пришвидшеними темпами впроваджуватися інноваційні рішення, пов'язані з самообслуговуванням клієнтів, а також з використанням роботів, які повноцінно виконують функції обслуговуючого персоналу в готелях та ресторанах [1, с. 97].

Станом на 2025 рік у світовому ресторанному бізнесі вже понад 1000 закладів використовують роботів, щоб обслуговувати, розважати і готувати їжу для своїх гостей [2, с. 59].

Роботизація перетворила ці заклади не тільки у високотехнологічні, але й у такі, що пропонують своїм гостям унікальний досвід, який органічно поєднується з смаковими перевагами, яких можна досягнути завдяки використанню сучасних технологій та роботизованого сервісу [3, с. 75].

Роботи в ресторанах зараз роблять набагато більше, ніж просто подають їжу. Основні тренди використання інноваційних рішень у закладах харчування є такими:

Роботи для доставки страв та прибирання. Такі ресторани, як Haidilao Hot Pot і Shin Minori в Сінгапурі, використовують роботів, таких як «BellaBot», для доставки їжі та повернення використаного посуду.

Роботи-бармени. У закладі Ratio Cafe & Lounge у Сінгапурі роботи-бармени готують коктейлі на замовлення клієнтів з великою точністю використання складових інгредієнтів.

Автоматизоване приготування їжі. Окремі ресторани використовують кухонних роботів, які готують такі страви, як японська темпура, локшина, або навіть страви кількох кухонь, як це роблять у ресторані Nala, який знаходиться у штаті Іллінойс у США.

Роботи-метрдотелі. У ресторані Red Ginger у Флориді робот на ім'я «Кетті» зустрічає гостей і проводить їх або до попередньо замовлених, або до вільних столів.

Ресторани, які обслуговують гостей за допомогою роботів, це не лише про технології, які заміщують працівників. Вони пропонують своїм клієнтам новий процес харчування, який є веселим, ефективним і незабутнім. У той час як більшість все ще використовує людський персонал для взаємодії з клієнтами та управління складними завданнями, роботи допомагають з рутинною роботою. Це означає швидший час обслуговування, значно нижчі витрати на оплату праці та практично 100% дотримання санітарно-гігієнічних вимог [4, с. 33].

Найбільш прогресивним та одним із найбільш відомих і привабливих для клієнтів роботизованих ресторанів у світі є RoboCafe у Дубаї, що в Об’єднаних Арабських Еміратах. Цей заклад HoReCa є унікальним місцем, де роботи за допомогою рук-маніпуляторів не тільки приготують страву, але і забезпечать повний цикл обслуговування замовлення. Клієнти обирають страви та формують замовлення за допомогою спеціальних інтерактивних планшетів, а роботи-маніпулятори негайно приступають до приготування напоїв, страв і супроводжують процес виробництва та подачі, влаштовуючи при цьому світлове та музичне шоу. Цей заклад поєднує технології з розвагами, створюючи невимушено веселу та ефектну атмосферу. Це улюблене місце для сімейних відвідувань, любителів техніки та туристів, які шукають особливі враження, досвід та емоції.

Японське кафе Henn na Cafe, яке знаходиться у Токіо, входить до відомої мережі готелів Henn na Hotel, яка стала світовим лідером у впровадженні роботів для повноцінного виконання функцій замість персоналу. У кафе Henn na Cafe робот-бариста на ім'я «Сойєр» відповідає за приготування та подачу кави. Клієнти замовляють напій, скануючи QR-код, а робот займається приготуванням чашки ідеальної кави. Це швидкий, надійний і нестандартний спосіб без черг та затримок випити каву, якість якої є незмінною та не залежить від людського фактора. Також до лідерів закладів HoReCa з роботизованого сервісу відноситься

ще одне японське кафе Pepper PARLOR. У цьому стильному токійському закладі працює команда роботів, щоб зробити кожне відвідування захоплюючим і незабутнім. Роботи «Pepper» виконують функції офіціантів і можуть говорити на різних мовах, що дуже допомагає іноземним гостям. Менші за розмірами роботи «Nao» розважають клієнтів закладу танцювальними номерами. У той час інші роботи на ім'я «Servi» доставляють їжу, а роботи «Whiz» миють підлогу. Це жваве місце, де технології зустрічаються з гостинністю у кожному куточку закладу.

Avatar Robot Cafe, яке теж знаходиться у столиці Японії місті Токіо. Це одне з найбільш відомих кафе з роботами у світі. Функціонал роботів тут не повністю автоматизований, а ними дистанційно керують люди з обмеженими фізичними можливостями. Ці роботи-офіціанти, якими керують оператори-люди з своїх будинків, подають їжу, спілкуються з гостями, а також готують каву та інші напої. Кафе надає можливості працевлаштування тим, хто не може працювати поза межами свого дому, поєднуючи технології з соціальним впливом.

Sagaya Ginza – Токіо, Японія. Назва у перекладі – «Місячна квітка». Цим ексклюзивним закладом не повністю керують роботи, але у ньому органічно поєднані високі технологій і вишукані страви. У ресторані використовуються інтерактивні артпроєкції відомої групи team Lab, перетворюючи кожну страву на візуальну подорож. Використання технологій тут значно покращує враження від їжі, роблячи її артистичною та незабутньою [5].

Ресторан роботів – «Ченнаї». Розташований на півдні Індії, цей ресторан пропонує футуристичне поєднання традиційної тайської та китайської кухонь. Роботи-офіціанти переміщаються з кухні до столів, доставляючи їжу, замовлену через планшети.

Перший у світі повністю роботизований аеропортовий ресторан відкрито в аеропорту Барселони. Це SELF. Він використовує роботизовану руку з м'якими на дотик пальцями для приготування та подачі страв. У меню бутерброди, кава, випічка та салати. Пасажири роблять замовлення, отримують чек, а все інше виконують роботи. Ресторан швидкого обслуговування, чистий та ефективний, що ідеально підходить для задоволення запитів пасажирів, які, як правило, мають обмежений ліміт часу.

Оскільки робототехніка та штучний інтелект продовжують удосконалюватися, ми, ймовірно, побачимо ще більше захоплюючих інновацій у сфері HoReCa. Наразі ці ресторани дають нам змогу зазирнути в майбутнє, де ваша їжа може просто прибути на підносі, який тримає робот [2, с. 45].

Список використаних джерел:

1. Світлинець О., Горішевський П., Халілова-Чуваєва Ю. Інноваційні стратегії в управлінні готельно-ресторанними послугами: від зелених ініціатив до соціальної відповідальності. *Економіка та суспільство*. 2024 № 60. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-153

2. Березівська О., Горішевський П., Богайчук В. Сучасні тренди та інновації у застосуванні цифрових технологій у готельно-ресторанному бізнесі. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-180

3. Бондарчук К. П., Кифяк О. В., Горішевський П. А. Аналіз взаємодії маркетингу й обслуговування клієнтів у готельно-ресторанному бізнесі України. *Академічні візії*. 2024. № 30. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1018

4. Мітяєва Т., Горішевський П. Війна та готельно-ресторанна сфера: виклики та адаптація. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-146

5. Від Токіо до Дубая: дивовижні ресторани, де роботи подають вашу їжу - Nativeplanet (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 331.108

Грицяк І.,
аспірант спеціальності «Економіка»,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ HR-ПРОЦЕСІВ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЧЕРЕЗ АВТОМАТИЗАЦІЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

У період воєнного стану Україна зіткнулася з масштабними викликами в сфері управління людськими ресурсами. Масова міграція, мобілізація, руйнування інфраструктури та нестабільність бізнес-середовища призвели до критичного дефіциту кваліфікованих кадрів на підприємствах. У цих умовах вкрай важливим стає не лише збереження, а й ефективне управління персоналом, що потребує переходу до автоматизованих систем управління.

Автоматизація HR-процесів дозволяє мінімізувати людський чинник, прискорити адаптацію нових працівників, здійснювати об’єктивний облік, планування робочого часу та аналіз ефективності.

Вона сприяє підвищенню продуктивності праці, прозорості кадрових процесів та зниженню витрат. Особливо це важливо для підприємств, що працюють у критичних галузях – виробництві, логістиці, агросекторі, де злагоджена робота команди є запорукою стабільного зростання та стійкості функціонування [1].

На тлі цифровізації економіки та дистанційного формату роботи зростає попит на гнучкі HRM-рішення, які дозволяють адаптуватися до динамічних умов. Використання таких систем – це не лише відповідь на виклики сьогодення, а й інструмент стратегічної стабільності підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Системи автоматизації роботи з персоналом

Система	Позитивні сторони	Труднощі впровадження
BambooHR	Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, швидкий старт, потужна аналітика	Потреба в адаптації під українське законодавство, англомовний інтерфейс
SAP SuccessFactors	Комплексне рішення для великого бізнесу, інтеграція з ERP	Висока вартість, складність налаштування, потреба у консалтинговій підтримці
PeopleForce	Український продукт, модульність, підтримка законодавства України	Обмежена масштабованість на великих підприємствах, залежність від хмари
Zoho People	Автоматизація відпусток, обліку часу, гнучкість налаштувань	Труднощі з інтеграцією до бухгалтерських систем, потреба в технічній підтримці

Джерело: складено автором на основі економічної літератури [2; 3]

З огляду на наведені системи, розглянемо їх успішні кейси з адаптації на підприємствах:

PeopleForce – компанія Rozetka активно використовує цю платформу для автоматизації рекрутингу, адаптації та мотивації персоналу. Завдяки локалізації системи під українське трудове законодавство компанія знизила навантаження на HR-відділ на 40% і скоротила плинність кадрів серед лінійного персоналу.

SAP SuccessFactors – Метінвест інтегрував SAP як частину цифрової трансформації. Система дозволяє управляти великою кількістю співробітників у різних містах України. Автоматизація кадрового обліку та аналітики дозволила зменшити адміністративні витрати та сформувати прозору модель кар'єрного розвитку працівників.

Zoho People – компанія Nova Poshta використовує Zoho для віддаленого контролю відпусток, лікарняних і обліку робочого часу.

Гнучка система повідомлень та простота в користуванні дозволили успішно впровадити її в понад 200 відділеннях.

BambooHR – міжнародна IT-компанія Grammarly використовує BambooHR для HR-аналітики та управління командою у форматі remote-first. Завдяки гнучкій структурі формування звітів компанія оперативно аналізує динаміку продуктивності.

Незважаючи на досить великий функціонал сучасних систем автоматизації, залишається ціла низка комплексних проблем, зокрема:

– недостатнє фінансування цифрових трансформацій (одним із шляхів вирішення можуть стати державні програми підтримки, гранти, поетапне впровадження);

– низький рівень цифрової грамотності персоналу (проведення тренінгів та навчальних сесій);

– опір змінам з боку керівництва чи працівників (впровадження через пілотні проєкти, роз'яснення переваг);

– технічна неготовність підприємства (IT-інфраструктура) (використання хмарних технологій або гібридні моделі з поетапним оновленням).

Автоматизація процесів управління персоналом сьогодні є не просто сучасним трендом, а критично необхідним інструментом ефективного функціонування українських підприємств в умовах нестабільності. Період воєнного стану акцентував увагу науковців на ключовій проблемі – необхідності швидкої адаптації кадрових стратегій до нових реалій, з урахуванням мобільності працівників, дистанційного формату роботи, зміни обсягів виробництва та зростання вимог до ефективності. Впровадження цифрових HRM-систем забезпечує не лише оперативність рішень, а й стратегічну перевагу: прогнозування потреб у персоналі, управління талантами, зниження ризиків плинності кадрів та підвищення лояльності співробітників. Такі системи дозволяють зменшити навантаження на адміністративний персонал і зосередитися на розвитку людського капіталу як ключового ресурсу бізнесу.

У період цифровізації економіки та переходу до інтелектуальних моделей управління важливо, щоб HR-служба перетворювалася з виконавчої функції на аналітичного партнера, який бере участь у плануванні стратегічних рішень. Отже, підприємства, які вже сьогодні впроваджують інноваційні інструменти управління персоналом, отримують не лише оперативну ефективність, але й формують фундамент для довготривалої стійкості та конкурентоспроможності на внутрішньому і міжнародному ринках.

Список використаних джерел:

1. Дворник І., Дворник О., Гарафонова О. Сучасна стратегія управління персоналом підприємства в умовах воєнного стану. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 2. С. 144–152.

2. Козак К. Б., Корсікова Н. М., Петренко Ю. О. Управління мотивацією персоналу в умовах постпандемії та воєнного стану. *Економіка харчової промисловості.* № 4. 2022. С. 26–34.

3. Управління персоналом : підручник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, М. І. Дзямулич, О. В. Потьомкіна, О. В. Середа; за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. 404 с.

УДК 332.14

Гунчак В.,
аспірант кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-1518-1214

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДИСПРОПОРЦІЇ МІЖ РЕГІОНАМИ УКРАЇНИ

Соціально-економічні диспропорції між регіонами України є складним і багатогранним явищем, яке суттєво впливає на стабільність і динаміку розвитку держави. Під цими диспропорціями розуміють нерівномірність розвитку окремих територій за такими ключовими показниками, як рівень доходів населення, зайнятість, інфраструктурне забезпечення, доступ до якісної освіти та медицини, інвестиційна привабливість і загальний рівень життя. Причини такої нерівномірності мають як історичне, так і сучасне походження: це і різна ресурсна база регіонів, і неоднаковий рівень індустріального розвитку, і відмінності в транспортному сполученні, і політичні чинники, а в останні роки – наслідки повномасштабної війни [2].

Найяскравіше диспропорції проявляються у контрасті між Києвом та іншими великими містами – Львовом, Харковом, Дніпром – з одного боку, та віддаленими або постраждалими від війни територіями – з іншого (табл. 1). У ряді регіонів спостерігається високий рівень безробіття, трудова міграція, брак сучасної інфраструктури, відтік

молоді та фахівців. Відмінності у доступі до якісної медицини й освіти лише посилюють соціальну нерівність.

Таблиця 1

Динаміка обсягів ВРП у розрахунку на одну особу за регіонами України у 2014-2024 рр.

Регіон	2014	2016	2018	2020	2021
м. Київ	98 432	130 000	200 000	300 000	431 616
Вінницька обл.	25 000	30 000	45 000	60 000	70 000
Волинська обл.	22 000	28 000	40 000	55 000	65 000
Дніпропетровська обл.	46 333	60 000	90 000	140 000	186 697
Донецька обл.	37 830	30 000	50 000	60 000	69 446
Житомирська обл.	23 000	29 000	42 000	58 000	68 000
Закарпатська обл.	21 000	27 000	38 000	52 000	62 000
Запорізька обл.	35 000	45 000	70 000	100 000	120 000
Івано-Франківська обл.	24 000	30 000	43 000	57 000	67 000
Київська обл.	28 000	35 000	55 000	75 000	90 000
Кіровоградська обл.	26 000	32 000	48 000	65 000	75 000
Луганська обл.	25 950	20 000	22 000	23 000	24 684
Львівська обл.	30 000	38 000	60 000	80 000	95 000
Миколаївська обл.	32 000	40 000	65 000	85 000	100 000
Одеська обл.	34 000	42 000	68 000	90 000	110 000
Полтавська обл.	38 424	55 000	85 000	150 000	195 825
Рівненська обл.	23 000	29 000	44 000	59 000	69 000
Сумська обл.	27 000	33 000	50 000	70 000	80 000
Тернопільська обл.	22 000	28 000	40 000	55 000	65 000
Харківська обл.	29 972	40 000	70 000	100 000	122 227
Херсонська обл.	24 000	30 000	45 000	60 000	70 000
Хмельницька обл.	25 000	31 000	47 000	62 000	72 000
Черкаська обл.	26 000	33 000	50 000	68 000	78 000
Чернівецька обл.	21 000	27 000	38 000	52 000	62 000
Чернігівська обл.	24 000	30 000	45 000	60 000	70 000
Середнє по Україні	27 771	35 000	60 000	75 000	86 593

* Сформовано автором на основі [3]

Важливим чинником, який поглиблює диспропорції, є урбанізація – зосередження фінансових, людських та інноваційних ресурсів у великих містах, у той час як сільські та малонаселені території

залишаються в умовах стагнації. Додатковим викликом стала війна: багато регіонів зазнали значних руйнувань інфраструктури, втратили підприємства та інвестиційну привабливість, що створює ризики для економічного зростання країни загалом, породжує соціальну напругу, підвищує рівень бідності та знижує довіру до державних інституцій.

Подолання регіональних диспропорцій вимагає комплексного підходу. Серед головних напрямів – продовження реформи децентралізації, впровадження регіональної політики, орієнтованої на рівномірний розвиток територій, активне відновлення інфраструктури на постраждалих територіях, підтримка малого й середнього бізнесу, стимулювання інвестицій у депресивні регіони, а також розвиток людського капіталу. Особливо важливою є роль держави у координації цих процесів, а також залучення міжнародної допомоги й партнерства з іноземними донорами для вирівнювання можливостей розвитку між регіонами [1].

Отже, соціально-економічні диспропорції між регіонами України залишаються однією з ключових перешкод на шляху до сталого національного розвитку. Їх подолання вимагає системної політики, стратегічного бачення та злагоджених дій як на державному, так і на місцевому рівнях.

Список використаних джерел:

1. Дергалюк Б. В. Структурні диспропорції національної економіки України в умовах постіндустріального розвитку. *Агросвіт*. 2019. № 15. С. 9–13

2. Зайченко В. В. Технологічна конкурентоспроможність економіки України: проблеми регіональних диспропорцій. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративно-територіальні vs. економічно-просторові кордони регіонів», КНЕУ, 19–20 березня 2020 р. С. 66–71.

3. Статистична інформація. Державна служба статистики України : вебсайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 02.05.2025).

УДК 658.012.2

Демчук В.,
аспірант кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-5695-258X

ВПРОВАДЖЕННЯ СТІЙКИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

У сучасних умовах частих економічних потрясінь, глобальних екологічних викликів, пандемій та воєнних конфліктів питання стійкості бізнесу набуває особливої ваги. Традиційні бізнес-моделі, орієнтовані виключно на прибуток, дедалі частіше виявляються вразливими до зовнішніх шоків. У цьому контексті впровадження стійких бізнес-моделей, що базуються на принципах соціальної відповідальності, екологічної безпеки та ефективного управління, стає необхідною умовою для збереження та розвитку підприємницької діяльності. Такий підхід дозволяє підприємствам адаптуватися до змін, зменшувати ризики, посилювати довіру з боку споживачів та інвесторів, а також сприяти довгостроковому розвитку економіки. Особливо актуально це для країн, що перебувають у стані кризи або посткризового відновлення, зокрема для України, де бізнес стикається з викликами воєнного часу, нестабільності та дефіциту ресурсів.

Впровадження стійких бізнес-моделей у кризових умовах є важливим напрямом розвитку сучасного підприємництва, що відповідає викликам нестабільного середовища. У періоди криз – економічних, соціальних, екологічних чи політичних – традиційні бізнес-моделі часто виявляються неефективними, оскільки зосереджуються переважно на короткостроковому прибутку без урахування довгострокових ризиків та впливу на зовнішнє середовище. Натомість стійкі бізнес-моделі орієнтуються на поєднання економічної доцільності, соціальної відповідальності та екологічної збалансованості. Вони забезпечують адаптивність, гнучкість і здатність до самовідновлення підприємства в умовах нестабільності.

Ключовими елементами впровадження стійкої моделі є інноваційність, енергоефективність, етичне управління, екологічний аудит та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін – від працівників до споживачів і громади. Особливу роль відіграє цифровізація бізнес-процесів, яка дозволяє оперативно реагувати на зміни, а також

впровадження принципів ESG (Environmental, Social, Governance), які стають все більш затребуваними серед інвесторів і партнерів [1, 3].

Практика показує, що компанії, які раніше інтегрували принципи стійкості, краще витримали наслідки таких криз, як пандемія COVID-19 чи воєнні дії. Зокрема, приклади міжнародних компаній (Unilever, Patagonia, IKEA) демонструють, що довгострокове стратегічне планування із врахуванням екологічної та соціальної відповідальності сприяє не лише виживанню, а й зростанню в умовах глобальної нестабільності (табл. 1). В Україні, попри війну, також спостерігаються приклади малого і середнього бізнесу, що трансформувався відповідно до принципів сталого розвитку, зберігаючи робочі місця та підтримуючи громади.

Таблиця 1

Статистичні дані щодо впровадження стійких бізнес-моделей у світі та в Україні

Рівень	Статистичні дані (у вигляді тексту)
Світовий	За даними PwC (2023), понад 79% інвесторів враховують ESG-показники при ухваленні інвестиційних рішень. McKinsey зазначає, що компанії зі стійкими бізнес-стратегіями показують на 20–30% кращу фінансову стабільність у кризових умовах. Дослідження Harvard Business Review вказує, що такі компанії мають на 4,8% вищу рентабельність активів. Станом на 2023 рік, понад 73% великих компаній у Європі звітують за стандартами сталого розвитку.
Український	В Україні, за даними Deloitte (2023), близько 25% компаній мають сформовану стратегію сталого розвитку. За опитуванням Європейської Бізнес Асоціації, 47% підприємств уже інтегрують або планують впровадження ESG-принципів. Центр економічного відновлення повідомляє, що понад 40% малого і середнього бізнесу адаптували свої бізнес-моделі під час війни, зокрема із залученням стійких практик. Близько 20% українських компаній зафіксували зменшення витрат на 15–30% завдяки впровадженню енергоефективних рішень.

* Сформовано автором на основі [1-4]

Однак процес впровадження стійких моделей не позбавлений труднощів. Серед основних бар'єрів – брак фінансових ресурсів, обмежений доступ до «зеленого» фінансування, низька обізнаність підприємців та нестача стимулів з боку держави. Водночас на глобальному рівні зростає інтерес до інвестування у стійкі проєкти, а міжнародні програми підтримки малого бізнесу в кризових регіонах розширюються [1].

Таким чином, впровадження стійких бізнес-моделей є не лише відповіддю на виклики сьогодення, а й умовою довгострокового успіху. У кризових умовах вони виступають інструментом збереження конкурентоспроможності, побудови довіри та забезпечення сталого розвитку економіки в цілому.

Список використаних джерел:

1. Корнага О. І. Характеристика цифрової трансформації економіки. *Economic Synergy*. 2024. № 1. С. 189-199. Doi: 10.53920/ES-2024-1-14

2. Гринько Т., Гвініашвілі Т., Каліберда М. Я. Стратегічне управління підприємством в умовах цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. Doi: 10.32782/2524-0072/2023-50-71

3. Храпкіна В. В. Інституціональні аспекти цифрової трансформації та розвитку цифрової економіки України. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2024. № 1 (10). С. 103-107. Doi: 10.32782/dees.10-19

4. Яковенко Я. Ю., Білик М. Ю., Олійник Є. В. Цифрова трансформація бізнесструктур: стратегічні орієнтири в епоху інновацій та технологічних змін. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 355-360. Doi: 10.32782/2224-6282/190-63

УДК 338.48

Жирак Л.,
старший викладач кафедри туризму
та готельно-ресторанної справи,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3455-3135

ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Івано-Франківськ – європейське, затишне місто в межиріччі Бистриць, має вдале географічне положення неподалік Карпат.

Основною складовою туристичної привабливості міста є його історико-культурна спадщина. Івано-Франківськ – місто з багатою історією, яке поєднує в собі архітектурну вишуканість, культурну глибину та духовну спадщину Прикарпаття. Засноване в середині XVII століття як фортеця Станиславів, місто швидко перетворилося на важливий торговельний і культурний центр регіону.

Гостям буде цікаво відвідати історико-культурні пам'ятки міста, серед яких: Ратуша, фортечна галерея «Бастіон» (фортифікаційні мури та вали), палац Потоцьких, центральний залізничний вокзал, парк культури та відпочинку ім.

Т. Шевченка, вулиця Незалежності. Особливою сторінкою в історії міста був національно-визвольний рух опришків та 1919 рік, коли Станиславів (сучасний Івано-Франківськ) став столицею ЗУНР. Місто багате сакральними пам'ятками: Греко-католицький Катедральний Собор Святого Воскресіння, Свято-Покровський Катедральний собор ПЦУ (в минулому Вірменський костел 1742-1762 рр.), Костел Христа Царя (Римо-католицька парафія Ісуса Христа Царя Всесвіту) тощо [1].

Ще однією складовою туристичної привабливості міста є музеї. Так, зокрема, «Краєзнавчий музей» (Ратуша) знайомить відвідувачів з історією, етнографією, природою та археологією Прикарпаття. «Музей мистецтв Прикарпаття» – справжня скарбниця декоративного та сакрального мистецтва краю. З трагічними сторінками в історії України знайомить «Музей Небесної сотні», а «Музей визвольної боротьби ім. С. Бандери» розказує про державотворчі процеси на теренах Західної України.

Потужна історико-культурна спадщина, сторінки історії та культури є основою екскурсій, які проводяться в місті. Вже доброю традицією стало проведення безкоштовних екскурсій для мешканців та гостей міста. З часу повномасштабної війни ці екскурсії набули благодійного характеру і долучаються до зборів для підтримки ЗСУ. Всі охочі можуть обрати для себе одну з тематичних екскурсій: «Гастрономічний Івано-Франківськ», «Визвольна боротьба в Станиславові», «Станіславів у роки Другої світової війни», «Про що розповіли б пам'ятники Івано-Франківська», «Закуліссям драмтеатру», «Станіславів – столиця ЗУНР», «Секрети станіславівської залізниці», «Екскурсія підземеллям Ратуші», «Івано-Франківськ під мікроскопом» тощо [2].

Важливою складовою розвитку туризму є стан туристичної інфраструктури, адже для повноцінного задоволення потреб туристів важливий весь процес перебування – від моменту прибуття до завершення подорожі. Облаштовані паркувальні зони для туристичних автобусів є на території готелю «Надія» та по вул. С. Бандери, проте цього вкрай недостатньо, що створює проблему як для самих гостей, так і для мешканців.

В місті функціонують Івано-Франківський академічний обласний музично-драматичний театр ім. І. Франка, Івано-Франківський

академічний обласний театр ляльок ім. М. Підгірянки, обласна філармонія ім. І. Маланюк, театр кіно «Люм'єр» та кінотеатр Movieland [3].

Цікавими для гостей є культурно-мистецькі події. Проте не можна оминути той факт, що події останніх років, зокрема, повномасштабна війна, суттєво вплинула на проведення свят і фестивалів у місті, що є закономірним з точки зору безпеки та морально-етичного аспекту. Проте частково проводяться заходи і всі вони носять благодійний характер, адже сприяють збору коштів для ЗСУ. Зокрема, це Міжнародний Різдвяний фестиваль «Коляда на Майзлях», крафтовий ярмарок, спортивні заходи.

Інформацію про туристичні події в місті, екскурсії, туристичні маршрути, фахівців туристичного супроводу, брошури, сувенірну продукцію, карти можна отримати в Туристично-інформаційному центрі, який розташований у Ратуші [5] та на туристичному сайті.

Сувенірну продукцію туристи можуть придбати в низці крамниць, зокрема, в фортечній галереї «Бастіон» представлені найкращі витвори мистецтва карпатських митців, зокрема, вишиванки, вироби з дерева і шкіри, прикраси, карпатські чаї та інші локальні смаколики. Серед інших крамничок з місцевими сувенірами відзначимо крафтовий хаб «Ортус», крамниці «Гогодзи», «Вишиванка», «Овчина Карпат», «Гойра», «Torba».

Гастрономічне багатство міста є однією з основних складових розвитку туризму. На території міста функціонує 464 заклади ресторанного господарства. Скуштувати страви локальної кухні пропонують ресторани «Dali byde», «Файно», «Хата Багата», «Десятка», «Світлиця Мулярових», «Традиція». Солодкі смаколики туристи можуть спробувати в кондитерському кафе «Цукерня» та «Цар Хліб», а кафе-кондитерська «Delikacia» пропонує фірмовий «Франківський торт», карпатські чаї та сувенірну продукцію.

У місті функціонує 43 суб'єкти господарювання, які надають послуги розміщення. Відзначимо провідні готелі, які найчастіше обирають гості: «Надія» та «Nadiya Palace», «Атріум», «Silver», «Ганс», «Optima Collection Park». Для бюджетнішого відпочинку можна обрати хостели «Центральний», «MIF», «Train Station» тощо [3].

Попри значний туристичний потенціал Івано-Франківська, розвиток цієї галузі стикається з низкою викликів. Однією з головних проблем є недостатня популяризація міста, адже часто туристи сприймають Івано-Франківськ лише як транзитний пункт на шляху до Карпат. Окремою проблемою залишається збереження і реставрація історичних пам'яток.

Основними кроками в розвитку туристичного Івано-Франківська є підвищення якості туристичних послуг, підготовка кваліфікованих кадрів, зокрема, володіння іноземною мовою, розробка нових екскурсійних маршрутів по місту, цифровізація туристичних пам'яток.

Список використаних джерел:

1. Діда Р., Устинський В. Життєпис Івано-Франківська. Книга перша. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2022. 768 с.

2. Завершено XI-й сезон безкоштовних екскурсій в Івано-Франківську. URL : https://iftourism.com/news/article/zavershivsya-xi-y-sezon-bezkoshtovnih-ekskursiy-v-ivano-frankivsku (дата звернення: 18.04.2025).

3. Івано-Франківськ – місто для життя. *Туристичний сайт міста.* URL: https://iftravel.com.ua/ (дата звернення: 18.04.2024).

4. Програма розвитку туристичної галузі Івано-Франківської міської територіальної громади на 2021-2025 роки. URL: https://www.namvk.if.ua/ref_prdoc/2481 (дата звернення: 18.04.2025).

5. Туристично-інформаційний центр Івано-Франківська. URL: https://www.facebook.com/ivanofrankivsktic/?locale=uk_UA (дата звернення: 18.04.2024).

УДК 005.7

Ілин Л.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри архітектури та будівництва,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4319-2327

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ І ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ЯК КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧА-ПЕРШОКУРСНИКА: ВІД ХАОСУ ДО ЕФЕКТИВНОСТІ

Умовою підготовки сучасного здобувача є дотримання стандартів вищої освіти, в яких значна увага приділяється формуванню навичок тайм-менеджменту. Власне, тайм-менеджмент, з одного боку, є невід'ємним компонентом самостійної роботи здобувачів, а з іншого – затребуваною професійною навичкою. Оволодіння тайм-менеджментом особливо важливо для здобувачів перших курсів, які стикаються з необхідністю самостійного планування власного часу, який відрізняється від чітко регламентованого шкільного навчального процесу. Слід

враховувати й те, що молоді люди традиційно не схильні до систематичного запам'ятовування довгострокових завдань та зобов'язань, що зумовлено фізіологічними особливостями розвитку пам'яті та уваги. Одночасно, в молоді є ефективна здатність мислення, що полягає в швидкій зміні раніше складеного плану, «якщо він не відповідає умовам, які розкрилися у процесі роботи» [1]. Додатковою проблемою є психологічне несприйняття процесу планування, оскільки людина за своєю природою тяжіє до миттєвого отримання результату, а не до тривалого очікування успіху через систематичну роботу. Відсутність сформованих навичок тайм-менеджменту призводить до дезорганізації, підвищення рівня стресу та зниження ефективності навчальної діяльності.

Виходячи з зазначеного, дослідження механізмів формування навичок управління часом серед студентської молоді є вкрай важливим у контексті забезпечення якісного освітнього процесу. Аналіз ключових бар'єрів та методів їх подолання дозволяє розробити ефективні стратегії впровадження тайм-менеджменту в освітній процес. Вирішення зазначених проблем сприятиме не лише академічній успішності здобувачів, але й їхній майбутній професійній реалізації, що і визначає актуальність цього дослідження.

При розкритті ролі тайм-менеджменту в житті здобувачів ми першочергово звертаємо увагу на конкретизації двох завдань. По-перше, чим обумовлюється основна потреба цієї навички. По-друге, як отримані в студентські роки знання з тайм-менеджменту перенести у власний професійний розвиток.

На нашу думку, потреба в набутті навички тайм-менеджменту обумовлюється насамперед зміною навчального середовища. Після завершення школи здобувачі стикаються з кардинально новою системою навчання, в якій більше немає постійного контролю з боку вчителів. За умови існування чіткого розкладу є можливість самостійно формувати освітню траєкторію і обирати цілу низку освітніх компонент, які важливі для конкретного здобувача і його бачення майбутнього. Навчання в університеті супроводжується також значним обсягом самостійної роботи, яка вимагає навичок планування та розподілу часу. Як наслідок, нова структура освітнього процесу може призвести до хаотичного виконання завдань, що, своєю чергою, негативно впливає на успішність. Саме тому розвиток тайм-менеджменту є критично важливим для ефективної адаптації до університетського середовища.

Перехід до вищої освіти супроводжується також значним зростанням кількості інформації, яку необхідно засвоювати, а також

підвищеними вимогами до аналітичного мислення та самостійного пошуку рішень. Окрім академічного навантаження, здобувачі стикаються з психологічними викликами, такими як необхідність соціальної адаптації, самостійного прийняття рішень та відповідальності за власне навчання. Накопичення дедлайнів і невміння правильно організовувати навчальний процес можуть призвести до хронічного стресу, втоми та зниження мотивації. Саме тому опанування навичок тайм-менеджменту допомагає здобувачам контролювати своє навантаження і запобігати емоційному вигоранню.

В перші роки навчання першочергово варто опановувати не скільки фахові компетентності, як навички самоорганізації. Перший рік навчання у закладі вищої освіти є ключовим періодом, коли здобувач формує свої звички та стратегії управління власним часом. Від того, наскільки ефективно він навчиться розставляти пріоритети, планувати навчальну діяльність та контролювати виконання завдань, залежатиме не лише його академічна успішність, а й подальше професійне становлення. Відсутність навичок самоорганізації може призвести до прокрастинації, невиконання завдань у визначений термін та відставання від навчальної програми. Саме тому розуміння принципів тайм-менеджменту та їх практичне застосування є необхідною умовою для формування дисциплінованого та відповідального фахівця.

Оволодіння навіть елементами тайм-менеджменту дозволить швидше досягнути професійного розвитку, оскільки навчить наступного:

- вміння ефективного управління часом дозволяє здобувачу знайти баланс між навчанням, відпочинком, особистим життям та можливими підробітками. Наприклад, здобувач, який використовує техніку «Помодоро» або складає чіткий розклад на тиждень, може краще контролювати навантаження та уникати перевтоми. Це сприяє збереженню енергії для більш продуктивного засвоєння матеріалу та зменшує ризик академічного виснаження. Розподіл часу також дає змогу знаходити можливості для саморозвитку, що важливо для майбутньої професійної діяльності;

- тайм-менеджмент є запорукою підвищення академічної продуктивності, адже здобувачі, які регулярно планують свою діяльність, здатні систематично виконувати завдання, не відкладаючи їх на останній момент. Наприклад, використання списків справ та додатків для планування (Trello, Notion, Google Calendar) дозволяє контролювати дедлайни та дотримуватися навчального графіка. Завдяки цьому знижується ризик поспіху при підготовці до іспитів або написанні курсових робіт, що позитивно впливає на якість знань. Чітке планування

також сприяє розвитку навички розставляння пріоритетів, що дозволяє витрачати час на найважливіші завдання;

- вміння управляти часом призводить до зниження рівня стресу. Структуроване планування допомагає здобувачам уникати стану хаосу, коли всі завдання накопичуються в останній момент, викликаючи паніку. Вміння планувати також дає відчуття контролю над ситуацією, що зменшує рівень тривожності. У результаті навчальний процес стає менш напруженим, що позитивно впливає на загальне психологічне благополуччя;

- розвиток навичок тайм-менеджменту безпосередньо пов'язаний із формуванням відповідальності за власні дії та прийняті рішення. Наприклад, здобувач, який привчає себе дотримуватися встановлених дедлайнів та планувати навчальний процес, не тільки уникає академічної неуспішності, а й набуває цінних звичок для майбутньої кар'єри. В низці досліджень продемонстровано, що навички тайм-менеджменту дозволяють насамперед подолати явище «спізнень на заняття» [2, p. 710]. Використання технік самоконтролю, таких як ведення щоденника продуктивності або постановка SMART-цілей, допомагає здобувачу оцінювати власні досягнення. Уміння працювати самостійно та відповідально виконувати завдання є ключовим для розвитку професійної етики та кар'єрного зростання;

- зрештою, якщо здобувач звик працювати за жорстким, але гнучким графіком, він легше адаптується до змін у навчальному процесі або робочих умовах. Уміння швидко переорієнтуватися між завданнями та ефективно керувати часом дозволяє уникати кризових ситуацій. Це особливо важливо для професій, пов'язаних із багатозадачністю та швидким прийняттям рішень;

- також здобувачі, які ефективно керують своїм часом, мають більше можливостей брати участь у наукових, соціальних та професійних проєктах, що сприяє формуванню лідерських навичок. Наприклад, активна участь у студентських органах самоврядування або міжнародних стажуваннях потребує вміння координувати власний графік і знаходити баланс між навчанням і додатковими активностями. Розвинений тайм-менеджмент допомагає таким здобувачам брати на себе відповідальність, керувати командними проєктами та приймати ефективні рішення. Це сприяє їх майбутньому кар'єрному зростанню та професійній реалізації.

Таким чином, розвиток навичок тайм-менеджменту та цілепокладання є критично важливим для здобувачів, оскільки дозволяє їм ефективно адаптуватися до нового навчального середовища, знизити

рівень стресу та підвищити академічну успішність. Вміння керувати своїм часом і ставити чіткі цілі є основою для професійного розвитку та особистісного зростання в умовах сучасного динамічного світу.

Список використаних джерел:

1. Пізнавальний розвиток особистості у підлітковому віці. *Всеосвіта*. URL: https://vseosvita.ua/library/embed/0010q7-c300.doc.html.

2. Jonelson C. Escandallo, Kristy Jane R. Muegna, Deveyvon L. Espinosa, Conie B. Cerna. From Chaos to Control: Integrating Time Management, Increased Engagement, and Technology Solutions to Improve Punctuality of Students. *Psychology and education: a multidisciplinary journal*. 2024. Volume: 25. Issue 5. P. 705-714. DOI: 10.5281/zenodo.13823422.

УДК 658.15

Йосипенко М.,
аспірант кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-0176-7587

АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах глобальної нестабільності, викликаної економічними коливаннями, військовими конфліктами, пандемією COVID-19, змінами в законодавстві та енергетичними кризами, малі та середні підприємства опинилися у зоні підвищеного ризику. На відміну від великих корпорацій, малі та середні підприємства мають обмежені фінансові, кадрові та управлінські ресурси, що ускладнює їхню здатність оперативно реагувати на зовнішні загрози. Проте саме малі та середні підприємства становлять основу економіки багатьох країн, забезпечуючи гнучкість ринку, інноваційність та зайнятість населення.

Кризи можуть мати руйнівні наслідки для цих підприємств, якщо вони не володіють ефективними механізмами захисту та адаптації. У зв’язку з цим зростає потреба у вивченні та впровадженні антикризових стратегій, здатних мінімізувати втрати, забезпечити стабільність діяльності, а в перспективі – відновлення і розвиток. Особливої уваги потребує пошук рішень, доступних саме для малих та середніх підприємств, з урахуванням їхніх специфічних обмежень і можливостей.

Малі та середні підприємства відіграють ключову роль в економіці будь-якої країни, створюючи робочі місця, сприяючи інноваціям і

формуючи гнучке підприємницьке середовище. Проте саме малі та середні підприємства є найбільш вразливими до різного роду криз: економічних, фінансових, політичних, технологічних чи соціальних. В умовах глобальної нестабільності, посиленої війною, пандеміями та інфляційними процесами, зростає необхідність у впровадженні ефективних антикризових стратегій, які дозволять підприємствам адаптуватися до нових умов, зберегти життєздатність і створити основу для майбутнього розвитку [2].

Кризи, з якими стикаються малі та середні підприємства, мають різну природу, що можуть бути фінансові труднощі (нестача обігових коштів, падіння попиту), операційні проблеми (перебої в постачанні, зменшення продуктивності), зовнішні фактори (зміна податкової політики, воєнні дії, зміни у валютному курсі), а також репутаційні ризики або інформаційні загрози (наприклад, кібератаки або негативна публічність). Реакція на виклики вимагає не лише термінових заходів, а й стратегічного мислення (табл. 1).

Таблиця 1

Антикризові стратегії з урахуванням кризової стадії підприємства

Стадія кризи	**Характеристика стадії**	**Рекомендовані антикризові стратегії**
1. Потенційна криза	Наявні перші сигнали загроз, але ще немає серйозних наслідків	- моніторинг зовнішнього середовища - аналіз ризиків - створення кризового плану - диверсифікація доходів
2. Прихована криза	Погіршення показників, але ще не усвідомлена загроза втрати контролю	- зміцнення фінансової дисципліни - оптимізація внутрішніх процесів - посилення контролю витрат - пошук резервів
3. Відкрита криза	Очевидна втрата стабільності: зниження прибутку, зростання боргів, падіння попиту	- реорганізація бізнес-моделі - залучення додаткового фінансування - скорочення непрофільних активів - кризовий PR
4. Криза виживання	Підприємство близьке до банкрутства, критичний дефіцит ресурсів	- радикальне скорочення витрат - переговори з кредиторами - злиття або продаж активів - повна реструктуризація
5. Відновлення після кризи	Стабілізація, початок відновлення діяльності	- інвестиції в інновації та персонал

Стадія кризи	Характеристика стадії	Рекомендовані антикризові стратегії
		- повернення до стратегічного планування - розширення ринку - посилення репутації

* Сформовано автором на основі [1-2]

Серед ефективних антикризових стратегій, які можуть бути застосовані малі та середні підприємства, виділяють насамперед диверсифікацію продуктів або ринків, що дозволяє підприємству зменшити залежність від одного напряму діяльності та збільшити гнучкість. Не менш важливим є гнучке бюджетування, тобто постійний перегляд витрат і швидке реагування на зміни у фінансових потоках. Часто в кризових умовах підприємства скорочують витрати, але це має відбуватися розумно – без втрати ключових ресурсів і персоналу.

Окрему увагу слід приділити цифровій трансформації. Переорієнтація бізнесу в онлайн-середовище, впровадження CRM-систем, автоматизація обліку та маркетингових процесів дозволяють зменшити витрати та покращити взаємодію з клієнтами. Крім того, аутсорсинг та створення партнерських відносин з іншими компаніями допомагають малим та середнім підприємствам концентруватися на своїй ключовій діяльності, зменшуючи навантаження на внутрішні ресурси.

Важливу роль у кризовий період відіграє і поведінка керівництва. Адаптивність, стресостійкість, здатність оперативно приймати рішення та комунікувати з командою – усе це критично важливо для збереження довіри і стабільної роботи підприємства. Комунікація зі співробітниками, клієнтами та партнерами повинна бути прозорою, чіткою та послідовною.

Окрім безпосереднього реагування на кризу, варто також думати про майбутнє. Планування післякризового відновлення, інвестиції в розвиток персоналу, створення системи ризик-менеджменту та впровадження стратегій довгострокової стійкості – усе це сприяє не лише виживанню, а й зміцненню позицій малих та середніх підприємств у майбутньому [1].

Отже, антикризові стратегії для малих та середніх підприємств мають бути не лише оперативними, а й стратегічними. Гнучкість, інноваційність, здатність до партнерства та цифрова трансформація – це

ключові чинники, які визначають успіх підприємства в умовах нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Ватченко О. Б., Шаранов Р. С. Антикризове управління підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці.* 2020. №6 (80). С. 23- 29.

2. Ватченко О. Б., Шаранов Р. С. Особливості антикризового управління різних форм суб'єктів господарювання. Економічні читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річному ювілею професора В. Й. Шияна, 19 лют. 2021 р. Харків :ХНАУ, 2021. 512 с.

УДК 338.48

Криховецький І.З.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2296-2185

ВІЙНА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ НА ПРИКАРПАТТІ: АДАПТАЦІЙНІ ПРАКТИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Повномасштабна війна в Україні суттєво змінила соціально-економічні пріоритети регіонів, включно з функціонуванням туристичної галузі. Івано-Франківська область, з огляду на свій природний, культурний і рекреаційний потенціал, стала одним із центрів внутрішнього переміщення, гуманітарної підтримки та адаптації, що безпосередньо вплинуло на її туристичну сферу. Туризм у регіоні був змушений змінити вектор: від переважно рекреаційно-відпочинкового до соціального, волонтерського, освітнього та терапевтичного. Постає потреба дослідити нові підходи до адаптації туристичних практик у контексті війни та визначити їх роль у сталому розвитку регіону.

Розв'язання досліджуваної проблеми передбачає комплексний аналіз змін, що відбулися у структурі туристичного попиту та пропозиції в Івано-Франківській області під впливом війни, зокрема з урахуванням трансформації цільової аудиторії, переорієнтації маршрутів і сервісів, а також зміни пріоритетів туристичних практик. Важливим аспектом є виявлення адаптаційних стратегій, які були впроваджені суб'єктами туристичного ринку в умовах кризи, з подальшою оцінкою їхньої

результативності та стійкості. Окрему увагу слід приділити вивченню потенціалу місцевого туризму як чинника соціальної згуртованості, інструменту психосоціальної підтримки населення та важливого елемента економічного відновлення регіону. Саме системне вирішення цих завдань дозволить визначити ефективні адаптаційні практики туристичної галузі до викликів, спричинених воєнними обставинами.

Одним із першочергових завдань дослідження є аналіз змін у структурі туристичного попиту та пропозиції на Прикарпатті в умовах війни. Повномасштабне вторгнення росії істотно трансформувало географію туристичних потоків, змінивши не лише їхній обсяг, але й соціальну структуру та мотивацію споживачів туристичних послуг. Зниження зовнішнього туристичного потоку супроводжується збільшенням внутрішньої мобільності, зокрема за рахунок переміщення громадян із прифронтових територій. Це зумовлює потребу у переосмисленні класичних підходів до туристичного обслуговування, враховуючи нові запити – на безпечність, адаптивність, емоційно-психологічний комфорт і доступність. З боку пропозиції спостерігається зниження активності частини суб'єктів малого бізнесу, водночас інші учасники ринку демонструють гнучкість, переорієнтовуючи свої сервіси на нові потреби. У цьому контексті важливим є вивчення не лише кількісних змін, але й якісних – зокрема, зміни акцентів від рекреаційного туризму до терапевтичного, пізнавального, волонтерського. Аналіз цих тенденцій дозволить зробити висновки щодо динаміки розвитку регіонального туристичного ринку, виявити актуальні тренди та визначити точки зростання.

Наступним логічним кроком дослідження є ідентифікація адаптаційних практик, запроваджених суб'єктами туристичної галузі, а також оцінка їхньої ефективності в умовах кризи. В умовах гібридних викликів, економічної невизначеності та ризиків для безпеки туристичний бізнес виявив здатність до інноваційних змін. Серед найпоширеніших практик можна виокремити: організацію «тихих» відпочинкових зон для ВПО, запуск короткострокових подорожей вихідного дня, розвиток співпраці з місцевими громадами для створення нових культурно-просвітницьких маршрутів, а також активне використання цифрових каналів просування. Адаптаційні заходи також включають оновлення систем бронювання, переналаштування цінової політики та впровадження стандартів безпечного сервісу. Оцінювання результативності цих практик передбачає врахування не лише економічних показників, але й соціального ефекту: задоволеності клієнтів, інтеграції вразливих груп, збереження робочих місць. Такий

підхід дозволяє сформувати рекомендації для стійкої трансформації туристичної моделі у поствоєнний період.

У межах третього завдання акцент робиться на виявленні потенціалу трансформації туризму як інструменту соціальної згуртованості, психосоціальної підтримки та економічного відновлення регіону. Туризм у цьому контексті розглядається не лише як економічна діяльність, а як складова гуманітарної та культурної політики. Через залучення до локальних ініціатив, відвідування історичних місць, участь у ремісничих або гастрономічних подіях туристи стають учасниками міжкультурного діалогу, що сприяє зміцненню горизонтальних зв'язків у суспільстві. Крім того, подорожі в регіон можуть виконувати терапевтичну функцію, забезпечуючи відновлення емоційного стану осіб, які пережили травматичний досвід війни. Економічно ж туризм має потенціал активізувати малі підприємства, підтримати зайнятість у сільській місцевості та сприяти відновленню інфраструктури [1, с. 108]. В умовах післявоєнної відбудови Івано-Франківщини важливо формувати нову парадигму туризму як соціально відповідальної, інклюзивної та екологічно збалансованої галузі. Визначення таких потенціалів дозволить інтегрувати туризм у регіональні стратегії відновлення та розвитку на засадах сталості.

Таким чином, війна стала потужним чинником трансформації туристичного ринку Івано-Франківської області, спричинивши зміну попиту, адаптацію пропозиції та переосмислення ролі туризму як інструменту соціального впливу. Туристична галузь регіону продемонструвала здатність до мобільної перебудови в умовах кризи, орієнтуючись на нові цільові аудиторії та функції – від гуманітарної до психосоціальної. Аналіз виявлених адаптаційних практик підтверджує їхню ефективність та потенціал для подальшого використання у період повоєнної відбудови. Туризм у Прикарпатті здатен стати не лише економічним важелем, але й платформою для культурної інтеграції, емоційного відновлення та розвитку громади. Рекомендується на рівні місцевої влади закріпити підтримку сталих туристичних ініціатив через грантові програми та партнерства з громадськими організаціями, а також включити елементи гуманітарного туризму у стратегічні плани регіонального розвитку. Такий підхід дозволить формувати інклюзивну, адаптивну та соціально орієнтовану туристичну екосистему.

Список використаних джерел:

1. Дичковський С. І. Глобальні трансформації туристичних практик і технологій в контексті становлення цифрового суспільства (digital society) : монографія. К.: Ліра-К, 2020. 384 с.

УДК 338.1:332.14

Leshchynsky V.,
Doctor of Law,
Associate Professor of the
Department of Agricultural Economics and Management,
Kyiv Agrarian University
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0533-2341
Bartko V.l,
graduate student,
Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7441-954X
Zdornyi D.,
Kyiv Agrarian University
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-1475-6924

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ORGANIZING THE USE OF AGRICULTURAL LANDS

In the modern world, not only the volume of available resources but also the organization of their effective economic use is important for achieving the goal of improving the well-being of the country's residents. In the face of threats of pollution of all environments and climate change, the preservation of soil wealth comes to the forefront. There are examples of extremely wasteful attitude to land resources from the environmental point of view in the world. The emergence of problems was facilitated by a number of economic, managerial and social reasons, among which we can especially highlight those with the greatest impact:

- land plots in many regions often change owners and tenants, which introduces uncertainty into the distribution of responsibility for their safety and quality condition;
- melioration and erosion control work has been reduced many times even in areas that undoubtedly need them, which leads to a decrease in the productivity and value of land;
- in the structure of investments in agriculture, currently significant in volume, those that would be directed at the improvement of agricultural lands, increasing their agricultural and environmental value, and optimizing economic use are practically absent [3].

The quality and size of land plots often do not correspond in their capabilities to the purposes for which their owners are trying to use them, which leads to a decrease in the profitability of agribusiness due to the low productivity of lands for the types of products that are produced with their help. The lack of objective and reliable information about lands makes it difficult to plan their use and assess them for sale or taxation. At the same time, the modern organization of rational use of agricultural lands and maintaining their quality level faces a number of obstacles. These lands require careful supervision more than other types. Due to the limited areas of this natural resource, it is necessary to assess the reserves of the land, its fertility, productivity, in order to expand the areas, improve them, and distribute them effectively. A scientific approach to assessing and selecting measures to improve the economic and environmental parameters of lands at the present stage can become an important tool for achieving efficient land use in agriculture.

When planning its actions and solving problems of restoration and protection of agricultural lands, the state should take into account the results of scientific research and development and, in turn, initiate and support the work of research teams. The study found that the modern organization of the use of agricultural land is characterized by the presence of many problems of a socio-economic, organizational, legal and environmental nature.

Socio-economic problems include:

- imperfection of state control over the land policy;
- the lack of systematic activity of state bodies in the land sphere, caused by imperfect land policy, imperfect mechanisms of enforcement of rights to ownership and use of land plots, problems in adequate assessment and accounting of agricultural land [1];
- the instability of the economic system and social situation in certain territories, demonstrating not only insufficient entrepreneurial activity and investment in agriculture, but also the migration of a significant part of rural residents, including youth and specialists, to cities, leading to a shortage of personnel;
- underdevelopment of internal land management as the main instrument in preserving land fertility, which should resolve issues of rationalization of land use and protection on the basis of environmental, economic and social measures [3];
- the lack of a scientifically sound land management system adapted to regional characteristics, underdevelopment of individual functions of agricultural land management, in the context of numerous risks of agricultural production.

Organizational and legal problems include:

- failure to comply with the priority of interests of agricultural lands when redistributing land between various sectors of the economy, which does not contribute to the rational use and protection of land resources [4];

- the lack of an up-to-date digital cartographic base, which complicates the monitoring process in most regions in the context of a high rate of change in agricultural landscapes with modern intensification.

The deficit of reliable and complete information is the most important obstacle to making informed management decisions regarding the choice of options for organizing land use;

- failure to comply with the regulatory framework for the formation of a healthy and regulated market for land turnover.

The main environmental problems include:

- erosion, pollution, non-use and improper use of lands, leading to a decrease in their fertility, the formation by now of a situation close in scale to an environmental disaster, and also led to the impossibility of using part of the agricultural lands [4].

Of all the problems identified, special attention should be paid to soil cover disturbance associated with destruction, pollution, blocking, degradation and depletion of the soil surface, which rank first among environmental violations in the field of land protection.

The above phenomena, which have a negative impact on the qualitative composition of soils and quantitatively reduce the area of agricultural land, can be roughly divided into three groups.

1. Natural phenomena that have arisen as a result of natural changes and human anthropogenic activity, the impact of which is very difficult to prevent or reduce (water and wind erosion of soils, the introduction of valuable lands by mudflows, waterlogging, primary salinization and acidification of soils, etc.).

2. Natural phenomena, the occurrence of which is caused by irrational human activity (secondary salinization of soils associated with excessive irrigation, dust storms resulting from the plowing of virgin lands, swamping of soils due to the rise in groundwater, etc.).

3. Phenomena and processes directly related to human production activities (pollution and contamination of soils, destruction of structure and compaction of soils as a result of excessive processing by heavy machinery, irrational use of fertilizers, preparations for processing and protecting plants from diseases and pests, non-targeted alienation of valuable agricultural lands to other sectors of the national economy, etc.) [5].

All the above-mentioned problems in organizing agricultural land use obviously cannot be solved separately and at the local level. To do this, not only economic and environmental measures should be used, but also organizational, legal and social ones. Their main goal should be the rationalization of the entire land use system, with specific tasks being the improvement of the economic system, organization of processes, and legal support for transactions [6]. The only way to reduce environmental violations in the process of using agricultural land is an economic mechanism expressed through the collection of damages in monetary form. When considering land use issues, economic and organizational problems are closely intertwined with environmental issues, which, however, have a distinct economic connotation. Land depletion or pollution not only leads to a reduction in species diversity, the spread of diseases and pests, and the transfer of pollutants to other environments, but also reduces soil fertility (and, consequently, the return on investment in agricultural production) and the quality of the resulting products.

Reference

1. Journal of International Development. 1989. Vol. 1, No. 2. P. 284–287. DOI: 10.1002/jid.3380010208

2. Hartvigsen M. Land Mobility in a Central and Eastern European Land Consolidation Context. *Nordic Journal of Surveying and Real Estate Research*. 2014. Vol. 10, No. 1. P. 23–46.

3. Popov A. The formation of institutional environment of agricultural land consolidation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2015. Vol. 1, No. 2. P. 128–134.

4. FAO. Technical Assistance tj the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine in agricultural Support Policy, Exports of Horticultural Products and Land Consolidation (TCP/UKR/3601): Report on the legal framework for land consolidation and the draft Law on Land Consolidation in Ukraine / FAO. FAO, 2017. 55 p.

5. Dale P., Mahoney R., McLaren R. Land markets and the modern economy / RICS Research. URL: http://www.knowedge.co.uk/Papers/Land_ markets.pdf

6. Land administration for sustainable development: 1st ed. / I. Williamson ... [et al.]. Redlands : ESRI Press Academic, 2010. 487 p.

УДК 340.1

Луцька Н.І.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління та адміністрування
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4959-2281

ДЕРЖАВНЕ-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах обмежених бюджетних ресурсів та потреби у модернізації суспільної інфраструктури зростає роль альтернативних механізмів фінансування, серед яких особливе місце посідає державне-приватне партнерство (далі – ДПП). Ефективна реалізація проєктів ДПП дозволяє поєднувати інтереси держави, бізнесу та громадськості, сприяючи досягненню цілей сталого розвитку. Водночас економічна доцільність таких партнерств потребує детального аналізу – зокрема в частині оцінки їх вартості, впливу на соціально-економічну ситуацію та довгострокової ефективності. У багатьох випадках відсутність прозорих механізмів розподілу ризиків і контролю за результатами реалізації ускладнює використання ДПП як сталого інструменту розвитку.

З огляду на зазначене, наукова актуальність подібного дослідження зумовлена потребою у створенні ефективних механізмів економічного відновлення України в умовах війни та повоєнної реконструкції, де державне-приватне партнерство розглядається як один із ключових інструментів залучення інвестицій, модернізації інфраструктури та досягнення цілей сталого розвитку.

Для розв’язання поставленої наукової проблеми необхідно здійснити комплексний аналіз економічної природи та потенціалу державного-приватного партнерства як інструменту сталого розвитку. Важливо дослідити основні форми та моделі ДПП, оцінити їх ефективність у різних секторах економіки, зокрема в умовах обмежених державних ресурсів. Особливої уваги потребує вивчення можливостей ДПП у процесах післявоєнної відбудови України. З цією метою в межах дослідження пропонується вирішити такі завдання: 1) проаналізувати економічну сутність та форми реалізації проєктів державного-приватного партнерства у контексті досягнення цілей сталого розвитку; 2) оцінити потенціал використання механізмів ДПП для відновлення

критичної інфраструктури України в умовах воєнного та повоєнного періоду.

Розкриваючи перше завдання, слід констатувати, що ДПП є однією з ключових форм взаємодії між державним та приватним секторами, що спрямована на реалізацію суспільно значущих проєктів, особливо в умовах обмежених бюджетних ресурсів [2, с. 244]. Економічна сутність ДПП полягає в об'єднанні фінансових, технічних та управлінських ресурсів обох сторін для досягнення спільних цілей, зокрема у сфері інфраструктури, охорони здоров'я, освіти та енергетики.

У контексті сталого розвитку ДПП виступає інструментом, що дозволяє забезпечити баланс між економічним зростанням, соціальним добробутом та екологічною безпекою. Залучення приватного капіталу до реалізації проєктів, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку, сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів та забезпеченню довгострокового впливу на розвиток суспільства.

Станом на 1 січня 2025 року в Україні на умовах ДПП укладено 200 договорів, з яких реалізується лише 22 [3], що свідчить про наявність значних викликів у впровадженні цієї форми співпраці. Основними перешкодами є недосконаліть нормативно-правової бази, недостатній рівень інституційної спроможності та обмежений досвід реалізації таких проєктів.

Форми реалізації ДПП можуть варіюватися від концесійних договорів до договорів про спільну діяльність та інші види співпраці. Вибір конкретної форми залежить від специфіки проєкту, рівня ризиків та очікуваних результатів. Ефективне впровадження ДПП вимагає чіткого розподілу ризиків між партнерами, прозорості процесів та наявності механізмів контролю за виконанням зобов'язань.

У світовій практиці ДПП довело свою ефективність у реалізації проєктів, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема в галузях енергетики, транспорту та водопостачання. Для України важливо адаптувати ці підходи з урахуванням національних особливостей та потреб, особливо в умовах післявоєнної відбудови та необхідності модернізації інфраструктури.

Отже, аналіз економічної сутності та форм реалізації ДПП у контексті сталого розвитку є актуальним завданням, що потребує комплексного підходу та врахування як національного, так і міжнародного досвіду. Розвиток ефективних механізмів ДПП сприятиме досягненню стратегічних цілей України та забезпеченню сталого розвитку суспільства.

Якщо мова йде про потенціал використання механізмів ДПП для відновлення критичної інфраструктури України в умовах воєнного та повоєнного періоду, то механізми державного-приватного партнерства розглядаються як ефективний інструмент залучення інвестицій, сучасних технологій та управлінських рішень приватного сектору для реалізації таких завдань.

На початку 2025 року понад 50% об'єктів критичної інфраструктури в найбільш постраждалих регіонах залишаються частково або повністю зруйнованими [1]. При цьому загальні потреби у фінансуванні відбудови України, за оцінками Світового банку, перевищують $486 млрд, що значно перевищує можливості державного бюджету. За таких умов активізація проєктів ДПП дозволяє залучити додаткові ресурси, оптимізувати витрати та забезпечити гнучке управління процесами відновлення.

Потенціал механізмів ДПП полягає у здатності забезпечити довгострокову експлуатацію відновлених об'єктів з урахуванням економічної ефективності та високих стандартів якості. Особливо перспективними є проєкти у сфері енергоефективності, зеленої енергетики, швидкого будівництва медичних та освітніх закладів, транспортної логістики. У цьому контексті важливим є створення сприятливого нормативно-правового середовища, що гарантує стабільність умов для інвесторів та захист їхніх інтересів.

Разом з тим, для реалізації потенціалу ДПП у повоєнний період необхідно враховувати специфіку воєнного ризику, забезпечення прозорості процесів і підзвітності органів влади. Важливу роль відіграє підтримка міжнародних фінансових інституцій, які можуть виступати як гаранти проєктів або співінвестори.

Отже, оцінка потенціалу ДПП для відновлення критичної інфраструктури вимагає комплексного підходу, що поєднує економічний аналіз, правові механізми та стратегічне бачення розвитку країни в умовах повоєнної трансформації. ДПП здатне стати не лише фінансовим, а й соціальним та інституційним інструментом забезпечення відновлення і довгострокової стійкості України.

Таким чином, державне-приватне партнерство постає як стратегічно важливий інструмент досягнення цілей сталого розвитку, особливо в умовах повоєнної відбудови України. Його економічна сутність полягає у поєднанні ресурсів та компетентностей держави і бізнесу задля забезпечення ефективної реалізації суспільно значущих проєктів. Аналіз показує, що ДПП має значний потенціал для модернізації критичної інфраструктури, за умови усунення

регуляторних бар'єрів та забезпечення прозорості процесів. Подальші дослідження у цьому напрямі повинні бути зосереджені на вдосконаленні механізмів оцінки ефективності та ризик-менеджменту в межах ДПП.

Список використаних джерел:

1. Контроль витрат на відновлення України. березень-квітень 2025 р. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/kontrol_vytrat_na_vidnovlennya_berezen_2025.pdf

2. Майстро С. В. Державно-приватне партнерство як інструмент забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2016. Вип. 2. С. 243-249.

3. Стан здійснення ДПП в Україні. URL: https://me.gov.ua/documents/detail?lang=uk-ua&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=stanzdiisnenniadppvukraini

УДК 640.4

Мальована О.,
ст. викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1635-3989

АДАПТАЦІЯ ДО СВІТОВИХ ТРЕНДІВ ГАСТРОНОМІЇ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Світ гастрономії постійно змінюється. Вимоги споживачів, технологічні інновації, нові концепції та глобальні виклики формують нові тренди, які змінюють підходи до кулінарії, сервісу та управління в закладах ресторанного бізнесу [1].

На сьогоднішній час все більше закладів харчування відходять від традиційного формату та впроваджують нестандартні концепції, щоб здивувати споживачів, підвищити конкурентоспроможність та успішно розвиватися. Серед головних трендів у ресторанному бізнесі – дарк-кухні, pop-up ресторани, гастрономічні шоу, інтеграція VR/AR у ресторанний досвід, екологічність продуктів, ферментація як мистецтво, рослинна кухня, фудхоли та колаборація кухарів [2].

Дарк-кухні: ресторани без залу для гостей. Один із найпопулярніших форматів останніх років – дарк-кухні («віртуальні ресторани»). Це заклади, які працюють тільки на доставку, без

класичного обслуговування споживачів у торговому залі. У теперішньому часі такий формат розвивається ще дальше: ресторани створюють кілька віртуальних брендів на одній кухні, налагоджують логістику, застосовують роботів для пакування замовлень. Популярність дарк-кухонь зростає через зниження витрат на оренду та персонал, а також через зміну поведінки споживачів, які все частіше віддають перевагу доставці замість традиційного походу до ресторану.

Pop-up ресторани: ексклюзивний досвід на короткий час. Формат pop-up ресторанів набирає популярності серед рестораторів, які прагнуть створити унікальний гастрономічний досвід. Це тимчасові заклади, які з'являються на певний період часу у незвичних локаціях, наприклад: на даху високоповерхівки, на галявині в лісі або ж у старовинному замку. Такого формату ресторани привертають увагу завдяки обмеженому часу роботи, ексклюзивності меню, можливості спробувати щось нове та отримати новий досвід. Також pop-up формати підходять для шеф-кухарів, які хочуть у тестовому режимі прокачати нову концепцію перед відкриттям стаціонарного закладу.

Гастрономічні шоу: коли їжа стає частиною вистави. Наразі ресторани все частіше інтегрують елементи розваг у процеси подачі страв. Формат гастрономічних шоу стає невід'ємною частиною високої кухні. Споживачі можуть спостерігати за приготуванням їжі в реальному часі, брати участь у майстер-класах або навіть взаємодіяти з кухарями. Деякі ресторани для формату гастрономічного шоу обирають молекулярну кухню. У цьому напрямку створюються страви за допомогою сучасних технологій, таких як су-від, азотне охолодження або сферифікація, використовуючи ефектні візуальні та ароматичні подачі, щоб зробити прийом їжі справжнім видовищем.

Ресторани з VR/AR: віртуальна реальність серед гастрономії. Інтеграція віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) у ресторанний бізнес відкриває нові можливості для створення незабутнього досвіду. Наприклад, гість ресторану одягає VR-окуляри і опиняється в японському саду або на березі океану, поки споживає свою страву. Або впровадження інтерактивного меню в AR-форматі, де гості можуть побачити 3D-зображення страви перед замовленням. Інші заклади використовують VR для створення тематичних вечерь – наприклад, «подорож» у часі, де під час кожної страви змінюється атмосфера [2].

Екологічність та сталість: споживачі стають більш свідомими щодо впливу харчової промисловості на довкілля. Екологічність стає ключовим критерієм вибору продуктів. Ресторани все частіше обирають органічні продукти, мінімізують харчові відходи та застосовують

екоупаковку. Важливим аспектом тренду екологічність та сталість стає підтримка локальних фермерів і постачальників [3].

Рослинна кухня: попит на веганські та рослинні страви продовжує зростати. Страви та напої у меню ресторанів все більше з'являються із замінниками м'яса, молочних продуктів і навіть морепродуктів. Страви на основі нуту, сочевиці, тофу та рослинних білках замовляють не тільки вегани, але й люди, які шукають здорову альтернативу традиційній кухні.

Ферментація як мистецтво: ферментовані продукти, такі як кімчі, комбуча, квашені овочі, стають справжніми зірками гастрономії. Ферментація продуктів – це не лише про унікальний смак, але й про користь для здоров'я завдяки пробіотикам.

Смак локальних культур: популярність локальних продуктів і страв продовжує зростати. Все більше ресторанів звертаються до регіональних традицій, пропонуючи відвідувачам автентичні смаки. Це дозволяє не лише підтримувати місцевих виробників, але й створювати унікальний досвід для клієнтів [1].

Фудхоли та колаборації кухарів: локації, де під одним дахом можна знайти різні кухні світу, стають центрами гастрономічного життя. Очікується зростання популярності кулінарних колаборацій, коли шеф-кухарі об'єднуються для створення унікальних меню.

Інновації у подачі страв: креативна подача страв стає важливішою, ніж будь-коли. Незвичне поєднання смаків, естетично оформлені тарілки, акцент на кольорах – це все привертає увагу відвідувачів, а заклади стають популярнішими за конкурентів.

Функціональні продукти: здорове харчування залишається одним із головних пріоритетів. У меню ресторанів з'являється більше страв з функціональними продуктами: пробіотиками, суперфудами, рослинними білками, антиоксидантами. Ці інгредієнти не лише корисні, але й чудово вписуються у сучасну кухню.

Кулінарні майстер-класи: гастрономічний досвід стає важливішим за саму їжу. Ресторани організовують майстер-класи, які дозволяють гостям долучитися до процесу приготування улюблених страв. Це створює унікальний зв'язок між закладом та його споживачами [3].

Світові глобальні тренди та технологічні інновації впливають на створення нових правил, зміни щодо підходів до управління, обслуговування і стратегії розвитку ресторанного бізнесу. Ресторани вже перестають бути просто локацією для споживання їжі – вони стають просторами для вражень, нового досвіду та інноваційних технологій [4].

Для закладів харчування важливим стає створення унікального досвіду, який запам'ятається відвідувачам і змусить їх повертатися

знову. Ресторатори, які готові швидко адаптуватися до глобальних трендів світової гастрономії, вимог сучасних споживачів, інвестувати в нові концепції, отримають перевагу на ринку та стійкий розвиток. Отже, майбутнє успішного ресторанного бізнесу – за швидкою адаптацією, креативністю, технологіями та незабутніми враженнями.

Список використаних джерел:

1. Безрученков Ю. В, Щука Г. П. Заклади ресторанного господарства третьої хвилі: стан і перспективи. *Журнал «Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики».* 2023. № 4 (66). С. 84-93. URL:https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/3414/1/Bezruchenkov_Yu_Scsuka_H_Zaklady_restorannoho_hospodarstva_tretoi_khvyli_2023.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

2. Нові концепції ресторанів: що приваблює готей у 2025 році? URL: https://fgritb.knukim.edu.ua/home/news/novi-kontseptsii-restoraniv-shcho-pryvabliuie-hostei-u-2025-rotsi.html (дата звернення: 26.04.2025).

3. ТОП-10 трендів у гастрономії 2025 року. URL: https://cheline.com.ua/news/society/top-10-trendiv-u-gastronomiyi-2025-roku-444262 (дата звернення: 26.04.2025).

4. Нововведення, що змінять індустрію гостинності. URL: https://qbtools.com.ua/blog/horeca-2025-novovvedennya-shcho-zminyat-industriyu-gostinnosti (дата звернення: 26.04.2025).

УДК 005.21:339.72]:339.92

Маркова С.,
професор кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
доктор економічних наук, професор,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0675-0235
Бікулов Д.,
завідувач кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
доктор наук з державного управління, професор,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: http://orcid.org0000-0001-9188-7310

ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВА СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасних умовах глобальної нестабільності, спричиненої повномасштабною війною в Україні, значно зросло значення ефективного фінансового управління для збереження та розвитку бізнесу. Зміна логістичних ланцюгів, руйнування інфраструктури, коливання валютних курсів і загострення геополітичних ризиків змусили підприємства адаптувати свої фінансові стратегії до нової реальності. Особливо це стосується компаній, що ведуть діяльність на міжнародному рівні, де необхідно враховувати не лише внутрішні, а й зовнішні економічні та правові чинники. Водночас інновації у сфері фінансів, зокрема цифровізація, фінтех-рішення, застосування штучного інтелекту та автоматизованих систем управління, відкривають нові можливості для бізнесу навіть у кризових умовах. Саме тому дослідження фінансової стратегії міжнародного бізнесу в умовах інноваційної трансформації набуває особливої актуальності. Такий підхід дозволяє не лише реагувати на виклики, а й формувати довгострокові конкурентні переваги на глобальному ринку.

Фінансова стратегія є важливим інструментом для забезпечення стабільного розвитку підприємства в умовах міжнародного бізнесу. Вибір стратегії залежить від багатьох факторів (табл. 1), таких як зовнішні економічні умови, доступ до фінансових ресурсів, ризики і

можливості для зростання. В Україні, в умовах кризи та війни, більшість підприємств змушені адаптувати свої стратегії до нових реалій. Це може включати використання агресивних стратегій для залучення інвестицій, інноваційно-орієнтованих підходів для зміцнення конкурентоспроможності або антикризових стратегій для збереження стабільності. Вибір оптимальної фінансової стратегії дозволяє підприємствам знижувати ризики, розширювати ринки збуту і забезпечувати стійкий фінансовий розвиток навіть в умовах економічної нестабільності.

Таблиця 1

Типи фінансових стратегій міжнародного бізнесу з прикладами українських підприємств [1-3]

Тип стратегії	**Характеристика**	**Переваги**	**Ризики/ Недоліки**	**Досвід України (приклади підприємств)**
Агресивна	Орієнтація на швидке зростання за рахунок зовнішнього фінансування	Висока динаміка розвитку, розширення ринків	Високий рівень фінансового ризику	Grammarly, Reface, GitLab – стартапи, що залучають інвестиції з-за кордону
Консервативна	Мінімізація ризиків, використання власного капіталу	Фінансова стабільність, незалежність	Обмежене масштабування	Львівська майстерня шоколаду, Dobrodiya Foods – стабільний розвиток без великих позик
Інноваційно-орієнтована	Інвестування в цифровізацію, нові продукти, фінтех	Підвищення конкурентоспроможності	Високі інвестиції, технічні ризики	Monobank, NovaPay, Дія/Дія.Бізнес – активне впровадження фінтеху та цифрових рішень
Збалансована (гнучка)	Комбінація власного і залученого капіталу, гнучке реагування на зміни	Оптимальне поєднання стабільності та розвитку	Потребує досвіду і гнучкого управління	Нова пошта, Rozetka – поєднують масштабування з внутрішніми ресурсами та кредитуванням
Антикризова	Швидка адаптація до криз: реструктуризація,	Збереження бізнесу в умовах війни або кризи	Обмежені перспективи зростання в короткостро	АВК, Імперія-Агро – релокація виробництва, перехід на нові

Тип стратегії	Характеристика	Переваги	Ризики/ Недоліки	Досвід України (приклади підприємств)
	релокація, оптимізація		ковій перспективі	ринки після втрати основних активів

Держава має важливу роль у досягненні успішної фінансової стратегії міжнародного бізнесу, особливо в умовах інноваційної трансформації та сучасних викликів. Одним із основних завдань є створення стабільного і сприятливого правового середовища, яке забезпечує захист інтересів як національних підприємств, так і іноземних інвесторів. Зокрема, держава може ініціювати податкові пільги, інвестиційні стимули та адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів, що сприяє розвитку бізнесу на глобальному рівні. Крім того, важливим аспектом є підтримка інновацій та цифрових технологій, які стали основними рушіями економічного розвитку. Влада може фінансувати науково-дослідницьку діяльність, стартапи та технологічні розробки, що дає змогу бізнесам адаптуватися до швидко змінюваного середовища. В умовах економічних і політичних криз, таких як війна чи глобальні фінансові труднощі, держава повинна надати підтримку підприємствам, щоб забезпечити їхню стійкість, наприклад, через субсидії, кредити чи реструктуризацію заборгованості.

Держава відіграє ключову роль у формуванні та реалізації фінансової стратегії міжнародного бізнесу, особливо в умовах інноваційної трансформації та сучасних викликів. Законодавчі акти, такі як Податковий кодекс України, визначають правові основи оподаткування, адміністрування податків та зборів, а також права та обов’язки платників податків і контролюючих органів. Цей кодекс є основним документом, що регулює відносини у сфері справляння податків і зборів в Україні. Крім того, держава може сприяти розвитку міжнародного бізнесу через прийняття законів, які стимулюють інвестиції, підтримують інновації та сприяють інтеграції національних підприємств у світову економіку. Такі закони можуть включати положення щодо захисту інтелектуальної власності, підтримки стартапів, розвитку інфраструктури та забезпечення стабільності фінансової системи. Таким чином, ефективна державна політика та відповідне законодавче забезпечення є необхідними для створення сприятливого середовища для розвитку фінансової стратегії міжнародного бізнесу в умовах швидких технологічних змін та глобальних економічних викликів.

Список використаних джерел:

1. Ukrainian Startup Fund. Державний фонд підтримки стартапів. URL: https://usf.com.ua (дата звернення: 15.04.2025).
2. Офіс з розвитку підприємництва та експорту. URL: https://export.gov.ua (дата звернення: 15.04.2025).
3. Десятнюк О., Горват Т. Формування фінансової стратегії підприємств в умовах воєнного стану. *Журнал з фінансових досліджень*. 2024. № 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/387333484_FORMUVANNA_FINANSOVOI_STRATEGII_PIDPRIEMSTV_V_UMOVAH_VOENNOGO_STANU (дата звернення: 15.04.2025).

УДК 339.564:005.934:005.52

Небісь В.,
аспірант, ДННУ «Академія фінансового управління»,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-0953-9837

РОЛЬ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В умовах нестабільності, логістичних викликів і трансформації міжнародних ринків саме зовнішньоекономічна активність часто дозволяє бізнесу зберегти позиції, адаптуватись до нових умов та одночасно відповідати очікуванням суспільства щодо прозорості, відповідальності та сталого розвитку.

Експортна діяльність набуває особливої ваги не лише як джерело валютних надходжень, а й як інструмент забезпечення економічної безпеки держави (зовнішньоекономічна складова) [1], посилення стійкості підприємств та формування соціально відповідального бізнес-середовища.

У сучасній економічній науці експортна діяльність підприємств розглядається не лише як фактор економічного зростання, але й як один із механізмів забезпечення стійкості національної економіки в умовах глобальних викликів. Зокрема, Кораблін С. О. у своїх дослідженнях робить акцент на тому, що експортна орієнтація має супроводжуватися розвитком інституцій, здатних підтримувати інноваційність і забезпечувати довгострокову фінансову стійкість бізнесу [2]. Porter M. [3] у межах концепції конкурентних переваг націй доводить, що експортна спроможність підприємств є похідною від їх інноваційного потенціалу.

Попри суттєвий науковий доробок недостатньо висвітленим залишається питання аналізу експортної діяльності підприємств на мікрорівні через призму її впливу на економічну безпеку.

Експортна діяльність підприємств є ключовим інструментом забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. Збалансована й диверсифікована експортна політика сприяє зменшенню ризиків критичної залежності від окремих ринків і кон'юнктурних коливань, дозволяє акумулювати валютні надходження та підтримувати позитивне сальдо торговельного балансу. Водночас високий рівень адаптивності підприємств-експортерів, їхня здатність швидко реагувати на зовнішні виклики та інтегрувати принципи сталого розвитку в експортні бізнес-моделі є інструментом забезпечення економічної безпеки на мікро-, мезо- та макрорівні.

Для оцінки ефективності експортної діяльності підприємств у контексті економічної безпеки держави розглянемо можливість адаптації показників зовнішньоекономічної безпеки, визначених у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [1], до внутрішньої системи управління експортним потенціалом суб'єкта господарювання як джерела даних (Табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори зовнішньоекономічної безпеки як інструменти управління експортним потенціалом підприємства

№	Індикатор	Можливість інтеграції до системи управління експортним потенціалом підприємства	Значення для цілей управління експортним потенціалом підприємства
4.1	Відкритість економіки, відсотків	Застосування для цілей стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства	Визначення потенціалу розширення експорту та рівня конкуренції на внутрішньому ринку
4.3	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту товарів, відсотків	Оцінка ринкових ризиків та розробка стратегії географічної диверсифікації збуту	Уникнення залежності від одного ринку збуту, запобігання ризику політичної чи економічної нестабільності
4.5	Питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів, відсотків	Управління товарною стратегією підприємства	Визначення напрямів диверсифікації виробництва продукції із вищою доданою вартістю

№	Індикатор	Можливість інтеграції до системи управління експортним потенціалом підприємства	Значення для цілей управління експортним потенціалом підприємства
4.7	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту товарів, відсотків	Управління товарною стратегією підприємства в частині посилення частки інноваційної продукції та збільшення доданої вартості	Надмірна сировинна орієнтація свідчить про необхідність зміни структури експорту для забезпечення стійкого зростання

Джерело: складено автором за [1].

Відображені в таблиці 1 індикатори зовнішньоекономічної безпеки мають високий потенціал для інтеграції в систему управління експортним потенціалом підприємства на мікрорівні. На відміну від суто макроекономічних показників, визначені індикатори можуть бути розраховані на рівні підприємства на основі даних оперативного обліку, бухгалтерського обліку, фінансової звітності та інших внутрішніх інформаційних джерел.

Аналіз цих індикаторів у динаміці сприятиме підвищенню якості стратегічного та оперативного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємств (в частині ідентифікації ризиків географічної та товарної концентрації, оцінки глобальних ланцюгів доданої вартості).

Спираючись на вищевикладене, можна зробити висновок, що інтеграція цих індикаторів до внутрішньої системи управління дозволяє не лише оцінювати експортну спроможність підприємства, а й підвищувати її стійкість у контексті загальнонаціональних цілей економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 №1277. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text (дата звернення: 01.05.2025).

2. Кораблін С.О. Монетарна безпека: окремі визначення та оцінки. *Фінанси України.* 2021. № 1. С. 7–21. URL: https://doi.org/10.33763/finukr2021.01.007 (дата звернення: 01.05.2025).

3. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990. 855 p. URL: https://archive.org/details/competitiveadvantageofnations (дата звернення: 01.05.2025).

УДК 338.43

Nykytyuk O.,
Doctor of Agricultural Sciences, Professor
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5679-4247
Novykova I.,
Doctor of Economic Sciences, Professor
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7322-6727
Lynovytska O.,
Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Kyiv Agrarian University of the
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6723-6921

PECULIARITIES OF STATE REGULATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION

State regulation of agricultural development is governed by the features inherent in the agricultural sector of the economy. The main ones are, firstly, that agriculture is a weakly monopolized sector of the economy. As a rule, monopolists interact with it, including suppliers of means of production, agricultural services and processing of agricultural services and processing of agricultural products, trade. Secondly, in most rural areas, the production and market infrastructure is insufficiently developed, which puts rural producers in unequal conditions with producers in other industries. Thirdly, the land is a common place for humans and as such performs an important social function. Additional funds are required to preserve landscapes, ecological balance, etc. Fourthly, agriculture is highly dependent on natural and climatic conditions and additional funds are required to create insurance and reserve funds. Fifthly, agriculture cannot quickly respond to changes in demand for food without damaging the production structure. The food problem is strategic, and food security is the most important element of general security. The set of measures for state regulation, as a rule, is reflected in the relevant laws, it is used depending on the real situation in the agro-industrial sector of the economy and in the food market.

Agriculture has its own specific, and very significant differences, which requires the development of a special agricultural policy within the framework of the general market transformation of the national economy. Firstly, agricultural production is biological and, with rare exceptions, spatially dispersed. It is included in the natural cycle, is very dependent on weather conditions, and due to spatial dispersion, certain natural boundaries of production concentration are created. Moreover, unlike industrial production, agricultural production involves constant control of the producer or manager over the course of operations, constant adoption of non-standard decisions, and these decisions should be made at the level as close as possible to the production process with a high degree of decentralization.

Therefore, agriculture is a complex bioeconomic whole, which has fundamental differences from urban production. Agricultural production is also relatively inelastic or completely inelastic depending on prices, especially if price fluctuations are short-term, and this sector itself is quite conservative. It is impossible to quickly change production volumes in horticulture and viticulture, field cultivation is associated with crop rotations, which limits the maneuverability of sown areas, the effect of production intensification factors (fertilizers, machines, technologies) does not have an immediate effect and at the same time has significant aftereffects. Most branches of animal husbandry, especially cattle breeding, in particular dairy farming, are also mainly conservatively stable in nature and react inadequately and untimely to price changes. Thus, a significant period of time is required for agriculture to adapt to a new price level if the prices of means of production change in the same direction [1,3].

In general, there is a significant time interval between price changes and the corresponding reaction of agricultural production, and this reaction may not always be in the same direction. Thus, a decrease in prices for products often forces an increase in its production to reach the previous level of gross income. The severity of the flywheel of the entire agricultural cycle is aggravated by the need in modern conditions of industrial agricultural production, accordingly, in quantitative and qualitative terms, to change the sectors of resource provision, as well as other sectors of the agro-industrial complex, taking into account the change in the volume of agricultural production and the change in the nature of population demand [4]. Thus, we can conclude that agricultural production and the food market are two low-elastic arrays of the national economy. In conditions of low elasticity of both arrays, prices for agricultural products have high elasticity. The collision of two low-elastic arrays in the market leads to disproportionately large price fluctuations. With an increase or decrease in supplies by 1%, market prices

change by several percent, which makes the food market, and hence farm prices, very unstable. This means that the price mechanism is unable to fully perform its main function – to be a regulator of supply and demand and to equalize both sides of the market. As a result, the food industry is not self-regulating, especially with modern mass production and marketing of food. If this entire industry were to be left to the mercy of the elemental forces of price fluctuations, this would have a destructive effect on both the production and consumption of food [5].

Consequently, the principle of market self-regulation advocated by many economists is completely at odds with the theoretical principles of its actual functioning. An external force is needed that would limit price fluctuations to appropriate limits, protecting both the producer and the consumer from free destructive price fluctuations. Excessive fluctuations of such a powerful, but at the same time dangerous mechanism as prices, are capable of disrupting the entire food industry and agricultural production.

Reference

1. Bratinova, M., & Vakulenko, V. (2023). Features of land plot value changes in the context of ensuring food security in Ukraine. *Land Management, Cadastre and Land Monitoring,* 4(8). DOI: http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2023.04.08

2. Svystun, L. A., Popova, Yu. M., & Shtepenko, K. P. (2020). State regulation of the agricultural sector in the context of ensuring sustainable development. E-source: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/95.pdf [in Ukrainian]

3. Seheda, S. A. (2023). Investment of the national economy of Ukraine: current situation and priority directions. *Economics and organization of management*, 2 (50), 31–42. [in Ukrainian]

4. The statement on the cooperative identity. URL: https://www.gdrc.org/icm/coop-principles.html (Last accessed: 26.01.2023). [in English].

5. Rozdaibida O., Bilinska O. Economic and legal aspects of state agrarian policy of Ukraine. *Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav Mudryi.* 2010, № 3, P. 152–161. [in Ukrainian]

УДК 65.01.005

Перцович Т.,
старший викладач кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4811-0431

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОРПОРАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ І КУЛЬТУРИ КОМПАНІЇ

Соціальна відповідальність відіграє дедалі важливішу роль у корпоративній стратегії сучасних компаній. В умовах глобалізації, зростання вимог до екологічної безпеки та підвищення суспільної обізнаності компанії змушені переосмислювати свої підходи до ведення бізнесу.

Соціальна відповідальність стає важливим аспектом корпоративної стратегії, оскільки дозволяє не лише підвищити репутацію компанії, але й створити стійкі конкурентні переваги. Інтеграція соціальної відповідальності у стратегію бізнесу забезпечує довіру споживачів, сприяє залученню талановитих співробітників та підвищує загальну ефективність організації [1].

По-перше, соціальна відповідальність сприяє зміцненню репутації компанії, що є важливим чинником у сучасному конкурентному середовищі. Споживачі все частіше обирають продукцію компаній, які дотримуються стандартів та активно підтримують соціальні й екологічні ініціативи. Компанії, що демонструють високий рівень соціальної відповідальності, мають перевагу над конкурентами завдяки високій лояльності споживачів, які бажають підтримувати бізнес, що сприяє покращенню розвитку суспільства.

По-друге, соціальна відповідальність є важливим чинником для залучення та утримання кваліфікованих співробітників. Багато фахівців, особливо молодого покоління, обирають роботодавців, які підтримують соціальні ініціативи та сприяють сталому розвитку. Компанії, які впроваджують соціальні програми, створюють сприятливе робоче середовище, яке стимулює співробітників до продуктивної роботи та підвищує їх мотивацію. Це також знижує рівень плинності кадрів, що позитивно впливає на стабільність організації та сприяє її довгостроковому успіху.

Крім того, соціальна відповідальність сприяє зниженню ризиків та відповідності нормативним вимогам. Компанії, що впроваджують

заходи для захисту довкілля та підтримки соціальних стандартів, значно зменшують ризик штрафів, судових позовів та конфліктів із регуляторними органами. Більш того, компанії з високим рівнем соціальної відповідальності мають більшу довіру з боку місцевих громад та державних органів.

Впровадження соціальної відповідальності також відкриває нові можливості для інновацій та розширення ринку. Компанії, що інвестують у сталий розвиток та екологічні технології, можуть знаходити нові способи зменшення витрат і підвищення ефективності виробництва. Наприклад, використання перероблених матеріалів, впровадження енергоефективних технологій та оптимізація логістики можуть не лише зменшити витрати, але й покращити конкурентні позиції компанії на ринку [2].

Отже, соціальна відповідальність є важливим інструментом у корпоративній стратегії, який забезпечує довгостроковий успіх компанії, підвищує її корпоративну культуру. Вона дозволяє компаніям досягати фінансових цілей, зміцнювати свою репутацію, залучати таланти та забезпечувати відповідність нормативним вимогам. Сучасні компанії повинні розглядати соціальну відповідальність як невід'ємну частину своєї діяльності та інтегрувати її в усі аспекти корпоративної стратегії. Такий підхід сприяє створенню стійкої цінності для суспільства та довгострокового успіху компанії, що відповідає сучасним вимогам до бізнесу в умовах глобальних змін.

Згідно з європейською практикою, соціальна відповідальність бізнесу охоплює сім ключових напрямів: забезпечення прав людини, дотримання законодавчих вимог, ділова й корпоративна етика, охорона навколишнього середовища, співпраця із зацікавленими сторонами, дотримання міжнародних норм поведінки, а також прозорість і підзвітність.

Розкриємо зміст поняття «корпоративна культура». Так, Е. Шейн визначає корпоративну культуру як систему колективних базових уявлень, що формується в процесі вирішення завдань адаптації до зовнішнього середовища та внутрішньої інтеграції. Інший погляд представляє В. Співак, який розглядає корпоративну культуру як систему матеріальних і духовних цінностей та проявів, що взаємодіють між собою й відображають індивідуальність організації. Г. Хаєт трактує корпоративну культуру як сукупність цінностей, переконань, вірувань, символів, традицій і ритуалів [3].

Корпоративна культура підприємства сприяє вирішенню двох основних завдань: налагодженню оптимальних зв'язків із зовнішнім

середовищем та забезпеченню стабільної й ефективної роботи персоналу на основі партнерських відносин. Процес впровадження корпоративної культури можна представити у вигляді п’яти етапів [4, с. 22]:

– аналіз внутрішніх організаційних процесів підприємства;

– дослідження психологічного клімату на підприємстві;

– формування моделі корпоративної культури;

– розробка правил поведінки, що ґрунтуються на ключових цінностях;

– опис традицій та символіки.

Корпоративна культура є важливою конкурентною перевагою і водночас є складовою соціальної відповідальності бізнесу та її метою. Вона діє як соціальна інновація, забезпечуючи зміни, необхідні для розвитку бізнесу, і мотивує персонал до реалізації змін. За наявності інноваційної стратегії, яку чітко дотримуються, керівництво має можливість створити умови для вигоди більшості працівників, а корпоративна культура стає важелем для підтримки змін та генерації ідей [5, с. 12].

Одним із значущих світових орієнтирів у розвитку питань корпоративної соціальної відповідальності є Глобальний договір ООН. Сьогодні багато великих вітчизняних компаній підписали цей договір. Це свідомий вибір багатотисячних колективів – сприяти постійному зростанню України не тільки за рахунок власних досягнень у бізнесі, а й за допомогою механізму соціальних інвестицій. Цей вибір базується на переконанні, що конкурентні переваги з'являються там, де соціальні аспекти визначені як пріоритетні у загальній бізнес-стратегії [6].

Розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні залишається слабким. Більшість підприємств не мають власної стратегії соціальної відповідальності. А корпоративна культура лише нещодавно стала важливою в українському бізнес-середовищі. Корпоративна культура зазвичай присутня на великих вітчизняних підприємствах, компаніях, що працюють за франшизою, та організаціях з іноземним капіталом. На багатьох підприємствах працівника й досі розглядають як витратну статтю, а не як цінний ресурс, що сприяє успіху.

Її недорозвиненість обмежує соціальну відповідальність підприємств, часто обмежуючи її до декларативності. Переважає формальна етика та культура, засновані на моральних нормах, а особиста відповідальність залишається на низькому рівні. Бракує механізмів соціальної протидії, а пострадянські соціокультурні традиції намагаються адаптуватися до нових вимог корпоративної культури.

Державні органи, як активні соціальні суб'єкти, впливають на трансформацію корпоративної культури в Україні як у внутрішній, так і в зовнішній комунікаційних сферах [7, с. 44–45].

Очікуваним результатом розвитку корпоративної культури в українському бізнесі є встановлення міцних зв'язків між усіма рівнями управління, формування відчуття залученості персоналу до спільної мети, емоційний підйом стосовно роботи та майбутніх планів, що сприятиме підвищенню продуктивності та досягненню цілей компанії.

Узагальнивши інформацію, можемо стверджувати, що соціальна відповідальність бізнесу є широким поняттям, яке охоплює корпоративну соціальну відповідальність як великих компаній, так і соціальну відповідальність малого й середнього бізнесу чи окремо взятого працівника. В Україні відсутнє інституційне забезпечення соціальної відповідальності бізнесу, немає ні спеціалізованого закону, ні державної структури, яка б контролювала це важливе питання. Важливо визнати, що успіхи України у військових діях певною мірою і є результатом соціальної відповідальності бізнесу та значних соціальних ініціатив з боку підприємств та суспільства. Великий бізнес не лише не скоротив соціальних програм, а й посилив їх, досягнувши нового рівня у впровадженні принципів соціальної відповідальності. Сьогодні український бізнес перетворюється на сучасну модель співпраці з суспільством, засновану на соціальній відповідальності, що є втіленням у корпоративну культуру.

Список використаних джерел:

1. Соціальна відповідальність агропромислового холдингу «АСТАРТА». URL: http://astartakiev.com/ua/slaider-na-glavnoi/vysokaja-socialnaja-otvetstvennost.htm (дата звернення: 05.03.2025).

2. Соціальна відповідальність АПГ «Пан Курчак». URL: http://pankurchak.ua/sotsalna_vdpovdalnst (дата звернення: 12.03.2025).

3. Царик І. М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу в системі національної економіки: дис. канд. екон. наук : 08.00.03 / Царик Ірина Миколаївна. Захищена 12.04.2011. Чернігів, 2011. 243 с.

4. Шаповал В. М. Удосконалення економічного механізму стимулювання екологічної відповідальності підприємств України. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць : у 2-х вип. / ПДТУ. Маріуполь, 2011. Вип. 2. С. 234–239.

5. Євтушевський В. А. Основи корпоративного управління : навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2012. 317 с.

6. Корпоративна соціальна відповідальність «Фокстрот». URL: http://foxtrotgroup.com.ua/uk/csr/responsibility.html (дата звернення: 27.03.2025).

7. Березіна О. Ю. Соціальна відповідальність корпорацій в системі соціально-трудових відносин: дис. канд. екон. наук : 08.00.07 / Березіна Олена Юріївна. Захищена 23.06.2011. Харків, 2011.292 с.

УДК 331.3

Подолян М.,
асистент кафедри туризму та
готельно-ресторанної справи,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0654-9382

НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРИНЦИПАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ЧАСТИНА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

У сучасному світі, де зростає усвідомлення відповідальності бізнесу за вплив на навколишнє середовище та суспільство, принципи сталого розвитку дедалі активніше інтегруються у всі аспекти діяльності організацій. Система управління якістю (СУЯ), яка традиційно зосереджена на досягненні відповідності вимогам, задоволенні споживачів і постійному вдосконаленні процесів, сьогодні повинна включати також цілі та цінності сталого розвитку. Однією з ключових умов успішної інтеграції цих принципів є цілеспрямоване навчання персоналу.

Сталий розвиток передбачає гармонійне поєднання економічної ефективності, екологічної відповідальності та соціальної справедливості. Щоб організація могла реалізовувати ці підходи у своїй повсякденній діяльності, працівники повинні не лише знати про них, але й розуміти свою роль у досягненні відповідних цілей. Саме тому навчання персоналу принципам сталого розвитку має стати невід'ємною частиною системи управління якістю [1-3].

Згідно з опитуванням компанії Deloitte, 68% організацій визнали, що недостатня поінформованість працівників щодо принципів сталого розвитку є бар'єром для досягнення екологічних та соціальних цілей. Водночас компанії, які впровадили навчальні програми зі сталого розвитку, демонстрували на 30% вищу ефективність у досягненні цілей

ESG (екологічних, соціальних та управлінських) порівняно з тими, хто не проводив подібного навчання.

Крім того, дослідження Міжнародної організації праці свідчить, що понад 60% працівників, які пройшли спеціалізовані навчальні програми зі сталого розвитку, активніше залучаються до процесів покращення якості продукції та внутрішніх екологічних ініціатив, що напряму впливає на якісні показники компанії та її імідж у довгостроковій перспективі [3].

Навчання персоналу може здійснюватися через тренінги, семінари, внутрішні інструктажі, e-learning платформи. Важливо, щоб таке навчання було інтегроване у політику якості компанії та здійснювалося системно. Компанії, які впровадили програми навчання принципам сталого розвитку, відзначили зниження витрат на енергоресурси на 12–15% упродовж перших 12 місяців, що свідчить про реальний економічний ефект від змін у поведінці персоналу.

Інтеграція принципів сталого розвитку у СУЯ передбачає також оновлення внутрішньої документації, адаптацію процедур до нових цілей, перегляд ризиків та можливостей у контексті довгострокової стійкості. Наприклад, у звіті ISO зазначено, що 80% компаній, які адаптували свої системи управління якістю до вимог сталого розвитку, покращили свої позиції на ринку за рахунок підвищення довіри клієнтів та інвесторів [2].

Отже, навчання персоналу принципам сталого розвитку є не лише освітнім елементом, а й стратегічним інструментом, що підсилює ефективність системи управління якістю. Воно забезпечує організаціям здатність відповідати на сучасні виклики, досягати високих стандартів відповідальності й формувати позитивний імідж у довгостроковій перспективі. Ефективне навчання стимулює інновації, залучення працівників до покращень та сприяє досягненню цілей сталого розвитку, які сьогодні є критично важливими для конкурентоспроможності та стабільності бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Замула О., Замула О., Угрімова І. Управління персоналом підприємства на засадах концепції сталого розвитку в контексті інклюзивного працевлаштування. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)*. 2023. №2. С. 83-86.

2. Захарчин Г. М. Управління персоналом в умовах інтелектуалізації й трансформації суспільства: ідеологія, технології та пріоритети: колективна монографія / Г. М. Захарчин, Й. С. Ситник, Л. І. Мороз,

Л.Р. Струтинська, Н. П. Любомудрова, О. П. Карпій, Н. М. Васильців, В.В. Кузяк, Г. М. Юрченко. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2021. 278 с.

3. Маркіна І. А., Вороніна В. Л., Філатова К. Є. Менеджмент персоналу в умовах стійкого інноваційного розвитку підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 17. С. 39-42.

УДК 438.242

Попадинець І.,
завідувач кафедри управління та адміністрування,
кандидат економічних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0456-827X

МОДЕЛЬ BALANCED SCORECARD ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ

У сучасному бізнесі вже недостатньо орієнтуватися лише на фінансові показники для оцінки ефективності діяльності. Необхідність врахування нефінансових факторів, а саме задоволеність клієнтів, якість внутрішніх процесів, інноваційність та розвиток персоналу, що вимагає впровадження нових, більш гнучких і багатовимірних систем управління.

Balanced Scorecard (BSC) як система стратегічного контролю дозволяє забезпечити збалансований підхід до оцінки результатів діяльності організації, поєднуючи короткострокові фінансові цілі з довгостроковими нефінансовими пріоритетами. У період цифрової трансформації, змін споживчих пріоритетів та посилення ролі людського капіталу, BSC виступає ефективним інструментом формування та реалізації стратегії підприємства [1].

Особливої актуальності ця тема набуває в українських реаліях, де підприємства функціонують разом з численними зовнішніми викликами – зокрема, воєнним станом, змінами у законодавстві, нестабільністю ринків та потребою в адаптації до нових форматів роботи. У таких умовах здатність організації швидко адаптуватися, зберігаючи стратегічну цілісність та контроль, набуває критичного значення. Саме тому дослідження та впровадження Balanced Scorecard як інструменту стратегічного управління є вкрай важливим для забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності підприємств.

Проблематика полягає у необхідності вдосконалення підходів до оцінки діяльності організацій в умовах сучасного динамічного бізнес-середовища. Традиційні методи контролю, що базуються виключно на фінансових показниках, більше не відповідають вимогам ефективного стратегічного управління, оскільки ігнорують нефінансові чинники, які мають не менш важливе значення для довгострокового розвитку підприємства. У цьому контексті Balanced Scorecard (BSC) пропонує комплексний підхід, що поєднує фінансові та нефінансові індикатори і дозволяє оцінювати ефективність діяльності за чотирма ключовими площинами: фінанси, клієнти, внутрішні бізнес-процеси, навчання та розвиток персоналу.

Разом із тим, впровадження моделі BSC супроводжується низкою труднощів. Однією з основних проблем є складність адаптації цієї моделі до специфіки конкретного підприємства, особливо в умовах нестабільної економіки та низького рівня стратегічної культури управління. Компанії часто впроваджують Balanced Scorecard формально, без належної інтеграції в загальну систему управління, що знижує ефективність її застосування. Ще одним викликом є вибір релевантних, вимірюваних та доступних показників у межах кожної площини BSC, оскільки частина індикаторів, особливо у сфері навчання чи задоволеності клієнтів, є суб'єктивними або важко піддаються кількісній оцінці [3].

Крім того, проблемою є інтеграція Balanced Scorecard з іншими інформаційними та управлінськими системами, що функціонують на підприємстві. Без належної синхронізації даних та процесів зростає ризик дублювання інформації, втрати контролю або прийняття необґрунтованих управлінських рішень. Не менш актуальним є питання гнучкості моделі: швидкі зміни ринку, технологічного середовища чи поведінки споживачів вимагають оперативної адаптації стратегій і відповідних KPI, тоді як класичний варіант BSC не завжди забезпечує належну швидкість реагування.

У результаті дослідження моделі Balanced Scorecard як інструменту стратегічного контролю та оцінки ефективності можна зробити низку важливих висновків. По-перше, традиційні методи оцінки ефективності, що базуються виключно на фінансових показниках, є недостатніми для забезпечення повноцінного стратегічного управління в умовах сучасного ринку. Модель Balanced Scorecard дозволяє подолати дані обмеження, пропонуючи системний підхід до оцінки діяльності підприємства через поєднання фінансових і нефінансових індикаторів у чотирьох ключових площинах: фінансів, клієнтів, внутрішніх бізнес-процесів, навчання і розвитку [2].

По-друге, впровадження BSC сприяє формуванню єдиного стратегічного бачення в організації, забезпечує прозорість управлінських процесів та посилює відповідальність за досягнення стратегічних цілей. Завдяки цьому підвищується адаптивність компанії до змін у зовнішньому середовищі та зростає її конкурентоспроможність.

По-третє, використання Balanced Scorecard потребує глибокого аналізу внутрішнього і зовнішнього середовища, чіткого формулювання стратегічних цілей та грамотного вибору релевантних показників ефективності. Успішне впровадження моделі вимагає також залучення персоналу, відповідного рівня компетентності управлінців і наявності ефективних інформаційно-аналітичних систем.

Отже, Balanced Scorecard є дієвим сучасним інструментом стратегічного контролю та оцінки ефективності діяльності підприємства. Його впровадження дозволяє не лише оцінювати результати, а й активно формувати стратегію розвитку організації, забезпечуючи сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Карпушенко М. Ю. Особливості оцінки бізнес-процесів, персоналу, фінансових та маркетингових компонентів із застосуванням збалансованої системи показників. Комунальне господарство міст. Т. 2. Управління та адміністрування. 2019. № 148. С. 89-93.

2. Попадинець, І. Р. (2021). Analysis and evaluation of the quality management system in the implementation of the integrated management system. Scientific Bulletin of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Series: Economics and Management in the Oil and Gas Industry), 2(24), 102–110. DOI: https://doi.org/10.31471/2409-0948-2021-2(24)-102-110

3. Попадинець І. Р., Гавадзин Н. О., Марків М. М. Процес цифровізації бізнесу. Moderní aspekty vědy: XXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. str.577-587. Режим доступу: http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-29.pdf

УДК 657.6:004.9:343.983

Райковська І.,
завідувачка кафедри обліку і оподаткування,
кандидатка економічних наук, доцентка,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2670-7277

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА МЕТОДИ ТА ОБ'ЄКТИ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Цифровізація економіки кардинально змінює принципи функціонування фінансово-господарської діяльності підприємств, що, у свою чергу, трансформує предмет, об'єкти й методи судово-бухгалтерської експертизи. Зміни пов'язані з впровадженням електронного документообігу, систем автоматизованого обліку, хмарних технологій, Big Data та інструментів штучного інтелекту. У таких умовах виникає потреба у переосмисленні методологічних підходів до проведення експертних досліджень з метою забезпечення їхньої достовірності, об'єктивності та релевантності.

Впровадження цифрових технологій охоплює більшість секторів економіки, змінюючи підходи до обліку, зберігання та обробки інформації. Це впливає на джерела облікових даних (наприклад, електронні системи ERP); формати фінансової документації (електронні первинні документи); структуру даних, що підлягають дослідженню; потребу в спеціальних знаннях з ІТ для експертів.

У XXI ст. цифровізація стала одним із головних рушіїв трансформацій в економічній, фінансовій і правовій сферах. Україна, слідуючи глобальним трендам, активно впроваджує цифрові рішення в систему державного управління, бізнес-процеси підприємств і податкове адміністрування. Це зумовлює суттєві зміни у характері джерел фінансової інформації, формі їх подання, способах обробки й аналізу, а також виявляє нові виклики для фахівців, які здійснюють судово-бухгалтерську експертизу. Так, цифрова економіка породжує нові типи даних: електронні документи, які формуються, зберігаються та обробляються в цифровому форматі; хмарні бухгалтерські платформи (типу BAS ERP, QuickBooks, SAP), які не передбачають фізичного доступу до облікових регістрів; онлайн-сервіси та API, через які здійснюється інтеграція даних із зовнішніми системами; транзакційні логи, які містять послідовність дій користувачів у фінансових системах. Ці джерела часто є

деструктурованими, потребують спеціального програмного забезпечення для їх обробки та наявності експертних IT-компетенцій, що не є традиційними для судово-бухгалтерської експертизи.

Сучасні трансформації в економічному середовищі, спричинені цифровізацією, призводять до суттєвого розширення і трансформації об'єктів судово-бухгалтерської експертизи. Якщо раніше об'єктами були переважно паперові бухгалтерські документи, фінансова звітність, рахунки, договори та касові ордери, то нині експерти все частіше мають справу з електронними, хмарними, автоматизованими джерелами даних, що змінює як предмет експертизи, так і методичні підходи до її проведення.

Наведемо основні фактори, що впливають на трансформацію об'єктів судово-бухгалтерської експертизи:

1. Перехід до електронного документообігу. Сучасні підприємства дедалі частіше використовують електронний документообіг (ЕДО). Це змінює не лише форму, а й зміст документів, які підлягають експертизі. Основними об'єктами стають електронні рахунки-фактури (з цифровим підписом); XML-файли облікових операцій; записи в ERP-системах (SAP, BAS, Oracle NetSuite тощо); електронні реєстри та аналітичні звіти, сформовані автоматизованими системами; лог-файли користувацької активності, які фіксують зміну даних у базах. Ці джерела не завжди мають еквіваленти у традиційному бухгалтерському обліку, тому судовий експерт має розуміти структуру електронних даних і вміти перевіряти їх справжність та достовірність.

2. Розширення кола цифрових активів, які включають нематеріальні активи цифрового походження: доменні імена, ліцензії на ПЗ, електронні платформи; криптовалюти та токени, операції з якими мають ознаки високого ризику; електронні гаманці та біржові акаунти (Binance, WhiteBIT, Kraken тощо); віртуальні офіси і хмарні облікові системи. Такі об'єкти є складними для виявлення, ідентифікації, оцінки, особливо у справах щодо шахрайства, ухилення від оподаткування або приховування активів.

3. Автоматизовані операції і транзакції. Поширення автоматизованого обліку означає, що об'єктами дослідження стають не лише результати операцій, але й алгоритми їх виконання: автоматичне нарахування заробітної плати; автоматичне формування податкової звітності; автозаповнення первинних документів; транзакції за API з банками, податковою, CRM. Це вимагає експертизи не тільки даних, але і вбудованих бізнес-правил, налаштувань систем, а також дій користувачів у цифровому середовищі.

4. Хмарні системи зберігання та обробки даних. Хмарні сервіси типу Google Workspace, Microsoft Azure, Amazon AWS, Dropbox стають середовищем зберігання облікової інформації. Об'єктами експертизи в таких випадках є доступ до файлів і прав редагування, історія змін документів (версійність), метадані електронних документів, резервні копії. Такі об'єкти часто знаходяться за межами фізичної юрисдикції, що створює складнощі в їх витребуванні та правовому оформленні як доказів.

5. Нові типи шахрайства. Цифровізація змінює й об'єкти експертизи у кримінальних провадженнях: використання фіктивних онлайн-компаній; операції з нелегальним софтом для ведення «тіньової» бухгалтерії; обхід систем фіскалізації (відключення РРО через програмні маніпуляції); підробка електронних підписів та підміна реквізитів у PDF-файлах. Ці випадки потребують глибокої комп'ютерно-технічної експертизи у зв'язку з бухгалтерською, що посилює міждисциплінарність досліджень.

Цифровізація економіки стимулює модернізацію інструментарію судово-бухгалтерської експертизи. Зміна об'єктів дослідження – від паперових документів до цифрових активів – зумовлює необхідність активного впровадження цифрових методів аналізу. Вони забезпечують точність, оперативність, масштабність обробки даних та дають змогу виявляти приховані закономірності у фінансово-господарській діяльності суб'єктів.

Так, сучасними ефективними методами на сьогодні є:

комп'ютерно-орієнтований аналіз електронних документів для розпізнавання структурованих даних у форматах XML, XLSX, CSV, JSON, що генеруються обліковими системами;

цифровий трасологічний аналіз, що використовується для вивчення лог-файлів облікових систем (журналів операцій, аудиту доступу, системних змін), які фіксують кожну дію користувача, визначення автентичності електронного цифрового підпису (ЕЦП) і відповідності документа до контрольної суми (хеш-функції);

візуалізація фінансових потоків – візуальний аналіз мереж взаємозалежних підприємств для ідентифікації фіктивних контрагентів;

методика аналізу великих обсягів даних (Big Data) для обробки масивів бухгалтерської інформації з різних джерел (ERP, CRM, касові апарати, банківські виписки) за допомогою алгоритмів машинного навчання (machine learning);

експертиза цифрових активів – проведення оцінки вартості нематеріальних цифрових активів – програмного забезпечення,

цифрових брендів, сайтів тощо;

використання штучного інтелекту та RPA (Robotic Process Automation).

Таким чином, цифровізація економіки є не лише технічним, а й концептуальним викликом для інституту судово-бухгалтерської експертизи. Для забезпечення її дієвості в нових умовах необхідно адаптувати методичну базу, удосконалити законодавче регулювання, а також інвестувати в цифрову трансформацію експертної діяльності через освіту, ІТ-інфраструктуру та впровадження нових цифрових стандартів. Застосування цифрових методів у судово-бухгалтерській експертизі значно розширює можливості експертного аналізу та підвищує його ефективність. У сучасних умовах експерт повинен володіти не лише бухгалтерськими знаннями, а й цифровими навичками, розуміти принципи функціонування інформаційних систем, знати інструменти обробки даних, основи кібербезпеки та аналітики.

УДК 330.322

Розумович Н.,
доцент кафедри управління та адміністрування,
кандидат економічних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4498-725x
Куцеля Р.,
аспірант ІІІ року навчання
спеціальності 051 Економіка,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: 0009-0000-1671-337X

КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни, яку переживає Україна, питання залучення та підтримки інвестицій набуває особливої гостроти та стратегічного значення. Збереження економічної стійкості, забезпечення першочергових потреб держави та започаткування процесу повоєнного відновлення безпосередньо залежать від здатності держави формувати ефективну інвестиційну політику. Ця політика має

враховувати специфічні виклики воєнного часу, оперативно реагувати на кризові явища та створювати умови для відновлення довіри інвесторів. У цьому контексті визначення ключових векторів державної інвестиційної політики в умовах війни є першочерговим завданням, що визначає подальший економічний розвиток країни.

Ключовим аспектом державної інвестиційної політики є гарантування стабільності та безпеки інвестицій. Це передбачає захист інвесторів, підприємств та інфраструктури від потенційних загроз і мінімізацію інвестиційних ризиків. Особливо актуальним це питання є під час війни, коли інвестори стають більш обережними. Для залучення іноземних інвестицій в українську економіку в цей складний час держава повинна забезпечити безпечні умови для приватних інвесторів, як створюючи інвестиційні можливості, так і стимулюючи їхні наміри. Надання урядових гарантій іноземним інвесторам та бізнесу сприятиме підвищенню їхньої довіри та притоку інвестицій. Для активізації інвестиційної діяльності впроваджуються такі ініціативи, як Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні» та проєкт ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо особливостей регулювання земельних відносин для забезпечення швидкої реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на відновлення економіки України під час дії воєнного стану та у відбудовний період» [1].

У 2022 році була створена електронна платформа «AdvantageUkraine» з понад 500 інвестиційними проєктами та можливостями в різних галузях економіки, щоб запропонувати іноземним інвесторам широкий спектр потенційних можливостей.

Попри війну, держава зосереджена на створенні сприятливого інвестиційного клімату шляхом спрощення адміністративних процедур, покращення правової системи, гарантування прав власності та захисту інвестицій [2]. З цією метою з 1 січня 2024 року набув чинності Закон №3497-IX, який розширює можливості ЕКА щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків для вітчизняних та іноземних інвесторів, за умови їх спрямування на розвиток переробної промисловості та експорту. У Міністерстві економіки прогнозують, що це сприятиме інвестиційному кредитуванню під час війни. Послуги страхування надаються як українськими, так і міжнародними страховими компаніями.

Для залучення інвестицій держава активно впроваджує механізми управління ризиками, ключовим з яких є страхування воєнних ризиків. Це дозволяє підтримувати інвестиційну діяльність шляхом розподілу

ризиків між інвесторами та державою або міжнародними донорами, які фінансують страхування та відшкодування збитків. Важливим є активна взаємодія держави з інвесторами, надання інформації про ризики та шляхи їх мінімізації, а також підтримка розвитку систем управління ризиками в бізнесі. Міжнародні організації також долучаються до мінімізації ризиків через страхування. Зокрема, MIGA вже надає гарантії страхування воєнних ризиків в Україні за підтримки фонду SURE, куди Японія у 2023 році зробила внесок у розмірі 23 млн дол. У тому ж році MIGA надало гарантію Raiffeisen Bank International AG на 100 млн євро для покриття ризиків «Райффайзен Банку Україна», що зміцнило його фінансову стійкість та сприяло підтримці української економіки через кредитування та комісійні операції [3]. Окрім цього, ЄС разом з міжнародними партнерами працює над створенням системи страхування військових ризиків для стимулювання приватних інвестицій у післявоєнне відновлення України.

В умовах війни особливого значення набуває розвиток та підтримка стратегічних галузей економіки, які є критично важливими для обороноздатності та життєдіяльності країни, наприклад, оборонної промисловості та енергетики. Державна політика в цьому контексті повинна передбачати надання податкових і кредитних пільг, а також грантової підтримки для цих стратегічно важливих галузей.

Під час війни міжнародна співпраця є надзвичайно важливою для залучення інвестицій та фінансової підтримки, оскільки наявність міжнародної підтримки стимулює інвесторів. Держава активно взаємодіє з міжнародними партнерами, фінансовими організаціями та іншими країнами для отримання допомоги, реалізації спільних проєктів та обміну досвідом. На двосторонньому рівні різні країни створюють програми для заохочення інвестицій в економіку України. Експортно-кредитні агентства країн G7 підтримують свої експортно-орієнтовані підприємства, зменшуючи ризики інвестування за кордоном, зокрема через страхування від воєнних ризиків.

Підсумовуючи, слід зазначити, що державна інвестиційна політика в умовах війни є складним та багатогранним комплексом заходів, спрямованих на підтримку економічної стабільності та залучення критично важливих інвестицій. Ключовими векторами цієї політики є забезпечення стабільності та безпеки інвестицій, створення сприятливого інвестиційного клімату, активне управління ризиками через механізми страхування, розвиток і підтримка стратегічних галузей економіки, а також активна міжнародна співпраця.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків : Закон України від 08 груд. 2023 р. № 3497-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text
2. Коробкова О. Інвестиції в Україну та страхування ризиків під час війни: як це пов'язано і що з цим усім робити? *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/olena_korobkova/563936_investitsii_ukrainu_strahuvannya.html
3. Страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/strakhuvannya-investytsiy-vid-voyennykh-ryzykiv-v-ukrayini
4. Мінфін: За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано 30 999 пільгових кредитів на 122,1 млрд грн. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-chas-dii-voiennoho-stanu-v-mezhakh-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9-vydano-30-999-pilhovykh-kredytiv-na-1221-mlrd-hrn

УДК 336.64

Солодовник О.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ОПП «Економіка та аналітика даних»,
спеціальність С1 «Економіка»,
Харківський національний університет ім. В. Каразіна,
м. Харків, Україна

РОЛЬ АНАЛІТИКИ У ПОБУДОВІ АДАПТИВНОЇ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах стрімких економічних змін та глобальних викликів сучасного бізнес-середовища адаптивність фінансової стратегії підприємства стає критичним фактором успіху та довгострокової життєздатності. Традиційні підходи до фінансового планування, що базуються на стійких прогнозах та статичних моделях, втрачають ефективність у світі, де невизначеність та волатильність ринків стають нормою. За таких умов особливої актуальності набуває впровадження прогресивних методів аналітики, які дозволяють підприємствам

оперативно адаптувати фінансові стратегії до змінних умов господарювання.

Адаптивна фінансова стратегія – це динамічний підхід до управління фінансами підприємства, який відрізняється від традиційного тим, що передбачає постійне коригування фінансових планів та рішень на основі аналізу актуальних даних та зміни зовнішніх і внутрішніх факторів [3]. Саме розвинена система фінансової аналітики забезпечує основу для прийняття обґрунтованих рішень та швидкого реагування на виникаючі можливості й загрози.

Сучасні дослідження демонструють, що підприємства, які впроваджують передові аналітичні інструменти, демонструють на 33% вищу здатність адаптуватися до ринкових змін порівняно з компаніями, що спираються на традиційні методи аналізу [2]. При цьому ключовими складовими успішної фінансової аналітики в контексті побудови адаптивної стратегії є:

Інтеграція даних з різних джерел та систем. Сучасна фінансова аналітика передбачає об'єднання даних з операційних систем, ринкових джерел, галузевих аналітичних звітів та соціально-економічних показників. Це дозволяє отримати повну картину зовнішнього та внутрішнього середовища для прийняття фінансових рішень.

Впровадження предиктивної аналітики. На відміну від традиційної описової аналітики, предиктивні моделі використовують історичні дані та алгоритми машинного навчання для прогнозування майбутніх тенденцій та сценаріїв розвитку. Як зазначають експерти Forbes Finance Council, «підприємства, що використовують предиктивну аналітику, здатні не лише передбачати потенційні ризики, але й моделювати різні сценарії відповіді на них, що є основою адаптивного фінансового планування» [1].

Реалізація гнучкого бюджетування та сценарного планування. Адаптивна фінансова стратегія передбачає відмову від жорстких річних бюджетів на користь гнучких фінансових планів, які можуть бути оперативно переглянуті залежно від змін ринкових умов. Аналітичні інструменти дозволяють моделювати різні сценарії розвитку та оцінювати їх фінансові наслідки.

Моніторинг ключових показників ефективності (KPI) в режимі реального часу. Сучасні аналітичні панелі та системи Business Intelligence забезпечують безперервний моніторинг фінансових та операційних показників, що дозволяє швидко виявляти відхилення від запланованих значень та вносити корективи у фінансову стратегію [5].

Важливою складовою адаптивної фінансової стратегії є також впровадження культури прийняття рішень на основі даних (data-driven decision making). Ключові фінансові рішення повинні базуватися не на інтуїції чи досвіді окремих керівників, а на комплексному аналізі релевантної інформації. Як зазначають дослідники P3 Adaptive, «трансформація бізнес-стратегії через аналітику даних передбачає не лише впровадження технологічних рішень, але й зміну організаційної культури та процесів прийняття рішень» [4].

Дослідження практичного досвіду успішних компаній демонструє, що найбільш ефективними є інтегровані системи фінансової аналітики, які поєднують технологічні рішення, методологічні підходи та відповідні компетенції персоналу. Варто відзначити, що впровадження аналітичних інструментів для побудови адаптивної фінансової стратегії підприємства супроводжується певними викликами, серед яких:

1. Забезпечення якості та узгодженості даних з різних джерел;
2. Розвиток відповідних компетенцій фінансових аналітиків та управлінців;
3. Інтеграція аналітичних інструментів з існуючими системами управління;
4. Забезпечення балансу між гнучкістю та стабільністю фінансової стратегії.

Динаміка впровадження адаптивного підходу до фінансової стратегії на основі аналітики демонструє стійке зростання серед підприємств різних галузей.

За результатами досліджень, проведених RSM US LLP, компанії, що впровадили інтегровані системи фінансового планування і прогнозування на основі аналітики, демонструють скорочення циклу планування на 40-70% та підвищення точності фінансових прогнозів на 25-30% [5]. Це безпосередньо відображається на здатності підприємств оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та приймати більш обґрунтовані інвестиційні рішення.

Таким чином, сучасна фінансова аналітика є не просто інструментом підтримки прийняття рішень, а ключовим елементом формування адаптивної фінансової стратегії підприємства. Вона забезпечує перехід від реактивного до проактивного управління фінансами, дозволяючи передбачати потенційні виклики та можливості, а також розробляти відповідні сценарії реагування.

Подальший розвиток аналітичних підходів у контексті адаптивної фінансової стратегії пов'язаний з інтеграцією технологій штучного інтелекту та машинного навчання, що відкриває нові можливості для

автоматизації рутинних аналітичних процесів та підвищення точності фінансових прогнозів. Одночасно зростає роль фінансових аналітиків як стратегічних партнерів бізнесу, здатних інтерпретувати великі обсяги даних та формувати на їх основі рекомендації щодо фінансової стратегії підприємства.

Список використаних джерел:

1. Adaptive Financial Planning: Navigating Uncertainty. *Forbes Finance Council*. 2024. URL: https://www.forbes.com/councils/forbesfinancecouncil/2024/05/29/adaptive-financial-planning-navigating-uncertainty/ (дата звернення: 28.04.2025).

2. Enterprise Financial Analytics. *AdaptIT Tech*. 2024. URL: https://epm.adaptit.tech/blogs/enterprise-financial-analytics/ (дата звернення: 27.04.2025).

3. Adaptive Strategy and Finance: Driving Business Growth. *Sapta*. 2024. URL: https://www.sapta.io/adaptive-strategy-and-finance/ (дата звернення: 28.04.2025).

4. How Data Analytics Transforms Your Business Strategy. *P3 Adaptive*. 2024. URL: https://p3adaptive.com/how-data-analytics-transforms-your-business-strategy/ (дата звернення: 29.04.2025).

5. Streamlining Financial Planning and Forecasting. *RSM US LLP*. 2024. URL: https://rsmus.com/insights/technology/workday-adaptive/streamlining-financial-planning-and-forecasting.html (дата звернення: 29.04.2025).

УДК 330:332

Тимоць М.,
професор кафедри управління та адміністрування,
кандидат економічних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-0266-1756

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема доходів домогосподарств є надзвичайно актуальною через декілька причин. По-перше, вона стосується кожної людини, оскільки кожен із нас є частиною певного домогосподарства. По-друге, дохід домогосподарства визначає такі важливі показники, як рівень накопичень, забезпеченість майном чи житлом, соціально-демографічні

показники тощо. Крім цього, з точки зору системного підходу, домогосподарства можна розглядати як найменшу одиницю чи елемент в економічній системі країни.

Війна в країні значною мірою вплинула на фінансовий стан більшості домогосподарств. Відбулося скорочення купівельної спроможності, збільшення кількості безробітних та зменшення величини реальної заробітної плати. Отже, фінансове планування домогосподарств є та буде актуальним ще тривалий час.

Питаннями аналізу стану фінансів домогосподарств займаються науковці в Україні та у всіх країнах світу. Так, аналізом доходів та сутністю фінансів домогосподарств як сукупності економічних відносин, що виникають при утворенні, розподілі та використанні грошових доходів, заощаджень і грошових фондів громадян та їх сімей з метою задоволення особистих потреб громадян, займався колектив авторів на чолі з С. Юрієм [1]. Д. Лойко розглядає фінанси домогосподарств з економіко-правової точки зору як регульовані у визначеному правовому полі за допомогою спеціальних методів, прийомів та інструментарію потоки коштів через мікрорівневу систему грошових фондів, які забезпечують функціонування і розвиток людей як фізичних осіб, їх економічну діяльність з метою придбання житла, підтримання здоров'я, здобуття освіти, отримання пенсій, підтримання інших аспектів людської діяльності [2].

Повномасштабне вторгнення сильно змінило економічну ситуацію в Україні, вплинувши на добробут населення: багато людей втратили роботу, доходи скоротилися, а ціни на товари й послуги значно зросли.

Оцінюючи стан фінансів населення впродовж дії воєнного стану, варто зосередитись на таких трьох ключових особливостях:

1) Станом на 2025 рік українці відчули суттєве здорожчання товарів і послуг. Так, у 2022 році інфляція була на рівні 26 %, у 2023 стабілізувалася й перебувала на рівні 5 %, а у 2025 знову зросла до 12 %. Зрозуміти, як впливає інфляція на кожного з нас, дуже просто: коли є зростання, ми платимо більше, купуючи звичні товари.

2) Українці перестали заощаджувати кошти. У 2024 році компанія Rakuten Viber провела серед своїх користувачів опитування, у якому взяли участь понад 30 тисяч людей. Результати показали, що 56 % українців не відкладають кошти під час війни, з них 16 % втратили таку можливість, 21 % не мали заощаджень і до війни, а 19 % не мають можливості заощаджувати й нині витрачають збережене раніше.

3) Населення суттєво втратило в гривневих заощадженнях. Українці, які заощаджували в гривні, сильно відчули вплив девальвації –

знецінення гривні стосовно долара США та євро. У 2022 році девальвація гривні становила майже 30 % (на початку року курс долара США до гривні був у межах 28 гривень, а вже наприкінці – 36 гривень). А в січні 2025-го НБУ зафіксував курс 42,2 гривні за долар [3].

Дієвим інструментом для протистояння такій економічній турбулентності є фінансовий план. Завдяки йому навіть у нестабільних умовах можна контролювати заощадження й інвестиції, витрати на дітей, вихід на пенсію, купівлю нерухомості й багато інших компонентів фінансового життя. Для того, щоб фінансовий план був дієвим, він повинен бути:

✓ Гнучкий – якщо у вас змінилися доходи, витрати чи цілі, не бійтеся відобразити це у фінансовому плані. Обов'язково адаптовуйте план і до таких великих змін у житті, як-от поява дитини чи переїзд.

✓ Диверсифікований – заощадження та інвестиції краще розподіляти між різними інвестиційними інструментами залежно від фінансових цілей.

✓ Реалістичний – варто порахувати, чи вистачає наявних або майбутніх доходів на ваші цілі. Якщо ж ні –45кссч скоригуйте план залежно від життєвої ситуації.

Під час фінансового планування обов'язково слід враховувати рівень інфляції. Під час зростання інфляції є висока ймовірність, що витрати населення збільшаться, доходи залишаться на тому ж рівні, а заощадження будуть зменшуватися. Така ситуація потребує коригування персонального фінансового плану.

Таким чином, в умовах воєнного стану фінансове планування домогосподарств набуває критичної важливості. Воєнна невизначеність, економічна нестабільність, втрата доходів та зростання інфляції вимагають від домогосподарств перегляду традиційних підходів до управління фінансами та розробки адаптивних стратегій.

Список використаних джерел:

1. Юрій С. І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності. *Фінанси України*. 2018. № 8. С. 3-11.

2. Лойко В. В. Розвиток домогосподарств України як складової економічної безпеки національної економіки. Агросвіт. 2020. № 9-10. URL: http://www.agrosvit.info

3. Як створити п'ятирічний фінансовий план, який працювати в умовах складної економіки. URL: https://surl.li/ftedws

УДК 339.138

Хмелівський Л.,
аспірант кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-6135-4310

ПОЗИЦІОНУВАННЯ АДВОКАТСЬКИХ ФІРМ НА ЮРИДИЧНОМУ РИНКУ

В умовах глобалізації, розвитку цифрових технологій і посилення вимог до якості юридичних послуг, фірми змушені постійно адаптувати свої стратегії та методи взаємодії з клієнтами, щоб утримувати конкурентні позиції на ринку. Одним із основних викликів є необхідність формування чіткої ідентичності фірми, здатної не тільки задовольнити потреби існуючих клієнтів, але й залучити нових. Зміни в законодавстві, інновації в юридичних технологіях, такі як автоматизація процесів або використання юридичних платформ, значно трансформують ринок, змушуючи фірми постійно вдосконалювати свої стратегії позиціонування. Особливо важливою є здатність фірм виявляти свою унікальність та пропонувати клієнтам послуги, що відповідають вимогам сучасного ринку.

Позиціонування адвокатських фірм на юридичному ринку є важливим етапом для досягнення конкурентних переваг та забезпечення стабільного розвитку. Позиціонування визначає, як фірма представляє себе на ринку та яким чином комунікує свою унікальність клієнтам. Стратегічний процес охоплює аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на успіх фірми в умовах високої конкуренції.

Адвокатські фірми часто орієнтуються на певні сегменти ринку, виходячи з різних критеріїв, таких як спеціалізація в окремих галузях права (кримінальне, корпоративне, податкове право), репутація, досвід і кваліфікація юристів, а також рівень наданих послуг. Таким чином, позиціонування визначається через комбінацію елементів, що включають експертизу фірми, рівень її репутації, а також здатність працювати з різними категоріями клієнтів.

Важливими факторами для успішного позиціонування є спеціалізація та експертиза в певних сферах права, адже вузька спеціалізація дозволяє стати експертом у своїй галузі та вигідно відрізнятися від конкурентів. Довірливі стосунки з клієнтами, високий рівень професіоналізму та репутація фірми відіграють не менш важливу роль. Регіональна присутність, наявність міжнародних партнерств, а

також використання цифрових технологій стають ключовими аспектами для фірм, що прагнуть зайняти сильні позиції на ринку [2].

Стратегії позиціонування адвокатських фірм можуть бути різними залежно від їхніх цілей та можливостей. Одним із популярних підходів є нішування, коли фірма орієнтується на конкретний сегмент клієнтів або спеціалізацію. Іншою стратегією є фокус на високій якості надання послуг, що забезпечує фірмі репутацію експерта в певній галузі права. Також може бути використана стратегія позиціонування через цінову політику, коли фірма або пропонує послуги преміумкласу, або надає послуги за доступною ціною, намагаючись охопити ширшу аудиторію. Побудова сильного бренду є ще одним важливим елементом, який допомагає фірмі відрізнятися від конкурентів і формувати своє унікальне обличчя на ринку.

Таблиця 1

Позиціонування адвокатських фірм на юридичному ринку м. Івано-Франківська

Фірма	Цільова аудиторія	Конкурентні переваги	Маркетингова стратегія	Репутація та довіра	Інновації та технології
Адвокатська фірма "Право плюс"	Малі та середні бізнеси, підприємці	Високий рівень професіоналізму, досвід у податкових спорах	Публікації в місцевих ЗМІ, участь в юридичних форумах міста	Висока репутація серед місцевих клієнтів, багато успішних справ	Використання онлайн-консультацій, розробка мобільного додатку для клієнтів
Адвокатська фірма "Івано-Франківськ Легал"	Фізичні особи, потерпілі від кримінальних злочинів	Спеціалізація на кримінальних справах, досвід у захисті прав потерпілих	Ведення блогу, реклама в соціальних мережах, участь у місцевих конференціях	Відома репутація у кримінальних справах, успішний захист	Використання цифрових інструментів для аналізу доказів
Адвокатська фірма "Юридичний Альянс"	Сім'ї, особи, які мають справи з нерухомістю чи спадщиною	Сильна експертиза у сімейних справах, тривала практика	Рекламні кампанії у місцевих газетах, партнерство з рієлторськими агентствами	Висока довіра серед сімейних клієнтів, великий досвід у вирішенні спадкових спорів	Онлайн-платформи для укладання угод з нерухомістю, онлайн-консультації

Фірма	Цільова аудиторія	Конкурентні переваги	Маркетингова стратегія	Репутація та довіра	Інновації та технології
Адвокатська фірма "Легіон"	Великі бізнеси, інвестори, підприємства	Міжнародні партнерства, успішний досвід роботи з великими компаніями	Публікації в міжнародних юридичних виданнях, реклама на профільних конференціях	Репутація на міжнародному ринку, численні успішні інвестиційні проєкти	Використання юридичних технологій для автоматизації процесів

* Сформовано автором на основі [1-3]

Маркетингові інструменти відіграють важливу роль у позиціонуванні. Розвиток особистого бренду партнерів фірми, публікації в спеціалізованих виданнях, участь у конференціях та юридичних форумах допомагають підвищити впізнаваність фірми. Контент-маркетинг, що включає ведення блогів, активність у соціальних мережах, а також аналітичні статті, дозволяє не лише продемонструвати експертизу, але й залучити нових клієнтів. Також важливими інструментами є участь у міжнародних рейтингах, таких як Legal 500 чи Chambers, що підвищує авторитет і конкурентоспроможність фірми [1].

Отже, позиціонування адвокатських фірм є важливою складовою стратегії розвитку, що потребує комплексного підходу, врахування ринкових тенденцій і постійного удосконалення на всіх рівнях управління.

Список використаних джерел:

1. Бєляєва Н. С. Стратегічне позиціювання як елемент системи стратегічного управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2016. Вип. 1. С. 119–123.

2. Зборовський Р. В. Планування бренд-стратегії підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки».* 2018. Вип. 30. Ч. 1. С. 96-101. URL: http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/253/249

3. Танасійчук А. М., Сіренко С. О., Пневський В. В. Формування стратегії просування бренду засобами цифрового маркетингу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2020. №1 (24). С. 161-167. DOI: https://doi.org/10.32782/easterneurope.24-23

УДК:657

Цюцяк І.,
старший викладач кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3751-1325
Цюцяк А.,
старший викладач кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9458-1341
Цюцяк В.,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-4379-7025

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ «ДІЯ СІТІ»: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ОНОВЛЕННЯ

У контексті цифрової трансформації державного управління одним із провідних напрямів є реформування податкового адміністрування з урахуванням технологічних змін та потреб інноваційного бізнесу. Правовий режим «Дія Сіті», запроваджений в Україні у 2022 році, став вагомим інструментом модернізації цифрової економіки та сприяння розвитку ІТ-сфери. Законодавчі ініціативи щодо цього спеціального правового режиму продовжують розвиватися, і з 01.01.2025 року набули чинності зміни, передбачені Законом України від 04.12.2024 № 4113-IX [2], що впливають на податкові аспекти діяльності резидентів «Дія Сіті».

Режим «Дія Сіті» надає можливість суб'єктам ІТ-сектору скористатися особливими умовами оподаткування. Зокрема, резиденти можуть обрати між класичною моделлю податку на прибуток за ставкою 18 % та альтернативною формою – податком на виведений капітал за ставкою 9 %. Починаючи з 2025 року, відповідно до нововведень, з-під оподаткування податком на прибуток звільняються суми пенсійних внесків у межах недержавного пенсійного забезпечення та страхових платежів за договорами добровільного медичного страхування, що сплачуються резидентом за свій рахунок працівнику або гіг-спеціалісту – у межах 30% від суми нарахованої заробітної плати або винагороди.

Крім того, протягом дії воєнного стану для резидентів «Дія Сіті», які обрали особливі умови оподаткування, операції з безоплатної передачі товарів, робіт чи послуг Збройним Силам України, військовим формуванням, органам державної влади та закладам охорони здоров'я, що забезпечують обороноздатність держави або надають гуманітарну допомогу, не є об'єктом оподаткування податком на прибуток. Така зміна має важливе соціальне значення та формує підґрунтя для відповідального бізнесу в умовах воєнного стану.

Суттєві зміни відбулися й у сфері оподаткування доходів фізичних осіб, залучених до діяльності резидентів Дія.City. Зокрема, доходи працівників і гіг-спеціалістів, нараховані з місяця, наступного за набуттям резидентства, оподатковуються за пільговою ставкою ПДФО у розмірі 5 %, тоді як доходи, нараховані в місяці набуття статусу резидента, залишаються об'єктом оподаткування за загальною ставкою 18 %. Окремо встановлено, що для гіг-спеціалістів, які отримують річну винагороду в межах 240 тисяч євро, ставка ПДФО становить 5 %, а у разі перевищення цієї межі – 18% на суму перевищення. Таке податкове навантаження створює конкурентні умови для ІТ-компаній та сприяє детінізації ринку праці.

Щодо єдиного соціального внеску, то роботодавці-резиденти Дія.City сплачують ЄСВ у розмірі 22 % від нарахованої заробітної плати для працівників, оформлених за трудовим договором, та 22 % від мінімальної заробітної плати для гіг-спеціалістів, незалежно від фактичного розміру їхньої винагороди. Це дозволяє оптимізувати витрати роботодавців, одночасно зберігаючи соціальні гарантії для фахівців, що співпрацюють на гнучких умовах.

Гіг-контракт, як інноваційна форма взаємодії між компанією та спеціалістом, поєднує елементи трудового та цивільно-правового договору, зберігаючи соціальні гарантії та гнучкість виконання робіт. Гіг-спеціалісти, на відміну від звичайних працівників, можуть працювати за гнучким графіком, не перебуваючи у штаті компанії, що особливо актуально в ІТ-сфері. При цьому їхня податкова база є прозорою і передбачуваною.

Закон також запроваджує обмеження на співпрацю резидентів Дія.City з фізичними особами-підприємцями. Для компаній із річним доходом понад 40 мільйонів гривень встановлено ліміт: витрати на оплату послуг від ФОП не можуть перевищувати 20 % загальних витрат за попередній рік. У разі перевищення цієї межі компанія зобов'язана або збільшити об'єкт оподаткування на суму перевищення (у разі використання класичної системи оподаткування), або сплатити 9 %

податку на виведений капітал (для платників за спеціальним режимом). Ці обмеження не застосовуються до резидентів із доходом до 40 мільйонів гривень, що дозволяє невеликим компаніям гнучко використовувати ФОП-модель співпраці на етапі становлення.

Крім податкових новацій, законодавство передбачає спрощені умови залучення іноземних спеціалістів. Резиденти Дія.City звільняються від обов'язку отримувати дозволи на працевлаштування для іноземців, що дає змогу оперативно залучати міжнародних експертів, інтегруватися у глобальні технологічні процеси та підвищувати конкурентоспроможність українського ІТ-сектору на міжнародному ринку.

Сутність правового режиму «Дія Сіті» полягає не лише у фіскальних перевагах, а й у впровадженні комплексного механізму цифрової взаємодії між державою та платниками податків. Застосування гіг-контрактів дозволяє реалізувати новітні форми організації праці з дотриманням базових соціальних гарантій. Платформа «Дія» та електронний кабінет платника податків забезпечують прозору комунікацію, доступність сервісів, автоматизацію звітності та мінімізацію людського фактору в процесі адміністрування податків.

Таким чином, оновлення податкового законодавства у 2025 році відображає подальше прагнення України адаптувати податкову систему до викликів цифрової економіки. Правовий режим «Дія Сіті» послідовно трансформується в інструмент не лише стимулювання ІТ-сектору, а й побудови моделі розумного оподаткування (smart taxation), що базується на принципах прозорості, автоматизації, діджиталізації та соціальної відповідальності бізнесу. Застосування нових підходів створює умови для стійкого економічного розвитку, розширення інвестиційних можливостей та інтеграції України у глобальні цифрові ринки.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами і доповненнями. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 04.12.2024 № 4113-IX зі змінами і доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4113-20#Text

УДК 330.131.7

Черепій М.,
аспірант кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-8722-0561

СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Стратегічні підходи до підвищення ефективності управлінських процесів підприємства охоплюють комплекс заходів, спрямованих на оптимізацію та вдосконалення всіх аспектів управлінської діяльності. Перш за все необхідно визначити управлінські процеси, які включають планування, організацію, мотивацію та контроль, що забезпечують ефективну роботу підприємства. Для підвищення ефективності цих процесів важливо застосувати відповідні стратегії, зокрема аналіз і реінжиніринг бізнес-процесів, що дозволяє значно покращити існуючі процеси. Іншим важливим підходом є автоматизація управлінських функцій, що дозволяє спростити і прискорити процеси планування, контролю та звітності. Також доцільно використовувати концепцію lean management для мінімізації витрат, підвищення якості та скорочення часу виконання завдань. Гнучке управління є важливою стратегією для швидкої адаптації підприємства до змінюваних умов ринку через динамічну організаційну структуру.

Таблиця 1

Процес формування стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства

Етап	Опис	Завдання та заходи
1. Аналіз поточної ситуації	оцінка внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на діяльність підприємства	- оцінка внутрішніх процесів та ресурсів підприємства - аналіз зовнішнього середовища: ринок, конкуренти, економічні та законодавчі зміни
2. Визначення цілей і місії	формулювання стратегічних цілей, які відповідають на питання: «Куди ми хочемо рухатися?»	- визначення довгострокових і короткострокових цілей підприємства - розробка місії, що визначає основні цінності та напрямки діяльності

Етап	Опис	Завдання та заходи
3. Розробка стратегічних варіантів	створення різних варіантів стратегій для досягнення поставлених цілей	- розробка альтернативних стратегій (наприклад, стратегії зростання, стабільності, диверсифікації, зниження витрат).
4. Оцінка і вибір стратегії	оцінка кожного з варіантів за критеріями ефективності, ризиків та ресурсних можливостей	- оцінка варіантів за допомогою SWOT-аналізу, PEST-аналізу, фінансових показників - вибір оптимальної стратегії на основі аналізу
5. Планування ресурсів	оцінка потреби у фінансових, людських і матеріальних ресурсах для реалізації стратегії	- розробка фінансових планів і бюджетів - планування ресурсів для реалізації стратегії (матеріальних, технічних, кадрових)
6. Визначення KPI та показників ефективності	встановлення критеріїв для оцінки успішності реалізації стратегії	- визначення ключових показників ефективності (KPI) для кожного етапу - розробка системи моніторингу і оцінки результатів
7. Реалізація стратегії	впровадження обраної стратегії в операційну діяльність підприємства	- запуск змін в організаційних процесах - реалізація плану задіяння ресурсів і організація виконання завдань
8. Оцінка результатів та коригування	аналіз результатів реалізації стратегії і в разі потреби коригування плану	- моніторинг виконання плану - виявлення відхилень від плану та коригування стратегії в залежності від змін в умовах або досягнутих результатів
9. Постійне вдосконалення	створення системи для постійного вдосконалення управлінських процесів і стратегії на основі досвіду та змін в ринковому середовищі	- впровадження циклічних змін для адаптації до нових умов - постійний моніторинг та поліпшення стратегічних ініціатив на основі зворотного зв’язку та нових тенденцій

* Сформовано автором на основі [2, 3]

Важливим аспектом є також аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на ефективність управлінських процесів, що включає моніторинг змін у законодавстві, економічній ситуації та конкурентному середовищі, а також оптимальне використання ресурсів на підприємстві. Крім того, роль лідерства і організаційної культури є невід'ємною частиною підвищення ефективності управління, оскільки сильне лідерство і мотивована команда сприяють розвитку інновацій та

досягненню високих результатів. Стратегічний підхід передбачає створення системи вимірювання і оцінки ефективності управлінських процесів, де враховуються як фінансові, так і операційні показники, а також рівень задоволеності співробітників [1].

Окрім цього, важливо звернути увагу на управління змінами в організації, яке включає ефективну комунікацію, навчання персоналу і мінімізацію опору змінам. В умовах швидких змін в бізнес-середовищі стратегічний підхід повинен включати також управління знаннями, що дозволяє підприємству залишатися конкурентоспроможним, підтримувати інновації і забезпечувати стійкість на ринку. Загалом стратегічні підходи до підвищення ефективності управлінських процесів підприємства мають на меті комплексне вдосконалення організаційної структури та процесів, що дозволяє підприємству бути гнучким, конкурентоспроможним і стійким до зовнішніх викликів.

Список використаних джерел:

1. Назаренко І. С. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 76. № 3. С. 15–22

2. Єпіфанова І. Антикризовий менеджмент як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2021. № 31. С. 12–19

3. Пудичева Г. О. Економічна сутність та класифікація ефективності. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. № 3(77). С. 19–24

УДК 336.226.1:004.738.5

Chumak V.,
PhD student, State Educational-Scientific Establishment
“The Academy of Financial Management”,
Kyiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-3956-6446

TRANSFER PRICING RISKS IN THE DIGITAL ECONOMY

In the current digital transformation of the global economy, the issue of transfer pricing control is gaining new contexts and challenges. International companies are increasingly using virtual business models, intellectual property, platforms, cloud technologies and digital services that do not always have a clear physical link to a particular jurisdiction. This makes it difficult to identify the actual place of value creation and fairly allocate tax liabilities between countries.

The digital economy is generating new types of cross-border transactions in which the classic tools for assessing the compliance of

controlled transactions with the arm's length principle are losing their effectiveness. The lack of physical presence of taxpayers, the speed of transactions, and the growing role of algorithms and data as intangible assets create additional risks for erosion of the tax base, understatement of profits, and artificial shifting of income to low-tax jurisdictions.

In response to these challenges, the international community, in particular within the framework of the BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) initiative, is stepping up efforts to adapt transfer pricing principles to the digitalization environment. However, the level of readiness of countries, including Ukraine, to identify and minimize the latest transfer pricing risks remains insufficient, which poses threats to tax security, stability of budget revenues, and investment attractiveness.

Given the increasing global integration of digital markets and the growing complexity of transfer transactions, it is important to identify the key risks associated with transfer pricing in the digital environment. In this context, the approaches formulated by the United Nations (UN) and the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), which are key international platforms for combating tax base erosion and profit shifting, are of analytical value (Fig. 1).

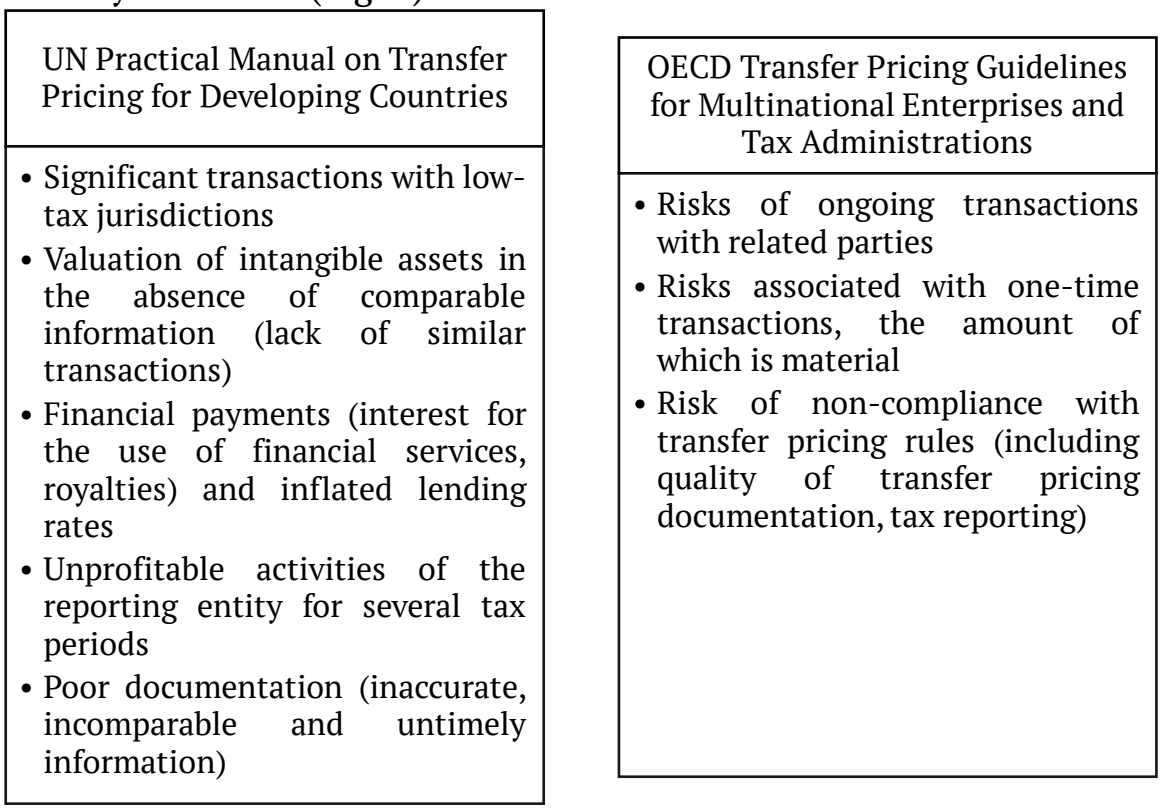

Fig. 1. Grouping of transfer pricing risks in accordance with OECD and UN documents.

Sources: [1, 2].

In general, the risks identified under the UN Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries (2021 edition) and the OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations (2022 edition) are similar. Both initiatives point out the importance of considering the risks of information support for the taxpayer's transfer pricing and data quality, including reliability, comparability and timeliness.

Ensuring uniformity in the disclosure of data on controlled transactions by companies is a rather complex organizational measure. The lack of uniformity in approaches to the disclosure of additional information by taxpayers makes it impossible to fully automate the process of data processing by regulatory authorities and systematize it on a global level.

One of the problems is the difference of approaches among countries in the world in reporting by taxpayers on controlled transactions. Let us turn to international practice, which demonstrates different approaches to reporting by taxpayers on controlled transactions from the domestic ones:

- disclosure of information on controlled transactions in a separate form of tax reporting (USA; China, Japan, Australia, New Zealand) [3];

- disclosure of information on controlled transactions in the income tax return in a separate annex, based on the analysis of which the expediency of requesting transfer pricing documentation by the controlling authorities is determined (Norway, Egypt, Uruguay).

The most common form of reporting information on controlled transactions in countries around the world is the notification of controlled transactions. According to the OECD, 14 countries out of 34 OECD member states regulate the process of submission and disclosure of information in notifications on controlled transactions by taxpayers. In this case, these documents constitute an information source for the initial analysis of transfer pricing risks and allow to justify the need to request transfer pricing documentation [3].

In the context of digitalization, the formation of a separate block of digital risks in the overall transfer pricing risk management system is becoming increasingly relevant. These include the risks associated with the anonymity of digital transactions, the difficulty of identifying beneficiaries, the mobility of intangible assets, and the risks of algorithmic price discrimination in the environment of platform business models. Today, most existing risk matrices (both in the UN Practical Guide and in OECD documents) focus mainly on classic financial, information, and regulatory risks, and only briefly touch upon the issue of digital transactions. In view of this, it is advisable to create a transfer risk classification system adapted to the digital

context, including separate digital categories: “reduced transparency of transactions”, “blurred data sources”, etc.

Thus, the digitalization of the economy is radically transforming both the nature of transfer transactions and the methods of their regulation. The use of virtual assets, intangible resources, and remote digital platforms creates a new configuration of risks that is not always taken into account in existing regulatory mechanisms. Insufficient adaptation of the national tax control system to these transformations poses a threat of budget shortfalls, violation of the principles of tax fairness and reduced tax transparency in an uncertain environment.

References:

1. OECD (2022). *OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations*. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2022_0e655865-en#page1 (accessed May 1, 2025).

2. UN (2021). *Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries*. Official website. URL: https://financing.desa.un.org/sites/default/files/2023-03/UN%20Manual%20on%20Transfer%20Pricing.pdf (accessed May 1, 2025).

3. OECD (2023). *Transfer Pricing Country Profiles*. URL: https://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/transfer-pricing-country-profiles.htm (accessed May 1, 2025).

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.
КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ: МИСТЕЦТВО, ДИЗАЙН, АРХІТЕКТУРА, БУДІВНИЦТВО

Андрухів М. ВПЛИВ ПАРАМЕТРИЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ..... 3

Артьомов В., ЗАСТОСУВАННЯ TECHEDITOR У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО ФАХУ..... 6

Білоус І., ПЕРЕВІРКА НА АНТИПЛАГІАТ ЧИ ПЕРЕВІРКА НА АНТИ-ДБН? ДО РОЗДУМІВ ПРО КУРСОВІ РОБОТИ БАКАЛАВРІВ ТЕХНІЧНИХ НАПРЯМІВ..... 7

Веркалець С., ОСНОВИ ТА ФУНДАМЕНТИ В СТИСНУТИХ УМОВАХ..... 9

Габрель М. М., Косьмій М. М., Кудла Т. М., ФЕНОМЕН НЕМАТЕРІАЛЬНОГО В АРХІТЕКТУРІ ТА ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ..... 14

Жовтуля Л., Васечко В., РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ У РОЗРОБЦІ ПЛАНІВ ДІЙ СТАЛОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА КЛІМАТУ: ДОСВІД АКАДЕМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГРОМАД..... 21

Карпаш М.О., Жовтуля Л.Я., Васечко В.Б., УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄВИМ ЦИКЛОМ СОНЯЧНИХ ПАНЕЛЕЙ В ЄВРОПІ: ПЕРСПЕКТИВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ..... 24

Карпаш М.О., Жовтуля Л.Я., Сорока Н.-А., ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ЗДОБУТКИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ СПІВПРАЦІ УНІВЕРСИТЕТУ КОРОЛЯ ДАНИЛА ПРОТЯГОМ 2022-2025 РОКІВ..... 29

Косьмій М.М., НЕМАТЕРІАЛЬНА СПАДЩИНА В СУЧАСНОМУ АРХІТЕКТУРНОМУ ПРОЄКТУВАННІ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ ЧЕРЕЗ ПРОСТІР..... 34

Кухар Г.М., ФОРМОУТВОРЕННЯ В СУЧАСНОМУ ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ: ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕСТЕТИКА ВПЛИВАЮТЬ НА ЯКІСНІ РІШЕННЯ..... 36

Семкович В., МУЗИЧНЕ ТА НАУКОВЕ БАГАТОМІР'Я ОЛЕКСАНДРА КОЗАРЕНКА..... 40
Сорока Н.-А., Карпаш М.О., Жовтуля Л.Я., ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ВОДНЕВИХ ДОЛИН..... 43
Шевчук М.О., ЗАХИСТ ЗАЛІЗОБЕТОНУ ЯК ШЛЯХ ПРОДОВЖЕННЯ ТЕРМІНУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ..... 47

СЕКЦІЯ 2.

ПРАВО ТА БЕЗПЕКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ Й ІННОВАЦІ

Андрухів О.І., УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД 2022–2024 РР..... 50
Барсук В.М., ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..... 53
Бондар В., ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ВІДКРИТИХ ЗА ОЗНАКАМИ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ..... 57
Войціховський А., МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ..... 71
Гамалюк Б., Пташник О., СУЧАСНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ..... 75
Гуменюк Т., СПРЯМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ..... 78
Дем'янчук Т., МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РАДЯНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ І ЦІННІСНИЙ АНАЛІЗ..... 82
Довганич В.А., КОРУПЦІЯ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: ЮРИДИЧНИЙ ТА ЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ В ПЕРІОД ВІЙНИ..... 85
Дудоров О., Мовчан Р., ПРО ВПЛИВ ЗМІН У РЕГУЛЯТИВНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ НА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОЦІНКУ ЛІСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 89
Загурський О., Лис А., СУЧАСНА ПАРАДИГМА СВІТОВОГО ДОСВІДУ В СФЕРІ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 96

Ivanova R., INSTITUTE OF INTERNATIONAL FINANCE (IIF): LEGAL AND COMPARATIVE ANALYSIS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE..... 100
Каленюк О.М., ЩОДО ПИТАННЯ ПРО МОРАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ІСТОРИЧНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ РИМСЬКОГО ПРАВА..... 102
Кельбя С.Г., ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВЛАДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ..... 108
Коваленко А., НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ..... 112
Kubko A., STATE INTEREST IN PUBLIC AND PRIVATE LAW..... 115
Кузенко У., Филипчук А., ШПИГУНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ВИПАДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ..... 120
Кузик Вікторія, Данилець В., Олеськів Р., КОНСТИТУЦІЙНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 125
Лотоцький М.В., Огерук І.С., ОСОБЛИВОСТІ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ З УРАХУВАННЯМ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ..... 128
Луцький А.І., ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 133
Луцький М.І., ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ..... 136
Луцький Р.П., ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СЬОГОДЕННЯ..... 138
Марковський А., ЕЛЕКТРОННЕ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ: МІРКУВАННЯ ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ..... 144

Мельничук В., Левкун Т., МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ, ПРОЄКТІВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ..... 148
Монастирський В., ПРАВО НА ЖИТТЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ..... 151
Пушка Д.М., ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ..... 154
Репецький С., ВІДМЕЖУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ, ВЧИНЕНИХ З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ, ВІД ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ..... 157
Стечишин А.В., ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ..... 161
Ходак С., ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ..... 165
Явецький Т., ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ: МІРКУВАННЯ ЩОДО ЙОГО ЗНАЧЕННЯ..... 168

СЕКЦІЯ 3.

ІНЖЕНЕРІЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІ

Бантуш В.В., Гаврилко С.М., ЧИ ЗАМІНИТЬ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ПОВНІСТЮ ЛЮДИНУ?..... 173
Витвицька О.М., Тимків І.Р., МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИФРОВИМИ ЗАСОБАМИ..... 175
Вірстюк М.М., Ващишак С.П., СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ..... 178
Голованов І.С., Ващишак С.П., АНАЛІЗ, РОЗРОБКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ АВТОНОМНОЇ НАВІГАЦІЇ FPV-ДРОНІВ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ..... 179
Гуляк О.Я., МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЗКИ МАТЕМАТИКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ (НА ПРИКЛАДІ ФІЗИКИ, ХІМІЇ ТА ГЕОГРАФІЇ)..... 181

Демчина М., ДИНАМІЧНЕ БАЛАНСУВАННЯ НАВАНТАЖЕННЯ У СИСТЕМАХ ОБРОБКИ ПОДІЙ НА ОСНОВІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ..... 185
Іванов О., ТРЕНДИ ТА РОЛЬ МАТЕРІАЛІВ У ПЕРСПЕКТИВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 189
Ільків О.Ю., Іванов О.О., ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ГАЛУЗІ ХАРЧУВАННЯ: АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ..... 192
Кітура В., ЕВОЛЮЦІЯ ТЕХНІК ЗБОРУ ВИМОГ: ВІД ІНТЕРВ'Ю ДО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ..... 194
Кітура В., ПРОБЛЕМИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ВИМОГ У ІТ-ПРОЄКТАХ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ..... 196
Кіяк Я.Л., Дзюба М.В., РОЛЬ ШІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЇ ТЕСТУВАННЯ..... 198
Король В.В., ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОЗРОБЦІ ВЕБДОДАТКІВ..... 201
Маковишин В., НЕЙРОМЕРЕЖЕВЕ МОДЕЛЮВАННЯ НАНОСТРУКТУРОВАНИХ ТЕРМОЕЛЕКТРИКІВ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ТЕХНОГЕННИХ ЗОНАХ..... 204
Морушко О., PIVOT INTERACTIVES – ВІРТУАЛЬНІ ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ З ФІЗИКИ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЗАКОНІВ РУХУ..... 206
Мосюрчак В., ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУВ РОЗРОБЦІ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ..... 210
Найда В.-Я. О., ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГАДЖЕТІВ НА ОСВІТНІЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ТА ЗАСТОСУВАННЯ АІ ДЛЯ ЦЬОГО ПРОЦЕСУ..... 213
Перцович С.І., Пашкевич О.П., АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗРОБКИ САЙТІВ З ПРОДАЖУ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ..... 215
Піхоцький Н., СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОГРАМУВАННЯ В СИСТЕМАХ ЗАХИСТУ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ..... 217

Скобель І., ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИСКОРЕННЯ ОБЧИСЛЕНЬ У МАТЕМАТИЧНОМУ МОДЕЛЮВАННІ..... 219

СЕКЦІЯ 4.
КОМУНІКАЦІЯ, СВІДОМІСТЬ І ТЕКСТ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ, ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

Багрій Х., Грицик С., РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА У ТВОРАХ СУЧАСНИКІВ..... 224
Бондар С., ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА..... 227
Бойчук В., Бойчук М., БІЛІНГВІЗМ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ ПОНЯТТЯ..... 230
Бойчун Ю., Боднар С., АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ..... 234
Валецький Ю., Гандзюк О., ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ ТА ПЕРЕКОНАННЯ У ВЕРБАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ФАРМАЦЕВТІВ..... 237
Варварук І., МОВА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО САМОПОЗИЦІОНУВАННЯ МОЛОДОГО ФАХІВЦЯ..... 240
Волколуп О., ПСИХОЛОГІЯ МАНІПУЛЯЦІЇ: НЕВИДИМІ НИТКИ ВПЛИВУ..... 243
Гойсан Ю., Волосянко І., МІЛІТАРНИЙ ДИСКУРС УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ: ДИТИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ..... 246
Грицик С., МОВА ВІЙНИ: ЯК ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ УКРАЇНСЬКИЙ ЛЕКСИКОН У ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ..... 249
Гудима Я.-С. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК РЕСУРС В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ В ЧАСИ ВІЙНИ..... 252
Гуменюк О., ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ АСПЕКТИ В ЛІТЕРАТУРІ..... 256
Дорошина Л., КОЛЕКТИВНА СВІДОМІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕРУ: ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА СОЦІАЛЬНІЙ ЄДНОСТІ..... 261

Дружкова І., Коваленко А., МЕДІА ТА АКАДЕМІЧНА ЕТИКА: ЯК ЖУРНАЛІСТСЬКІ НАРАТИВИ ВПЛИВАЮТЬ НА СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСТВА ДО ДОБРОЧЕСНОСТІ..... 266
Дудишин Т., АВТЕНТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ..... 271
Zykova K., THE EVOLUTION OF FOREIGN LANGUAGE PEDAGOGY: FROM GRAMMAR-TRANSLATION TO COMMUNICATIVE APPROACHES..... 274
Kutsela M., THE PSYCHOLOGY OF COMMUNICATION IN ENGLISH FOR CAREER SUCCESS: STRATEGIES OF PERCEPTION, INFLUENCE, AND PERSUASION..... 278
Митничук Н., ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДІВ «РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТИ» ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА..... 281
Оліяр М., ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ..... 286
Онуфрієнко Г., МІЖНАРОДНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У СВІТЛІ ПСИХОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ ДИСКУРСІ..... 289
Остапова Л., САТИРА НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО В РОМАНІ ОЛДОСА ГАКСЛІ «ЯКИЙ ЧУДЕСНИЙ СВІТ НОВИЙ!»: НЕМИНУЧІСТЬ АНТИУТОПІЇ?..... 292
Петрів О., Шувальська Е., МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ 2024-2025 РОКІВ: ТЕНДЕНЦІЇ, ФУНКЦІЇ, КОМУНІКАТИВНІ ЦІЛІ..... 295
Петрів О., ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ 2020 РОКУ: РОЗШИРЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ..... 298
Пряхіна Н., Стефанишин М., ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ, ЩО СПОНУКАЮТЬ ГРОМАДЯН ДО ВОЛОДІННЯ ЗБРОЄЮ..... 301
Savchuk V., METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR PREPARING HEI STUDENTS FOR CROSS-CULTURAL COMMUNICATION VIA LITERARY COURSES..... 305

Sakhnevych I.A., LEARNING ENGLISH BY FOREIGN PHILOLOGISTS IN UKRAINE: PROBLEMS OF FORMING POSITIVE MOTIVATION..... 308
Федик Л.Б., «РАДІО СВОБОДА» В УМОВАХ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»: АНАЛІЗ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ СТРАТЕГІЙ..... 311
Ципердюк І. М., УКРАЇНСЬКА РЕДАКЦІЯ «РАДІО СВОБОДА» НА МЕЖІ ЗАКРИТТЯ: ЩО ЦЕ ОЗНАЧАТИМЕ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ..... 313
Януш Х., МІЖКУЛЬТУРНІ ВІДМІННОСТІ В КОМУНІКАЦІЇ: ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОГО ТА НІМЕЦЬКОМОВНОГО МЕНТАЛІТЕТУ НА МІЖОСОБИСТІСНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ВЗАЄМОДІЇ..... 316

СЕКЦІЯ 5.

БІЗНЕС, ФІНАНСИ ТА ГОСТИННІСТЬ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Воробець Т, Мохнацький М., ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 320
Голубєв С., ЗЕЛЕНА ІНТЕГРАЦІЯ: ЯК ЕКОЛОГІЧНІ ІНІЦІАТИВИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ МОЖУТЬ ПІДВИЩИТИ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ У ЄС..... 322
Горішевський П., СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТРЕНДИ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ..... 324
Грицяк І., ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ HR-ПРОЦЕСІВ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЧЕРЕЗ АВТОМАТИЗАЦІЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ..... 327
Гунчак В., СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДИСПРОПОРЦІЇ МІЖ РЕГІОНАМИ УКРАЇНИ..... 330
Демчук В., ВПРОВАДЖЕННЯ СТІЙКИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ У КРИЗОВИХ УМОВАХ..... 333
Жирак Л., ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ..... 335

Ілин Л., ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ І ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ЯК КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧА-ПЕРШОКУРСНИКА: ВІД ХАОСУ ДО ЕФЕКТИВНОСТІ..... 338
Йосипенко М., АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ..... 342
Криховецький І.З., ВІЙНА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ НА ПРИКАРПАТТІ: АДАПТАЦІЙНІ ПРАКТИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ..... 345
Leshchynsky V., Bartko V.l, Zdornyi D., PROBLEMS AND PROSPECTS OF ORGANIZING THE USE OF AGRICULTURAL LANDS..... 348
Луцька Н.І., ДЕРЖАВНЕ-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ.... 352
Мальована О., АДАПТАЦІЯ ДО СВІТОВИХ ТРЕНДІВ ГАСТРОНОМІЇ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ..... 355
Маркова С., Бікулов Д., ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВА СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ..... 359
Небісь В., РОЛЬ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ..... 362
Novykova I., Nykytyuk O., Lynovytska O., PECULIARITIES OF STATE REGULATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION..... 365
Перцович Т., СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОРПОРАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ І КУЛЬТУРИ КОМПАНІЇ..... 368
Подолян М., НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРИНЦИПАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ЧАСТИНА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ..... 372
Попадинець І., МОДЕЛЬ BALANCED SCORECARD ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ..... 374
Райковська І., ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА МЕТОДИ ТА ОБ'ЄКТИ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ..... 377

Розумович Н., Куцеля Р., КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 380
Солодовник О., РОЛЬ АНАЛІТИКИ У ПОБУДОВІ АДАПТИВНОЇ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА..... 383
Тимоць М., ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 386
Хмелівський Л., ПОЗИЦІОНУВАННЯ АДВОКАТСЬКИХ ФІРМ НА ЮРИДИЧНОМУ РИНКУ..... 389
Цюцяк І., Цюцяк А., Цюцяк В., ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ «ДІЯ СІТІ»: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ОНОВЛЕННЯ 392
Черепій М., СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА.. 395
Chumak V., TRANSFER PRICING RISKS IN THE DIGITAL ECONOMY..... 397

НОТАТКИ

Наукове видання

Матеріали IX Міжнародного науково-практичного симпозіуму
(09 травня 2025 рік)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ТА ПРИКЛАДНОЇ НАУКИ

Автори опублікованих матеріалів
несуть повну відповідальність за добір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних
даних, власних імен та інших відомостей.

Відповідальний за випуск: Є. О. Письменський
Упорядник: Т. І. Воробець
Коректор: Д. Л. Мотульська

Підп. до друку 27.05.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офс. Друк цифровий. Гарн. Times New Roman.
Умовн. др. арк. 22. Наклад 500.
Видано за авторською редакцією.

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Євгена Коновальця, 35,
тел. +38(068) 755 75 75

УНІВЕРСИТЕТ
КОРОЛЯ
ДАНИЛА

ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ

УСПІШНИХ

м. Івано-Франківськ, 76018
вул. Є. Коновальця, 35
www.ukd.edu.ua